

วารสารห้องสมุด

T.L.A. BULLETIN

ปีที่ 67 ฉบับที่ 1 มกราคม - มิถุนายน 2566

พบกับบทความในฉบับนี้

- พันธกิจสัมพันธ์ชุมชนกับองค์กรสารสนเทศ
- ทักษะการรู้เท่าทันสื่อสำหรับเด็กและเยาวชนเพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมืองดิจิทัล
- สภาพปัจจุบันและแนวทางของห้องสมุดประชาชนเพื่อเสริมสร้างพฤติกรรมคลังสำหรับประชากรผู้สูงอายุในจังหวัดกำแพงเพชร
- การวิเคราะห์ผลงานตีพิมพ์ระดับนานาชาติของมหาวิทยาลั้วยลัักษณ์ที่อยู่ในฐานข้อมูล Scopus ตามดัชนีคุณภาพระดับควอร์ไทล์ 1
- การรู้สารสนเทศสุขภาพของผู้สูงอายุสมาชิกชมรมผู้สูงอายุ ศูนย์บริการสาธารณสุขในเขตกรุงเทพมหานคร
- โครงการจดหมายเหตุการวิจัยไทย
- พุทธพาณิชย์ กับพฤติกรรมสารสนเทศของคนไทย
- ปัจจัยที่ส่งผลต่อการเข้าร่วมกิจกรรมหนังสือสร้างอาชีพของผู้สูงอายุ อุทยานการเรียนรู้รัตนครุฑเกิต
- สภาพการสงวนรักษาและการอนุรักษ์ทรัพยากรสารสนเทศในห้องสมุด มหาวิทยาลัยไทย
- Bibliometric analysis of Thai journals indexed in Scopus
- บทวิจารณ์หนังสือ : ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับระบบห้องสมุดอัตโนมัติ

วารสารห้องสมุด สมาคมห้องสมุดแห่งประเทศไทย (TLA Bulletin)

ISSN 0857-0086 e-ISSN 2730-4086

ผู้จัดพิมพ์	สมาคมห้องสมุดแห่งประเทศไทยฯ	
ที่ปรึกษาบรรณาธิการ	คณะกรรมการบริหารสมาคมห้องสมุดแห่งประเทศไทยฯ	
บรรณาธิการ	รองศาสตราจารย์ ดร.น้ำทิพย์ วิภาวิน มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช	
กองบรรณาธิการ		
รองศาสตราจารย์ ปราณี อัสวภูษิตกุล	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุทธินันท์ ชื่นชม มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วชิราภรณ์ สังข์ทอง	มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ร.ท.ปรีดี ปลื้มตำราญกิจ โรงเรียนเสนาธิการ กรมการแพทย์ทหารบก
อาจารย์ ดร.ธนิศา สุขขารมย์	มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี	อาจารย์ ดร.พิสุทธิ ศรีจันทร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิตถ์
นางพยอม ยูวะสุด	สมาคมห้องสมุดแห่งประเทศไทยฯ	นายชาติรี วงษ์แก้ว มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช
นางสาวกนกวรรณ บัวงาม	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์	
กรรมการตรวจรูปแบบวารสาร		
อาจารย์รดาณัฐ ภูสมนึก	มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร	อาจารย์กัญยามาศ สงวนศักดิ์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร
นายศรณารายณ์ บุญขวัญ	สำนักหอสมุดกลาง มหาวิทยาลัยรามคำแหง	นางสาวสมหฤทัย สุวรรณ สำนักหอสมุดกลาง มหาวิทยาลัยรามคำแหง
ผู้จัดการวารสาร	นางสาวสุจิตรา สุภาพ สมาคมห้องสมุดแห่งประเทศไทยฯ	
กำหนดออก	ปีละ 2 ฉบับ (มกราคม-มิถุนายน และ กรกฎาคม-ธันวาคม)	
ค่าประเมินบทความ	สมาชิกสมาคมฯ ไม่เสียค่าใช้จ่าย บุคคลทั่วไป 3,000 บาท	

วารสารห้องสมุด สมาคมห้องสมุดแห่งประเทศไทย (TLA Bulletin)

ปีที่ 67 ฉบับที่ 1 มกราคม-มิถุนายน 2566

ISSN 0857-0086 e-ISSN 2730-4086

สารบัญ

	หน้า
บทบรรณาธิการ	i
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุทธินันท์ ชื่นชม ร้อยโทปรีดี ปลื้มสำราญกิจ อาจารย์ ดร.ธณิศา สุขขารมย์	
บทความวิชาการ	
พันธกิจสัมพันธ์ชุมชนกับองค์กรสารสนเทศ พิมพ์พจน์ สีลาเขต จินคาร์ตัน เบอรพันธุ์	1
ทักษะการรู้เท่าทันสื่อสำหรับเด็กและเยาวชนเพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมืองดิจิทัล ชโรชินีย์ ชัยมินทร์	21
บทความวิจัย	
สภาพปัจจุบันและแนวทางของห้องสมุดประชาชนเพื่อเสริมสร้างพฤติกรรม สำหรับประชากรผู้สูงอายุในจังหวัดกำแพงเพชร โชคธำรงค์ จงจอหอ สุวิทย์ วงษ์บุญมาก	40
การวิเคราะห์ผลงานตีพิมพ์ระดับนานาชาติของมหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ ที่อยู่ในฐานข้อมูล Scopus ตามดัชนีคุณภาพระดับควอร์ไทล์ 1 สุจินดา ย่องจีน โกสินธุ์ ศิริรักษ์	61
การรู้สารสนเทศสุขภาพของผู้สูงอายุสมาชิกชมรมผู้สูงอายุ ศูนย์บริการสาธารณสุขในเขตกรุงเทพมหานคร ธีระวัฒน์ นิลละออ ศศิพิมล ประพินพงศกร สุมรรษตรา แสนวา	79
โครงการจดหมายเหตุการณ์วิจัยไทย นำทิพย์ วิภาวิน ประสิทธิ์ชัย เลิศรัตนเกษกาล ศุภชัย จันฝาก กนกวรรณ บัวงาม ปรีดี ปลื้มสำราญกิจ ธนภักสร วิภาวิน ชาตรี วงษ์แก้ว	99

พุทธพาณิชย์ กับพฤติกรรมสารสนเทศของคนไทย	124
จตุรงค์ จิตติยพล กัญยรัตน์ เควียเซ่น	
ปัจจัยที่ส่งผลต่อการเข้าร่วมกิจกรรมหนังสือสร้างอาชีพของผู้สูงอายุ	141
อุทยานการเรียนรู้รัฐนครภูเก็ต	
ปิยวรรณ ฟอน เฮอร์เค	
สภาพการสงวนรักษาและการอนุรักษ์ทรัพยากรสารสนเทศในห้องสมุดมหาวิทยาลัยไทย	157
อากาศรณ์ วรรณาน้ำทิพย์ วิภาวิน นรินทร์ กุลพานันท์ มลิวัลย์ ประดิษฐ์ธีระ	
Bibliometric analysis of Thai journals indexed in Scopus	177
<i>Sattra Maporn, Jirarat Puseerit, Phakwilai Rungwisai, Panyawat Arsapar Chonlatee Photong</i>	
บทวิจารณ์หนังสือ	
ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับระบบห้องสมุดอัตโนมัติ	199
โชคขำรงค์ จงจอหอ	

บทบรรณาธิการ

สวัสดีค่ะ ท่านผู้อ่านทุกท่าน

บทความในวารสารฉบับนี้จำนวน 10 บทความครอบคลุมเรื่องที่น่าสนใจและเป็นประโยชน์เพื่อการพัฒนาทางวิชาการและวิชาชีพบรรณารักษศาสตร์และสารสนเทศศาสตร์ ได้แก่ พันธกิจสัมพันธ์ชุมชนกับองค์กรสารสนเทศ ทักษะการรู้เท่าทันสื่อสำหรับเด็กและเยาวชนเพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมืองดิจิทัล การศึกษาสภาพปัจจุบันและแนวทางของห้องสมุดเพื่อเสริมสร้างพลังในตนเองให้กับผู้สูงอายุ การวิเคราะห์ผลงานตีพิมพ์ระดับนานาชาติของมหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ที่อยู่ในฐานข้อมูล Scopus ตามดัชนีคุณภาพระดับควอร์ไทล์ 1 การรู้สารสนเทศสุขภาพของผู้สูงอายุสมาชิกชมรมผู้สูงอายุศูนย์บริการสาธารณสุขในเขตกรุงเทพมหานคร โครงการจดหมายเหตุการณวิจัยไทย พุทธพาณิชย์กับพฤติกรรมสารสนเทศของคนไทย ปัจจัยที่ส่งผลต่อการเข้าร่วมกิจกรรมหนังสือสร้างอาชีพของผู้สูงอายุอุทยานการเรียนรู้กรุงเทพเกิดสภาพการสงวนรักษาและการอนุรักษ์ทรัพยากรสารสนเทศในห้องสมุดมหาวิทยาลัยไทย และการวิเคราะห์บรรณมิติของวารสารไทยในฐานข้อมูล Scopus

กองบรรณาธิการวารสารห้องสมุด สมาคมห้องสมุดแห่งประเทศไทยฯ ซึ่งเป็นผู้ทรงคุณวุฒิและมีประสบการณ์จากหลายหน่วยงานยังคงมุ่งมั่นให้วารสารห้องสมุดเป็นวารสารคุณภาพที่เผยแพร่บทความวิจัย บทความวิชาการและบทความปริทัศน์ เพื่อเผยแพร่องค์ความรู้สู่สังคมให้เป็นประโยชน์และได้รับการรับรองคุณภาพให้เป็นวารสารกลุ่มที่ 1 ในปีนี้จากศูนย์ดัชนีการอ้างอิงวารสารไทย (TCI) ต่อไป

ขอขอบพระคุณผู้อ่านและผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่านที่สนับสนุนและมีส่วนร่วมในการเผยแพร่ความรู้ในวารสารห้องสมุด สมาคมห้องสมุดแห่งประเทศไทยฯ และขอเชิญสมาชิกสมาคมและผู้สนใจส่งบทความมาที่เว็บไซต์ของวารสารห้องสมุด https://so06.tci-thaijo.org/index.php/tla_bulletin/index เพื่อการพัฒนาสู่ระดับชาติและภูมิภาคอาเซียน

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุทธินันท์ ชื่นชม
ร้อยโทปรีดี ปลื้มสำราญกิจ
อาจารย์ ดร.ธณิศา สุขขารมย์
บรรณาธิการประจำฉบับ

พันธกิจสัมพันธ์ชุมชนกับองค์กรสารสนเทศ

พิมพ์พจน์ สีลาเขต¹, จินดารัตน์ เบอรพันธุ์²

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอความหมาย แนวคิดและหลักการสำคัญ กระบวนการของพันธกิจสัมพันธ์ชุมชน และตัวอย่างการประยุกต์ใช้พันธกิจสัมพันธ์ชุมชนในองค์กรสารสนเทศประเภทต่าง ๆ พันธกิจสัมพันธ์ชุมชนเป็นกระบวนการที่ดำเนินงานร่วมกันระหว่างองค์กรและกลุ่มบุคคลเป้าหมายที่มีส่วนได้ส่วนเสียจากกิจกรรมที่กระทำร่วมกันเพื่อนำไปสู่ความเข้าใจและความร่วมมือร่วมใจสนับสนุนการดำเนินงานดังกล่าว จึงก่อให้เกิดประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานและการพัฒนาต่อไปอย่างยั่งยืน ปัจจุบันองค์กรสารสนเทศหลายแห่งได้ใช้แนวทางพันธกิจสัมพันธ์ชุมชนในการจัดและให้บริการซึ่งส่งผลให้กิจกรรมที่ดำเนินการประสบความสำเร็จ เกิดประโยชน์ในวงกว้างแก่ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ไม่ว่าจะเป็นชุมชนกลุ่มเป้าหมายหรือองค์กรสารสนเทศที่ดำเนินกิจกรรม

คำสำคัญ: พันธกิจสัมพันธ์ชุมชน, องค์กรสารสนเทศ, ห้องสมุด, หอจดหมายเหตุ, พิพิธภัณฑ์

(Received: 4 October 2022; Revised: 15 November 2022; Accepted: 4 January 2023)

---

¹ ภาควิชาบรรณารักษศาสตร์ และหน่วยปฏิบัติการวิจัยภูมิทัศน์สารสนเทศ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
อีเมล: pimphot.s@chula.ac.th

² ภาควิชาบรรณารักษศาสตร์ และหน่วยปฏิบัติการวิจัยภูมิทัศน์สารสนเทศ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
อีเมล: hindarat.b@chula.ac.th

Community engagement and information organizations

Pimphot Seelakate¹, Chindarat Berpan²

Abstract

This paper presents meaning, key concepts and principles, process of community engagement and examples of applying community engagement in information organizations. Community engagement is a collaborative working process between organizations and targeted groups of stakeholders resulting in comprehensive understanding and involvement in the activities. This leads to efficient information practices and further sustainable development to both organizations and communities. Nowadays many information organizations implement community engagement concept in their operation, resulting in successful activities which create broad benefits to all parties involved.

Keywords: Community Engagement, Information Organizations, Libraries, Archives, Museums

---

¹ Department of Library Science and Information Landscape Research Unit, Faculty of Arts, Chulalongkorn University. E-mail: chindarat.b@chula.ac.th

² Department of Library Science and Information Landscape Research Unit, Faculty of Arts, Chulalongkorn University. E-mail: pimphot.s@chula.ac.th

บทนำ

ปัจจุบันองค์ประกอบของระบบงานบริการสารสนเทศแต่ละแห่งมีความซับซ้อนมากขึ้น การดำเนินงานให้บรรลุผลสำเร็จตามเป้าหมายขององค์กรสารสนเทศจึงไม่อาจขึ้นอยู่กับ การตัดสินใจบนพื้นฐานความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านได้เพียงลำพัง หากแต่ต้องเปิดรับ การสร้างความรู้ความเข้าใจ และการสรรหาแนวทางแก้ไขปัญหาร่วมกันระหว่างผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย เพื่อนำไปสู่การสร้างแหล่งความรู้ความเข้าใจและการพัฒนาผู้รู้ในประเด็นดังกล่าวเพิ่มขึ้น เพื่อให้ สอดคล้องกับบริบทของสภาพแวดล้อมและสถานการณ์ปัจจุบัน ด้วยเหตุนี้การสนับสนุนให้เกิด “ความร่วมมือ” เพื่อเสริมสร้างบรรยากาศของการแบ่งปันกิจกรรมและการมีส่วนร่วมในการแก้ไข ปัญหาจึงมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการปฏิบัติงานขององค์กรสารสนเทศ (Saltmarsh, 2017, p. 3) นักวิชาชีพสารสนเทศจำนวนไม่น้อยต่างก็ตระหนักว่า ไม่มีนวัตกรรมใดนวัตกรรมหนึ่งที่เหมาะสม กับองค์กรสารสนเทศทุกแห่ง (Matthews, 2017) ด้วยเหตุนี้ การทำความเข้าใจและเข้าใจลักษณะความ ต้องการของชุมชนกลุ่มเป้าหมายทุกกลุ่มที่เกี่ยวข้องก่อนการจัดและนำเสนอบริการ เพื่อนำมาเป็น ข้อมูลพื้นฐานในการสร้างการรับรู้ และกระตุ้นความสนใจ รวมถึงเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมของ ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องจึงนับเป็นสิ่งจำเป็น แนวคิดและกระบวนการปฏิบัติที่ยอมรับอย่างกว้างขวาง ในปัจจุบันว่าสามารถนำไปสู่ผลสำเร็จดังกล่าวได้คือ พันธกิจสัมพันธ์ชุมชน (Community Engagement-CE)

ความหมาย และลักษณะสำคัญของแนวคิดพันธกิจสัมพันธ์ชุมชน

“พันธกิจสัมพันธ์ชุมชน” หมายถึง กระบวนการดำเนินงานร่วมกันระหว่างกลุ่มบุคคล เป้าหมายที่มีความสัมพันธ์กันในลักษณะต่าง ๆ เช่น มีที่พักอาศัยในพื้นที่ใกล้เคียง มีความสนใจเรื่อง เดียวกัน หรือมีส่วนได้ส่วนเสียจากกิจกรรมที่ดำเนินการร่วมกัน อันจะนำไปสู่ความเข้าใจ ไว้วางใจ ผูกพัน และร่วมมือร่วมใจสนับสนุนการดำเนินงาน และทำให้สามารถกำหนดนโยบาย วางแผน และตัดสินใจได้อย่างมีประสิทธิภาพและได้ผลลัพธ์ที่ดีขึ้น ส่งผลให้เกิดการพัฒนาต่อไปอย่างยั่งยืน (Clinical and Translational Science Awards Consortium Community Engagement Key Function Committee Task Force on the Principles of Community Engagement, 2011; Darzin software, 2020)

คำว่า “ชุมชน” ในพันธกิจสัมพันธ์ชุมชน ครอบคลุมหุ้นส่วนที่เป็นได้ทั้งบุคคล กลุ่มบุคคล หน่วยงาน และสถาบัน ส่วนความสัมพันธ์ของชุมชนที่ปรากฏส่วนใหญ่มักเกิดจากกลุ่มบุคคล ในองค์กรหรือหน่วยงานใด ๆ กับกลุ่มบุคคลภายนอกที่มีบทบาทหน้าที่เกี่ยวข้องและมีเป้าหมาย ร่วมกัน ความสัมพันธ์นี้เกิดจากกระบวนการดำเนินงานที่แสดงให้เห็นความตั้งใจของหน่วยงาน ที่จะสร้างความผูกพันและสร้างพลังให้แก่พลเมืองในชุมชน และสะท้อนถึงความมุ่งมั่นที่จะ ตอบสนองความต้องการของหุ้นส่วนหรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย

นอกจากนี้คำว่า “ชุมชน” ในบริบทของพันธกิจสัมพันธ์ชุมชน อาจพิจารณาได้เป็น 4 ลักษณะ ได้แก่ (1) มุมมองเชิงระบบ (system perspective) เป็นการพิจารณาว่า “ชุมชน” คือ สิ่งสร้างสรรค์ที่มีชีวิตเกิดจากองค์ประกอบที่เป็นตัวแทนของการทำหน้าที่ ทำกิจกรรม หรือมีความสนใจเรื่องใดเรื่องหนึ่งในขอบเขตเฉพาะเพื่อตอบสนองความต้องการขององค์ประกอบนั้น เช่น โรงเรียนมุ่งเน้นการศึกษา หน่วยงานทางเศรษฐกิจมุ่งเน้นกิจการและการจ้างงาน ห้องสมุดมุ่งเน้นส่งเสริมการอ่านและเรียนรู้ หอจดหมายเหตุมุ่งเน้นการจัดเก็บเอกสารที่มีคุณค่า และพิพิธภัณฑ์มุ่งเน้นการจัดเก็บและแสดงวัตถุที่มีคุณค่า เป็นต้น องค์ประกอบแต่ละส่วนในชุมชนต้องปฏิบัติหน้าที่ตามบทบาทของตนอย่างมีประสิทธิภาพเพื่อให้ชุมชนทำหน้าที่ได้เหมาะสม (2) มุมมองเชิงสังคม (Social Perspective) เป็นการพิจารณา “ชุมชน” ในฐานะเครือข่ายทางการเมืองและสังคมที่เชื่อมโยงระหว่างบุคคล หน่วยงานต่าง ๆ และผู้นำทั้งหลาย ความเข้าใจเครือข่ายโดยรวมมีความสำคัญในการวางแผนเพื่อสร้างความผูกพันภายในชุมชน ตัวอย่างเช่น การติดตามความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลอาจจะช่วยขยายการมีส่วนร่วม ทำให้เข้าใจรูปแบบพฤติกรรมของบุคคลที่ส่งผลต่อการเป็นผู้นำชุมชนและการสร้างภาวะผู้นำ ตลอดจนสามารถระบุกลุ่มผู้ที่มีความเสี่ยงสูง และช่วยสร้างความเข้มแข็งให้แก่เครือข่าย เป็นต้น (3) มุมมองเสมือน (Virtual Perspective) เนื่องจากเดิมทีชุมชนเชื่อมโยงระหว่างกันผ่านพื้นที่ทางภูมิศาสตร์ แต่ในปัจจุบันการสื่อสารผ่านระบบดิจิทัลมีอิทธิพลต่อการเข้าถึงสารสนเทศในชีวิตประจำวัน ปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคล และการตัดสินใจเรื่องต่าง ๆ ที่ส่งผลต่อชีวิตจึงมีเพิ่มขึ้น อาทิ การส่งอีเมล เฟซบุ๊ก และการส่งข้อความระหว่างกัน เป็นต้น นำไปสู่การกำเนิดของชุมชนออนไลน์อันเป็นพื้นที่ติดต่อพูดคุยแลกเปลี่ยนระหว่างบุคคลที่มีความสนใจเหมือนกัน และ (4) มุมมองส่วนบุคคล (individual perspective) เกิดจากการพิจารณาว่า แม้นักวิจัยหรือผู้นำชุมชนจะเป็นผู้นิยามความหมายของคำว่าชุมชน แต่แท้จริงแล้วทุกคนล้วนมีความคิดและความเข้าใจเรื่องการเป็นสมาชิกชุมชนในแบบฉบับของตนเอง บางครั้งบุคคลอาจมองว่าตนเป็นสมาชิกของชุมชนต่าง ๆ มากกว่าหนึ่งชุมชน กอปรกับความรู้สึกเช่นนี้เปลี่ยนแปลงได้ตลอดเวลา แนวคิดปัจเจกที่ว่านี้ส่งผลต่อการเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชน ด้วยเหตุนี้มุมมองส่วนบุคคลจึงอยู่บนพื้นฐานแนวคิดที่ว่าแต่ละบุคคลล้วนเกี่ยวข้องกับชุมชนต่าง ๆ มากมายและซับซ้อน ไม่ว่าจะเป็นครอบครัว หน่วยงาน สถาบันสังคม องค์กรศาสนา สมาคม หรือสถาบันการเมือง (Clinical and Translational Science Awards Consortium, 2011)

ลักษณะสำคัญของแนวคิดพันธกิจสัมพันธ์ชุมชน

ลักษณะสำคัญเด่นชัดที่สะท้อนแนวคิดแนวคิดพันธกิจสัมพันธ์ชุมชน มักจะประกอบด้วย 8 คุณลักษณะ (Darzin software, 2020; Sung, Hepworth, & Ragsdell, 2012; Lertcharnrit, 2011) ดังนี้

1. การติดต่อสื่อสาร (Communication) การพูดคุยสนทนาและรับฟังชุมชนกลุ่มเป้าหมาย หรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเป็นกิจกรรมสำคัญและมีคุณค่ายิ่งในการสร้างพันธกิจสัมพันธ์ชุมชน เนื่องจากทำให้เกิดมุมมองหลากหลายและได้รับสารสนเทศที่ช่วยให้องค์กรตัดสินใจได้ดีขึ้น ก่อให้เกิดการแบ่งปันสารสนเทศ และทำให้ชุมชนกลุ่มเป้าหมายเข้าใจเรื่องดังกล่าวได้ชัดเจนขึ้น (Beaulieu, 2013, pp. 13-20)

2. ความเกี่ยวข้อง (Involvement) เมื่อมีการติดต่อสื่อสารอย่างเหมาะสม จะทำให้ชุมชนกลุ่มเป้าหมายรู้สึกมีส่วนร่วม และทันทีที่ทราบว่าสิ่งที่จะเกิดขึ้นมีความเกี่ยวข้องและมีผลต่อการดำเนินชีวิตก็จะสนใจเข้าร่วมแสดงความคิดเห็น กำหนดนโยบาย และตัดสินใจ ความเกี่ยวข้อง นับเป็นส่วนที่มีพลังในการสร้างพันธกิจสัมพันธ์ชุมชน เพราะช่วยให้ชุมชนรู้สึกเสมือนเป็นส่วน ทำให้เกิดความผูกพัน และเข้าใจองค์กรมากขึ้น

3. ความเชื่อมโยง (Connection) หมายถึงการที่ชุมชนเป้าหมายรับรู้ รับฟัง เข้าใจ และรู้สึกว่าองค์กรรวมทั้งกิจกรรมหรือโครงการที่จัดมีความเชื่อมโยงกับความเป็นอยู่ของชุมชนที่ตนเป็นสมาชิก ทำให้ชุมชนเปิดกว้างในการรับฟังประเด็นที่อภิปราย ความเชื่อมโยงยังช่วยเพิ่มความสัมพันธ์และประสบการณ์ร่วมที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้นของสมาชิกชุมชน นำไปสู่การสร้างความเชื่อใจยิ่งขึ้น

4. กลยุทธ์ (Strategy) หมายถึงการแปลงลักษณะทั้งสามด้านที่กล่าวข้างต้นสู่การปฏิบัติ โดยเปิดกว้างในการใช้รูปแบบใหม่ ๆ และมีความยืดหยุ่น เนื่องจากวิธีการและกิจกรรมในการสร้างพันธกิจสัมพันธ์ชุมชนมีหลากหลาย ดังนั้นการดำเนินการในแต่ละพื้นที่จึงต้องรู้จักปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมสอดคล้องกับปัจจัยแวดล้อมทั้งสถานที่ งบประมาณ และระยะเวลาที่กำหนดเพื่อสร้างความผูกพันกับชุมชนและทำงานร่วมกับผู้คนหลายกลุ่มในชุมชนเสมือนกับเป็นส่วนระหว่างกัน ได้ การกำหนดระยะเวลาดำเนินโครงการมีความสำคัญสำหรับแนวทางเชิงกลยุทธ์ เพราะการสร้าง ความเข้าใจ เชื่อใจ และผูกพัน อาจต้องใช้เวลาอันยาวนานและมีความเสี่ยงที่อาจส่งผลกระทบต่อผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ดังนั้นจึงต้องพิจารณาวางแผนและกำหนดแนวทางเพื่อหลีกเลี่ยงหรือลดความเสี่ยงดังกล่าวด้วย

5. ความสัมพันธ์ระหว่างกัน (belonging) ความสัมพันธ์ระหว่างกันในบริบทนี้สะท้อนถึงความเป็นเจ้าของหรือความหวงแหนในทรัพยากรของชุมชนทั้งที่จับต้องได้และจับต้องไม่ได้ ความรู้สึกเช่นนี้อาจจะเห็นได้จากถ้อยคำที่ใช้ในการสื่อสารผ่านช่องทางต่าง ๆ ที่เชื่อมโยงกับความมีเอกลักษณ์และความภาคภูมิใจของสมาชิกในชุมชน เช่น “พิพิธภัณฑน์ของพวกเขา...” “บริการของเรา...” เป็นต้น

6. พันธสัญญา (Commitment) ซึ่งหมายถึงระดับความเชื่อมั่นที่ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียรู้สึกต่อโครงการ อาจพิจารณาจากความเชื่อใจและมั่นใจของสมาชิกว่าชุมชนจะมีส่วนในการสนับสนุนให้โครงการประสบความสำเร็จ (Sarawasee, 2014)

7. ความจริงใจ (Genuineness) เป็นลักษณะที่สะท้อนให้เห็นว่ากิจกรรมที่ทำร่วมกันมีความเป็นไปได้ ซึ่งจำเป็นต้องสร้างมโนทัศน์เชิงบวกให้แก่สมาชิกในชุมชน วิธีการอาจทำได้โดยอาศัยข้อมูลและหลักฐานเชิงประจักษ์มาแสดงให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียมองเห็นกระบวนการเปลี่ยนความต้องการของชุมชนไปสู่การปฏิบัติอย่างจริงจัง เพื่อให้เกิดผลผลิตและผลลัพธ์ตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ร่วมกัน

8. ความยั่งยืน (Sustainability) หลักการของความยั่งยืนคือการดำเนินการบริหารจัดการทรัพยากรให้เกิดประโยชน์แก่ผู้คนในปัจจุบันอย่างคุ้มค่าที่สุด โดยการสร้างความสมดุลระหว่างจำนวนของทรัพยากรที่มีและจำนวนประชากรและไม่นำทรัพยากรในอนาคตมาใช้ พยายามรักษาสภาพหรือระบบของทรัพยากรให้เหมือนเดิมมากที่สุด อาจกล่าวได้ว่าความยั่งยืนของโครงการพันธกิจสัมพันธ์ชุมชน คือ การสะท้อนถึงคุณค่าที่ได้รับจากโครงการซึ่งควรพัฒนาให้ดำรงคงอยู่ตลอดไป

หลักการสำคัญของพันธกิจสัมพันธ์ชุมชน

การใช้แนวทางพันธกิจสัมพันธ์ชุมชนทำได้หลายวิธี แม้จะแตกต่างกันในรายละเอียด แต่วิธีการเหล่านี้ล้วนสัมพันธ์และมีผลกระทบต่อกัน รวมทั้งมุ่งสู่เป้าหมายเดียวกัน คือ การสร้างความผูกพันและความร่วมมือ พันธกิจสัมพันธ์ชุมชนจึงต้องการผู้นำที่มีทักษะในการกระตุ้นให้ทุกฝ่ายเกิดความรู้สึกเป็นส่วนผ่านกระบวนการ 3 ช่วง (Khan, 2009, p. 79) ดังนี้ (แบบจำลองในภาพที่ 1)

ก่อนเริ่มสร้างความผูกพัน

1. เนื่องจากความร่วมมือจากชุมชนมีหลายมิติ ผู้นำจึงต้องมีความชัดเจนว่าต้องการความร่วมมือลักษณะใดและระดับใด ดังนั้นจึงต้องรู้จักและเข้าใจกลุ่มคนในชุมชน และเห็นความสำคัญของการมีส่วนร่วมจากกลุ่มคนดังกล่าว เพื่อเตรียมพร้อมในการตอบสนองความต้องการของชุมชน การดำเนินการอาจทำได้โดยขอให้ชุมชนเสนอประเด็นความต้องการสำคัญที่เกี่ยวข้องกับโครงการพันธกิจสัมพันธ์ชุมชน เพื่อนำมาใช้เป็นข้อมูลในการวางแผน ออกแบบ อนุมัติ และประเมินความเหมาะสมของโครงการ อย่างไรก็ตาม การกำหนดเป้าหมายที่มีขอบเขตกว้างอาจเปิดโอกาสให้ผู้นำชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมได้มากขึ้นและเกิดผลกระทบต่อชุมชนในวงกว้างขึ้น ในขณะที่การกำหนดเป้าหมายแคบอาจทำให้กิจกรรมที่ดำเนินการมีทิศทางชัดเจนและจัดการได้ง่ายกว่า

2. ผู้นำควรมีความรู้เกี่ยวกับชุมชนทั้งในด้านวัฒนธรรม สภาพเศรษฐกิจ เครือข่ายสังคม โครงสร้างอำนาจและการเมือง บรรทัดฐานและคุณค่า แนวโน้มสำมะโนประชากร ประวัติความเป็นมา และประสบการณ์ โดยใช้วิธีการรวบรวมข้อมูลทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพจากแหล่งข้อมูลต่าง ๆ และใช้เครื่องมือ อาทิ แผนที่ทำความเข้าใจ (Empathy Map Canvas) แผนที่เดินดิน (Walking Map) และเครื่องมือวิเคราะห์ศักยภาพผ่านมุมมองชุมชน (Perception of Potential) เป็นต้น (Wisartsakul, Hirunsalee, Chasri, & Wanmeechai, 2022)

ขณะที่สร้างความผูกพัน

3. ในการพัฒนาความร่วมมือ ผู้นำต้องทำให้ชุมชนไว้วางใจที่จะทำงานร่วมกันทั้งอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ และกำหนดข้อตกลงจากผู้นำชุมชนและองค์กรต่าง ๆ ในชุมชน เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงทั้งเชิงบวกและเชิงลบอาจจะเกิดขึ้นได้เสมอ จึงต้องมีสมาชิกในชุมชนเป็นส่วนหนึ่งในการพัฒนาโครงการ นอกจากนั้นผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายต้องเห็นพ้องต้องกันตั้งแต่จุดเริ่มต้น ซึ่งอาจทำได้โดยการประชุมกับผู้นำคนสำคัญของชุมชน เพื่อนำเสนอกิจกรรม และข้อมูลเกี่ยวกับชุมชน ความสำคัญ ปัจจัยอำนวยความสะดวก และข้อจำกัดในการมีส่วนร่วม สมาชิกในชุมชนควรตระหนักถึงประโยชน์และพึงได้รับประโยชน์ที่เกิดจากการให้ความร่วมมือแก่โครงการ รวมทั้งยึดมั่นมาตรฐานจริยธรรม ทำให้ชุมชนรับรู้และเข้าใจความเล็งต่าง ๆ ที่อาจเกิดขึ้นจากการเข้าร่วมโครงการเพื่อประโยชน์ในการตัดสินใจ

4. การให้อำนาจในการตัดสินใจอย่างอิสระแก่ทุกคนในชุมชน ซึ่งเป็นแนวคิดสำคัญในการเสริมพลังให้ชุมชน เนื่องจากการเกิดความคิดหลากหลายและการเจรจาต่อรองเป็นเรื่องปกติ ปัญหาและแนวทางการแก้ปัญหาควรกำหนดโดยชุมชน เพราะเป็นเรื่องของทุกคนในชุมชน

การสร้างความผูกพันให้บรรลุผลสำเร็จ

5. พันธกิจสัมพันธ์ชุมชนที่ดำเนินการควรจะทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้นแก่ชุมชน อาทิ ความเป็นอยู่ของสมาชิกดีขึ้น ชุมชนเข้าถึงแหล่งเรียนรู้สะดวกขึ้น มีความเท่าเทียมในการได้รับสวัสดิการของรัฐ เพื่อให้บุคคลและกลุ่มคนที่มีส่วนร่วมรับรู้ เรียนรู้ และรู้สึกร่วมกันอย่างต่อเนื่องว่ามีโอกาสที่จะได้รับประโยชน์จากผลลัพธ์ของความร่วมมือในโครงการ

6. การตระหนักถึงทุกแง่มุมที่เกี่ยวข้องและเคารพความหลากหลายของชุมชน ทั้งด้านวัฒนธรรม เศรษฐกิจ เชื้อชาติ ภาษา อายุ เพศ การรู้หนังสือ การจ้างงาน หรือความสนใจส่วนบุคคล เนื่องจากมีความสำคัญต่อการวางแผนและการอนุมัติโครงการ

7. การระดมสินทรัพย์ (ความสนใจ ทักษะ ประสบการณ์ และเครือข่ายความสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงบุคคลและทรัพยากรของหน่วยงานในชุมชน) การมีชุมชนที่เข้มแข็ง และการพัฒนา

สมรรถนะและทรัพยากรที่มีเพื่อตัดสินใจและดำเนินการร่วมกัน ในขั้นตอนนี้อาจใช้เครื่องมือระบุศักยภาพเพื่อการพัฒนาชุมชน (Asset-Based Community Development) (Wisartsakul et al., 2022)

กระบวนการสร้างความผูกพันและความร่วมมือ						
ก่อนเริ่มสร้างความผูกพัน		ขณะที่สร้างความผูกพัน		สร้างความผูกพันให้บรรลุผลสำเร็จ		
ผู้นำเข้าใจวัตถุประสงค์และเป้าหมายในการสร้างพันธกิจสัมพันธ์ชุมชนชัดเจน	ผู้นำมีความรู้เกี่ยวกับชุมชนทุกด้าน	ผู้นำต้องทำให้ชุมชนไว้วางใจและกำหนดข้อตกลง	การให้อำนาจในการตัดสินใจอย่างอิสระแก่ทุกคนในชุมชน	การรับรู้ เรียนรู้ และรู้สึก ร่วมกันอย่างต่อเนื่องถึงผลลัพธ์ของความร่วมมือ	การตระหนักถึงแง่มุมที่เกี่ยวข้องและเคารพความหลากหลายของชุมชน	การระดมสินทรัพย์และมีชุมชนที่เข้มแข็ง

ภาพที่ 1: กระบวนการสร้างความผูกพันและความร่วมมือ

ที่มา: Wisartsakul et al., 2022

ประโยชน์ของพันธกิจสัมพันธ์ชุมชน

แนวทางพันธกิจสัมพันธ์ชุมชนเป็นกระบวนการสร้างความร่วมมือผ่านหลายหน่วยงาน (Khan, 2009, p. 73) ดังนั้นผลที่ได้จึงก่อให้เกิดประโยชน์ในวงกว้างต่อทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ซึ่งแบ่งออกได้เป็นประโยชน์แก่ชุมชนและประโยชน์ต่อองค์กร ดังนี้

ด้านประโยชน์แก่ชุมชน (Sung, Hepworth & Ragsdell, 2012) ได้แก่ การได้รับข้อมูลข่าวสารผ่านช่องทางต่าง ๆ โดยตรงทำให้ชุมชนสะท้อนความคิดเห็นได้อย่างรวดเร็ว ประกอบกับการให้คำปรึกษาผ่านการแสดงความคิดเห็นของชุมชนจะนำไปสู่การตัดสินใจและการให้บริการที่สะท้อนความต้องการของชุมชนได้อย่างแท้จริง นอกจากนี้กระบวนการที่ร่วมมือกันจะก่อให้เกิดพลังในการขับเคลื่อนกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องซึ่งจะทำให้เกิดผลประโยชน์โดยตรงแก่ชุมชนและสมาชิกและเกิดการพัฒนาย่างยั่งยืน และทำให้ชุมชนเกิดความรู้สึกภาคภูมิใจในความเป็นเจ้าของกิจกรรม โครงการ หรือบริการที่องค์กรจัดให้

ด้านประโยชน์แก่องค์กร (Clinical and Translational Science Awards Consortium, 2011; Darzin software, 2020) ได้แก่ การเกิดความผูกพันกันระหว่างองค์กรกับชุมชน เนื่องจากการตัดสินใจต่าง ๆ ขององค์กรจะอยู่บนพื้นฐานการใช้ข้อมูลที่ได้จากการมองภาพใหญ่ ทำให้ผลลัพธ์ที่เกิดโดยรวมของโครงการมีความครอบคลุมมากยิ่งขึ้น นอกจากนี้การสร้างพันธกิจสัมพันธ์ชุมชนที่เหมาะสมจะช่วยให้การดำเนินโครงการตระหนักถึงความรับผิดชอบต่อสังคมมากขึ้น ส่งผลให้

โอกาสที่จะได้รับการสนับสนุนในด้านต่าง ๆ มีมากขึ้น นำไปสู่การยอมรับและฉันทานุมัติให้ดำเนินการโครงการ ลดความเสี่ยงจากการต่อต้าน และก่อให้เกิดความพึงพอใจโครงการที่ริเริ่มมากขึ้น สำหรับกรณีที่มีความเห็นคัดค้านระหว่างผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกลุ่มต่าง ๆ การใช้แนวทางพันธกิจสัมพันธ์ชุมชนยังมีความสำคัญมากขึ้น เนื่องจากทำให้องค์กรต้องกำหนดขอบเขตข้อตกลงร่วมกันให้ชัดเจนเพื่อเชื่อมโยงกลุ่มผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายในการหาหนทางให้ดำเนินการต่อไปได้ ยิ่งไปกว่านั้นในสถานการณ์ที่ความเชื่อใจของผู้เกี่ยวข้องมีน้อย พันธกิจสัมพันธ์ชุมชนที่โปร่งใสจะช่วยให้เกิดความไว้วางใจเพิ่มขึ้น ส่งผลให้องค์กรได้รับความร่วมมือจากชุมชนมากขึ้น ทำให้โครงการมีความรวดเร็วและมีประสิทธิภาพมากขึ้น

แนวทางพันธกิจสัมพันธ์ชุมชนขององค์กรสารสนเทศ

การใช้แนวทางพันธกิจสัมพันธ์ชุมชนเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการให้บริการขององค์กรสารสนเทศมีมานานแล้ว แต่เริ่มมีการตระหนักถึงความสำคัญมากขึ้นในฐานะเป็นเครื่องมือที่สร้างผลกระทบต่อสังคมได้ในวงกว้าง กรณีศึกษาเชิงประจักษ์จากสหราชอาณาจักรแสดงให้เห็นว่าสังคมมีการอภิปรายแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของห้องสมุดประชาชนต่อการพัฒนาทุนทางสังคมจากคุณค่าของชุมชนและคุณค่าของความเป็นพลเมืองในชุมชน (Goulding, 2009, pp. 39-40; Sung, Hepworth & Ragsdell, 2012, p. 206) ความตื่นตัวดังกล่าวทำให้มีการพัฒนากรอบการทำงานในอนาคต: กลยุทธ์ระยะยาวสำหรับห้องสมุดประชาชนในประเทศอังกฤษขึ้นในปี 2003 และมีการออกแบบชุดเครื่องมือให้ห้องสมุดประชาชนใช้เป็นแนวทางพัฒนาและนำส่งบริการ ตัวอย่างแนวคิดสำคัญในชุดเครื่องมือ เช่น (1) การกำหนดบทบาทของห้องสมุดในฐานะสถานที่สำหรับจัดกิจกรรมต่าง ๆ ในชุมชน แม้ว่าการเปิดพื้นที่ในห้องสมุดให้กลุ่มคนมาพบปะและจัดกิจกรรมร่วมกันจะไม่ใช่พันธกิจสัมพันธ์ชุมชน แต่วิธีการนี้เป็นกลไกหนึ่งที่จะเพิ่มการมีส่วนร่วมของชุมชนในวงกว้างและเป็นการวางรากฐานการทำงานร่วมกันระหว่างห้องสมุดกับชุมชนเป้าหมาย นำไปสู่การดึงดูดให้ผู้สนใจเข้าร่วมกิจกรรมที่ห้องสมุดจัดมากขึ้น (2) การเป็นหุ้นส่วนความร่วมมือในการทำงานร่วมกับอาสาสมัคร ชุมชน และบริการสาธารณะต่าง ๆ ความร่วมมือลักษณะนี้เป็นวิธีการที่มีประสิทธิภาพในการระดมทรัพยากร ความคิด และความสามารถของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียแต่ละภาคส่วนมาใช้ในการปรับปรุงการทำงานและการแก้ปัญหาและ (3) การส่งเสริมให้ชุมชนมีส่วนร่วมกับคณะกรรมการชุดต่าง ๆ ในการตัดสินใจเพื่อพัฒนาการดำรงชีวิตและการพัฒนาชุมชน (Goulding, 2009, pp. 41-47)

กระบวนการพันธกิจสัมพันธ์ชุมชน

The Museums, libraries and Archives Council (MLA) ได้อธิบายไว้ว่า ลักษณะของแหล่งสารสนเทศที่ใช้พันธกิจสัมพันธ์ชุมชนนั้นมักเป็นพื้นที่ที่ประชาชนจำนวนมากเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องอย่างเข้มแข็ง และชุมชนมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจในด้านบริการสาธารณะ นอกจากนี้ ความเกี่ยวข้องกับกลุ่มคนในชุมชนยังครอบคลุมทั้งการตัดสินใจ การวางแผน และการพัฒนาบริการ เทียบเท่ากับการเป็นหุ้นส่วน ขั้นตอนต่าง ๆ ที่สะท้อนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาโครงการใดโครงการหนึ่งอาจจำแนกได้เป็น 5 ขั้นตอน (Nasrolahi, Messina, & Gena, 2022; Khan, 2009, pp. 77, 79) ดังนี้ (แบบจำลองในภาพที่ 2)

1. การแจ้งให้ทราบ (Informing) รวมทั้งการรับฟัง คือการทำให้ชุมชนได้รับสารสนเทศตามวัตถุประสงค์อย่างสมดุลเพื่อให้เข้าใจปัญหา ทางเลือก โอกาส และแนวทางแก้ไข การเผยแพร่สารสนเทศที่เกี่ยวข้องเพื่อขอความร่วมมือ ควรแสดงให้เห็นว่าเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการทั้งหมดที่ประกอบด้วย การแจ้งให้ทราบ การให้คำปรึกษา การเกี่ยวข้อง การร่วมมือ และการเสริมพลัง
2. การให้คำปรึกษา (Consulting) ครอบคลุมการถาม การถูกถาม และการให้ความคิดเห็นเพื่อให้ได้สารสนเทศและคำแนะนำ การให้คำปรึกษามีนัยยะแตกต่างจากความร่วมมือ เพราะยังไม่มีลักษณะของการเป็นส่วนหนึ่งหรือการแบ่งปันความเป็นเจ้าของ
3. การเกี่ยวข้อง (Involvement) หมายถึง การรวมบางสิ่งที่เป็นเข้าไว้ด้วย วัตถุประสงค์ของการเกี่ยวข้อง คือ การมุ่งให้เกิดการทำงานร่วมกับชุมชนตลอดทั้งกระบวนการ เพื่อช่วยสร้างความมั่นใจว่าชุมชนจะเห็นความสำคัญของการร่วมมือตลอดไป
4. การร่วมมือ (Collaboration) คือ การทำกิจกรรมร่วมกัน โดยมีเป้าหมายเพื่อเป็นหุ้นส่วนหรือเป็นส่วนหนึ่งของกันและกัน อันเกี่ยวเนื่องกับการตัดสินใจพัฒนาทางเลือกและการกำหนดแนวทางแก้ไขที่เหมาะสม อาทิ การขอความเห็นและนวัตกรรมทางความคิดจากชุมชนเพื่อใช้เป็นแนวทางในการแก้ปัญหา หรือเลือกวิธีการที่เกิดประโยชน์สูงสุด
5. การเสริมพลัง (Empowerment) หมายถึง ขอบเขตของคำสัญญาที่กลุ่มผู้ร่วมมือปรารถนาที่จะไปให้ถึง มีลักษณะเป็นการมอบอำนาจให้กระทำการบางอย่างทำให้ผู้นั้นมีความเชื่อมั่นมากขึ้น โดยเฉพาะการควบคุมชีวิตและการอ้างสิทธิ เป้าหมายของขั้นตอนนี้ คือการมอบอำนาจแก่ชุมชนในการตัดสินใจขั้นสุดท้าย

ขั้นตอน					
การแจ้งให้ทราบ		การให้คำปรึกษา	การเกี่ยวข้อง	การร่วมมือ	การเสริมพลัง
การแจ้งให้ทราบ	การรับฟัง	การให้คำปรึกษา	การสร้างความรู้ความ ผูกพัน	การร่วมมือ	การเสริมพลัง
การสื่อสารข้อมูล จากองค์กรถึง ชุมชน/กลุ่มผู้มี ส่วนได้ส่วนเสีย	การรับรู้และ เข้าใจเรื่องราว ความเป็นมา ความสำคัญ	การแสดงความ คิดเห็นของ ชุมชน/กลุ่ม ผู้มีส่วนได้ ส่วนเสีย	การทำให้เกิด ความรู้สึกร่วม มีส่วนร่วม เป็นหุ้นส่วน และแบ่งปัน	การไว้วางใจ และ ให้ความร่วมมือ ในการพัฒนา ปรับปรุง แก้ไข	การตัดสินใจระดับ ชุมชนก่อให้เกิด ความสัมพันธ์ แน่นแฟ้นยิ่งขึ้น
เครื่องมือ					
แบบดั้งเดิม การติดตั้งป้าย โปสเตอร์ การจัดบุรุษตาม แหล่งข้อบ่งชี้ในชุมชน งานเทศกาล เหตุการณ์ งานรื่นเริง ศูนย์กลางชุมชน และ โรงเรียน การจัดทำจดหมายข่าว เทคโนโลยีสมัยใหม่ เว็บไซต์ สื่อสังคม (เฟซบุ๊ก ทวิตเตอร์ อินสตาแกรม ฯลฯ) จดหมายข่าว อีเล็กทรอนิกส์		การประชุม การเสวนา การอบรมเชิง ปฏิบัติการ การจัดฟอรัม สมุดเยี่ยม นักเล่าเรื่อง การใช้แบบสำรวจ การทำโพล การสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม การกรอกแบบฟอร์ม การใช้ Tableau เพื่อสร้าง dashboard สำหรับผู้ใช้ เครื่องมือสำหรับการวิเคราะห์ข้อมูลและ ทำรายงาน Google Analytics, Chatbot, Storyteller		การนำเสนอแนวความคิดโดยใช้ Elevator Pitching การใช้เครื่องมือ Post-it Voting เพื่อคัดเลือกแนวคิด ที่เห็นว่าเหมาะสมที่สุด การใช้เครื่องมือ I Like, I Wish and I Wonder เพื่อประโยชน์ในการพัฒนา	

ภาพที่ 2 ขั้นตอนการมีส่วนร่วมในกระบวนการพันธกิจสัมพันธ์ชุมชนของการพัฒนาโครงการ/
บริการและเครื่องมือ

ที่มา: Khan, 2009, pp.77, 79; Nasrolahi, Messina, & Gena, 2022; Wisartsakul et al., 2022

ตัวอย่างการสร้างพันธกิจสัมพันธ์ชุมชนขององค์กรสารสนเทศ

องค์กรสารสนเทศสามารถใช้พันธกิจสัมพันธ์ชุมชนได้หลายรูปแบบขึ้นอยู่กับพันธกิจและเป้าหมายขององค์กร สภาพแวดล้อม และภูมิหลังของชุมชน กิจกรรมที่ดำเนินการมักจะประกอบด้วย การมองหาลักษณะเฉพาะของชุมชน การพบปะพูดคุย สัมภาษณ์ สังเกตผู้คนในชุมชน อย่างไม่เป็นทางการเพื่อให้เข้าใจความคิดและภูมิหลังของชุมชน การมองหาพันธมิตรในการทำงาน การกำหนดผู้มีส่วนได้ส่วนเสียและคณะผู้ทำงาน และการประสานความร่วมมือกับหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง การวางแผนการที่สามารถปฏิบัติได้จริง การพัฒนาความร่วมมือและพัฒนากลยุทธ์

เพื่อสร้างเครือข่ายกับชุมชน การหาทุนและทรัพยากรเพื่อสนับสนุนความร่วมมือกับชุมชน และการประเมินปัญหาที่อาจจะเกิดขึ้น เป็นต้น (Nunez, 2009; Khan 2009, p. 79)

1. ตัวอย่างพันธกิจสัมพันธ์ชุมชนในห้องสมุด

1.1 โครงการสนับสนุนองค์กรประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ซึ่งดำเนินการโดยห้องสมุดมหาวิทยาลัยนอร์ทฟลอริดา โทมัส จี คาร์เพนเทอร์ (The University of North Florida (UNF) Thomas G. Carpenter Library) ร่วมมือกับสมาคมประวัติศาสตร์แจ็กสันวิลล์ (The Jacksonville Historical Society-JHS) เป็นการสำรวจเบื้องต้นเพื่อให้บริการการเข้าถึงการแสดงผลแบบโต้ตอบอย่างมีประสิทธิภาพและการพัฒนาแพลตฟอร์มความร่วมมือในการสืบค้นคอลเลกชันประวัติศาสตร์ของชุมชนผ่านการพูดคุยกันในชุมชน นำไปสู่การดึงดูดให้คนมารวมตัวกันค้นหาวัสดุที่จัดเก็บอยู่ในห้องสมุดต่าง ๆ โครงการนี้ไม่เพียงทำให้เกิดการรับรู้ว่ามีองค์กรและคอลเลกชันต่าง ๆ ในชุมชน แต่ยังช่วยสร้างโอกาสในการพัฒนาความเจริญทางเศรษฐกิจของชุมชนอีกด้วย ทรัพยากรและเครื่องมือต่าง ๆ ที่ห้องสมุดใช้เพื่อสร้างความร่วมมือ เช่น Springshare's LibWizard ซึ่งเป็นเครื่องมือสำรวจและรวบรวมสารสนเทศเกี่ยวกับคอลเลกชันประวัติศาสตร์ และ Tableau ซึ่งเป็นเครื่องมือช่วยในการเข้าถึงและวิเคราะห์ข้อมูลที่ต้องการได้สะดวกรวดเร็วเพื่อแสดงเรื่องราวเกี่ยวกับภาคีนอกจากนั้นยังสามารถเข้าถึงกูเกิ้ลแมปเพื่อแสดงที่ตั้งขององค์กรต่าง ๆ ที่เป็นสมาชิกในภาคีความร่วมมือและเชื่อมโยงไปยังเว็บไซต์ขององค์กรด้วย การดำเนินงานแสดงให้เห็นวิธีดึงดูดชุมชนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพ กล่าวได้ว่าระบบสารสนเทศที่ออกแบบนี้เกิดจากการใช้หลักการมีส่วนร่วมของชุมชนบนพื้นฐานความต้องการของชุมชน และเป็นไปตามความต้องการด้านมรดกโลก สะท้อนพัฒนาการของห้องสมุดในการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อพัฒนาองค์กร ชุมชน และสังคม (Murray, 2020)

1.2 การใช้เทคโนโลยีในห้องสมุดแถบชนบทเพื่อส่งเสริมพันธกิจสัมพันธ์ชุมชนกับภาคส่วนต่าง ๆ เช่น เกษตรกรรม เศรษฐกิจ การศึกษา สภาพแวดล้อม นโยบายสาธารณะ สวัสดิการสังคม และ สุขภาพ ฯลฯ ดำเนินการโดยมหาวิทยาลัยแอละแบมา (University of Alabama) โครงการนี้แสดงให้เห็นความเป็นผู้นำของห้องสมุดในการเปลี่ยนแปลงด้วยวิธีการเชิงสร้างสรรค์เพื่อก้าวข้ามสภาพที่มีข้อจำกัดในชนบท กิจกรรมที่มีหลากหลาย เช่น การจัดบริการการเข้าถึงคอมพิวเตอร์ และ อินเทอร์เน็ต บริการพื้นที่เทคโนโลยีสำหรับวัยรุ่น การอบรมการใช้เทคโนโลยีและแอปพลิเคชันสื่อสังคมใหม่ ๆ (เช่น alternative Facetime Live with story time for kids) รวมถึง Maker Spaces โปรแกรม Chromebook การบริการห้องแล็บคอมพิวเตอร์ ห้องแล็บสำหรับทำงาน บัตรห้องสมุดอิเล็กทรอนิกส์ การเข้าถึงทรัพยากรและฐานข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ และบริการช่วยงาน

เป็นต้น นอกจากนี้มีการสร้างความร่วมมือกับองค์กรที่ไม่แสวงหาผลกำไร เช่น ตลาดเกษตรกร บ้านพักคนชรา บุคคลต่าง ๆ เช่น ผู้ประกอบธุรกิจที่บริจาคเมล็ดพันธุ์พืช และองค์กรกรที่มี ความสัมพันธ์กับห้องสมุด เช่น สมาคมห้องสมุดท้องถิ่น และองค์กรศาสนา เป็นต้น ผลการดำเนิน โครงการฯ พบว่าผู้คนในชุมชนใช้เทคโนโลยีทำกิจกรรมที่สัมพันธ์กับเกษตรกรรม การศึกษา เศรษฐกิจ และสุขภาพเพิ่มขึ้น นอกจากนี้ ยังช่วยดึงดูดให้คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมและใช้ ห้องสมุดเพื่อตอบสนองความต้องการทั้งด้านความบันเทิงและด้านโอกาสในการเพิ่มรายได้ สิ่งเหล่านี้ได้กลายเป็นแรงผลักดันและจูงใจให้คนในชุมชนเข้ามาใช้เทคโนโลยี ใช้ทรัพยากรอื่น ของห้องสมุด และยืมทรัพยากรห้องสมุดเพิ่มมากขึ้น แสดงให้เห็นความผูกพันที่ชุมชนมีต่อ ห้องสมุด นอกจากนี้ยังเป็นการประชาสัมพันธ์ให้หน่วยงานอื่น ๆ เห็นบทบาทของห้องสมุด และ เป็นช่องทางให้ห้องสมุดได้รับทุนสนับสนุนจากหน่วยงานต่าง ๆ เพิ่มขึ้นด้วย (Mehra, Sikes & Singh, 2020)

2. ตัวอย่างพันธกิจสัมพันธ์ชุมชนด้านงานจดหมายเหตุ เทคโนโลยีสารสนเทศในปัจจุบัน ส่งเสริมให้ชุมชนมีบทบาทในงานด้านจดหมายเหตุมากขึ้น นำไปสู่การมีส่วนร่วมของชุมชนผ่าน โครงการพันธกิจสัมพันธ์ชุมชนในลักษณะต่าง ๆ อาทิ การให้ผู้ให้บริการหรือบุคคลทั่วไปในชุมชน ออนไลน์สร้างเนื้อหา (User-Generated Content) ในลักษณะการช่วยอ่านและคัดลอกข้อความจาก เอกสารจดหมายเหตุหรือไฟล์บันทึกภาพและเสียง การนำเสนอคำหรือวลีเพื่อช่วยในการจัดทำ เครื่องมือช่วยค้นเอกสารจดหมายเหตุ การอ่านข้อมูลเมทาดาตาของคอลเลกชันจดหมายเหตุและ เสนอแนะแก้ไขข้อมูลที่ผิดพลาด การแบ่งปันเอกสารจดหมายเหตุ ภาพ ไฟล์เสียง หรือไฟล์วิดีโอ เพื่อจัดเก็บในคอลเลกชันต่าง ๆ ของหอจดหมายเหตุ การเริ่มจัดทำโครงการที่อาศัยการมีส่วนร่วม ของชุมชน (Participatory Project) โดยการระดมทุนจากกลุ่มคน (Crowdsourcing) เพื่อให้ชุมชน เข้ามามีส่วนร่วม ซึ่งหมายถึงภารกิจที่เคยดำเนินการโดยบุคลากรหรือลูกจ้างขององค์กรได้เปลี่ยนมา ดำเนินการโดยอาสาสมัครภายนอกองค์กรหรือชุมชนต่าง ๆ รวมทั้งการเชิญชวนผู้สนใจให้เข้ามา มีส่วนร่วมในการระดมทุนเพื่อให้ภารกิจดังกล่าวสำเร็จลุล่วง หรือให้ทุนแก่โครงการในรูปแบบ ของการให้เวลา ให้ข้อมูล ให้ข้อคิดเห็น และให้ความรู้ (Warwick, Terras, & Nyhan, 2018) แนวคิดนี้ ได้รับความนิยมมากขึ้นเนื่องจากช่วยแบ่งเบาภารกิจและเวลาของนักจดหมายเหตุในการสร้าง เมทาดาตาของคอลเลกชันได้ กอปรกับข้อมูลที่ได้จากชุมชนจะช่วยทำให้คอลเลกชันเอกสาร จดหมายเหตุมีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น แม้ว่าโครงการที่อาศัยการมีส่วนร่วมของชุมชนอาจมีข้อจำกัด เรื่องการได้รับความร่วมมือจากภาคส่วนต่าง ๆ การควบคุมบุคคลจากชุมชนที่เข้าร่วมในโครงการ การดูแลบริหารสิทธิและความเป็นเจ้าของข้อมูลที่มาจากโครงการ และการตรวจสอบคุณภาพและ ความถูกต้องของข้อมูลที่มาจากชุมชน ฯลฯ แต่หอจดหมายเหตุยังคงเห็นความสำคัญและบทบาท

ของชุมชนในการร่วมแบ่งปันความคิด ประสบการณ์ ข้อเสนอแนะ เวลา คอลเลกชันส่วนบุคคล ผ่านช่องทางต่าง ๆ ในยุคดิจิทัล เช่น การแสดงความคิดเห็นของสื่อสังคม คลิปวิดีโอ ภาพถ่ายดิจิทัล บล็อก ฯลฯ (Liew, Oliver, & Watkins, 2018, p. 94)

2.1 โครงการถอดถ่ายข้อความจากคอลเลกชันเบนธัม (Transcribe Bentham) เป็นการระดมทุนจากกลุ่มคนเพื่อจัดทำคำอธิบายประกอบเอกสารในคอลเลกชันของเจเรมี เบนธัม ซึ่งเป็นนักปรัชญาและนักปฏิรูปคนสำคัญที่มีชีวิตอยู่ในช่วง ค.ศ. 1748-1832 ห้องสมุดมหาวิทยาลัย University College London ได้จัดเก็บเอกสารต้นฉบับของเจเรมี เบนธัมไว้มากกว่า 60,000 ชุด โครงการนี้เริ่มดำเนินการตั้งแต่ ค.ศ. 1959 โดยใช้วิธีการสำคัญ คือการแปลงเอกสารต้นฉบับให้อยู่ในรูปแบบภาพถ่ายดิจิทัลที่มีความละเอียดสูงและการสร้างเครื่องมือออนไลน์ให้ผู้คนเข้าไปอ่านเอกสารดิจิทัลและคัดลอกข้อความจากเอกสารลงในเครื่องมือได้อย่างสะดวก ปัจจุบันพบว่าได้ดำเนินการคัดลอกข้อความจากเอกสารมากกว่า 20,000 ชุดแล้ว (Warwick, Terras, & Nyhan, 2018)

2.2 โครงการมีร์รา: ความทรงจำ-อัตลักษณ์-สิทธิในเอกสาร-การเข้าถึง (MIRRA: Memory-Identity-rights in Records-Access) เป็นโครงการวิจัยเอกสารจดหมายเหตุที่อาศัยการมีส่วนร่วมของชุมชนระหว่าง ภาควิชาสารสนเทศศึกษาของมหาวิทยาลัย University College London และสมาคมที่เคยอยู่ในความดูแลของสถาบันรัฐ (The Care Leavers' Association) ซึ่งเป็นมูลนิธิในเมืองแมนเชสเตอร์ โครงการนี้มุ่งเน้นศึกษาแนวปฏิบัติด้านการจัดเก็บเอกสารและสิทธิในการเข้าถึงข้อมูลในหน่วยงานด้านสวัสดิการเยาวชนที่ส่งผลกระทบต่อสุขภาพในระยะยาวของผู้ที่เคยอยู่ในความดูแลของสถาบันรัฐ โดยอาศัยการมีส่วนร่วมของชุมชน 4 กลุ่มจากผู้เข้าร่วมโครงการ 80 คน ประกอบด้วยผู้ที่เคยอยู่ในความดูแลของสถาบันรัฐ (Care-Experienced People) ซึ่งเป็นกลุ่มเป้าหมายหลักของโครงการ ผู้ปฏิบัติงานด้านสวัสดิการสังคมซึ่งเป็นผู้สร้างและใช้งานเอกสาร ผู้ปฏิบัติงานในวิชาชีพสารสนเทศซึ่งมีหน้าที่จัดการและบริการเอกสารให้แก่ผู้ใช้และนักวิจัยที่เป็นกลุ่มผู้ใช้งานเอกสารเพื่อการศึกษาวิจัย ความร่วมมือของชุมชนต่าง ๆ ภายใต้อำนาจโครงการนี้นำไปสู่การพัฒนาแบบการจัดการและบริการการเข้าถึงเอกสารแก่ผู้ใช้ที่เป็นกลุ่มคนชายขอบอย่างผู้ที่เคยอยู่ในความดูแลของสถาบันรัฐเหล่านี้ ทั้งนี้ได้พิจารณาบริบทที่เกี่ยวข้องทั้งในด้านสวัสดิการภาครัฐ ธรรมชาติของข้อมูลเพื่อประชาชน นโยบายด้านสังคม และแนวปฏิบัติด้านการจัดการเอกสารจดหมายเหตุ (Shepherd et al., 2020, pp. 309-310)

2.3 โครงการจดหมายเหตุดิจิทัลและชุมชนชายขอบ (The Digital Archives and Marginalized Communities Project) ดำเนินการ โดยมหาวิทยาลัยมานิโทบา (University of Manitoba) ซึ่งเป็นมหาวิทยาลัยที่เก่าแก่ในประเทศแคนาดา โครงการนี้ดำเนินการโดยอาศัยวิธีการมีส่วนร่วมของชุมชนผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการจัดทำฐานข้อมูล 3 ฐานที่สำคัญ ได้แก่ ฐานข้อมูลสตรีชาวพื้นเมือง

ที่หายสาบสูญและถูกฆาตกรรม (Missing and Murdered Indigenous women database-MMIWD) ฐานข้อมูลผู้ให้บริการทางเพศ (Sex Work Database-SWD) และฐานข้อมูลชาวพื้นเมืองที่เคยอยู่ในโรงเรียนที่รัฐบาลแคนาดาควบคุมไว้ (Post Apology Residential School Database-PARSD) ฐานข้อมูลเหล่านี้รวบรวมจัดเก็บเอกสารจดหมายเหตุด้วย ซึ่งการดำเนินโครงการจำเป็นต้องอาศัยความเชื่อใจระหว่างนักวิจัย นักจดหมายเหตุ และชุมชนต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องร่วมกันจัดทำคำอธิบายและเครื่องมือช่วยค้นเอกสารในคอลเลกชันจดหมายเหตุโดยอาศัยมุมมองของสมาชิกชุมชนที่เป็นเจ้าของเรื่องราวในเอกสารเหล่านั้น นอกจากนี้ได้มีการจัดทำเครื่องมือและกิจกรรมทั้งรูปแบบออนไลน์และในสถานที่จริงเพื่อแลกเปลี่ยนความรู้และข้อคิดเห็นระหว่างสมาชิกชุมชนกับทีมงานของมหาวิทยาลัยที่ดำเนินการในโครงการ (Haberstock, 2020, pp. 133-134)

3. ตัวอย่างพันธกิจสัมพันธ์ชุมชนในพิพิธภัณฑ์และแหล่งมรดกทางวัฒนธรรม พิพิธภัณฑ์และแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมได้ปรับตัวและผลักดันให้เกิดความร่วมมือระหว่างองค์กรและชุมชนอยู่ตลอดเวลา สังเกตได้จากแนวคิดที่ทันสมัยในการบริหารจัดการพิพิธภัณฑ์ เช่น พิพิธภัณฑ์เพื่อชุมชนหรือพิพิธภัณฑ์ศึกษาเชิงสังคม (Socio Museology) ที่เชื่อว่าการปฏิบัติงานในพิพิธภัณฑ์ไม่อาจแยกออกจากการปฏิบัติงานด้านสังคมได้ ดังนั้นการดำเนินงานของพิพิธภัณฑ์จึงควรมีเป้าหมายเพื่อการพัฒนาชุมชนและเน้นการมีส่วนร่วมกับชุมชนโดยไม่มีข้อจำกัดเรื่องรูปแบบชุมชนไม่ว่าจะเป็นชุมชนแออัด ชุมชนเมือง ชุมชนพหุวัฒนธรรม ชุมชนชายขอบ เช่น ผู้อพยพลี้ภัย พิพิธภัณฑ์จึงมีบทบาทในการสร้างความตระหนักให้แก่ชุมชนในวงกว้าง และมีส่วนร่วมตอบสนองชุมชนในการช่วยแก้ไขปัญหาและความขัดแย้ง (Sarawasee, 2014) นอกจากนี้ ยังมีแนวคิดเรื่องการดูแลพิพิธภัณฑ์แบบพื้นเมือง (Indigenous Curation) ที่สนับสนุนให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานพิพิธภัณฑ์ในท้องถิ่น โดยอาศัยองค์ความรู้ พฤติกรรม กิจกรรม เทคโนโลยีเพื่อการสงวนรักษา การสร้างความหมาย การนำเสนอ และการสืบสานมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนหรือคนในท้องถิ่น และ แนวคิดพิพิธภัณฑ์เชิงนิเวศ (Ecomuseum) ที่เชื่อว่าพิพิธภัณฑ์ไม่จำเป็นต้องก่อสร้างอาคารขึ้นใหม่แต่สามารถใช้สิ่งแวดล้อมที่มีอยู่ตามธรรมชาติในชุมชนรวมทั้งสิ่งก่อสร้างบ้านเรือนที่มีอยู่เดิมมาพัฒนาให้เป็นพิพิธภัณฑ์ได้โดยดำรงรักษามรดกทางวัฒนธรรมเหล่านี้ให้อยู่สืบต่อไป (Kayaras, 2019; Sarawasee, 2014) ในประเทศไทยมีพิพิธภัณฑ์หลากหลายรูปแบบที่ใช้พันธกิจสัมพันธ์ชุมชนในการปฏิบัติงาน เช่น พิพิธภัณฑ์วัดไตรมิตรวิทยาลัย พิพิธภัณฑ์บ้านเก่าเล่าเรื่องชุมชนเจริญไชย (Maneerat, & Voranithipak, 2021) พิพิธภัณฑ์มรดกพื้นบ้านประเพณีของโรงเรียนชุมชนวัดตะเกียบงาม (Sansuwan, Imsawasd, & Ngammeerith, 2021) นิเวศพิพิธภัณฑ์บ้านยายม่อม ชุมชนบ้านยายม่อม (Kayaras, 2019) พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วง (Chartsermsak, & Kiaowichai, 2017) ฯลฯ

3.1 โครงการ The iCommunity model in the Bisotun World Heritage Site บนเส้นทางหลักที่เชื่อมต่อที่ราบสูงอิหร่านกับที่ราบเมโสโปเตเมีย โดยใช้เครื่องมือ iCommunity¹ Model ในกระบวนการสร้างความผูกพันกับชุมชน ใช้แนวคิดหลักคือการเน้นให้ชุมชนเป็นศูนย์กลางและมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจจัดการมรดกทางวัฒนธรรมทุกขั้นตอน ตั้งแต่การแจ้งให้ทราบจนถึงการเสริมพลัง ด้วยการปรับเปลี่ยนมาใช้แอปพลิเคชันผ่านสมาร์ทโฟนเพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้ใช้ในชุมชนทุกขั้นตอนตลอดทั้งกระบวนการ แอปพลิเคชัน iCommunity สามารถเข้าถึงได้ผ่านกูเกิ้ลและสื่อสังคมต่าง ๆ ความสามารถของแอปพลิเคชันในขั้นตอนต่าง ๆ ได้แก่ (1) ขั้นตอนการแจ้งให้ทราบ ครอบคลุมการเผยแพร่ข้อมูลเกี่ยวกับกิจกรรม เหตุการณ์ต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้น แสดงสถานที่จัดกิจกรรมผ่านโมบายจีพีเอส และ กูเกิ้ลแมป และนำเสนอข้อมูลการอบรมเพื่อเพิ่มพูนความรู้แก่ประชาชนซึ่งดาวน์โหลดเอกสารที่เกี่ยวข้องได้ รวมทั้งสามารถจัดโครงการอบรมและกิจกรรมได้ทั้งออนไซต์และออนไลน์ ตลอดจนสามารถส่งข้อความแจ้งเตือนได้โดยตรง นอกจากนั้นยังวิเคราะห์ข้อมูลผ่านการเข้าถึงผลลัพธ์ของการดำเนินงาน และเข้าถึงข้อมูลอื่น ๆ ในฐานะข้อมูลเอกสารได้ (2) ขั้นตอนการให้คำปรึกษา ผู้ใช้สามารถส่งข้อมูลถึงผู้ใช้อื่นปรึกษาพูดคุยกับผู้เชี่ยวชาญผ่านการเชื่อมต่อส่วนบุคคลกับผู้ดูแลระบบ และขออนุญาตผ่านแบบฟอร์มออนไลน์ ในส่วนนี้ผู้ใช้โพสต์ความคิดเห็นที่เห็นด้วยและไม่เห็นด้วยกับโครงการและกิจกรรมได้ ซึ่งคล้ายกับการใช้อินสตาแกรมที่ผู้ใช้สามารถอ่านและเข้าไปมีส่วนร่วมในประเด็นที่มีการพูดคุย ยิ่งไปกว่านั้นเพื่อให้เชื่อมโยงกันได้กว้างขวางขึ้น ผู้ใช้รับส่งข้อความได้โดยตรงผ่านฟังก์ชันข้อความ และแบ่งปันรูปภาพ เรื่องราว ตำนาน และเอกสารกับผู้เชี่ยวชาญได้ (3) ขั้นตอนการเกี่ยวข้อง ในขั้นตอนนี้ผู้ใช้แสดงความคิดเห็นเพื่อสร้างความผูกพันกับกิจกรรมใหม่ และบอกเล่าประสบการณ์ของตนผ่านช่องทาง “ข้อมูลเกี่ยวกับกิจกรรมใหม่จากผู้ใช้” นอกจากนั้นยังติดตามการดำเนินงานผ่านช่องทาง “การช่วยเจ้าหน้าที่สอดคล้องติดตาม” ตลอดจนพูดคุยกับผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับกิจกรรมผ่านการเชื่อมต่อส่วนบุคคลกับผู้ดูแลระบบ และการมีส่วนร่วมในกิจกรรมอาสาสมัคร (4) ขั้นตอนการร่วมมือ ผู้ใช้สามารถออกเสียง (vote) ในการตัดสินใจเกี่ยวกับกิจกรรมต่าง ๆ ติดตามการดำเนินงานผ่านช่องทาง “การช่วยเจ้าหน้าที่สอดคล้องติดตาม” และเข้าร่วมกิจกรรมอาสาสมัครได้ และ (5) ขั้นตอนการเสริมพลัง ได้แก่ ผู้ใช้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจโดยการออกเสียง ผู้ดำเนินกิจกรรมยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้ใช้เกี่ยวกับกิจกรรม และผู้ใช้เข้าถึงและวิเคราะห์ข้อมูลที่เป็นผลลัพธ์ของการดำเนินงาน (Nasrolahi, Messina & Gena 2022)

¹ iCommunity เป็นเว็บแอปพลิเคชันที่ใช้ในการจัดการชุมชนเพื่อช่วยให้ผู้ใช้มีความรู้สึกเสมือนได้กลับเข้าไปในพื้นที่ชุมชน

สรุป

แม้ว่าการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างผู้ให้บริการกับผู้ใช้บริการห้องสมุด หอจดหมายเหตุ และพิพิธภัณฑ์ ในระดับปัจเจกและระดับชุมชนมีมาอย่างยาวนานผ่านการให้บริการ แต่ด้วยพัฒนาการด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมือง วัฒนธรรม และเทคโนโลยี ส่งผลให้ความสัมพันธ์ในบริบทการให้และการรับบริการไม่เพียงพอที่จะทำให้องค์กรสารสนเทศเหล่านี้สามารถสร้างความผูกพันกับผู้ใช้ เพื่อดำเนินงานให้บริการพันธกิจ เป้าหมาย และวิสัยทัศน์ที่กำหนดไว้ได้อย่างยั่งยืน แนวคิดพันธกิจสัมพันธ์ชุมชนที่เปิดกว้างในการสรรหาวิธีการสร้างความร่วมมือและความผูกพันระหว่างผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกภาคส่วนในชุมชนจึงได้รับความนิยมเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ การเรียนรู้และทำความเข้าใจหลักการ แนวทาง วิธีการ และเทคนิคต่าง ๆ ของพันธกิจสัมพันธ์ชุมชนจากองค์กรสารสนเทศที่ประสบความสำเร็จในการดำเนินการ นับว่ามีประโยชน์ต่อผู้ปฏิบัติงานในฐานะนักวิชาชีพสารสนเทศ อย่างไรก็ตาม ความท้าทายของพันธกิจสัมพันธ์ชุมชนในองค์กรสารสนเทศยังคงมีอยู่ ไม่ว่าจะเป็นการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างกรมมุ่งเน้นบริหารจัดการทรัพยากรที่มีอยู่เดิม และวางแผนบริหารจัดการบทบาทของชุมชนให้เข้ามามีส่วนร่วมในการปฏิบัติงานด้านสารสนเทศในมิติต่าง ๆ การจัดการด้านกฎหมาย อาทิ เรื่องสิทธิ ความเป็นเจ้าของ การเข้าถึงข้อมูล และการใช้ประโยชน์จากผลิตภัณฑ์และการบริการของโครงการพันธกิจสัมพันธ์ชุมชน ซึ่งดูเหมือนจะมีความซับซ้อนมากขึ้นเรื่อย ๆ

References

- Beaulieu, T. (2013). Chapter 2. No surprise, community engagement works. In **Library service for multicultural patrons: Strategies to encourage library use** (pp. 13-20). Washington: The Scarecrow Press.
- Chartsermsak, S. & Kiaowichai, K. (2017). A Study of roles of Wat Muang Folk Museum as a community's learning centers. **Silpakorn Educational Research Journal**, 9(2), 231-242. [In Thai]
- Clinical and Translational Science Awards Consortium, Community Engagement Key Function Committee, Task Force on the Principles of Community Engagement. (2011). **Principles of community engagement**. (2nd ed.). London: NIH Publication No. 11-7782. Retrieved August 15, 2022, from https://www.atsdr.cdc.gov/communityengagement/pdf/PCE_Report_508_FINAL.pdf
- Darzin Software. (2020). **What is community engagement and why should you care?**. Retrieved August 15, 2022, from <https://www.darzin.com/blog/what-is-community-engagement/>
- Evans, J., Wilson, J. Z., McKemmish, S., Lewis, A., McGinniss, D., Rolan, G., & Altham, S. (2021). Transformative justice: Transdisciplinary collaborations for archival autonomy. **Archives and Records**, 42(1), 3-24.
- Goulding, A. (2009) Engaging with community engagement: Public libraries and citizen involvement. **New Library World**, 110(1/2), 37-51.
- Haberstock, L. (2020). Participatory description: Decolonizing descriptive methodologies in archives. **Archival Science**, 20, 125–138.
- Kayaras, N. (2019). The eco-museum model for muslim community-based health tourism: A case study on Yaimom community, Laem-Ngop district, Trat province. **Institute of Culture and Arts Journal Srinakharinwirot University**, 20(2), 9-22. [In Thai]
- Khan, A. (2009). **Better by design: An introduction to planning and designing a new library**
- Lertcharnrit, T. (2011). **Cultural resource management**. Bangkok: The Princess Maha Chakri Sirindhorn Anthropology Centre (Public Organization). [In Thai]

- Liew, C. L., Oliver, G. & Watkins, M. (2018). Insight from social media use by memory institutions in New Zealand: Participatory vs curatorial culture. **Online Information Review**, 42(1), 93-106. <https://doi.org/10.1108/OIR-08-2016-0218>
- Maneerat, A. & Voranithipak, A. (2021). The roles of government and civil society on local community museum management: A case study of comparative study of Chinatown in Thailand and Chinatown in Singapore. **Journal of Suvarnabhumi Institute of Technology (Humanities and Social Sciences)**, 7(1), 85-101. [In Thai]
- Matthews, K. (2017). Managing innovative personalities for successful library innovation In Wattanachai Winichakul (Eds), **Think tank, stories, and ideas on learning, learning space, and library innovation** (pp. 9-26). Bangkok: TK Park. [In Thai]
- Mehra, B., Sikes, E.S. & Singh, V. (2020). Scenarios of technology use to promote community engagement: Overcoming marginalization and bridging digital divides in the Southern and Central Appalachian rural libraries. **Information Processing and Management**, 57(3). <https://doi.org/10.1016/j.ipm.2019.102129>
- Murray, J. (2020). Community engagement leveraging library online tools to support local historical organizations, **College & Research Libraries News**, 81(6). <https://doi.org/10.5860/crln.81.6.298>
- Nasrolahi, A., Messina, V. & Gena, C. (2022). **A model and tool for community engagement case study: Community engagement in the Bisotun World Heritage Site**. AVI2CH 2022, June 6th-10th, Rome, Italy.
- Nunez, A. (2009). Community engagement and advocacy: Skill and knowledge to expand library service. In G. Donova, & M. A. Figueroa. (eds.). **Staff development strategies that work: Stories and strategies from new librarians** (pp. 225-237). Neal-Schuman.
- Roberto, C. M. (2015). General reflections on improved access and public engagement in the past, present and future in Canada. **COMMA**, 2, 49–53.
- Saltmarsh, J. (2017). Chapter 1. A collaborative turn: Trends and directions in community Engagement. In J. Sachs, & L. Clark, (Eds), **Learning through community engagement vision and practice in higher education** (pp.3-16). Springer.
- Sansuwan, A., Imsawasd, P. & Ngammeerith, N. (2021). The community participative management model for Prasea local heritage museum in Chumchonwattakienggam

School, under Rayong Primary Educational Service Area, Office 2. **Journal of Suvarnabhumi Institute of Technology (Humanities and Social Sciences)**, 7(1), 271-294. [In Thai]

Sarawasee, P. (2014). **Museum makers**. Bangkok: The Princess Maha Chakri Sirindhorn Anthropology Centre (Public Organization). [In Thai]

Shepherd, E., Hoyle, V., Lomas, E., Flinn, A. & Sexton, A. (2020). Towards a human-centred participatory approach to child social care recordkeeping. **Archival Science**, 20, 307-325.

Sung, H.Y., Hepworth, M. & Ragsdell G. (2012). Investigating essential elements of community engagement in public libraries: An exploratory qualitative study. **Journal of Librarianship and Information Science**, 45(3), 206–218.

Warwick, C., Terras, M. & Nyhan, J. (Eds.). (2018). **Digital humanities in practice**. London: Facet.

Wisartsakul, W., Hirunsalee, S., Chasri, P. & Wanmeechai, J. (2022). **Guideline on how to use tools for community collaboration**. Thailand Science Research and Innovation (TSRI). [In Thai]

ทักษะการรู้เท่าทันสื่อสำหรับเด็กและเยาวชนเพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมืองดิจิทัล

ชโรชนีษ์ ชัยมินทร์¹

บทคัดย่อ

เด็กและเยาวชนอยู่ในช่วงวัยที่มีการพัฒนาทักษะเพื่อการเรียนรู้อย่างรวดเร็วในยุคที่มีการขับเคลื่อนด้านเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารอย่างไม่หยุดนิ่ง เด็กวัยนี้จำเป็นต้องมีทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 เพื่อสร้างโอกาสสำคัญในการเติบโตเป็นพลเมืองดิจิทัลที่มีทักษะรู้เท่าทันสื่อภายใต้มิติความหลากหลายด้านสื่อสารมวลชน สื่อสารสนเทศ และสื่อดิจิทัล บทความนี้นำเสนอเกี่ยวกับความหมายของการรู้เท่าทันสื่อ ความเป็นมาและความสำคัญของทักษะการรู้เท่าทันสื่อ องค์ประกอบของการรู้เท่าทันสื่อ แนวคิดเกี่ยวกับพลเมืองดิจิทัล ความสำคัญของการรู้เท่าทันสื่อและคุณค่าการเป็นพลเมืองดิจิทัลของเด็กและเยาวชน การพัฒนาเด็กและเยาวชนให้เกิดทักษะการรู้เท่าทันสื่อ รวมถึงบทบาทของพ่อแม่ ผู้ปกครอง และครูในการส่งเสริมทักษะการรู้เท่าทันสื่อเพื่อการเป็นพลเมืองดิจิทัล

คำสำคัญ: ทักษะการรู้เท่าทันสื่อ, เด็กและเยาวชน, พลเมืองดิจิทัล

(Received: 2 February 2023; Revised: 2 April 2023; Accepted: 7 April 2023)

---

¹ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ในหลักสูตรสารสนเทศศาสตร์และบรรณารักษศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ อีเมล: charochinee_cha@g.cmru.ac.th

Media Literacy Skill for Children and Youth to Develop Digital Citizenship

Charochinee Chaimin¹

Abstract

Children and youth are at an age where they develop skills for rapid learning in an era of dynamic information and communication technology. Children of this age need learning skills of the 21st century to create important opportunities to grow into digital citizens with media literacy skills in many areas, for example, mass communication, information media, and digital media. This article presents the meaning of media literacy, the background and importance of media literacy skills, element of media literacy, the concept of digital citizenship, the importance of media literacy, and the value of digital citizenship for children and youth, developing children and youth to have media literacy skills and the role of parents, guardians and teachers in promoting media literacy skills for digital citizenship.

Keywords: Media Literacy Skills, Children and Youth, Digital Citizenship

---

¹ Assistant professor in Information Science and Library Science, Faculty of Humanity and Social Science, Chiang Mai Rajabhat University E-mail: charochinee_cha@g.cmru.ac.th

บทนำ

ในยุคสมัยที่โลกถูกเชื่อมโยงด้วยเทคโนโลยีสารสนเทศและอินเทอร์เน็ต สื่อสารสนเทศและสื่อดิจิทัล จึงเป็นเครื่องมือหลักในการเรียนรู้และใช้ประโยชน์สำหรับเด็กและเยาวชน ซึ่งเป็นผู้ที่อยู่ในวัยตั้งแต่แรกเกิดจนถึงอายุ 24 ปี การส่งเสริมให้เด็กและเยาวชนเกิดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสื่อสารมวลชน สื่อสารสนเทศ และสื่อดิจิทัล จะช่วยส่งเสริมให้เกิดทักษะการรู้เท่าทันสื่อ และเป็นการเรียนรู้ที่มีความหมายกับชีวิตของเด็กและเยาวชนเอง ทั้งนี้ การเรียนรู้เพื่อให้เกิดทักษะการรู้เท่าทันสื่อ นอกจากจะสร้างความตระหนักและเกิดทักษะที่จะเป็นภูมิคุ้มกันให้กับเด็กและเยาวชนแล้ว ยังเป็นการส่งเสริมให้เกิดการแสดงออกทางความคิดอย่างมีเหตุผลต่อเรื่องราวที่เกิดขึ้นในชีวิตผ่านสื่อต่าง ๆ ซึ่งสามารถใช้ความรู้ทางเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารในการเรียนรู้และแบ่งปันความรู้แก่ผู้อื่น ป้องกันตนเองไม่ให้ตกเป็นเหยื่อของการถูกกลั่นแกล้งบนโลกไซเบอร์ มีทักษะการรู้เท่าทันสื่อดิจิทัล เช่น การรู้เท่าทันมิจจาซิปออนไลน์ที่ส่ง SMS หลอกหลวงเพื่อล้วงข้อมูลส่วนตัวหลอกให้คลิกลิงก์เพื่อยืนยันตัวตนผ่านบัญชีส่วนตัว ข้อมูลหมายเลขบัตรประชาชน ชื่อ-ที่อยู่ หมายเลขด้านหลังบัตรประชาชนเพื่อใช้ในการซื้อของออนไลน์ กู้ยืมเงินออนไลน์ เป็นต้น นอกจากนี้ ต้องรู้จักการเคารพตนเองและผู้อื่นในโลกออนไลน์ ซึ่งเป็นคุณลักษณะสำคัญของการเป็นพลเมืองดิจิทัล

ความหมายของการรู้เท่าทันสื่อ

การรู้เท่าทันสื่อ เป็นความสามารถที่จะเข้าถึง เข้าใจการสื่อสารในรูปแบบต่าง ๆ อย่างมีประสิทธิภาพ (Baran & Davis, 2006) เป็นความสามารถของบุคคลในการเข้าถึง วิเคราะห์ ประเมิน และสื่อสารเนื้อหาในรูปแบบต่าง ๆ ได้ ผู้ที่รู้เท่าทันสื่อจะสามารถถอดรหัส ประเมิน วิเคราะห์ และผลิตสื่อสิ่งพิมพ์และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ (Potter, 2005) นอกจากนี้ยังเป็นกระบวนการอันเกิดจากการผสมผสานทักษะต่าง ๆ ได้แก่ การคิดอย่างสร้างสรรค์ การสื่อสาร การคิดอย่างมีวิจารณญาณ การรับรู้ การตีความ การวิเคราะห์ การประเมินข้อความจากสื่อ และการสอนเทคโนโลยี (Fedorov, 2015)

การรู้เท่าทันสื่อ โดยเฉพาะสำหรับเด็กและเยาวชนจะต้องรู้จักวิเคราะห์ ประเมินสิ่งที่ได้รับจากสื่อและสามารถเลือกสรรสิ่งที่มีคุณค่าและใช้ประโยชน์จากสื่อได้ (Sirithai, 2004) เป็นการพัฒนาความคิดอ่านและปัญญาที่มีเป้าหมายสูงสุด คือ การสร้างการรับรู้สื่ออย่างมีวิจารณญาณ สามารถแยกแยะความคิดเห็นออกจากความจริง สามารถตัดสินใจในสิ่งที่สื่อนำเสนอได้อย่างเที่ยงตรง เป็นผู้รับสื่อที่มีพลังอำนาจและกระตือรือร้น คือ ไม่ยอมรับอิทธิพลสื่อโดยคหฤและ ไม่ตัดสินใจว่าสื่อเป็นสิ่งอันตราย แต่เป็นผู้รับสื่อและใช้สื่อที่มีจุดยืนทางสังคม เข้าใจตนเอง เข้าใจ

สังคม เข้าใจสิ่งที่สื่อนำเสนอ สามารถมีส่วนร่วมตอบโต้หรือแสดงความคิดเห็นต่อสื่อด้วยวิธีการต่าง ๆ ที่เหมาะสมได้ (Apiwantanakron, 2013) นอกจากนี้ยังเป็นวิธีการศึกษาที่เตรียมความสามารถในการเข้าถึง การวิเคราะห์ การประเมิน การสร้าง และการมีส่วนร่วมเกี่ยวข้องกับข่าวสารต่าง ๆ ซึ่งมีรูปแบบที่หลากหลายทั้งจากสื่อสิ่งพิมพ์ วิทยุทัศน์ และอินเทอร์เน็ต (Maitaouthong, 2014) การรู้เท่าทันสื่อ จึงเป็นทักษะหรือกระบวนการในการใช้สื่อต่าง ๆ ได้อย่างมีวิจารณญาณ มีการคิดวิเคราะห์อย่างมีเหตุผล สามารถประเมินคุณค่าของสื่อและสร้างสรรค์สื่อขึ้นมาได้

ความเป็นมาและความสำคัญของทักษะการรู้เท่าทันสื่อ

แผนการศึกษาแห่งชาติ มีเป้าหมายด้านผู้เรียน โดยมุ่งพัฒนาผู้เรียนทุกคนให้มีคุณลักษณะ และทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 (3Rs8Cs) ประกอบด้วย 3Rs ได้แก่ (1) การอ่านออก (Reading) (2) การเขียนได้ (Writing) และ (3) การคิดเลขเป็น (Arithmetic) และ 8Cs ได้แก่ (1) ทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณและทักษะในการแก้ปัญหา (Critical Thinking and Problem Solving) (2) ทักษะด้านการสร้างสรรค์และนวัตกรรม (Creativity and Innovation) (3) ทักษะด้านความเข้าใจต่างวัฒนธรรมต่างกระบวนการทัศน์ (Cross-Cultural Understanding) (4) ทักษะด้านความร่วมมือ การทำงานเป็นทีม และภาวะผู้นำ (Collaboration, Teamwork and Leadership) (5) ทักษะด้านการสื่อสาร สารสนเทศ และการรู้เท่าทันสื่อ (Communications, Information and Media Literacy) (6) ทักษะด้านคอมพิวเตอร์และเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร (Computing and ICT Literacy) (7) ทักษะอาชีพและทักษะการเรียนรู้ (Career and Learning Skills) และ (8) ความมีเมตตา กรุณา มีวินัย คุณธรรม จริยธรรม (Compassion) (Office of the Education Council, 2017)

ทักษะด้านการสื่อสาร สารสนเทศ และการรู้เท่าทันสื่อ (Communications, Information and Media Literacy) ซึ่งเป็นหนึ่งในทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 เป็นคุณลักษณะที่สำคัญในแผนการศึกษาแห่งชาติของกระทรวงศึกษาธิการ เนื่องจากการสื่อสารเกี่ยวข้องกับมนุษย์ทุกเพศ ทุกวัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเด็กและเยาวชน ที่อาศัยอยู่ในสังคมปัจจุบันซึ่งเป็นสังคมข้อมูล ข่าวสาร และเมื่อเทคโนโลยีทางการสื่อสารมีการพัฒนาไปอย่างรวดเร็ว กระบวนการสื่อสารก็พัฒนาและเปลี่ยนแปลงมากขึ้นตามไปด้วย ทั้งในด้านผู้ส่งสาร สาร ผู้รับสาร และสื่อ หรือช่องทางการสื่อสารที่อยู่ในยุคสื่อหลอมรวม (Media Convergence) ส่งผลกระทบต่อเนื่องต่อเด็กและเยาวชนซึ่งเป็นประชากรรุ่นใหม่ที่เปิดรับสื่อในหลากหลายช่องทาง

การที่เด็กและเยาวชนจะรู้เท่าทันสื่อได้นั้น จำเป็นต้องมีทักษะการรู้เท่าทันสื่อ ซึ่งตามกรอบแนวคิดขององค์การเพื่อการศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) ประกอบด้วย (1) การเข้าถึง/การใช้ (Access/Use) เป็นการเข้าถึงสื่อทุกประเภทซึ่งเป็น

เครื่องมือที่มีประสิทธิภาพในการทำความเข้าใจสังคมและการมีส่วนร่วมในสังคมประชาธิปไตย (2) เข้าใจ (Understand) เป็นการพัฒนาทักษะสำหรับการวิเคราะห์สื่ออย่างมีวิจารณญาณ ไม่ว่าจะเป็นข่าวหรือสื่อบันเทิง โดยมุ่งเน้นไปที่ความสามารถของบุคคลและผู้ใช้สื่อ และ (3) สร้างสรรค์ (Create) ส่งเสริมการผลิต การสร้างสรรค์และปฏิสัมพันธ์ในสื่อแขนงต่าง ๆ (Medialiteracynow, 2022) สำหรับในประเทศไทยนักวิชาการได้สรุปไว้ว่าทักษะการรู้เท่าทันสื่อประกอบด้วย การเข้าถึงสื่อ การวิเคราะห์สื่อและเนื้อหา การประเมินค่าสื่อ และการสร้างสรรค์สื่อ (Yenjabok, 2009) ทักษะการรู้เท่าทันสื่อจึงเป็นพื้นฐานสำคัญในการพัฒนาเด็กและเยาวชนให้มีความสามารถในการรู้เท่าทันสื่อในสังคมข่าวสารยุคปัจจุบัน ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทั้งพ่อแม่ ผู้ปกครอง และครูจำเป็นต้องมีการเตรียมความพร้อมตั้งแต่วัยเด็ก โดยบูรณาการทักษะการรู้เท่าทันสื่อเข้าสู่ระบบการศึกษาของประเทศไทย และจัดวางให้อยู่ในกรอบแนวคิดของการเรียนรู้ตลอดชีวิตในทุกระดับ ทุกวัย และครอบคลุมทุกสื่อ

องค์ประกอบของการรู้เท่าทันสื่อ

การรู้เท่าทันสื่อ (Media literacy) เป็นแนวคิดที่ระบุไว้ในยุทธศาสตร์การดำเนินงานด้านสื่อสารมวลชนขององค์การยูเนสโก ภายใต้กรอบแนวคิดเรื่องการส่งเสริมเสรีภาพในการแสดงออกและการเสริมสร้างสมรรถนะในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารและความรู้อย่างทั่วถึงและเท่าเทียมกัน ดังนั้น เด็กและเยาวชนจึงต้องมีการพัฒนาทักษะเพื่อการรู้เท่าทันสื่อใน 4 องค์ประกอบ ดังนี้ (Yenjabok, 2009)

1. การเข้าถึง (Access) คือ การได้รับสื่อประเภทต่าง ๆ ได้อย่างเต็มที่และรวดเร็ว สามารถรับรู้และเข้าใจเนื้อหาของสื่อประเภทต่าง ๆ ได้อย่างเต็มความสามารถ มีการแสวงหาข่าวสารได้จากสื่อหลายประเภทและไม่ถูกจำกัดอยู่กับสื่อประเภทใดประเภทหนึ่งมากเกินไป มีความสามารถในการเก็บข้อมูลที่เกี่ยวข้องและเป็นประโยชน์ พร้อมทั้งทำความเข้าใจความหมายอย่างมีประสิทธิภาพ โดยอ่านเนื้อหาจากสื่ออื่น ๆ และทำความเข้าใจอย่างถ่องแท้ จดจำ และเข้าใจความหมายของคำศัพท์ สัญลักษณ์ และเทคนิคที่ใช้ในการสื่อสาร พัฒนากลยุทธ์เพื่อสืบค้นข้อมูลจากแหล่งต่าง ๆ ที่หลากหลาย และเลือกกรองข้อมูลประเภทต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ที่ต้องการ โดยขอบเขตของการเข้าถึงสื่อ เด็กและเยาวชนต้องมีความเข้าใจว่าสื่อเทคโนโลยี และอินเทอร์เน็ตทำงานอย่างไร สามารถค้นหาเนื้อหาสารสนเทศ ตลอดจนรู้จักแหล่งข้อมูลออนไลน์ต่าง ๆ รู้วิธีการเข้าถึงสื่อจากความรู้หรือประสบการณ์ มีส่วนร่วมในการใช้สื่อร่วมกับผู้อื่นในสังคมไม่ว่าจะเป็นพ่อแม่ ผู้ปกครอง ครู เพื่อน รวมถึงคนที่อยู่ในสังคมทั้งออนไลน์และสังคมโลกแห่งความเป็นจริงและสามารถเข้าใจกระบวนการรู้เท่าทันสื่อได้เป็นอย่างดี

2. การวิเคราะห์สื่อและเนื้อหา (Analysis) เป็นการตีความเนื้อหาสื่อตามองค์ประกอบของสื่อแต่ละประเภทว่าสิ่งที่สื่อนำเสนอ นั้นส่งผลกระทบต่อสังคมบ้าง โดยใช้พื้นฐานความรู้เดิมและประสบการณ์ในการคาดการณ์ถึงผลที่จะเกิดขึ้น หรืออาจใช้วิธีการวิเคราะห์เปรียบเทียบการแยกองค์ประกอบย่อยต่าง ๆ หรือการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเหตุและผล การทำความเข้าใจเนื้อหาของสื่อ บริบทที่ต้องการสื่อ ซึ่งในกระบวนการวิเคราะห์สื่อและเนื้อหา นี้ เด็กและเยาวชนสามารถใช้ทักษะการคิดวิเคราะห์โดยการฝึกตั้งคำถามเกี่ยวกับตัวสื่อ ฝึกสังเกตลักษณะของสื่อพร้อมตั้งคำถามเกี่ยวกับตัวสื่อ นั้น ๆ ฝึกวิเคราะห์และแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเพื่อหาคำตอบหรือข้อสงสัย พร้อมแลกเปลี่ยนความคิดกับเพื่อน ครู หรือผู้ปกครอง เพื่อประเมินเจตนาและคุณค่าของสื่อและหาข้อสรุปว่าสื่อ นั้นมีความน่าเชื่อถือเพียงใด นำไปสู่ประเด็นของการประเมินคุณค่าสื่อต่อไป

3. การประเมินค่าสื่อ (Evaluate) คือ หลังจากที่เด็กและเยาวชน ได้วิเคราะห์และทำความเข้าใจสื่อแล้ว ควรจะทำการประเมินค่าสื่อที่นำมาเสนอว่ามีคุณภาพและคุณค่ามากน้อยเพียงไร ไม่ว่าจะเป็นเนื้อหาที่สื่อนำเสนอ หรือวิธีการนำเสนอในรูปแบบใดก็ตาม สื่อ ได้ใช้เทคนิคอะไรที่ก่อให้เกิดความสนใจและเกิดความพอใจมากขึ้น หรือทำให้หลงเชื่อไปโดยขาดการวิเคราะห์อย่างถ่องแท้

4. การสร้างสรรค์ (Create) การรู้เท่าทันสื่อ รวมถึงการพัฒนาทักษะการสร้างสื่อในแบบฉบับของตนเองขึ้นมาเมื่อมีความรู้ ความเข้าใจ สามารถวิเคราะห์ วิจัย ประเมินค่าสื่อ ได้อย่างถ่องแท้แล้วเด็กและเยาวชนจะต้องเปลี่ยนบทบาทเป็นผู้ผลิตที่จะต้องค้นคว้าข้อมูล เนื้อหา มาประกอบตามเทคโนโลยีของสื่อหรือรูปแบบขององค์ประกอบของสื่อแต่ละประเภท เพื่อที่จะสามารถสื่อสารให้ได้ตามวัตถุประสงค์การสื่อสารที่ตน ได้วางไว้ การพัฒนาทักษะนี้จึงเป็นบทสรุปที่ทำให้กระบวนการรู้เท่าทันสื่อตามองค์ประกอบของการรู้เท่าทันสื่อ ได้อย่างสมบูรณ์ที่สุด

จากองค์ประกอบของการรู้เท่าทันสื่อที่กล่าวมา เด็กและเยาวชนจึงต้องมีการพัฒนาทักษะเพื่อการรู้เท่าทันสื่อ ใน 4 องค์ประกอบ ได้แก่ ทักษะการเข้าถึงสื่อในหลากหลายประเภท ทำความเข้าใจความหมายของสื่อ พัฒนากลยุทธ์เพื่อสืบค้นข้อมูล การวิเคราะห์ตีความสื่อและเนื้อหา ประเมินคุณค่าสื่อ และคัดเลือกข้อมูลจากสื่อเพื่อนำมาสร้างสรรค์และใช้ตามวัตถุประสงค์

แนวคิดเกี่ยวกับพลเมืองดิจิทัล

พลเมืองดิจิทัล (Digital Citizenship) เป็นแนวคิดแนวปฏิบัติที่ให้พลเมืองได้เรียนรู้และมีความสามารถในการใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีอย่างชาญฉลาด มีการบริหารจัดการ กำกับตนเองได้ รู้เท่าทันและสามารถป้องกันตนเองจากความเสี่ยงต่าง ๆ ที่อาจเกิดขึ้นจากการใช้เทคโนโลยีดิจิทัล รวมทั้งเคารพสิทธิตนเองและผู้อื่น และมีความรับผิดชอบต่อสังคม

พลเมืองดิจิทัลนั้นควรมีทักษะและความรู้ด้านดิจิทัลในหลากหลายด้าน ที่ช่วยให้การใช้ชีวิตในยุคดิจิทัลเกิดประสิทธิภาพมากที่สุด ไม่ว่าจะเป็นทักษะด้านการรู้สารสนเทศ ทักษะการรู้เท่าทันสื่อ และทักษะอื่น ๆ ที่จะช่วยให้สามารถใช้สื่อดิจิทัลได้อย่างเข้าใจ รู้เท่าทันข้อมูลและสารสนเทศที่มีความน่าเชื่อถือ โดยทักษะสำคัญในการเป็นพลเมืองดิจิทัลที่จะทำให้อยู่ในสังคมได้อย่างเข้าใจและปลอดภัย ประกอบด้วย 8 ทักษะ คือ (Office of Knowledge Management and Development, 2022)

1. ทักษะในการรักษาอัตลักษณ์ที่ดีของตนเอง (Digital Citizen Identity) ความสามารถในการสร้างและจัดการภาพลักษณ์ของตนเองในสื่อสังคมออนไลน์ในเชิงบวก ภายใต้พื้นฐานความเป็นจริง รับผิดชอบในการกระทำ ไม่ทำผิดกฎหมายและละเมิดจริยธรรม

2. ทักษะในการบริหารจัดการเวลาในโลกดิจิทัล (Screen Time Management) สามารถบริหารเวลาและควบคุมตนเองในโลกออนไลน์กับในชีวิตจริงได้อย่างสมดุล

3. ทักษะการรับมือการกลั่นแกล้งบนโลกไซเบอร์ (Cyberbullying Management) มีความสามารถในการรับมือ ป้องกัน และมีภูมิคุ้มกันกับการข่มขู่บนโลกไซเบอร์อย่างเหมาะสมและไม่ใช้อารมณ์เหนือเหตุผล

4. ทักษะการรักษาความปลอดภัยของตนเองบนโลกไซเบอร์ (Cyber Security Management) ความสามารถในการป้องกันการถูกโจรกรรมข้อมูลหรือถูกโจมตีในโลกออนไลน์ได้ เช่น การกำหนดรหัสผ่านต่าง ๆ ให้ปลอดภัย

5. ทักษะในการจัดการความเป็นส่วนตัว (Privacy Management) รักษาความเป็นส่วนตัวในโลกออนไลน์ของตนเองและผู้อื่นได้ เพื่อความปลอดภัยทางข้อมูล

6. ทักษะการคิดวิเคราะห์อย่างมีวิจารณญาณ (Critical Thinking) สามารถคิดวิเคราะห์แยกแยะข้อมูลที่ถูกต้องหรือไม่ถูกต้อง วิเคราะห์ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ โดยใช้วิจารณญาณและการตรวจสอบที่ถูกต้อง เช่น ภาพตัดต่อต่าง ๆ ข่าวลวง เป็นต้น

7. ทักษะในการบริหารจัดการข้อมูล ร่องรอยทางดิจิทัล (Digital Footprint) ความสามารถในการคิด เข้าใจ ความเป็นไปในโลกดิจิทัลว่าจะทิ้งร่องรอยและประวัติไว้เสมอ ซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อการใช้ชีวิตในอนาคต

8. ทักษะการใช้เทคโนโลยีอย่างมีความเห็นอกเห็นใจและสร้างสัมพันธภาพที่ดีกับผู้อื่น (Digital Empathy) มีความเห็นอกเห็นใจ มีปฏิสัมพันธ์ที่ดีต่อกันในโลกออนไลน์ มีการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

จากแนวคิดเกี่ยวกับพลเมืองดิจิทัล พบว่า เป็นการสร้างแนวปฏิบัติที่ให้พลเมืองได้เรียนรู้ และมีความสามารถในการใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีอย่างชาญฉลาด โดยการสร้างแนวปฏิบัติ

ของการเป็นพลเมืองดิจิทัลที่ดี ซึ่งประกอบด้วยทักษะการรักษาอัตลักษณ์ที่ดีของตนเอง การบริหารจัดการเวลาในโลกดิจิทัล การรับมือการกลั่นแกล้งบนโลกไซเบอร์ การรักษาความปลอดภัยของตนเองบนโลกไซเบอร์ การจัดการความเป็นส่วนตัว การคิดวิเคราะห์อย่างมีวิจารณญาณ การบริหารจัดการข้อมูล ร่องรอยทางดิจิทัล และการใช้เทคโนโลยีอย่างมีความเห็นอกเห็นใจและสร้างสัมพันธภาพที่ดีกับผู้อื่น

ในการสร้างแนวปฏิบัติของการเป็นพลเมืองดิจิทัลที่ดีให้เกิดขึ้นกับเด็กและเยาวชน ซึ่งหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและสถานศึกษาต่างให้ความสนใจและนำแนวคิดเกี่ยวกับพลเมืองดิจิทัลมากำหนดแนวทางการพัฒนาทักษะด้านความรู้เท่าทันสื่อและดิจิทัลเพื่อสร้างให้เด็กและเยาวชนไทยเป็นพลเมืองดิจิทัลที่สามารถใช้ความรู้ทางเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารในการเรียนรู้และเพื่อแบ่งปันความรู้แก่ผู้อื่น ป้องกันตนเองไม่ให้ตกเป็นเหยื่อของการถูกกลั่นแกล้งบนโลกไซเบอร์ และในขณะเดียวกันก็ต้องไม่เป็นผู้ที่กลั่นแกล้งผู้อื่นในโลกไซเบอร์ ซึ่งถือเป็นการเคารพตนเองและผู้อื่นในสังคมออนไลน์

ความสำคัญของการรู้เท่าทันสื่อและคุณค่าการเป็นพลเมืองดิจิทัลของเด็กและเยาวชน

การรู้เท่าทันสื่อมีความสำคัญเพราะเป็นการเพิ่มพลังความสามารถในการเรียนรู้ เพื่อให้เข้าใจธรรมชาติ การนำเสนอของสื่อมวลชน สื่อสารสนเทศ และสื่อดิจิทัล เกิดเป็นความตระหนักถึงอิทธิพลของเนื้อหาจากสื่อระมัดระวังในการเลือกสรรข้อมูล ข่าวสาร และสามารถนำสิ่งที่เลือกรับมาใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิต การรู้เท่าทันสื่อจึงเป็นเรื่องของการเรียนรู้ การเลือกรับและใช้ประโยชน์จากสื่อในทางสร้างสรรค์ เป็นประโยชน์ต่อเด็กและเยาวชนเอง ครอบครัว ชุมชน และสังคม โดยผู้ที่รู้เท่าทันสื่อจะไม่ตกอยู่ในอิทธิพลของสื่อได้โดยง่าย รู้จักหิบบกสสารจากสื่อมาเป็นประโยชน์ต่อการเรียนรู้และการดำรงชีวิต เด็กและเยาวชนที่ใช้ชีวิตอยู่ในยุคที่เต็มไปด้วยสื่อที่หลากหลาย จึงต้องมีทักษะการรู้เท่าทันสื่อ เนื่องจากสื่อมีความสำคัญอย่างยิ่งในหลายประการ ดังนี้ (Masterman, 1985)

1. สื่อมีอิทธิพลอย่างมากโดยเฉพาะอย่างยิ่งในสังคมประชาธิปไตย เด็กและเยาวชนจำเป็นต้องมีทักษะการคิดวิเคราะห์ การแสดงออกในแบบของตนเอง และการมีส่วนร่วม ซึ่งทักษะเหล่านี้เกิดขึ้นจากการรู้เท่าทันสื่อ ช่วยให้เด็กและเยาวชนเป็นพลเมืองในอนาคตที่มีความเข้าใจวาทกรรมทางการเมือง สามารถตัดสินใจในการลงคะแนนเสียงได้ รวมถึงแสดงออกตามวิถีทางในสังคมประชาธิปไตยได้อย่างเหมาะสม
2. เด็กและเยาวชนซึ่งเป็นผู้บริโภคสื่อมีจำนวนมาก และอาจถูกรอบงำโดยสื่อที่เผยแพร่ข่าวสารในแต่ละวัน เช่น โทรศัพท์มือถือ เครื่องข่ายสังคมออนไลน์ เกมออนไลน์ โทรทัศน์ เพลง

วิทยุ หนังสือพิมพ์ นิตยสาร ป้ายโฆษณา และอินเทอร์เน็ต เป็นต้น หากเด็กและเยาวชนมีทักษะ การรู้เท่าทันสื่อจะช่วยให้มีความปลอดภัยจากรูปภาพและสารที่นำเสนอผ่านสื่อต่าง ๆ ได้

3. อิทธิพลของสื่อเป็นตัวกำหนดการรับรู้ ความเชื่อและทัศนคติ โดยประสบการณ์ การรับสื่อของเด็กและเยาวชนมีผลกระทบต่อความเข้าใจ การตีความ และการกระทำของ ตนเอง การรู้เท่าทันสื่อจะช่วยให้เด็กและเยาวชนสามารถเข้าใจอิทธิพลของสื่อและช่วยแยกตนเอง ออกจากอิทธิพลของสื่อได้

4. ความสำคัญที่เพิ่มขึ้นของการสื่อสารที่เห็นได้และการใช้สารสนเทศในการดำเนินชีวิต ประจำวันของเด็กและเยาวชน มักได้รับอิทธิพลจากรูปภาพที่ได้พบเห็น เช่น ตราสัญลักษณ์ของ หน่วยงาน ป้ายประกาศ โทศัพท์มือถือ และเว็บไซต์บนอินเทอร์เน็ต การเรียนรู้วิธีการอ่านสิ่งที่ ต้องการสื่อสารด้วยภาพเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการเรียนรู้และดำเนินชีวิตในโลกของสื่อที่มีความ หลากหลาย

5. การรวบรวม ประมวลผลสารสนเทศ และการบริการสารสนเทศ เป็นส่วนสำคัญ ในการพัฒนาประเทศ สารสนเทศมีความสำคัญอย่างมากในบริบทสังคมและมีความจำเป็นสำหรับ การเรียนรู้ตลอดชีวิต การรู้เท่าทันสื่อจะช่วยให้เด็กและเยาวชนสามารถเข้าใจว่าสารสนเทศมาจาก ไหน วิธีการวิเคราะห์ สังเคราะห์สารสนเทศที่เผยแพร่ในสื่อต่าง ๆ ทำอย่างไร และจะนำสารสนเทศ ที่ได้รับมาใช้ให้เกิดประโยชน์ในการเรียนรู้ตลอดชีวิตได้อย่างไร

จากความสำคัญของการรู้เท่าทันสื่อ สามารถสรุปได้ว่า หากเด็กและเยาวชนมีทักษะ การรู้เท่าทันสื่อ จะสามารถคิดวิเคราะห์ แสดงออกตามวิถีทางในสังคมประชาธิปไตยได้อย่าง เหมาะสม ช่วยให้มีความปลอดภัยจากรูปภาพและสารที่นำเสนอผ่านสื่อต่าง ๆ ได้ โดยปราศจาก การครอบงำจากสื่อ ทำให้เข้าใจอิทธิพลของสื่อและช่วยแยกตนเองออกจากอิทธิพลของสื่อได้ รู้จัก เรียนรู้วิธีการอ่านสิ่งที่ต้องการสื่อสารด้วยภาพ ซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการเรียนรู้และดำเนินชีวิต ในโลกของสื่อที่มีความหลากหลาย สามารถวิเคราะห์ สังเคราะห์สารสนเทศที่เผยแพร่ในสื่อต่าง ๆ และนำสารสนเทศที่ได้รับมาใช้ให้เกิดประโยชน์ในการเรียนรู้ตลอดชีวิตได้

สำหรับการเป็นพลเมืองดิจิทัลนั้น มีคุณค่าและมีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตของเด็กและ เยาวชนในศตวรรษที่ 21 เป็นอย่างมาก โดย Pantuwaiakul & Nuasri (2019) ได้กำหนดคุณค่าในการ เป็นพลเมืองดิจิทัลใน 2 มิติ ดังนี้

1. คุณค่าต่อตนเอง เด็กและเยาวชนตั้งแต่ปฐมวัยเติบโตมาพร้อมกับการมีสื่อและ เทคโนโลยีรอบตัวที่มีอิทธิพลต่อการรับรู้ทั้งทางตรงและทางอ้อม กล่าวคือ สื่อสารมวลชน สื่อ สารสนเทศ และสื่อดิจิทัลเปรียบเสมือนกลไกสำคัญในการดำเนินชีวิตและพัฒนการเรียนรู้ของ เด็กไทยในศตวรรษที่ 21 ทำให้เด็กสามารถเรียนรู้ได้ตามรูปแบบที่ตนเองสนใจ เป็นเครื่องมืออำนวยความสะดวก

ความสะดวกเพื่อให้เด็กและเยาวชนสามารถลัดข้อจำกัดในเรื่องของเนื้อหา เวลา และสถานที่ได้อีกด้วย ทั้งนี้ต้องอยู่ภายใต้การดูแลอย่างใกล้ชิดจากพ่อแม่ ผู้ปกครองและครู ซึ่งเด็กควรได้เรียนรู้จากสื่อที่มีลักษณะเป็นสื่อปฏิสัมพันธ์ (Interactive Media) เช่น โปรแกรมคอมพิวเตอร์ แอปพลิเคชันที่สร้างสรรค์ หรือรายการ โทรทัศน์ที่เหมาะสมกับวัยที่เด็กสามารถโต้ตอบในลักษณะต่าง ๆ ได้อย่างมีความหมาย เนื้อหาหรือข้อมูลที่ปรากฏในสื่อดิจิทัลสามารถปรับเปลี่ยนได้ตามการใช้งานของเด็ก ส่งเสริมให้เด็กเกิดการเรียนรู้และสร้างเสริมจินตนาการ รวมถึงสร้างทักษะพื้นฐานให้เด็กและเยาวชนสามารถคิดวิเคราะห์ แยกแยะได้ (Chartisathian, Meesomarn, & Chaiyakan, 2017) ทั้งนี้สื่อประเภทต่าง ๆ จึงเป็นสิ่งที่เปิดโอกาสให้เด็กได้มีส่วนร่วมในการเรียนรู้ร่วมกับผู้อื่น ภายใต้บรรยากาศอันอบอุ่นและเป็นมิตร เพื่อสร้างคุณค่าให้แก่เด็กในการใช้สื่อให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด

2. คุณค่าต่อสังคม การเป็นพลเมืองดิจิทัลที่มีคุณภาพเกิดจากความสามารถในการเรียนรู้ผ่านแหล่งเรียนรู้ออนไลน์ของเด็กและเยาวชน ซึ่งเป็นช่องทางการแบ่งปันและเผยแพร่คลังข้อมูลทรัพยากรสารสนเทศ และแลกเปลี่ยนความรู้ผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ตและสื่อสังคมออนไลน์ต่าง ๆ ระหว่างเด็กและบุคคลอื่น หรือกับชุมชนและองค์กรต่าง ๆ ได้ในเวลาอันรวดเร็ว (Sidhisamarn & Intarak, 2019) ซึ่งอิทธิพลของสื่อที่เข้ามามีบทบาทในชีวิตประจำวันของเด็ก ทำให้การใช้ชีวิตในสังคมทั้งออนไลน์และสังคมโลกแห่งความเป็นจริงมีความสะดวกสบาย นำไปสู่การพัฒนาความสัมพันธ์เชิงสังคมได้แน่นแฟ้นยิ่งขึ้น แต่ในขณะเดียวกันก็ต้องตระหนักถึงการใช้อย่างต่าง ๆ โดยคำนึงถึงความเหมาะสมของการใช้งาน โดยเฉพาะเด็กเล็กที่พ่อแม่ผู้ปกครองและครูควรเอาใจใส่เป็นพิเศษ เนื่องจากเป็นวัยที่ยังขาดทักษะการรู้เท่าทันสื่อดิจิทัล ดังนั้นการใช้สื่อดิจิทัลกับเด็กวัยนี้ จึงต้องศึกษาและทำความเข้าใจเกี่ยวกับการใช้สื่อที่สอดคล้องกับพัฒนาการและการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับวัยของเด็ก

การพัฒนาเด็กและเยาวชนให้เกิดทักษะการรู้เท่าทันสื่อ

เมื่อเด็กและเยาวชนเปิดรับสื่อ โดยเฉพาะอย่างยิ่งตั้งแต่ระดับปฐมวัย หลักพื้นฐานที่สุดในการที่จะสอนให้เด็กเริ่มรู้จัก ต้องเป็นไปในแบบที่เข้าใจความสามารถตามพัฒนาการการเรียนรู้ของเด็ก คือ เริ่มสอนให้รู้ว่าอะไรคือ โฆษณา สิ่งใดคือเรื่องจริงหรือไม่จริง ย้ำและสอนแบบง่าย ๆ และทำความเข้าใจกับความหมายของ “จริง” และ “ไม่จริง” ของเด็ก เพื่อหาแนวทางให้เด็กได้เรียนรู้ อันจะเป็นพื้นฐานของความมีเหตุผลในวัยที่โตขึ้น ทั้งนี้ จุดเริ่มต้นหลักสูตรการรู้เท่าทันสื่อสำหรับเด็กและเยาวชน ควรเริ่มตั้งแต่ปฐมวัย โดยพ่อแม่ผู้ปกครอง และครูจะเป็นผู้เริ่มต้นได้ดีที่สุด

การฝึกทักษะการรู้เท่าทันสื่อสำหรับเด็กและเยาวชน โดยการเริ่มต้นตั้งแต่ในระดับปฐมวัย มีวิธีการ 3 ส่วน ที่สามารถนำมาเริ่มต้นกับเด็ก เมื่อเด็ก ๆ รับสาร โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากสื่อ

โทรทัศน์ หรือสื่อที่เป็นภาพเคลื่อนไหวจากหน้าจอต่าง ๆ เช่น ยูทูป ดิจิต็อก และสื่อสังคมออนไลน์
ดังนี้ (Anawatsiriwong & Anawatsiriwong, 2018)

1. การระบุผู้เล่าเรื่อง โดยเริ่มจากการทำให้เด็กและเยาวชนมีนิสัยในการตั้งคำถามว่า
“ใครเป็นผู้เล่าเรื่อง?” ซึ่งหมายถึง “ใครเป็นผู้ส่งสาร” นั่นเอง

2. ความเข้าใจเรื่องราว ฝึกการเล่าซ้ำเพื่อพูดคุยเรื่องนั้น หรือสะท้อนความคิดเห็นเกี่ยวกับ
เรื่องใด ๆ เด็กและเยาวชนจะให้ความหมายด้วยตนเองจากสิ่งที่ได้ดู อ่าน หรือฟัง ดังนั้น การขอให้
เด็กเล่าเรื่องซ้ำ เป็นวิธีการที่มีคุณค่ามากกว่าการตรวจสอบความเข้าใจ เมื่อเด็กเล่าจะช่วยให้เห็นถึง
สิ่งที่เด็กเลือกให้ความสำคัญ ซึ่งจะเป็นการบอกได้เป็นอย่างดีว่าอะไรอยู่ในใจเด็ก นอกจากนี้
การเล่าเรื่องซ้ำจะทำให้เด็กได้อยู่ในบทบาทของผู้เล่าเรื่อง ทำให้เด็กได้ทดลองการเป็นผู้ผลิตสื่อ
ที่ไม่ใช่เป็นเพียงผู้บริโภคสื่อเท่านั้น โดยการตั้งคำถามกับเด็กเกี่ยวกับสิ่งที่เขาได้เห็น ได้ดูมาและ
การฟังคำตอบของเด็กอย่างตั้งใจ คือ วิธีการที่กำลังนำไปสู่การส่งเสริมนิสัยของการคิดวิเคราะห์
และการอภิปรายเกี่ยวกับสื่อ แต่ทั้งนี้ต้องตระหนักว่า การสนทนานั้นไม่ควรแทนที่บทสนทนาด้วย
การทดสอบ เพราะการขอให้เด็กเล่าเรื่องในสื่อซ้ำอีกครั้ง ก็เพื่อให้เด็กมีโอกาสได้ฝึกพูดฝึกสื่อสาร
ในสิ่งที่ได้เปิดรับมา

3. การเรียนรู้ภาษาสื่อ เด็กและเยาวชนสามารถเรียนรู้ทั้งภาพและเสียงจากสื่อต่าง ๆ เช่น
ภาพปรากฏหน้าเต็มจอเรียกว่าภาพระยะใกล้ (Close-up) ภาพมุมกว้าง (Wide Shot) และยังเข้าใจ
“มุมมอง” ของภาพด้วย นอกเหนือจากการระบุว่าเป็นภาพใกล้ ภาพไกล ภาพมุมกว้าง ภาพแทน
สายตา ผู้ใหญ่ควรให้เด็กสังเกตสิ่งต่าง ๆ ที่ปรากฏเป็นฉากหลังที่สร้างขึ้นเป็นสถานการณ์ของเรื่อง
ฝึกให้เด็กสังเกตและจดจำสถานการณ์จำเพาะ อีกประการหนึ่งคือการลองถามเด็กว่าเสียงดนตรีที่ได้
ยินทำให้เขารู้สึกอย่างไร รู้สึกต่างกันอย่างไรเมื่อได้ยินเสียงเพลงประเภทต่าง ๆ

หากผู้ใหญ่เห็นว่าความรู้เท่าทันสื่อเป็นสิ่งสำคัญต่อชีวิตในยุคดิจิทัล ก็ควรให้เด็กและ
เยาวชนเริ่มเรียนรู้การรู้เท่าทันสื่อให้เร็วที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ และให้พัฒนาทักษะการเรียนรู้
ในชีวิตประจำวันอย่างต่อเนื่องและสอดคล้องกับพัฒนาการตั้งแต่วัยปฐมวัย โดยการเรียนรู้เท่าทันสื่อ
ที่ผู้ใหญ่มาสามารถจัดเตรียมให้แก่เด็กและเยาวชนได้ มีดังนี้ (Anawatsiriwong & Anawatsiriwong,
2018)

1. พัฒนาและนำศาสตร์การสอนที่มีประสิทธิภาพมาใช้เพื่อกระตุ้นแรงจูงใจและความ
สนใจของเด็กและเยาวชน โดยเฉพาะในวัยเรียน โดยใช้การเรียนรู้ผ่านช่องทางสื่อสารทางดิจิทัล
แบบต่าง ๆ (Digital Platforms)

2. พัฒนาความสามารถและศักยภาพทางด้านภาษา ได้แก่ การอ่านและการเขียนผ่านสื่อ ดิจิทัลและสื่อแบบดั้งเดิม รวมถึงพัฒนาการด้านสังคมและการเป็นพลเมือง (เรียนรู้สิทธิ หน้าที่ และความรับผิดชอบ)

3. เพิ่มพูนความรู้และทักษะในการสื่อสารที่เป็นการรู้เท่าทันแบบหลากหลาย (Multi-Literacy) เพื่อให้เด็กและเยาวชนสามารถมีส่วนร่วมในการดำเนินชีวิตในสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ

4. ส่งเสริมให้เด็กมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์มาร่วมตัวกันด้วยสื่อดิจิทัล โดยการสร้าง กิจกรรมนอกห้องเรียน ให้ความรู้และทักษะทางดิจิทัลแบบ Multi-literate มาสู่การเรียนรู้ใน ห้องเรียน

5. บ่มเพาะความสามารถในการคิดสร้างสรรค์และการคิดอย่างมีวิจารณญาณด้วยสื่อ ดิจิทัล รวมทั้งส่งเสริมให้โรงเรียนเป็นสถานที่ที่ครูและนักเรียนสามารถแลกเปลี่ยนแบ่งปันกัน ในด้านความคิดสร้างสรรค์ความรู้ นวัตกรรม ความรับผิดชอบ และการริเริ่มการทำกิจกรรมเพื่อสังคม

6. ส่งเสริมการเรียนรู้แบบการใช้การตั้งคำถามเป็นหลัก (Inquiry-led Learning) และการ ทำงานแบบโครงการ (Project-based Work) รวมถึงการทำงานในสื่อต่าง ๆ เช่น การบันทึกโปรแกรม รายการวิทยุในรูปแบบดิจิทัลเผยแพร่ผ่านอินเทอร์เน็ต (Radio Podcasts) การจัดรายการสด เช่น วิทยุ ในโรงเรียน (Live Podcasts) การเผยแพร่เนื้อหาภาพและเสียงผ่านอินเทอร์เน็ต (Broadcasting) การทำสิ่งพิมพ์ดิจิทัล (Digital Publishing) การจัดทำบล็อกและเนื้อหาเว็บ เป็นต้น

8. ส่งเสริมการเข้าถึงและใช้สื่อดิจิทัลให้กว้างขวางขึ้น เช่น การพัฒนาห้องสมุดในชุมชน หรือห้องสมุดประชาชนเพื่อนำไปสู่การศึกษาดิจิทัล (Digital Education)

จะเห็นได้ว่าการพัฒนาเด็กและเยาวชนเพื่อให้เกิดทักษะการรู้เท่าทันสื่อ จะต้องเริ่ม ปลูกฝังตั้งแต่ในระดับปฐมวัยโดยพ่อแม่ผู้ปกครองร่วมมือกับครู อาจารย์ในสถานศึกษา โดยการ ปลูกฝังให้เกิดทักษะการรู้เท่าทันสื่อเหล่านี้ ต้องฝึกให้เด็กรู้จักการตั้งคำถามเมื่อได้รับสื่อต่าง ๆ สามารถบอกเล่าเรื่องราวที่ได้รับรู้หรือเรียนรู้ เข้าใจภาษาสื่อประเภทต่าง ๆ ทั้งสื่อสารมวลชน สื่อ สารสนเทศ และสื่อดิจิทัล เมื่อเด็กและเยาวชนอยู่ในวัยเรียนและเรียนรู้การใช้สื่อจากการเรียน การสอน ครูผู้สอนควรใช้การเรียนรู้ผ่านช่องทางการสื่อสารทางดิจิทัลแบบต่าง ๆ เพื่อเติมเต็ม ประสบการณ์ด้านการใช้สื่อที่หลากหลายทั้งในห้องเรียนและนอกห้องเรียน

บทบาทของพ่อแม่ ผู้ปกครอง และครูในการส่งเสริมทักษะการรู้เท่าทันสื่อเพื่อการเป็นพลเมือง ดิจิทัล

สำหรับเด็กและเยาวชนที่ต้องเติบโตและเป็นพลเมืองดิจิทัลที่ดีในอนาคตนั้น การมีความรู้ ความเข้าใจในเรื่องของเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารและใช้งานเทคโนโลยีเหล่านั้นได้

อย่างมีประสิทธิภาพ รวมถึงสามารถแบ่งปันความรู้ด้านเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารให้กับผู้อื่นได้ ทั้งนี้เด็กและเยาวชนจะต้องมีทักษะการรู้เท่าทันสื่อ สารสนเทศ และดิจิทัล ที่ได้รับการสนับสนุนจากพ่อแม่ ผู้ปกครอง และครู ในลักษณะต่าง ๆ ดังนี้ (The Institute for the Promotion of Teaching Science and Technology, 2018)

1. การรู้ดิจิทัล เนื่องจากการเรียนรู้ไม่ได้เกิดเฉพาะในห้องเรียน เด็กและเยาวชนสามารถเรียนรู้ได้จากเพื่อน พ่อแม่ผู้ปกครอง บุคคลที่มีองค์ความรู้ในชุมชน นอกจากแหล่งข้อมูลที่เป็นบุคคลต่าง ๆ แล้ว ยังสามารถเรียนรู้ได้จากแหล่งข้อมูลออนไลน์และสื่อดิจิทัลต่าง ๆ แต่ข้อมูลและสารสนเทศที่ได้รับเหล่านั้นไม่ว่าจะมาจากแหล่งใดก็ตาม เด็กและเยาวชนจะต้องวิเคราะห์ได้ว่าข้อมูลจากสื่อเหล่านั้นมีความถูกต้องและสามารถนำมาใช้เพื่อเป็นองค์ความรู้ของตนเองได้

2. การมีทักษะทางการสื่อสาร เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารในยุคปัจจุบัน ทำให้เด็กและเยาวชนสามารถติดต่อสื่อสารกับผู้อื่นได้ทั่วโลกผ่านแพลตฟอร์มหรือสื่อกลางที่ใช้ในการติดต่อสื่อสารในรูปแบบต่าง ๆ ทั้งนี้ต้องคำนึงถึงรูปแบบของสารและสื่อกลางที่จะใช้ในการติดต่อสื่อสารและแบ่งปันความรู้ให้แก่ผู้อื่นได้อย่างเหมาะสม อีกทั้งต้องระวังการทิ้งร่องรอยดิจิทัลที่เกิดจากการสื่อสารในสื่อสังคมออนไลน์ ไม่ว่าจะเป็นภาพถ่าย การเขียนแสดงความคิดเห็น การแบ่งปันหรือการโพสต์ที่ไม่เหมาะสมบนโลกออนไลน์ เนื่องจากอาจส่งผลกระทบต่อตนเองต่อไปในอนาคตในการเข้าศึกษาต่อหรือการทำงาน

3. การหลีกเลี่ยงอาชญากรรมทางดิจิทัล ในยุคที่ใช้การติดต่อสื่อสารผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ตและ โปรแกรมสนทนาออนไลน์ เด็กและเยาวชนมักถูกหลอกลวงทางอินเทอร์เน็ต (Scam) ที่เกิดจากผู้ที่ถูกหลอกลวงส่งอีเมลหรือลิงก์ให้ยืนยันบัญชีส่วนตัว เช่น ข้อมูลหมายเลขบัตรประชาชน ชื่อ-ที่อยู่ หมายเลขด้านหลังบัตรประชาชนไปใช้ในการซื้อของออนไลน์ ไปกู้ยืมเงินออนไลน์ เป็นต้น หรือการโจรกรรมข้อมูลเอกลักษณ์บุคคล (Identify Theft) ซึ่งเป็นการหลอกลวงที่นำข้อมูลส่วนบุคคลไปใช้ในการเปิดบัญชีหรือสั่งซื้อสินค้าออนไลน์ รวมทั้งการทำธุรกรรมการเงินต่าง ๆ โดยอาจใช้การหลอกลวงแบบฟิชซิง (Phishing) คือ ใช้อีเมลหรือเว็บไซต์ปลอมในการขอข้อมูลจากเหยื่อ ลักษณะการหลอกลวงเหล่านี้ไม่เพียงแต่เป็นวิธีการหลอกลวงที่เกิดกับเด็กเท่านั้น ผู้ใหญ่หรือคนที่ใช้การติดต่อสื่อสารทางช่องทางออนไลน์ต่างก็ได้รับผลกระทบด้วยเช่นกัน จึงเป็นความจำเป็นอย่างยิ่งที่พ่อแม่ ผู้ปกครอง และครูอาจารย์ จะต้องสอดส่องดูแลการใช้งานอินเทอร์เน็ตและสื่อสังคมออนไลน์ต่าง ๆ เพื่อไม่ให้เด็กและเยาวชนตกเป็นเหยื่อการหลอกลวงเหล่านี้

4. เด็กและเยาวชนที่มีทักษะการรู้เท่าทันสื่อต้องคำนึงถึงความเป็นส่วนตัวของตนเองและผู้อื่น รับผิดชอบต่อกำหนดในการเผยแพร่เนื้อหา การแชร์ หรือส่งต่อเนื้อหาของผู้อื่น และ

คำนึงถึงผลกระทบที่อาจก่อให้เกิดปัญหาที่จะตามมาจากการกระทำที่ไม่เหมาะสมเหล่านั้น ดังนั้นพ่อแม่ผู้ปกครองและครูควรให้ความดูแลเอาใจใส่เพื่อไม่ให้เกิดผลกระทบกับตัวเด็กและผู้เกี่ยวข้องทั้งหมด

5. การคำนึงถึงความเป็นส่วนตัว (Privacy) เป็นสิทธิส่วนบุคคลที่ปกปิดไม่ให้ผู้อื่นทราบข้อมูลบางอย่าง โดยระดับความเป็นส่วนตัวนั้นจะขึ้นอยู่กับแต่ละบุคคลและบริบทด้านสังคมและวัฒนธรรม บางครั้งการใช้บริการต่าง ๆ บนอินเทอร์เน็ตแบบไม่เสียค่าใช้จ่าย อาจแลกมาด้วยการที่ต้องเปิดเผยข้อมูลส่วนตัว เสมือนว่าใช้ข้อมูลส่วนตัวเพื่อจ่ายค่าบริการในการใช้งาน ดังนั้น เด็กและเยาวชน รวมถึงพ่อแม่ผู้ปกครองที่ต้องดูแลเอาใจใส่เด็กในเรื่องการให้ข้อมูลส่วนตัวกับบุคคลอื่น ซึ่งเป็นสิ่งที่ต้องระมัดระวังและสอนให้เด็กรู้จักป้องกันตนเองจากผลกระทบที่อาจตามมาจากการเปิดเผยข้อมูลส่วนตัว ในด้านความเป็นส่วนตัวของบุคคลอื่นก็เป็นสิ่งที่ไม่ควรไปละเมิดเช่นเดียวกัน เช่น การถ่ายภาพด้วยโทรศัพท์มือถือในสถานที่ที่ไม่เหมาะสม สถานที่ที่ห้ามถ่ายภาพ และการถ่ายภาพบุคคลอื่น โดยไม่ได้รับอนุญาต แสดงถึงการไม่รู้จักรักษาความเป็นส่วนตัวของผู้อื่น พ่อแม่ผู้ปกครองและครูควรสอนให้เด็กได้รับรู้และเข้าใจถึงสิทธิความเป็นส่วนตัวเหล่านี้ และพึงปฏิบัติต่อผู้อื่นอย่างถูกต้อง เช่น การขออนุญาตเจ้าของสถานที่และบุคคลอื่นที่ต้องการถ่ายภาพ เป็นต้น

6. การคำนึงถึงสิทธิและความรับผิดชอบ อินเทอร์เน็ตเป็นพื้นที่แห่งความสร้างสรรค์ที่เปิดโอกาสให้ทุกคนได้เผยแพร่เนื้อหาโดยไม่มีค่าใช้จ่าย ผลงานที่เผยแพร่ในอินเทอร์เน็ตเป็นทรัพย์สินทางปัญญาของผู้ผลิตคิดค้นและสร้างสรรค์ ซึ่งได้รับการคุ้มครองจากกฎหมายลิขสิทธิ์ (Copyright) โดยอัตโนมัติ ดังนั้นหากเด็กและเยาวชนนำผลงานของผู้อื่นมาใช้หรือเผยแพร่โดยไม่ได้รับอนุญาต จะเป็นการกระทำที่ผิดกฎหมายลิขสิทธิ์ หากเด็กต้องการเป็นผู้สร้างสรรค์ผลงานและเผยแพร่ต่อสาธารณะ พ่อแม่ผู้ปกครองและครู อาจให้คำแนะนำสำหรับเด็กให้เลือกที่จะเผยแพร่ผลงานใน 2 ลักษณะ คือ เผยแพร่ผลงานให้เป็นสมบัติสาธารณะ (Public Domain) ซึ่งทางเลือกนี้ทำให้ผู้สร้างสรรค์ผลงานไม่สามารถเรียกร้องสิทธิ์ได้ แม้แต่เครดิตของผลงาน หรือการเผยแพร่ผลงานที่อนุญาตให้ผู้อื่นนำไปใช้ได้หรือพัฒนาต่อยอด ซึ่งเจ้าของผลงานสามารถเลือกที่จะเผยแพร่ผลงานพร้อมด้วยสัญญาอนุญาต (License) ที่อนุญาตให้มีการนำผลงานไปใช้ต่อภายใต้เงื่อนไขบางอย่างได้ โดยการใช้สัญญาอนุญาตครีเอทีฟคอมมอนส์ (Creative Commons: CC) ซึ่งเป็นกลุ่มของสัญญาอนุญาตที่มีทางเลือกในการเผยแพร่ผลงานที่หลากหลาย โดยผู้เผยแพร่ผลงานสามารถเลือกได้ว่าต้องการอนุญาตให้นำไปใช้งานต่อในลักษณะใด (Creativecommons, 2022)

ฉะนั้น บทบาทของพ่อแม่ ผู้ปกครอง และครูในการส่งเสริมทักษะการรู้เท่าทันสื่อเพื่อการเป็นพลเมืองดิจิทัล ควรที่จะสอนให้เด็กและเยาวชนได้คำนึงถึงสิ่งต่าง ๆ ทั้ง 6 ด้าน คือ ต้อง

วิเคราะห์ได้ว่าข้อมูลจากสื่อเหล่านั้นมีความถูกต้องและสามารถนำมาใช้เพื่อเป็นองค์ความรู้ของตนเองได้ รัศมีระวังการทิ้งร่องรอยดิจิทัลที่เกิดจากการสื่อสารในสื่อสังคมออนไลน์ ไม่ว่าจะเป็นภาพถ่าย การเขียนแสดงความคิดเห็น การแบ่งปันหรือการโพสต์ที่ไม่เหมาะสมบนโลกออนไลน์ รู้จักการหลีกเลี่ยงอาชญากรรมทางดิจิทัลที่หลอกลวงผ่านอีเมลหรือลิงก์ให้ยืนยันบัญชีส่วนตัว หลีกเลี่ยงภัยที่เกิดจากการโจรกรรมข้อมูลเอกลักษณ์บุคคลที่ใช้ในการเปิดบัญชีหรือสั่งซื้อสินค้าออนไลน์ การทำธุรกรรมการเงินต่าง ๆ รัศมีระวังในการเผยแพร่เนื้อหา การแชร์ หรือส่งต่อเนื้อหาของผู้อื่น กำเนียงถึงผลกระทบที่อาจก่อให้เกิดปัญหาสุขภาพกายและสภาพจิตใจ ระวังเรื่องความเป็นส่วนตัวหรือสิทธิส่วนบุคคล รู้จักป้องกันตนเองจากผลกระทบที่อาจจะตามมาจากการเปิดเผยข้อมูลส่วนตัว และคำนึงถึงการนำผลงานของผู้อื่นมาใช้หรือเผยแพร่ โดยไม่ได้รับอนุญาต ซึ่งจะเป็นการกระทำที่ผิดกฎหมายลิขสิทธิ์

สำหรับการบ่มเพาะให้เด็กและเยาวชนมีทักษะที่จำเป็นในการเป็นพลเมืองดิจิทัลนั้น พ่อแม่ ผู้ปกครอง และครู สามารถพัฒนาให้เกิดทักษะการเป็นพลเมืองดิจิทัลหรือให้เด็กเกิดความทางฉลาดทางดิจิทัลครอบคลุม 8 ทักษะ ดังนี้ (DQ Institute, 2017; Pantuwoiakul & Nuasri, 2019)

1. ทักษะในการรักษาอัตลักษณ์ที่ดีของตนเอง (Digital Citizen Identity) เป็นความสามารถในการสร้างและจัดการอัตลักษณ์ความเป็นพลเมืองดิจิทัลที่ดีทั้งในโลกออนไลน์และโลกแห่งความจริง โดยตั้งอยู่บนพื้นฐานของคุณธรรม พ่อแม่ ผู้ปกครอง และครูควรให้ความสำคัญกับการพัฒนาลักษณะนิสัยด้านบวก ทั้งด้านความคิด ความรู้สึก และการกระทำในการใช้สื่อและเทคโนโลยีดิจิทัล ผู้ใหญ่ควรเป็นแบบอย่างที่ดีและหลีกเลี่ยงการใช้คำพูดหรือการแสดงออกในลักษณะดูหมิ่นผู้อื่นในโลกออนไลน์ สร้างพฤติกรรมที่พึงประสงค์ให้แก่เด็กให้มีความเห็นอกเห็นใจผู้ร่วมใช้งานในสังคมออนไลน์ รู้จักรับผิดชอบต่อการกระทำ ไม่ทำผิดกฎหมายและละเมิดจริยธรรม สามารถดูแลตัวเองให้รอดพ้นจากพิษภัยในโลกออนไลน์ นำไปสู่การรักษาอัตลักษณ์ที่ดีของตนเองในการใช้สื่อและเทคโนโลยีดิจิทัล

2. ทักษะในการบริหารจัดการเวลาในโลกดิจิทัล (Screen Time Management) ความสามารถบริหารเวลาและควบคุมตนเองในโลกออนไลน์กับในชีวิตจริงได้อย่างสมดุล พ่อแม่ ผู้ปกครอง และครู ควรมีการกำหนดระยะเวลาการใช้สื่อให้เหมาะสมกับวัย เช่น เด็กที่มีอายุ 3 ปีขึ้นไป ควรใช้สื่อเทคโนโลยีทุกประเภทรวมกันแล้วไม่เกิน 1-2 ชั่วโมง ต่อหนึ่งวัน สร้างข้อตกลงร่วมกันในการใช้สื่อที่ชัดเจนสลับกับการทำกิจกรรมอื่น ๆ เพื่อไม่ให้เด็กอยู่หน้าจอเป็นเวลานาน ฝึกให้เด็กมีทักษะในการจำแนกและเชื่อมโยงจากสิ่งที่ปรากฏในจอกับเรื่องจริง เพื่อสร้างพื้นฐานของการมีทักษะการรู้เท่าทันสื่อให้แก่เด็กและเยาวชนต่อไปในอนาคต

3. ทักษะการรับมือการกลั่นแกล้งบนโลกไซเบอร์ (Cyberbullying Management) พ่อแม่ ผู้ปกครอง และครูเปรียบเสมือนผู้พิทักษ์สิทธิแทนตัวเด็ก มีบทบาทสำคัญในการสอดส่องดูแล เพื่อป้องกันภัยร้ายที่เกิดขึ้นในโลกออนไลน์ที่ส่งผลทั้งร่างกายและจิตใจของเด็ก ในขณะที่เดียวกันก็ ต้องพึงระวังตนเองในการโพสต์ แชร์ภาพถ่าย วิดีโอของเด็กในเชิงล้อเลียน เสียดสี หรือแม้แต่เพื่อความบันเทิงโดยไม่ได้รับการยินยอมจากเด็ก เพื่อลดความเสี่ยงในการถูกคุกคามในรูปแบบต่าง ๆ ทั้งในปัจจุบันและอนาคต

4. ทักษะการรักษาความปลอดภัยของตนเองบนโลกไซเบอร์ (Cyber Security Management) พ่อแม่ ผู้ปกครอง และครู ต้องมีบทบาทในการสร้างระบบการเข้าถึงข้อมูลและตระหนักรู้ในการป้องกันข้อมูลที่ไม่พึงประสงค์ให้แก่เด็กและเยาวชน ด้วยการตั้งค่าความเป็นส่วนตัว (Privacy Setting) และตั้งค่าความปลอดภัยของโปรแกรมในการค้นหาในสมาร์ตโฟน แท็บเล็ต เพื่อจำกัดทางเลือกในการเข้าถึงข้อมูลที่มีความเสี่ยงโดยศึกษาการตั้งค่าระบบการควบคุมอุปกรณ์และทำความเข้าใจเกี่ยวกับการตั้งค่าระบบความเป็นส่วนตัวและความปลอดภัยของข้อมูล เพื่อคัดกรองคุณภาพของสื่อที่เด็กจะได้รับ (Anawatsiriwong, & Anawatsiriwong, 2018)

5. ทักษะในการจัดการความเป็นส่วนตัว (Privacy Management) รักษาความเป็นส่วนตัวในโลกออนไลน์ พ่อแม่ ผู้ปกครอง และครู ควรตระหนักและให้ความสำคัญในการรักษาความเป็นส่วนตัวเบื้องต้นที่เกี่ยวข้องกับเด็กและเยาวชน เช่น การระวังในการลงรูปภาพหรือคลิปวิดีโอของเด็กบนสื่อสังคมออนไลน์ การเช็กอินที่อยู่ปัจจุบันของเด็ก ฯลฯ เพื่อป้องกันการถูกขโมยข้อมูลความเป็นส่วนตัวไปเผยแพร่ในทางที่ไม่เหมาะสมหรือการเข้าหาเด็กในช่วงเวลาที่พ่อแม่ ผู้ปกครอง หรือครู ไม่ได้อยู่ดูแลตลอดเวลา

6. ทักษะการคิดวิเคราะห์อย่างมีวิจารณญาณ (Critical Thinking) เป็นความสามารถในการคิดวิเคราะห์แยกแยะข้อมูลที่ถูกต้องหรือไม่ถูกต้อง วิเคราะห์ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ โดยใช้วิจารณญาณและการตรวจสอบที่ถูกต้อง การพัฒนาทักษะด้านนี้ควรเน้นให้เด็กและเยาวชนได้ฝึกการจำแนกสื่อที่มีคุณค่าและสื่อที่มีความเสี่ยง โดยใช้กระบวนการปลูกฝังจากผู้ใหญ่อย่างต่อเนื่อง และสม่ำเสมอ รวมถึงการปฏิบัติตนเป็นแบบอย่าง เช่น การแสดงความคิดเห็นร่วมกันเกี่ยวกับสิ่งที่เกิดขึ้นในสื่อต่าง ๆ ทั้งที่เหมาะสมและไม่เหมาะสม รวมถึงการให้ความสำคัญกับการจัดสภาพแวดล้อมที่เอื้อให้เด็กและเยาวชนได้เรียนรู้เกี่ยวกับสื่อที่มีคุณภาพ

7. ทักษะในการบริหารจัดการข้อมูล ร่องรอยทางดิจิทัล (Digital Footprint) เป็นความสามารถในการคิด เข้าใจความเป็นไปในโลกดิจิทัลว่าจะทิ้งร่องรอยและประวัติไว้เสมอ ซึ่งอาจส่งผลต่อการใช้ชีวิตในอนาคต เนื่องจากเด็กและเยาวชนส่วนใหญ่จะมีปฏิสัมพันธ์กับสื่อหรือหน้าจอในเชิงการเล่นเพื่อความสนุกสนานเท่านั้น แต่ในทางตรงกันข้ามพ่อแม่ ผู้ปกครอง และครู

มักจะโพสต์ข้อมูลส่วนตัวของเด็ก ทั้งชื่อเด็ก รูปภาพ หรือคลิปวิดีโอ เพียงเพราะอยากให้เห็นความน่ารักของเด็ก ซึ่งอาจเป็นช่องทางให้แก่ผู้ไม่หวังดีล่วงข้อมูลส่วนตัวของเด็ก นำไปสู่การเกิดอันตรายต่อเด็กได้ ดังนั้น ผู้ใหญ่ควรตระหนักและระมัดระวังในการโพสต์ข้อมูล รูปภาพ หรือคลิปวิดีโอ ที่สามารถระบุพื้นที่ที่เด็กอาศัยอยู่ หรือข้อมูลที่อาจทิ้งร่องรอยที่จะส่งผลกระทบต่อความรู้สึกของเด็กได้ในอนาคต

8. ทักษะการใช้เทคโนโลยีอย่างมีความเห็นอกเห็นใจและสร้างสัมพันธภาพที่ดีกับผู้อื่น (Digital Empathy) การมีความเห็นอกเห็นใจและมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีต่อกันในโลกออนไลน์ ทักษะเหล่านี้ อาจจะเป็นเรื่องเล็กน้อยซึ่งจะต้องอาศัยระยะเวลาในการรับรู้และสร้างความตระหนักในเด็กและเยาวชน พ่อแม่ ผู้ปกครอง และครู ควรปลูกฝังความรู้สึกเห็นอกเห็นใจและเป็นตัวอย่างในการสร้างความสัมพันธ์อันดีกับผู้อื่นบนโลกออนไลน์ เช่น การแสดงพฤติกรรมที่เหมาะสมผ่านการแสดงออก ในขณะที่ใช้สื่อเทคโนโลยีต่าง ๆ ปฏิบัติต่อผู้อื่นด้วยความเคารพต่อความรู้สึกและให้เกียรติซึ่งกันและกันในขณะที่ใช้สื่อทั้งในออนไลน์และในชีวิตจริง

บทสรุป

การพัฒนาทักษะการรู้เท่าทันสื่อเพื่อหล่อหลอมให้เด็กและเยาวชนพัฒนาตนเองให้เป็นพลเมืองดิจิทัล เป็นสิ่งสำคัญในการนำไปสู่การวางรากฐานการเติบโตขึ้นเพื่อเป็นพลเมืองที่สมบูรณ์ มีความเห็นอกเห็นใจผู้อื่นในสังคมรวมถึงผู้ร่วมใช้งานในสังคมออนไลน์ มีความรับผิดชอบต่อการกระทำที่เกิดขึ้นในสังคมออนไลน์ มีจริยธรรมในการดำเนินชีวิตและรู้จักการยับยั้งชั่งใจต่อการกระทำที่ผิดกฎหมาย พัฒนาไปสู่การเป็นพลเมืองที่รู้เท่าทันสื่อ สารสนเทศ และดิจิทัลที่ช่วยทำให้สังคมก้าวหน้าและพัฒนาไปในทางที่ดีขึ้น

References

- Anawatsiriwong, T. & Anawatsiriwong, P. (2018). **MIDL for kids**. Bangkok: Child Media.
[In Thai]
- Apiwantanakron, T. (2013). **Process learning toward media literacy**. Retrieved December 3, 2022, from https://www.wattana.ac.th/www/news/1-2%20PL_to_ML.pdf
[In Thai]
- Baran, S. J. & Davis, D. (2006). **Introduction to mass communication: media literacy and culture** (4th ed.). Boston: McGraw Hill.
- Chartisathian, C., Meesomarn, K. & Chaiyakan, A. (2017). **Use of media and technology for early childhood**. Bangkok: Plus Press. [In Thai]
- Creativecommons. (2022). **Creative commons: CC**. Retrieved December 10, 2022, from <https://creativecommons.org/>
- DQ Institute. (2017). **Digital intelligence (DQ): a conceptual framework & methodology for teaching and measuring digital citizenship**. Singapore: DQ Institute.
- Fedorov, A. (2015). **Media literacy education: Moscow: ICO “Information for all**. Retrieved December 3, 2022, from https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2625083
- Maitaouthong, T. (2014). Media literacy: skill for 21th Century learning. **Journal of Information Science**, 32(3), 74-91. [In Thai]
- Masterman, L. (1985). **Teaching the media**. London: Comedia Publishing Group.
- Medialiteracynow. (2022). **What is media literacy?** Retrieved December 5, 2022, from <https://medialiteracynow.org/what-is-media-literacy/>
- Ministry of Education, Office of the Education Council. (2017). **National education plan 2017-2036. Type 1**. Bangkok: Chili Sweet Graphic. [In Thai]
- Office of Knowledge Management and Development (OKMD). (2022). **8 Digital citizenship skills**. Retrieved December 4, 2022, from <https://www.okmd.or.th/okmd-kratooktomkit/4673/> [In Thai]
- Pantuwoiakul, K. & Nuasri, M. (2019). Young children as digital citizens: Opportunity or risk. **Journal of Education Studies**, 47(2), 1-23. [In Thai]
- Potter, W. J. (2005). **Theory of media literacy**. London: Sage.

Sidhisamarn, S. & Intarak, P. (2019). Digital media management for early childhood. **Journal of**

Educational Administration, Silpakorn University, 10(1), 636-647. [In Thai]

Sirithai, N. (2004). **Knowledge of media literacy for health, immunity, good health for**

children and youth. Bangkok: The National Health Commission Office. [In Thai]

The Institute for the Promotion of Teaching Science and Technology. (2018). **Computing science.**

Bangkok: Chulalongkorn University Printing House. [In Thai]

Yenjabok, Porntip. (2009). **Decryption of ideas for media literacy: a guide to learning, know**

the media. Bangkok: Offset Creation. [In Thai]

สภาพปัจจุบันและแนวทางของห้องสมุดประชาชนเพื่อเสริมสร้างพลติพลัง สำหรับประชากร

ผู้สูงอายุในจังหวัดกำแพงเพชร¹

โชคธำรงค์ จงจอหอ² สุวิทย์ วงษ์บุญมาก³

บทคัดย่อ

งานวิจัยเชิงคุณภาพนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันและแนวทางของห้องสมุดประชาชนเพื่อเสริมสร้างพลติพลังสำหรับประชากรผู้สูงอายุในจังหวัดกำแพงเพชร กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ บรรณารักษ์และผู้ปฏิบัติงานห้องสมุดประชาชนจังหวัดกำแพงเพชร จำนวน 17 คน เครื่องมือวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์แบบเจาะลึกแบบบันทึกจากการสังเกต และแบบวิเคราะห์เนื้อหา การวิเคราะห์ข้อมูลใช้วิธีการสรุปแบบอุปนัยและการบรรยายเชิงพรรณนา

ผลการศึกษา ดังนี้

1. สภาพปัจจุบันของห้องสมุดที่เอื้อต่อการเสริมสร้างพลติพลังของผู้สูงอายุในจังหวัดกำแพงเพชรพบว่า ห้องสมุดได้จัดกิจกรรมอย่างต่อเนื่องเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ให้กับผู้สูงอายุด้วยชุดความรู้ที่หลากหลาย อาทิ ชุดความรู้ด้านสุขภาพ ชุดความรู้ด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ ชุดความรู้ด้านเครื่องจักรกล ชุดความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์ ชุดความรู้ด้านผ้าทอโบราณ ชุดความรู้ด้านอาหารพื้นบ้าน และชุดความรู้ด้านการปฏิบัติธรรม เป็นต้น
2. แนวทางของห้องสมุดที่เอื้อต่อการเสริมสร้างพลติพลังของผู้สูงอายุในจังหวัดกำแพงเพชรประกอบด้วย แนวทางด้านเทคโนโลยีสำหรับผู้สูงอายุ แนวทางด้านงบประมาณและสิ่งสนับสนุนการเรียนรู้ แนวทางด้านทรัพยากรสารสนเทศทั้งแบบดั้งเดิมและแบบดิจิทัลที่เหมาะสมต่อผู้สูงอายุ แนวทางด้านบุคลากรที่ต้องเติมเต็มองค์ความรู้เพื่อการให้บริการในห้องสมุดเพื่อเสริมสร้างพลติพลังของผู้สูงอายุ แนวทางด้านบริบททางสังคมและวัฒนธรรมในการให้บริการสารสนเทศแก่ผู้สูงอายุ
3. ข้อเสนอแนะ ควรจัดกิจกรรมส่งเสริมการอ่านและการเรียนรู้ที่บูรณาการระหว่างคนสามวัย คือ วัยเด็ก วัยทำงาน และวัยชรา นอกจากนี้ควรพัฒนานวัตกรรมเพื่อส่งเสริมการอ่านและการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมดิจิทัลเพื่อเสริมสร้างพลังของผู้สูงอายุอย่างหลากหลาย ตลอดจนควรพัฒนาเครือข่ายบรรณารักษ์และผู้ปฏิบัติงานในห้องสมุดเพื่อฝึกอบรมองค์ความรู้ด้านการเสริมสร้างพลติพลังของผู้สูงอายุอย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: การเสริมสร้างพลติพลัง; ผู้สูงอายุ; พลติพลัง; ห้องสมุดประชาชน

(Received: 5 October 2022; Revised: 2 December 2022; Accepted: 3 January 2023)

¹ ทุนสนับสนุนงานวิจัยมูลฐาน สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร

² อาจารย์ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ อีเมล: chokthamrong@g.swu.ac.th

³ รองศาสตราจารย์ ดร. คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร อีเมล: suwit199@yahoo.com

A Current Condition and Approaches of Public Libraries for Promoting Active Aging of Senior Population in Kamphaeng Phet Province¹

Chokthamrong Chongchorhor² Suwit Wongboonmak³

Abstract

The objective of this qualitative study was to investigate the current condition and approaches facing libraries in Kamphaeng Phet Province in relation to enhancing the self-efficacy active aging of the senior population. The group of key informants included seventeen librarians and practitioners from the Kamphaeng Phet Provincial Public Library. The research instrument was an in-depth interview, observation record, and content analysis forms. The data was assessed using inductive summarization and descriptive approaches.

The following are the findings of the study:

1. current situation: The current situation of the library in the province of Kamphaeng Phet, which is conducive to the self-efficacy of the old, reveals that the library has consistently conducted programs to stimulate learning among the elderly with diverse knowledge sets, such as health information. Compilation of Expertise in Information Technology Combining antique woven fabric knowledge sets, local food knowledge sets, Dharma practice knowledge sets, etc.

2. Approaches: In the province of Kamphaeng Phet, libraries that promote the independence of the elderly face technological obstacles. Budgetary Concerns and Educational Support Problems with traditional and digital information resources for the elderly Personnel concerns that must be addressed to increase the library's knowledge base and so enable the elderly to live more independently. Social and cultural impediments to providing senior adults with information services

3. Recommendations: All ages should be offered reading and learning-promoting activities, including children, adults, and senior persons. To promote reading and learning, it is necessary to create innovations that are compatible with the natural environment. Digital independence for various senior citizens It is necessary to establish a network of librarians and library staff to increase knowledge about the elderly's ability to remain independent.

Keywords: Active Aging, Promotion, Elderly, Public Library

---

¹ Fundamental Fund, Research and Development Institute, Kamphaeng Phet Rajabhat University

² Lecturer, Faculty of Humanities, Srinakharinwirot University Email: chokthamrong@g.swu.ac.th

³ Associate Professor Dr., Faculty of Humanities and Social Sciences Kamphaeng Phet Rajabhat University Email: suwit199@yahoo.com

บทนำ

ห้องสมุดเป็นแหล่งสะสมภูมิปัญญาของมนุษยชาติและเป็นสถาบันที่อยู่คู่กับอารยธรรมของโลกมาแต่โบราณ ห้องสมุดมีการปรับตัวและมีพัฒนาการไปตามวิทยาการและเทคโนโลยีที่เปลี่ยนแปลงโลกให้ก้าวหน้า โดยแนวคิดและภาระหน้าที่ของห้องสมุดไม่เคยเปลี่ยน คือ การทำให้ผู้ใช้รู้จักห้องสมุด รู้จักทรัพยากรสารสนเทศและสามารถนำทรัพยากรสารสนเทศไปใช้ประโยชน์ (Wittawuttisak, 2007) ในอดีตห้องสมุดเป็นสถาบันที่มีบทบาทเป็นแหล่งจัดเก็บความรู้ของสังคมมาอย่างต่อเนื่องกว่าห้าพันปี นับตั้งแต่การจัดตั้งห้องสมุดแห่งแรกของโลกในอาณาจักรอัสซีเรีย (Murray, 2009) ยิ่งไปกว่านั้นห้องสมุดมีพันธกิจในการจัดบริการสารสนเทศ การอนุรักษ์องค์ความรู้ ถ่ายทอดภูมิปัญญาและศิลปวัฒนธรรมของชุมชน เมื่อเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงห้องสมุดก็ได้ปรับเปลี่ยนวิธีบริหารองค์กร อาทิ การสำรวจความต้องการของผู้ใช้ การจัดหา การจัดเก็บ การค้นคืน การแพร่กระจายสารสนเทศ และการใช้ประโยชน์จากสารสนเทศ (Choo, 1995) การเปลี่ยนแปลงรูปแบบของทรัพยากรสารสนเทศจากต้นฉบับตัวเขียนมาเป็นสื่อสิ่งตีพิมพ์และสื่อดิจิทัลเพื่อตอบสนองความต้องการของสังคม เป็นต้น (Inlek, 2013) การสร้างนวัตกรรมห้องสมุดให้เกิดประโยชน์แก่ผู้ใช้อย่างแท้จริงนั้น ความสำคัญอยู่ที่การทำให้ผู้ใช้ได้รับความรู้เพื่อพัฒนาแนวคิดและสร้างจินตนาการที่จะนำไปสู่การตัดสินใจในการพัฒนาตนเอง องค์กร และสังคม ดังนั้นการทำให้ห้องสมุดใกล้ชิดกับชุมชนมากที่สุดเป็นขั้นตอนแรกของการทำให้ชุมชนได้รับประโยชน์จากห้องสมุด ทั้งนี้ การสร้างนวัตกรรมห้องสมุดเป็นการให้สิทธิ์แก่ประชาชนในการได้รับความรู้โดยไม่มีค่าใช้จ่าย เนื่องจากเป็นบริการของรัฐในการยกระดับความรู้ของประชาชนให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี (Wipawin & Premkamonnet, 2008)

ปัจจุบันหลายประเทศในโลกกำลังก้าวเข้าสู่สังคมสูงวัย (The Graying of Society) อันเป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากร กล่าวคือ มีสัดส่วนของประชากรสูงอายุในประเทศเพิ่มมากขึ้น สาเหตุสำคัญมาจากความเจริญก้าวหน้าทางการแพทย์ที่ช่วยให้มนุษย์มีอายุยืนยาวขึ้นเมื่อเปรียบเทียบกับอดีตที่มนุษย์ทั่วไปเคยมีอายุคาดเฉลี่ยในช่วงทศวรรษที่ 1950 เพียงแค่ 46 ปีเท่านั้น แต่ต่อมาในปี ค.ศ.2009 ได้เคยมีอายุคาดเฉลี่ยที่เพิ่มขึ้นเป็น 69 ปี และคาดว่าจะเพิ่มเป็น 75 ปี ในปี ค.ศ. 2050 ขณะที่การเพิ่มขึ้นของประชากรวัยเด็กกลับลดลง อันเป็นผลมาจากหลายสาเหตุ อาทิ นโยบายการคุมกำเนิดของรัฐ แรงกดดันทางเศรษฐกิจและสังคมส่งผลให้คนแต่งงานช้าลง บางครอบครัวเลือกที่จะมีลูกน้อยลงหรือมีลูกช้า จำนวนคนที่ปรารถนาการอยู่เป็น โสดเพิ่มมากขึ้น เป็นต้น ปัจจัยเหล่านี้ล้วนส่งผลต่ออัตราการเกิดที่ลดต่ำลงในหลายประเทศอย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้ องค์กรสหประชาชาติ ได้กำหนดค่านิยามของสังคมสูงวัยเป็น 3 ระดับ ดังนี้ (1) สังคมสูงวัย (Aged Society) หมายถึง ประเทศที่มีประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไป มากกว่า ร้อยละ 10 ของประชากรทั้ง

ประเทศ หรือมีประชากรที่มีอายุ 65 ปี มากกว่าร้อยละ 7 ของประชากรทั้งประเทศ (2) สังคมสูงวัยอย่างสมบูรณ์ (Complete Aged Society) หมายถึง สังคม ที่มีประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไป มากกว่าร้อยละ 20 ของประชากรทั้งประเทศ หรือมีประชากร 5 ปี มากกว่าร้อยละ 14 ของประชากรทั้งประเทศ และ (3) สังคมสูงวัยระดับสุดยอด (Super-Aged Society) หมายถึง สังคมหรือประเทศที่มีประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไป มากกว่าร้อยละ 20 ของประชากรทั้งประเทศ (Saiyarod, 2018) สำหรับประเทศไทย เริ่มเข้าสู่สังคมสูงวัยตั้งแต่ปี 2548 และจะกลายเป็นสังคมสูงวัยอย่างสมบูรณ์ในปี 2564 โดยสัดส่วนประชากรวัยเด็กและวัยทำงานจะลดลง ในขณะที่สัดส่วนวัยสูงอายุ จะเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง (Prasartkul, 2014) สำหรับสถานการณ์ผู้สูงอายุของจังหวัดกำแพงเพชร พบว่า ปัจจุบันมีผู้สูงอายุ 137,514 คน จากประชากรทั้งหมด 710,364 คน คิดเป็นร้อยละ 19.35 ซึ่งสะท้อนว่าจังหวัดกำแพงเพชรกำลังก้าวเข้าสู่สังคมสูงวัยอย่างสมบูรณ์ (Kamphaeng Phet Provincial Public Health Office, 2022)

องค์การอนามัยโลกได้เห็นความสำคัญของการใช้นวัตกรรมเพื่อช่วยเหลือผู้สูงอายุ โดยมุ่งเน้นประโยชน์ต่อผู้สูงอายุ 5 ประการ ได้แก่ (1) เพื่อลดเขยการสูญเสียความสามารถของร่างกายจากความชราและโรคเรื้อรังต่าง ๆ (2) เพื่อลดผลกระทบจากภาวะถดถอยของความสามารถในการดำเนินกิจกรรมประจำวัน (3) เพื่อลดการพึ่งพาผู้ดูแล (4) เพื่อเพิ่มการส่งเสริมสุขภาพและการป้องกันโรค (5) เพื่อช่วยลดค่าใช้จ่ายด้านสังคมและสุขภาพ (World Health Organization, 2020) ทั้งนี้ นวัตกรรมสำหรับผู้สูงอายุที่เชื่อมโยงไปสู่การกรอบแนวคิดเพื่อการให้บริการผู้สูงอายุในห้องสมุดประชาชน สามารถแบ่งออกเป็น 6 กลุ่ม ประกอบด้วย (1) นวัตกรรมด้านเทคโนโลยี อาทิ นวัตกรรมการติดตามผู้สูงอายุในการดำเนินกิจกรรมประจำวัน นวัตกรรมการติดตามสุขภาพทางไกล ระบบส่งต่อและประสานการดูแลผู้สูงอายุแบบไร้รอยต่อ การสั่งยาด้วยระบบอิเล็กทรอนิกส์ เป็นต้น (2) นวัตกรรมด้านการแพทย์ อาทิ อุปกรณ์ทางการแพทย์ที่สลายตัวเองได้ แนวทางเวชปฏิบัติของโรคเรื้อรังต่าง ๆ สำหรับผู้สูงอายุ ยาและวัคซีนสำหรับผู้สูงอายุ แผนที่ยืนและการแพทย์แม่นยำสำหรับผู้สูงอายุในประเทศไทย เป็นต้น (3) นวัตกรรมเพื่อการสื่อสารและการเรียนรู้ อาทิ นวัตกรรมการตรวจรักษาทางไกลเพื่อลดการเข้าตรวจรักษาในโรงพยาบาลโดยไม่จำเป็น นวัตกรรมเวชระเบียนอิเล็กทรอนิกส์เพื่อการส่งต่อข้อมูลร่วมกัน นวัตกรรมโทรศัพท์อัจฉริยะทางการแพทย์เพื่อให้ผู้สูงอายุต่อบุคลากรทางสุขภาพได้โดยตรง นวัตกรรมเพื่อผู้ป่วยที่มีภาวะการรู้คิดบกพร่องเล็กน้อย เป็นต้น (4) นวัตกรรมด้านสิ่งแวดล้อม อาทิ การประดิษฐ์อุปกรณ์และของใช้ในครัวเรือนสำหรับผู้สูงอายุ นวัตกรรมพื้นที่สาธารณะที่เอื้อให้ผู้สูงอายุดำเนินชีวิตนอกบ้านอย่างปลอดภัย เป็นต้น (5) นวัตกรรมด้านเศรษฐศาสตร์ อาทิ กองทุนรวมเพื่อการเลี้ยงชีพ การหักลดหย่อนภาษีค่าอุปการะเลี้ยงดูบิดามารดา มาตรการด้านภาษีเพื่อสนับสนุนบริษัทเอกชนจ้างงาน

ผู้สูงอายุ มาตรการสินเชื่อที่อยู่อาศัยสำหรับผู้สูงอายุ มาตรการกองทุนบำเหน็จบำนาญแห่งชาติ เป็นต้น และ (6) นวัตกรรมด้านการบริหารและการจัดการ อาทิ การจัดตั้งคลินิกผู้สูงอายุแบบครบวงจร นวัตกรรมเพื่อลดความเหลื่อมล้ำในสังคมผู้สูงอายุ นวัตกรรมด้านข้อมูลเพื่อการดูแลผู้สูงอายุ นวัตกรรมธนาคารเวลาเพื่อระดมจิตอาสาทำงานด้านการดูแลผู้สูงอายุโดยสะสมเก็บจำนวนชั่วโมงร่วมกันซึ่งจะได้รับการผลตอบแทนเป็นการดูแลจากอาสาสมัครในอนาคต เป็นต้น ทั้งนี้ นวัตกรรมสำหรับผู้สูงอายุควรมีปริมาณที่เพียงพอและมีคุณภาพที่ดีอย่างต่อเนื่อง รวมทั้งสามารถเข้าถึงได้อย่างเหมาะสม ทั้งยังต้องยืดหยุ่นต่อการใช้งานของผู้สูงอายุแต่ละคน และมีราคาที่ไม่สูงมากเกินไป (Assantachai, 2019)

จากบทบาทหน้าที่ของห้องสมุดในการยกระดับความรู้ของประชาชนเพื่อให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี โดยเฉพาะห้องสมุดประชาชนที่เป็นหน่วยงานของรัฐ ซึ่งได้รับงบประมาณอย่างต่อเนื่อง ประกอบกับความพยายามของภาครัฐในการลงทุนพัฒนานวัตกรรมสำหรับผู้สูงอายุเพื่อรองรับกับสถานการณ์สังคมสูงวัยที่ให้ความสำคัญกับแนวคิดเรื่องพฤติกรรมของผู้สูงอายุนั้น ห้องสมุดประชาชนจึงต้องปรับตัวเพื่อให้บริการสาธารณะที่สอดคล้องกับสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปและตอบสนองต่อความต้องการและข้อจำกัดของสังคมผู้สูงอายุ อันหมายรวมถึง การเสริมสร้างพฤติกรรมของประชากรผู้สูงอายุ การวิจัยนี้ จึงมุ่งศึกษาสภาพปัจจุบันและแนวทางของห้องสมุดประชาชนเพื่อเสริมสร้างพฤติกรรมของประชากรผู้สูงอายุในจังหวัดกำแพงเพชร เพื่อเป็นองค์ความรู้พื้นฐานและองค์ความรู้เชิงพื้นที่ซึ่งห้องสมุดประชาชนจะสามารถนำไปปรับใช้ในการพัฒนาการเสริมสร้างพฤติกรรมของผู้สูงอายุและการสร้างสรรค์นวัตกรรมห้องสมุดสำหรับผู้สูงอายุที่น่าสนใจในจังหวัดกำแพงเพชร อีกทั้งยังเป็นประโยชน์ในการเป็นแนวทางให้กับห้องสมุดประชาชนในจังหวัดอื่น ๆ ในการเสริมสร้างพฤติกรรมของประชากรผู้สูงอายุได้

การทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. แนวคิดเกี่ยวกับนวัตกรรมห้องสมุด

ห้องสมุดคือแหล่งสะสมและให้บริการสารสนเทศโดยมีบรรณารักษ์เป็นผู้ให้บริการและปฏิบัติงานต่าง ๆ เพื่อตอบสนองตามความต้องการของผู้ใช้บริการห้องสมุด โดยจำแนกตามวัตถุประสงค์ได้ 5 ประการ คือ (1) เพื่อการศึกษา (Education) ห้องสมุดเป็นแหล่งวิชาการสำคัญสนองความต้องการศึกษาของประชาชนทั้งการศึกษาในระบบและนอกระบบ (2) เพื่อความรู้ (Information) ความอยากรู้อยากเห็นของมนุษย์ทำให้เกิดการแสวงหาความรู้ห้องสมุดเป็นแหล่งสะสมความรู้ข่าวสารวิชาการทั้งใหม่และเก่าสำหรับให้ผู้ใช้ศึกษาหาความรู้ไม่รู้จักจบสิ้น (3) เพื่อการค้นคว้าวิจัย (Research) การค้นคว้าวิจัยเป็นการแสวงหาความรู้อย่างมีหลักการและกระบวนการ

ทำให้เกิดการค้นพบสิ่งใหม่ ๆ ห้องสมุดสะสมผลงานการค้นคว้าวิจัยเพื่อสนับสนุนให้การวิจัยบรรลุเป้าหมาย (4) เพื่อความจรรโลงใจ (Inspiration) ห้องสมุดสะสมทรัพยากรสารสนเทศที่ช่วยสร้างสรรค์แรงบันดาลใจ อาทิ หนังสือชีวิตประวัติก่อให้เกิดความชื่นชมยินดีในความสำเร็จของผู้ที่ต่อสู้ชีวิต หนังสือนวนิยายสะท้อนภาพชีวิตและสังคมให้แก่วัยรุ่นใจเสนอแนะแนวทางการแก้ไขปัญหา เป็นต้น (5) เพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ (Recreation) การอ่านถือเป็นงานอดิเรกเป็นการพักผ่อนหย่อนใจที่มีคุณค่ามีสาระและไม่สิ้นเปลือง (Rattanaphan, 2018) ห้องสมุดยังมีส่วนส่งเสริมต่อการสร้างนวัตกรรมอย่างมีนัยสำคัญ โดยที่นวัตกรรมห้องสมุด สามารถจำแนกได้เป็น 5 นวัตกรรม ได้แก่ (1) นวัตกรรมด้านอาคารห้องสมุด (2) นวัตกรรมด้านระบบและเทคโนโลยี (3) นวัตกรรมด้านทรัพยากรสารสนเทศและเนื้อหาความรู้ (4) นวัตกรรมด้านบริการสารสนเทศ และ (5) นวัตกรรมด้านบุคลากรในห้องสมุด (Wipawin & Premkamonnet, 2008)

2. แนวคิดเกี่ยวกับการเสริมสร้างพฤฒิพลัง

ประเทศไทยมีโครงสร้างประชากรที่คาดการณ์ว่าประเทศไทยจะเป็นสังคมสูงวัย โดยสมบูรณ์ในปี พ.ศ. 2564 และเป็นสังคมสูงวัยระดับสุดยอด ภายในปี พ.ศ. 2578 โดยจะมีประชากรสูงอายุเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 30 ของจำนวนประชากรทั้งหมดซึ่งถือเป็นการเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วอย่างมาก (Anantakul, 2017) การเข้าสู่สังคมสูงวัยนำไปสู่การคาดการณ์การรองรับอย่างหลากหลายให้แก่ผู้สูงอายุ อาทิ การขยายเวลาการทำงาน การจัดระบบดูแลสุขภาพและระบบสวัสดิการ การสร้างหลักประกันทางการเงินและรายได้ เป็นต้น สิ่งเหล่านี้จะช่วยให้ผู้สูงอายุมีคุณภาพชีวิตที่ดีในระยะยาว ซึ่งผู้คนในสังคมควรทำความเข้าใจกับภาวะสูงวัยในมุมมองใหม่ (Saiyarod, 2018) แนวคิดพฤฒิพลัง (Active Aging) เป็นมุมมองใหม่ที่กล่าวถึงภาวะของผู้สูงอายุที่ตระหนักถึงปัญหาของตนเองและวางแผนเพื่อจัดการกับปัญหาเหล่านั้นจนสามารถพึ่งพาตนเองได้ และยังสามารถดึงศักยภาพที่มีอยู่ในตัวเองมาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อผู้อื่นและสังคม (Phonthong, 2010) ทั้งนี้การประเมินภาวะพฤฒิพลังของผู้สูงอายุในประเทศไทยดำเนินการโดยสำนักงานสถิติแห่งชาติซึ่งยึดตามตัวชี้วัดขององค์การอนามัยโลก 4 กลุ่ม ได้แก่ (1) ด้านสุขภาพกายและสุขภาพจิต (2) ด้านการมีส่วนร่วมกับกิจกรรมในชุมชน (3) ด้านความมั่นคงในแง่ของรายได้และที่อยู่อาศัย รวมถึงความปลอดภัยในชีวิต และ (4) ด้านสภาพที่เอื้อต่อภาวะพฤฒิพลัง (National Statistical Office, 2017)

3. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับสารสนเทศและผู้สูงอายุ

จากการทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับห้องสมุดสำหรับผู้สูงอายุ สามารถสรุปข้อค้นพบสำคัญ ดังนี้

ในงานวิจัยของ Srisakda & Boonchuay (2017) พบว่า ห้องสมุดประชาชนจังหวัดสงขลามิบทบาทสำคัญโดยตรงต่อการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตให้แก่กลุ่มผู้สูงอายุ โดยได้ปรับการดำเนินงานให้สนองต่อความต้องการของกลุ่มผู้สูงอายุ อาทิ การปรับปรุงด้านอาคารสถานที่ การจัดส่งทรัพยากรสารสนเทศถึงบ้าน การสื่อสารกับผู้ใช้กลุ่มผู้สูงอายุผ่านเทคโนโลยีที่เหมาะสม และการพัฒนาเครือข่ายกับหน่วยงานอื่น ๆ ในจังหวัดสงขลาเพื่อให้บริการแก่ผู้สูงอายุอย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น เป็นต้น ส่วนผลงานวิจัยของ Saraphon (2018) ศึกษาพบว่าผู้สูงอายุในจังหวัดร้อยเอ็ดส่วนใหญ่สามารถรับรู้สารสนเทศผ่านการฟังและมีความต้องการสารสนเทศด้านสุขภาพ โดยเฉพาะโรคเบาหวานและโรคความดันโลหิตสูง ทั้งนี้ผู้สูงอายุยังต้องการให้หน่วยงานภาครัฐจัดให้มีบุคลากรเฉพาะคอยช่วยประสานงานให้กับผู้สูงอายุไว้เป็นกรณีพิเศษด้วย สำหรับผลงานวิจัยของ Kleechaya (2020) ระบุถึงอุปสรรคสำคัญในการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อเสริมสร้างพฤติกรรมของผู้สูงอายุ ได้แก่ ปัญหาสายตา การหลงลืม ภาษาอังกฤษ ความเสี่ยงและอันตรายจากการใช้งานอุปกรณ์ดิจิทัล ซึ่งความสำเร็จในการเสริมสร้างพฤติกรรมของผู้สูงอายุด้วยเทคโนโลยีดิจิทัลเกิดส่วนใหญ่จากการเรียนรู้ด้วยตนเองที่สั่งสมมาของผู้สูงอายุผสมผสานกับการสอนจากบุตรหลาน รวมถึงการสนับสนุนจากหน่วยงานและองค์กรสาธารณประโยชน์ ในขณะที่ผลงานวิจัยของ Upatum (2021) พบว่า หน่วยงานภาครัฐมีบริการสารสนเทศเพื่อผู้สูงอายุ ได้แก่ บริการตอบคำถาม บริการการสอน/แนะนำ บริการชี้แนะแหล่งสารสนเทศ และบริการเผยแพร่สารสนเทศ โดยที่เนื้อหาสารสนเทศที่ให้บริการสอดคล้องตามพันธกิจของหน่วยงานและสภาพปัญหาของผู้สูงอายุในแต่ละพื้นที่ ทั้งนี้ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ต้องการสารสนเทศเกี่ยวกับแหล่งงานและคุณสมบัติของผู้สมัครเพื่อการมีงานทำ รวมถึงมีการใช้สารสนเทศเพื่อการพัฒนาศักยภาพของตนเอง โดยช่องทางในการแสวงหาสารสนเทศที่นิยมเป็นหน่วยงานรัฐซึ่งผ่านการแนะนำของผู้ให้บริการและบุคคลใกล้ชิด สำหรับผลงานวิจัยของ Suthiprapa & Tuamsuk (2021) พบว่า ผู้สูงอายุในจังหวัดขอนแก่นต้องการสารสนเทศด้านสุขภาพและการฝึกทักษะต่าง ๆ เพื่อให้สามารถดำรงชีวิตได้อย่างมีคุณภาพ อีกทั้งยังต้องการให้มีบรรณารักษ์คอยช่วยแนะนำเกี่ยวกับแหล่งสารสนเทศและสิ่งอำนวยความสะดวกในห้องสมุดประชาชน นอกจากนี้ยังต้องการอาสาสมัครเพื่อเป็นวิทยากรถ่ายทอดความรู้ที่ตรงกับความรู้เชี่ยวชาญของตน ตลอดจนต้องการให้บรรณารักษ์จัดกิจกรรมเกี่ยวกับธรรมชาติและงานอดิเรกอื่น ๆ ในรูปแบบการพบปะพูดคุยกับคนในวัยใกล้เคียงกัน

จะเห็นได้ว่าห้องสมุดเป็นสถาบันที่มีศักยภาพในการให้บริการสารสนเทศและความรู้เพื่อตอบสนองความต้องการของผู้สูงอายุ ส่งผลดีต่อการเติมองค์ความรู้และทักษะใหม่ ๆ ที่สอดคล้องกับความต้องการของแต่ละคน รวมทั้งช่วยสร้างความสุขกายสบายใจให้กับประชากรสูงวัยได้อย่างสมดุล โดยที่นักวิจัยต่างได้ค้นพบและนำเสนอแนวทางในการให้บริการสารสนเทศ

และจัดกิจกรรมเพื่อลดความเหลื่อมล้ำในการใช้งานเทคโนโลยีดิจิทัล รวมไปถึงการพัฒนา สาธารณูปโภคพื้นฐานและปรับเปลี่ยนสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ให้เหมาะสมกับผู้สูงอายุ ซึ่งกลไกดังกล่าวเป็นรากฐานของนวัตกรรมห้องสมุดที่บรรณารักษ์และผู้ปฏิบัติงานห้องสมุดได้ มุ่งมั่นในการให้บริการผู้สูงอายุอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะในสภาพแวดล้อมของจังหวัดกำแพงเพชร กำลังก้าวเข้าสู่สังคมสูงวัยอย่างสมบูรณ์จึงควรมีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับสภาพปัจจุบันและแนวทาง ของห้องสมุดที่เอื้อต่อการเสริมสร้างพลังสำหรับประชากรผู้สูงอายุในจังหวัดกำแพงเพชรเพื่อ เป็นองค์ความรู้พื้นฐานในการพัฒนานวัตกรรมห้องสมุดต่อไปในอนาคต

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

ศึกษาสภาพปัจจุบันและแนวทางของห้องสมุดที่เอื้อต่อการเสริมสร้างพลังสำหรับ ประชากรผู้สูงอายุในจังหวัดกำแพงเพชร

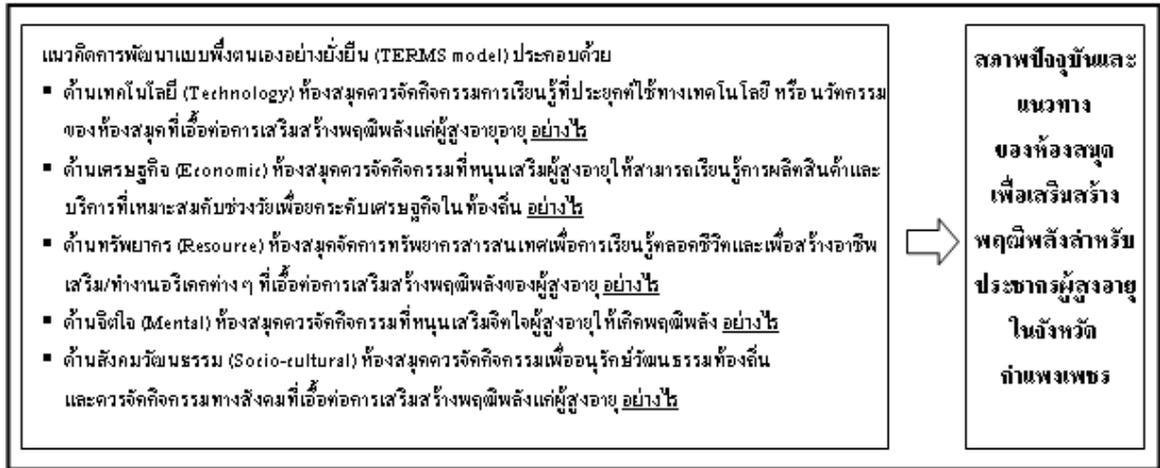
ขอบเขตของการวิจัย

เนื่องจากบทความวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัยเรื่อง นวัตกรรมห้องสมุดและ การจัดการความรู้เพื่อเสริมสร้างพลังสำหรับประชากรผู้สูงอายุในจังหวัดกำแพงเพชร โดยมี อาจารย์ ดร. โชครินทร์ จงจอหอ เป็นหัวหน้าชุดโครงการวิจัย โดยได้กำหนดขอบเขตด้านพื้นที่ คือ จังหวัดกำแพงเพชร สำหรับขอบเขตด้านประชากร คือ ห้องสมุดประชาชนในจังหวัดกำแพงเพชร สำหรับขอบเขตด้านเนื้อหา คือ การศึกษาสภาพปัจจุบันและแนวทางของห้องสมุดเพื่อเสริมสร้างพลัง สำหรับประชากรผู้สูงอายุในจังหวัดกำแพงเพชร

กรอบแนวคิดในการวิจัย

บทความวิจัยนี้ใช้กรอบแนวคิดการพัฒนาแบบพึ่งตนเองอย่างยั่งยืน (TERMS Model) ที่นำเสนอโดย Sanyawiwat (2006) เพื่อเป็นกรอบแนวคิดในการพัฒนาห้องสมุดประชาชนสำหรับ สูงอายุ 5 มิติ ได้แก่ เทคโนโลยี (Technology) เศรษฐกิจ (Economic) ทรัพยากร (Resource) จิตใจ (Mental) และสังคมวัฒนธรรม (Socio-cultural) และเสริมด้วยแนวคิดย่อยใน การประเมินภาวะพัฒนาพลังของผู้สูงอายุในประเทศไทยดำเนินการโดยสำนักงานสถิติแห่งชาติซึ่งยึดตามตัวชี้วัดขององค์การ อนามัยโลก 4 กลุ่ม ได้แก่ (1) ด้านสุขภาพกายและสุขภาพจิต (2) ด้านการมีส่วนร่วมกับกิจกรรมใน ชุมชน (3) ด้านความมั่นคงในแง่ของรายได้และที่อยู่อาศัย รวมถึงความปลอดภัยในชีวิต และ (4) ด้านสภาพที่เอื้อต่อภาวะพัฒนาพลัง (National Statistical Office, 2017) รวมทั้งได้เสริมแนวคิด ย่อยด้านนวัตกรรมห้องสมุด 5 ประการ ซึ่งได้นำเสนอโดย Wipawin, & Premkamonnet (2008)

ได้แก่ (1) นวัตกรรมด้านอาคารห้องสมุด (2) นวัตกรรมด้านระบบและเทคโนโลยี (3) นวัตกรรมด้านทรัพยากรสารสนเทศและเนื้อหาความรู้ (4) นวัตกรรมด้านบริการสารสนเทศ และ (5) นวัตกรรมด้านบุคลากรในห้องสมุด เพื่อสังเคราะห์สภาพปัจจุบันและแนวทางของห้องสมุดเพื่อเสริมสร้างพัฒนาผลสำหรับประชากรผู้สูงอายุในจังหวัดกำแพงเพชร

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) (Chantavanich, 2018) ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1.1 ประชากรที่ใช้ในการศึกษา คือ ห้องสมุดประชาชนในจังหวัดกำแพงเพชร

1.2 การคัดเลือกกลุ่มตัวอย่าง ผู้วิจัยได้ใช้หลักการเลือกตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) และหลักการเป็นผู้ให้ข้อมูลที่ดี (Good Informant) เนื่องจากเป็นหน่วยงานที่จัดกิจกรรมเสริมสร้างพัฒนาผลสำหรับประชากรผู้สูงอายุอย่างต่อเนื่องไม่ต่ำกว่า 3 ปี ได้แก่ ห้องสมุดประชาชนในจังหวัดกำแพงเพชร สังกัด สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (กศน.) จังหวัดกำแพงเพชร ทั้งนี้กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) ประกอบด้วย แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม คือ (1) บรรณารักษ์ห้องสมุดประชาชนในจังหวัดกำแพงเพชร และ (2) กลุ่มผู้สูงอายุที่มาใช้บริการของห้องสมุดประชาชน ทั้งนี้การคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญได้ใช้วิธีการแนะนำแบบบอกต่อ (Snowball Technique) โดยมีเกณฑ์ในการคัดเลือก ดังนี้ (1) ได้มีส่วนร่วมกับกิจกรรมของห้องสมุดเพื่อเสริมสร้างพัฒนาผลแก่ผู้สูงอายุ ไม่ต่ำกว่า 5 ปี และ (2) เคยได้รับ

บริการจากห้องสมุด สังกัดสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย จังหวัดกำแพงเพชร เพื่อให้ได้ข้อมูลวิจัยที่ครอบคลุม 5 มิติ คือ เทคโนโลยี (Technology) เศรษฐกิจ (Economic) ทรัพยากร (Resource) จิตใจ (Mental) และสังคมวัฒนธรรม (Socio-cultural) แล้วนำเสนอสภาพปัจจุบันและแนวทางของห้องสมุดในการเสริมสร้างพลังของผู้สูงอายุในจังหวัดกำแพงเพชร

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ แบบสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-Depth Interview Form) แบบบันทึกจากการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion Form) และแบบบันทึกจากการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและแบบไม่มีส่วนร่วม (Participant and Non Participant Observation Form)

3. ขั้นตอนและวิธีการรวบรวมข้อมูลการวิจัย มีรายละเอียด ดังนี้

3.1 การศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้อง (Documentary Research) กับห้องสมุดประชาชน สังกัดสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย จังหวัดกำแพงเพชร

3.2 การสนทนากลุ่ม (Focus Group Interview) ในลักษณะการจัดการความรู้ผ่านกระบวนการถอดบทเรียนหลังจากการจัดกิจกรรม (After Action Review) ของห้องสมุดประชาชน (Phasukyud, 2010) โดยรวบรวมข้อมูลในลักษณะความคิดเห็นและประสบการณ์จากการลงมือปฏิบัติจริงของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

3.3 การสัมภาษณ์ (Interview) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ 2 กลุ่ม ได้แก่ บรรณารักษ์ห้องสมุดประชาชน และผู้สูงอายุที่มาใช้บริการของห้องสมุดประชาชนในจังหวัดกำแพงเพชร

3.4 การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและแบบไม่มีส่วนร่วม (Participant and Non Participant Observation) ในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ของห้องสมุดประชาชน สังกัดสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย จังหวัดกำแพงเพชร อาทิ การจัดกิจกรรมส่งเสริมการอ่านและการเรียนรู้ การจัดนิทรรศการ การจัดฝึกอบรมอาชีพ การให้ความรู้ด้านสุขภาพและสิ่งแวดล้อม เป็นต้น

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

4.1 การวิเคราะห์ข้อมูลแบบสร้างข้อสรุปเชิงอุปนัย โดยนำข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับกิจกรรมเสริมสร้างพลังให้แก่ประชากรผู้สูงอายุของห้องสมุดประชาชน สังกัดสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (กศน.) จังหวัดกำแพงเพชร โดยใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อความเชิงพรรณนา (Description) จากนั้นจึงทำการจัดบันทึกข้อมูลทั้งหมดไว้ซึ่งแบ่งวิธีการวิเคราะห์ข้อมูลออกเป็น 3 ชนิด ดังนี้

4.1.1 การวิเคราะห์แบบอุปนัย (Analytic Induction) เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลวิจัยจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับกิจกรรมของห้องสมุดประชาชนในการเสริมสร้างพฤติพลังสำหรับประชากรผู้สูงอายุในจังหวัดกำแพงเพชร โดยมุ่งเน้นการตีความเพื่อสร้างข้อสรุปจากปรากฏการณ์จริง

4.1.2 การวิเคราะห์โดยการจำแนกชนิดข้อมูล (Typological Analysis) คือการจำแนกข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญมาแบ่งหมวดหมู่ตามประเภทของข้อมูลและเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น โดยนำข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์แบบอุปนัยมาจำแนกข้อมูลเป็นชนิด ๆ

4.1.3 การวิเคราะห์โดยการเปรียบเทียบข้อมูล (Constant Comparison) คือการใช้วิธีการเปรียบเทียบโดยนำข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับกิจกรรมของห้องสมุดประชาชนในการเสริมสร้างพฤติพลังสำหรับประชากรผู้สูงอายุในจังหวัดกำแพงเพชรมาเปรียบเทียบปัจจัยต่าง ๆ อย่างรอบด้านว่ามีความเชื่อมโยงสัมพันธ์หรือมีความซ้ำซ้อนกันในมิติใดบ้าง

4.2 การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงบรรยายโดยเน้นเนื้อหาตามที่ปรากฏในข้อความ โดยนำข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับกิจกรรมของห้องสมุดประชาชนในการเสริมสร้างพฤติพลังสำหรับประชากรผู้สูงอายุในจังหวัดกำแพงเพชรมาลงรหัสข้อมูลตามขั้นตอนของการวิจัยเชิงคุณภาพ จากนั้นจึงนำชุดข้อมูลทั้งหมดมาสังเคราะห์หาธีมของเรื่องราว (Theme) แล้วสร้างข้อสรุป หาความสัมพันธ์ เพื่อหาลักษณะร่วมและความแตกต่างของข้อมูลสรุป

4.3 การตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation) เป็นขั้นตอนที่ช่วยยืนยันความถูกต้องของข้อมูลวิจัยที่ได้รวบรวมมาจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับกิจกรรมของห้องสมุดประชาชนในการเสริมสร้างพฤติพลังสำหรับประชากรผู้สูงอายุในจังหวัดกำแพงเพชรให้มีความแม่นยำ มีความน่าเชื่อถือ และป้องกันความผิดพลาดที่อาจเกิดขึ้นได้ โดยขั้นตอนดังกล่าวมีรายละเอียด ดังนี้

4.3.1 การตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล (Data Triangulation) คือ การพิสูจน์ว่าข้อมูลวิจัยที่ได้มาจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับกิจกรรมของห้องสมุดประชาชนในการเสริมสร้างพฤติพลังสำหรับประชากรผู้สูงอายุในจังหวัดกำแพงเพชรนั้นมีความถูกต้องหรือไม่ โดยใช้วิธีการตรวจสอบแหล่งของข้อมูล ได้แก่ แหล่งเวลา แหล่งสถานที่ และแหล่งบุคคล ที่ถึงแม้ว่าผู้ให้ข้อมูลสำคัญจะเป็นคนละคนกัน แต่ข้อมูลวิจัยที่ได้มาทั้ง 3 ส่วนที่ได้ควรต้องมีเนื้อหาที่สอดคล้องตรงกัน อย่างถูกต้อง

4.3.2 การตรวจสอบสามเส้าด้านวิธีรวบรวมข้อมูล (Methodological Triangulation) คือ การใช้วิธีรวบรวมข้อมูลที่แตกต่างกันเพื่อรวบรวมข้อมูลในเรื่องเดียวกัน ทั้งนี้หากข้อมูลที่ได้มา

จากผู้ให้ข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับกิจกรรมของห้องสมุดประชาชนในการเสริมสร้างพฤติกรรมดีสำหรับประชากรผู้สูงอายุในจังหวัดกำแพงเพชรที่มีความแตกต่างกันหรือขัดแย้งกัน ผู้วิจัยต้องเข้าไปเก็บรวบรวมข้อมูลวิจัยใหม่อีกครั้ง และหากข้อมูลที่ได้ทำการตรวจสอบแล้วปรากฏว่าเป็นข้อมูลที่เหมือนกันจึงถือว่าเป็นข้อมูลที่ถูกต้องสมบูรณ์ จากนั้นจึงนำไปวิเคราะห์ข้อมูลและนำเสนอเชิงพรรณนา

ผลการวิจัย

ตอนที่ 1 การศึกษาสภาพปัจจุบันของห้องสมุดประชาชนในการเสริมสร้างพฤติกรรมดีให้แก่ผู้สูงอายุในจังหวัดกำแพงเพชร

นำเสนอผลวิจัยตามแนวคิดการพัฒนาแบบพึ่งตนเองอย่างยั่งยืน (TERMS Model) ดังนี้

1. ด้านเทคโนโลยี (Technology) ห้องสมุดประชาชนได้จัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมการอ่าน โดยผสมผสานกับการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลที่ช่วยสร้างความสัมพันธ์กับกลุ่มผู้สูงอายุ อาทิ การฝึกสะกดคำจากภาพ การเล่นเกมปริศนาคำทาย การอ่านอักษรสี เพื่อกระตุ้นสมอง แอปพลิเคชันไลน์ (Line) แอปพลิเคชันเฟซบุ๊ก (Facebook) แอปพลิเคชันเป่าดังค์ แอปพลิเคชันหมอชนะ แอปพลิเคชันสั่งอาหารออนไลน์ การใช้แผนที่ออนไลน์ (Google Maps) การสแกนรหัสคิวอาร์ (QR Code) เป็นต้น กิจกรรมเหล่านี้ ทำให้บุคลากรของห้องสมุดเข้าใจถึงข้อจำกัดของกลุ่มผู้สูงอายุที่ไม่เพียงแต่ต้องการบริการสารสนเทศที่แตกต่างจากช่วงวัยอื่น หากแต่ต้องการกำลังใจและการดูแลเอาใจใส่ดูแลอย่างใกล้ชิด

สำหรับข้อจำกัดในการใช้เทคโนโลยีของผู้สูงอายุทำให้บรรณารักษ์ต้องปรับเปลี่ยนกลยุทธ์ในการส่งเสริมการเรียนรู้ที่เหมาะสมและยืดหยุ่นกับผู้ใช้บริการกลุ่มนี้ เนื่องจากท่านเหล่านั้นมีปัญหาด้านสายตาและกล้ามเนื้อ รวมทั้งขาดความคุ้นเคยในการใช้เทคโนโลยีดิจิทัล นอกจากนี้เทคโนโลยีดิจิทัลที่ห้องสมุดประชาชนได้จัดซื้อจัดจ้างหรือได้รับการจัดสรรงบประมาณจากหน่วยงานกลางค่อนข้างที่จะเอื้อต่อการใช้งานของกับกลุ่มนักเรียน นักศึกษา และประชาชนทั่วไปที่มีความคุ้นชินในการสืบค้นสารสนเทศด้วยคอมพิวเตอร์และสมาร์ทโฟน ดังนั้น บรรณารักษ์จึงนำเสนอหาสารสนเทศมาวิเคราะห์ก่อน หลังจากนั้นจึงประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในการผลิตสื่อเพื่อนำเสนอผู้สูงอายุโดยทำงานร่วมกันในลักษณะภาคีเครือข่ายกับโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพประจำตำบล (รพ.สต.) โดยรับผิดชอบในด้านการผลิตสื่อสำหรับจัดกิจกรรมถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับการดูแลสุขภาพด้วยตนเองภายใต้แนวคิด 5 อ. ได้แก่ สื่อเกี่ยวกับอาหารที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุ สื่อเกี่ยวกับการออกกำลังกายด้วยการเดินหรือการแกว่งแขนบำบัดโรค สื่อเกี่ยวกับวิธีการพักผ่อนหรือการนอนที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุ สื่อเกี่ยวกับการบริหารจัดการอารมณ์ให้แจ่มใสห่างไกลจาก

ข่าวสารที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพจิตของผู้สูงอายุ สื่อเกี่ยวกับการออกห่างจากสังคมเพื่อป้องกันเชื้อโรคที่อาจแพร่ระบาดมาสู่ผู้สูงอายุ เป็นต้น ซึ่งโดยส่วนใหญ่พบว่าสื่อที่บรรณารักษ์จัดทำขึ้นได้ผลิตขึ้นด้วยแอปพลิเคชันแคนวา (Canva) และ โปรแกรมประมวลผลคำไมโครซอฟต์เวิร์ด (Microsoft Word) ในส่วนของการนำสื่อ ไปใช้นั้นขึ้นอยู่กับทางกลุ่มผู้สูงอายุว่ามีเครื่องฉายภาพและจอโปรเจกเตอร์หรือไม่ หากไม่มีเทคโนโลยีดังกล่าวทางบรรณารักษ์จะนำสื่อที่ผลิตไว้ซึ่งเป็นฉบับพิมพ์ (Hard Copy) ไปใช้ในการจัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ให้กับกลุ่มผู้สูงอายุ อย่างไรก็ตามกลุ่มบรรณารักษ์เห็นว่านักเรียนผู้สูงอายุในจังหวัดกำแพงเพชรมีจำนวนเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ซึ่งนับเป็นปัจจัยสำคัญที่ห้องสมุดควรคำนึงถึง โดยเฉพาะการผลิตสื่อที่เหมาะสมกับข้อจำกัดของผู้สูงอายุ อาทิ การเลือกใช้ตัวอักษรที่มีขนาดใหญ่ในสื่อการเรียนรู้ต่าง ๆ การเลือกภาพกราฟิกที่ผู้สูงอายุคุ้นเคย การใช้โทนสีที่เป็นมิตรกับสายตาของผู้สูงอายุ เป็นต้น นอกจากนี้บรรณารักษ์ยังได้จัดโครงการเพื่อสร้างความคุ้นชินให้กับผู้สูงอายุในการใช้เทคโนโลยีดิจิทัล โดยเฉพาะการใช้แอปพลิเคชันไลน์ (Line) เพื่อช่วยให้ผู้สูงอายุสามารถรับรู้ข้อมูลข่าวสารได้ง่ายยิ่งขึ้น รวมทั้งเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารให้กับเพื่อนผู้สูงอายุได้รับทราบ

2. ด้านเศรษฐกิจ (Economic) ห้องสมุดประชาชนได้จัดโครงการส่งเสริมการเรียนรู้โดยอาศัยการฝึกอาชีพตามบริบทของท้องถิ่น อาทิ การทอผ้าพื้นบ้าน การปลูกตะไคร้หอมปลอดสารพิษ การทำไม้กวาดดอกหญ้า การทำพวงหรีด การทำดอกไม้จันทน์ การทำตะกร้าสานจากเส้นพลาสติก การปลูกสมุนไพรและพืชผักสวนครัว เป็นต้น นอกจากนี้ยังส่งเสริมให้มีวงกลองยาวและนางรำผู้สูงอายุเพื่อเป็นกิจกรรมที่ช่วยหารายได้เข้าสู่กลุ่มผู้สูงอายุ โดยได้รับการว่าจ้างจากหน่วยงานราชการต่าง ๆ ที่ต้องการขบวนกลองยาวในงานมงคลหรืองานบุญก็จะมาว่าจ้างกลุ่มสมาชิกวงกลองยาวและนางรำผู้สูงอายุไปช่วยสร้างสรรค้ให้กับงานรื่นเริงเหล่านั้น โดยรายได้หลังจากหักค่าใช้จ่ายจะนำมาเป็นกองทุนของผู้สูงอายุเพื่อใช้ในการจัดกิจกรรมหรือฝึกอบรมให้กับเหล่าสมาชิกต่อไป นอกจากนี้ยังได้จัดกิจกรรมการวาดแผนโบราณซึ่งดำเนินการโดยเครือข่ายผู้สูงอายุในลักษณะจิตอาสาที่อบรมให้กับนักเรียนผู้สูงอายุเพื่อให้สามารถวาดผืนคล้ายให้แก่นักได้ รวมทั้งสามารถออกวาดเพื่อหารายได้เสริมตามบ้านได้อีกด้วย สำหรับการทำตะกร้าและชะลอมจักสานนั้นหากมีการจัดแสดงผลงานเพื่อขายสินค้าของผู้สูงอายุแล้ว รายได้จากการขายผลิตภัณฑ์ของผู้สูงอายุแต่ละท่านจะถูกนำมามอบคืนให้กับผู้สูงอายุที่เป็นผู้ผลิตสินค้าดังกล่าว ซึ่งการดำเนินการของบรรณารักษ์จากห้องสมุดประชาชนในลักษณะนี้ ถือเป็นความร่วมมือกันกับหน่วยงานด้านพัฒนาชุมชน ซึ่งผลดีที่สังเกตเห็นได้อย่างชัดเจนในประชากรกลุ่มผู้สูงอายุจังหวัดกำแพงเพชร คือ ความภาคภูมิใจในการหารายได้ให้กับตนเองและเหล่าสมาชิก รวมทั้งแบ่งปันเงินรายได้ส่วนหนึ่งเข้าสู่กลุ่มผู้สูงอายุเพื่อลด

การพึงพางบประมาณจากหน่วยงานราชการอันเป็นกลไกแห่งความสำเร็จของการพัฒนาแบบพึ่งตนเอง

3. ด้านทรัพยากร (Resource) ห้องสมุดประชาชนได้จัดเตรียมทรัพยากรสารสนเทศที่มีเนื้อหาภายใต้แนวคิด 5 อ. ได้แก่ อาหาร ออกกำลังกาย อารมณ์ อดิเรก และอนามัย โดยเฉพาะด้านอนามัยบรรณารักษ์ได้จัดเตรียมหนังสือที่มุ่งเน้นไปยังกลุ่มผู้สูงอายุที่ป่วยโรคไม่ติดต่อ อาทิ โรคเบาหวาน โรคความดันโลหิตสูง เป็นต้น รวมทั้งได้จัดเตรียมหนังสือหรือนิตยสารเกี่ยวกับการออกกำลังกาย อาทิ การแกว่งแขนเพื่อสุขภาพ การฝึกโยคะ การนวดเท้า การยืดเหยียดกล้ามเนื้อ เป็นต้น นอกจากนี้ ยังได้จัดเตรียมทรัพยากรสารสนเทศด้านฝึกอาชีพเสริมให้กับผู้สูงอายุ อาทิ การทำไม้กวาดดอกหญ้า การทำพวงหรีด การทำดอกไม้จันทน์ การทำตะกร้าสานจากเส้นพลาสติก การทำชะลอม การทำยาต้ม การทำลูกประคบ การนวดเพื่อสุขภาพ การปลูกพืชสมุนไพร การทำเกษตรอินทรีย์ เป็นต้น ทั้งนี้ทรัพยากรสารสนเทศที่นำไปให้บริการส่วนใหญ่เน้นภาพขนาดใหญ่และมีสีสันสวยงาม โดยบรรณารักษ์ได้นำหนังสือและนิตยสารไปหมุนเวียนในแต่ละตำบลตามลักษณะของโครงการบ้านหนังสือชุมชนเพื่อส่งเสริมการอ่านและการเรียนรู้ให้กับผู้สูงอายุ สำหรับการนำทรัพยากรสารสนเทศไปช่วยสนับสนุนกิจกรรมการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ บรรณารักษ์จะวิเคราะห์หัวข้อการเรียนรู้ที่ได้รับเชิญมาในสัปดาห์นั้นเสียก่อน จากนั้นจึงลงมือผลิตสื่อที่มีเนื้อหาสอดคล้องกัน พร้อมทั้งปรับขนาดของตัวอักษรและภาพกราฟิกให้เหมาะสมกับข้อจำกัดของผู้สูงอายุ

4. ด้านจิตใจ (Mental) ห้องสมุดได้จัดกิจกรรมให้กับผู้สูงอายุอย่างเหมาะสมกับช่วงวัยที่เริ่มสนใจเนื้อหาเกี่ยวกับการปฏิบัติธรรม อาทิ การสวดมนต์ทุกวันอาทิตย์ การฟังพระธรรมเทศนาในวันพระ การฝึกปฏิบัติธรรมด้วยการนั่งสมาธิ เป็นต้น ทั้งนี้บรรณารักษ์และเจ้าหน้าที่ห้องสมุดได้มีส่วนช่วยในการเตรียมต้นฉบับของแผ่นพับหรือหนังสือสวดมนต์โดยเน้นให้มีตัวอักษรขนาดใหญ่เพื่ออำนวยความสะดวกแก่ผู้สูงอายุ นอกจากนี้บุคลากรของห้องสมุดยังมีการทำงานในลักษณะภาคีเครือข่ายโดยร่วมมือกันกับกลุ่มพยาบาลและนักวิชาการสาธารณสุข รวมไปถึงองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นในการบูรณาการกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อสร้างความสุขให้กับผู้สูงอายุ อาทิ กิจกรรมกราบขอพรก่อนเริ่มเรียนจากกลุ่มผู้สูงอายุที่มีอาวุโสสูงที่สุดเพื่อความเป็นสิริมงคล และช่วยสร้างบรรยากาศแห่งความกตัญญูตเวที ซึ่งกิจกรรมเหล่านี้สร้างความซาบซึ้งใจให้กับผู้สูงอายุแทบทุกคน นอกจากนี้ยังมีการจัดกิจกรรมฝึกอาชีพเสริมตามความสนใจของผู้สูงอายุ อาทิ การทำยาต้มสมุนไพร การพรมเช็ดเท้า การสานตะกร้า การสานชะลอม เป็นต้น ซึ่งกิจกรรมดังกล่าวช่วยสร้างความผูกพันทางใจระหว่างเพื่อนนักเรียนผู้สูงอายุอีกด้วย เนื่องจากผู้สูงอายุหลายท่านไม่ได้อยู่กับลูกหลานอาจจะเกิดความรู้สึกหงอยเหงาหรือซึมเศร้า การสร้างสรรค์อาชีพเสริมที่เหมาะสมกับวัยของผู้สูงอายุนับเป็นบรรยากาศที่ก่อให้เกิดพลังบวกในใจผู้สูงอายุโดยสอดแทรกความรู้สึก

ตระหนักในคุณค่าของตนเองเป็นสิ่งที่ทำได้ยากในละแวกบ้านของกลุ่มผู้สูงอายุ ดังนั้น การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่ส่งผลดีต่อผู้สูงอายุในด้านจิตใจจึงต้องบูรณาการหลักธรรมทางศาสนา การส่งเสริมสุขภาพ การฝึกอาชีพ และกิจกรรมนันทนาการ เพื่อมุ่งหวังให้ผู้สูงอายุเกิดพลังใจ อันเป็นจุดเริ่มต้นของการมีสุขภาพกายและสุขภาพจิตที่สมบูรณ์

5. ด้านสังคมวัฒนธรรม (Socio-Cultural) ห้องสมุดได้จัดกิจกรรมต่าง ๆ เพื่ออนุรักษ์ ศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาพื้นบ้าน โดยเฉพาะประเพณีสำคัญทางพระพุทธศาสนาได้มีการจัด นิทรรศการเกี่ยวกับวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาและนำเสนอจดหมายข่าวเพื่อร่วมให้ความรู้แก่ กลุ่มผู้สูงอายุ พร้อมทั้งมีการนำเอาภูมิปัญญาของกลุ่มผู้สูงอายุมาจัดนิทรรศการเพื่อเสริมสร้าง พฤติพลัง อาทิ ภูมิปัญญาด้านกลองยาว ภูมิปัญญาด้านการวาดภาพ ภูมิปัญญาด้านการจักสาน ภูมิปัญญาด้านการทำอาหารพื้นบ้าน ภูมิปัญญาด้านการปลูกข้าว ภูมิปัญญาด้านการทอผ้า ภูมิปัญญา ด้านกล้วยไข่ ภูมิปัญญาพระเครื่องเมืองกำแพง ภูมิปัญญาด้านสมุนไพร เป็นต้น โดยกิจกรรม ดังกล่าวเป็นส่วนสำคัญที่ช่วยให้กลุ่มผู้สูงอายุในกลุ่มผู้สูงอายุรู้สึกมีความสุข เพลิดเพลิน และนับถือ ตนเอง เพราะสามารถทำกิจกรรมที่ช่วยอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาพื้นบ้านของจังหวัด กำแพงเพชรไว้ ซึ่งแนวทางดังกล่าวเป็นผลดีต่อการเรียนรู้ของประชาชนทั่วไป เนื่องจากสามารถ ทราบถึงรากเหง้าทางวัฒนธรรมและตระหนักถึงของดีที่ซ่อนอยู่ในภูมิปัญญาของผู้สูงอายุ ในอีก ด้านหนึ่งก็ส่งผลดีต่อตัวผู้สูงอายุเองที่ได้รับการยอมรับจากชุมชนว่าเป็นผู้ที่มีคุณค่าต่อจังหวัด กำแพงเพชรเพราะมีประสบการณ์และความรู้ฝังลึกที่ตกผลึกเป็นภูมิปัญญาอันเชี่ยวชาญของผู้ สูงอายุแต่ละท่าน เมื่อห้องสมุดประชาชนร่วมกับผู้สูงอายุและหน่วยเครือข่ายต่าง ๆ จัดกิจกรรมให้ ผู้สูงอายุแสดงความสามารถของแต่ละท่าน หรือจัดนิทรรศการเพื่อเชิดชูเกียรติแก่ผู้สูงอายุย่อมจะ เป็นบรรทัดฐานที่ส่งเสริมให้คนในสังคมเคารพและเห็นคุณค่าในตัวท่านผู้สูงอายุเหล่านั้น เมื่อ มุมมองของคนในสังคมที่มีต่อผู้สูงอายุเปลี่ยนไปในทิศทางที่ดีแม้จะไม่ได้พลิกโฉม แต่กระนั้นก็ เป็นผลดีต่อจังหวัดกำแพงเพชรที่มีลักษณะพิเศษทางสังคมวัฒนธรรมในการเคารพและเห็นถึง คุณค่าของกลุ่มประชากรผู้สูงอายุที่เป็นดัง “หนังสือที่มีชีวิต” เป็นดังทรัพยากรสารสนเทศเพื่อการ เรียนรู้ที่ล้ำค่าและยังมีลมหายใจ ดังกล่าวนั้น ประชาชนในจังหวัดกำแพงเพชรย่อมจะได้ประโยชน์ จากการเรียนรู้ผ่านเรื่องเล่า ผ่านประสบการณ์ และผ่านภูมิปัญญาของท่านผู้สูงอายุ โดยที่ในอนาคต ผู้คนวัยทำงาน วัยเรียน และแม้กระทั่งวัยเด็กเล็กก็ย่อมจะต้องเติบโตและแก่ชราเฉกเช่นเดียวกับ กลุ่มผู้สูงอายุในปัจจุบัน โดยกว่าจะถึงวันนั้นผู้คนในช่วงวัยเหล่านี้ก็จะได้นึกคิดว่าตนเองเปรียบดัง หนังสือที่มีชีวิตและเต็มไปด้วยคุณค่าแก่สังคมในลักษณะใด

ตอนที่ 2 แนวทางของห้องสมุดที่เอื้อต่อการเสริมสร้างพลังของผู้สูงอายุในจังหวัดกำแพงเพชร

จากการสังเคราะห์แนวทางการพัฒนาแบบพึ่งตนเองอย่างยั่งยืน (TERMS Model) ของห้องสมุดประชาชนในการเสริมสร้างพลังแก่ผู้สูงอายุในจังหวัดกำแพงเพชร พบว่าสามารถสรุปแนวทางได้ 5 ประการ ดังนี้

1. ด้านเทคโนโลยี (Technology) ห้องสมุดควรเลือกเทคโนโลยีที่ผู้สูงอายุศึกษาใช้งานได้ง่าย โดยจัดอบรมให้กับกลุ่มผู้สูงอายุที่คุ้นเคยกับการใช้สมาร์ตโฟนได้เป็นกลุ่มแรก ๆ เพื่อให้สามารถติดต่อสื่อสารหรือสืบค้นสารสนเทศที่สนใจได้ด้วยตนเอง พร้อมทั้งให้คำแนะนำเกี่ยวกับการล่องวงหรือข้อโงงในโลกดิจิทัล หลังจากนั้นจึงเชิญท่านผู้สูงอายุเหล่านั้นให้มาเป็นพี่เลี้ยงเพื่อช่วยสอนผู้สูงอายุในแต่ละตำบลให้สามารถใช้เทคโนโลยีเหล่านี้ได้ ซึ่งการใช้กลยุทธ์การสอนในกลุ่มผู้สูงอายุด้วยกันเองโดยมีบรรณารักษ์เป็นผู้อำนวยความสะดวกนั้นส่งผลดีต่อการเรียนรู้ของผู้สูงอายุเพราะท่านเหล่านั้นเข้าใจข้อจำกัดของกันและกัน ทำให้การถ่ายทอดเทคโนโลยีเป็นไปอย่างราบรื่น

2. ด้านเศรษฐกิจ (Economic) ห้องสมุดควรจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่เอื้อต่อการสร้างอาชีพเสริมให้กับผู้สูงอายุโดยคัดเลือกกิจกรรมที่เหมาะสมกับข้อจำกัดของช่วงวัย อาทิ การวาดแผนไทย การสานตะกร้า การสานชะลอม การทำหมอนสมุนไพร การทำดอกไม้จันทน์ การทำพรมเช็ดเท้า การปลูกพืชผักสวนครัวด้วยตนเอง เป็นต้น แม้ว่าอาชีพเสริมเหล่านี้อาจมีมูลค่าทางเศรษฐกิจไม่มากมายนัก แต่สามารถปลุกเร้าพลังใจให้ผู้สูงอายุเกิดความรู้สึกภาคภูมิใจและสะท้อนถึงคุณค่าของผู้สูงอายุที่สามารถรักษาสุขภาพทั้งร่างกายและจิตใจให้สมบูรณ์แข็งแรง ทั้งนี้บรรณารักษ์และคณะทำงานของห้องสมุดประชาชนยังสามารถพัฒนาสื่อการเรียนรู้เพื่อสร้างอาชีพเสริมสำหรับผู้สูงอายุบนฐานของสารสนเทศที่ถูกต้อง เช่น การพัฒนาแผ่นพับความรู้ด้านอาชีพเสริมสำหรับผู้สูงอายุเพื่อนำไปอ่านต่อได้ด้วยตนเอง การพัฒนาสื่อความรู้ที่สามารถส่งต่อในแอปพลิเคชันไลน์ได้ เป็นต้น สื่อเหล่านี้เป็นตัวช่วยเตือนความทรงจำให้ผู้สูงอายุได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้การที่ผู้สูงอายุได้ทำกิจกรรมที่สร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจร่วมกับเพื่อนผู้สูงอายุจะสะท้อนความสามารถในการพึ่งพาตนเองและช่วยลดความเสี่ยงต่อภาวะที่ซึมเศร้าได้อีกทางหนึ่งด้วย

3. ด้านทรัพยากร (Resource) ห้องสมุดควรจัดสรรทรัพยากรสารสนเทศที่มีลักษณะเอื้อต่อการอ่านและการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ ทั้งสื่อสิ่งพิมพ์หรือสื่อดิจิทัล โดยให้บริการทรัพยากรสารสนเทศผ่านกิจกรรมการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ รวมทั้งบูรณาการกับโครงการบ้านหนังสือชุมชนของห้องสมุดประชาชนอย่างกลมกลืน นอกจากนี้ทางบรรณารักษ์และผู้ปฏิบัติงานห้องสมุดควรได้รับการสนับสนุนงบประมาณและทรัพยากรอื่น ๆ ที่เอื้อต่อการนำมาจัดกิจกรรมการเรียนรู้

ตลอดชีวิต ไม่ว่าจะเป็นการพัฒนาวัตกรรมการส่งเสริมการอ่านสำหรับผู้สูงอายุ การพัฒนาวัตกรรมการคิดเลขเร็วเพื่อลดภาวะความจำเสื่อม การพัฒนาศิลปะสร้างสรรค์เพื่อสานสัมพันธ์ในกลุ่มผู้สูงอายุ การพัฒนาวัตกรรมการเรียนรู้คู่มือฝึกอาชีพนวดประคบสมุนไพรไทย เป็นต้น ซึ่งนวัตกรรมเหล่านี้ทางห้องสมุดประชาชนได้พยายามนำวัสดุอุปกรณ์สำนักงานและวัสดุตามธรรมชาติมาประดิษฐ์เป็นสื่อเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิต โดยบรรณารักษ์ได้พยายามจัดทำเท่าที่ห้องสมุดประชาชนจะสามารถแบกรับไหว ดังนั้น แนวทางในการเสริมสร้างพลังของผู้สูงอายุด้วยนวัตกรรมห้องสมุดด้านทรัพยากรจึงควรจัดสรรงบประมาณให้เพียงพอและเร่งด่วน

4. ด้านจิตใจ (Mental) ห้องสมุดควรจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่เอื้อต่อการปฏิบัติธรรม การสวดมนต์ การฝึกสมาธิ รวมทั้งบูรณาการกับการเรียนรู้เพื่อสร้างอาชีพเสริม ซึ่งส่งผลให้ผู้สูงอายุตระหนักถึงพลังใจและคุณค่าที่มีในตนการดำรงชีวิตอย่างยืนยาว นอกจากนี้ยังควรเชิญชวนให้บุตรหลานได้เข้าร่วมกิจกรรมกับห้องสมุดประชาชนด้วยเพื่อให้เป็นสื่อกลางในการถ่ายทอดข้อมูลสารสนเทศและความรู้ร่วมกันกับบรรณารักษ์และผู้สูงอายุ โดยการสร้างความผูกพันทางใจทีละเล็กละน้อยนี้จะช่วยให้บุตรหลานยินดีนำผู้สูงอายุมาร่วมเรียนรู้ภายนอกบ้าน ซึ่งเป็นผลดีต่อการลดความซึมเศร้าของท่านผู้สูงอายุ รวมทั้งบรรณารักษ์และเครือข่ายปฏิบัติงานสามารถแวะไปเยี่ยมเยียนให้กำลังใจเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตให้กับท่านผู้สูงอายุที่บ้านได้อีกด้วย

5. ด้านสังคมวัฒนธรรม (Socio-Cultural) ห้องสมุดควรจัดกิจกรรมนันทนาการที่บูรณาการกับการอนุรักษ์ขนบธรรมเนียม ประเพณี รวมถึงศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาพื้นบ้านของจังหวัดกำแพงเพชร เพื่อให้ผู้สูงอายุได้เกิดรอยยิ้มและสร้างความรู้สึกเพลิดเพลิน ตลอดจนความผูกพันต่อห้องสมุดให้เกิดกับกลุ่มผู้สูงอายุ ทั้งนี้การขับเคลื่อนกิจกรรมดังกล่าวต้องผสมผสานกับการจัดการให้ผู้สูงอายุได้ใช้ประสบการณ์ชีวิตและภูมิปัญญาของตนที่สั่งสมมาซึ่งเป็นแนวทางที่ได้ผลดีเพราะท่านผู้สูงอายุจะรู้สึกภูมิใจที่ได้ถ่ายทอดเรื่องราวของตนในขณะที่ร่วมกิจกรรม รวมทั้งมีผลดีต่อการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุในการมาร่วมกิจกรรมของห้องสมุดประชาชนในจังหวัดกำแพงเพชรอย่างต่อเนื่อง

สรุปและอภิปรายผล

1. สรุปผลการศึกษาสภาพปัจจุบันของห้องสมุดประชาชนเพื่อเสริมสร้างพลังสำหรับประชากรผู้สูงอายุในจังหวัดกำแพงเพชร พบว่า ห้องสมุดประชาชนในจังหวัดกำแพงเพชรได้จัดกิจกรรมอย่างต่อเนื่องเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ให้กับผู้สูงอายุด้วยชุดความรู้ที่บูรณาการกิจกรรมการเรียนรู้อย่างหลากหลาย อาทิ ชุดความรู้ด้านสุขภาพ ชุดความรู้ด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ ชุดความรู้ด้านอาหารพื้นบ้าน และชุดความรู้ด้านการปฏิบัติธรรม เป็นต้น ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ

Rattanaphan (2018) ซึ่งห้องสมุดควรตอบสนองผู้ใช้บริการห้องสมุดที่หลากหลาย อาทิ เพื่อการศึกษา เพื่อความจรรโลงใจ และเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ รวมทั้งตอบสนองต่อการพัฒนาผู้สูงอายุขององค์การอนามัยโลก (National Statistical Office, 2017; World Health Organization, 2020) ได้แก่ (1) ด้านสุขภาพกายและจิต (2) ด้านการมีส่วนร่วมกับชุมชน (3) ด้านความมั่นคงปลอดภัยในชีวิต และ (4) ด้านสภาพที่เอื้อต่อภาวะพหุพิพลัง รวมทั้งสอดคล้องกับแนวคิดนวัตกรรมห้องสมุดที่ออกแบบโดยคำนึงถึงผู้ใช้เป็นสำคัญ (Wipawin & Premkamonnet, 2008)

2. แนวทางของห้องสมุดที่เอื้อต่อการเสริมสร้างพหุพิพลังของผู้สูงอายุในจังหวัดกำแพงเพชร โดยใช้การสังเคราะห์แนวทางการพัฒนาแบบพึ่งตนเองอย่างยั่งยืน (TERMS model) ประกอบด้วย (2.1) การสอนด้านเทคโนโลยีที่เหมาะสมและยืดหยุ่นต่อผู้สูงอายุ (Technology) แนวทางดังกล่าวสอดคล้องกับผลงานวิจัยของ Srisakda & Boonchuay (2017) พบว่า ห้องสมุดประชาชนควรช่วยมีบทบาทในการสื่อสารกับผู้ใช้กลุ่มผู้สูงอายุผ่านเทคโนโลยีที่เหมาะสม (2.2) แนวทางด้านเศรษฐกิจ (Economic) ควรดำเนินการแสวงหางบประมาณและสิ่งสนับสนุนการเรียนรู้ให้กับห้องสมุดเพื่อผู้สูงอายุ สอดคล้องกับผลงานวิจัยของ Saraphon (2018) พบว่า ผู้สูงอายุต้องการให้หน่วยงานภาครัฐจัดสรรงบประมาณเพื่อให้มีบุคลากรเฉพาะคอยช่วยประสานงานให้กับผู้สูงอายุไว้เป็นกรณีพิเศษด้วย (2.3) การจัดหาและบริการทรัพยากรสารสนเทศทั้งแบบดั้งเดิมและแบบดิจิทัลที่เหมาะสมต่อผู้สูงอายุ (Resource) สอดคล้องกับผลงานวิจัยของ Kleechaya (2020) พบว่า อุปสรรคสำคัญในการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลของผู้สูงอายุ ได้แก่ ปัญหาสายตา การหลงลืมภาษาอังกฤษ ความเสี่ยงและอันตรายจากการใช้งานอุปกรณ์ดิจิทัล ซึ่งห้องสมุดควรจัดหาทรัพยากรสารสนเทศและอุปกรณ์หรือเทคโนโลยีดิจิทัลมาให้กับผู้สูงอายุได้เรียนรู้โดยผสมผสานกับการสอนจากบุคลากร รวมถึงการสนับสนุนจากหน่วยงานและองค์กรสาธารณประโยชน์ (2.4) แนวทางด้านจิตใจ (Mental) โดยมุ่งให้บุคลากรได้เติมเต็มองค์ความรู้เพื่อการให้บริการอย่างเข้าใจในห้องสมุดเพื่อเสริมสร้างพหุพิพลังของผู้สูงอายุมุ่งสร้างความรู้สึกผูกพันกันระหว่างบรรณารักษ์กับผู้สูงอายุอีกด้วย ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ Suthiprapa & Tuamsuk (2021) พบว่า ผู้สูงอายุต้องการให้มีบรรณารักษ์คอยช่วยแนะนำและอำนวยความสะดวกในห้องสมุดประชาชน รวมทั้งสอดคล้องกับผลงานวิจัยของ Upatum (2021) พบว่า ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ต้องการสารสนเทศเกี่ยวกับแหล่งงานและคุณสมบัติของผู้สมัครเพื่อการมีงานทำ รวมถึงมีการใช้สารสนเทศเพื่อการพัฒนาศักยภาพของตนเอง โดยช่องทางในการแสวงหาสารสนเทศที่นิยมเป็นหน่วยงานรัฐซึ่งผ่านการแนะนำของผู้ให้บริการและบุคคลใกล้ชิด (2.5) แนวทางด้านสังคมและวัฒนธรรม (Social) ห้องสมุดควรให้บริการโดยมีแนวทางหลักที่คำนึงถึงบริบททางสังคมและวัฒนธรรมของผู้สูงอายุเพื่อให้ท่านได้รับบริการที่ดี ส่งผลให้ท่านเหล่านั้นมีความสุขทั้งกายและใจ รวมทั้งสามารถเห็นคุณค่าในพลัง

ชีวิตของตนเองได้อย่างต่อเนื่อง ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยด้านการถ่ายทอดความรู้ของผู้สูงอายุของ Suthiprapa & Tuamsuk (2021) ที่เสนอว่าผู้สูงอายุต้องการให้ห้องสมุดเปิดโอกาสให้ตนเป็นวิทยากรจิตอาสาถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์ให้แก่คนรุ่นใหม่ รวมทั้งต้องการให้จัดกิจกรรมที่เน้นให้ผู้สูงอายุสามารถพบปะพูดคุยกับคนในวัยใกล้เคียงกัน ซึ่งจะเอื้อให้เกิดบรรยากาศที่อบอุ่นและเหมาะสมต่อการเสริมสร้างพหุพลังของผู้สูงอายุ

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะจากการวิจัยนี้ ผู้บริหารห้องสมุดประชาชนควรเตรียมหลักสูตรฝึกอบรมที่มุ่งเน้นการพัฒนาวัตกรรมการเรียนรู้ตลอดชีวิตสำหรับผู้สูงอายุเพื่อเสริมสร้างพหุพลังอย่างยั่งยืน โดยจัดฝึกอบรมให้กับบรรณารักษ์และบุคลากรของห้องสมุดประชาชนทั่วประเทศเพื่อเตรียมรองรับการขยายตัวของสังคมผู้สูงอายุในอนาคต

2. ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยในอนาคต ควรมีการศึกษาวิจัยเพื่อพัฒนาแนวทางที่เหมาะสมสำหรับห้องสมุดเพื่อเสริมสร้างพหุพลังของประชากรผู้สูงอายุในเขตพื้นที่อื่น ๆ ทั่วประเทศ โดยประยุกต์ใช้แนวคิดการพัฒนาแบบพึ่งตนเองอย่างยั่งยืน (TERMS model) ร่วมกับการออกแบบบริการสารสนเทศของห้องสมุดในรูปแบบอื่น ๆ เพื่อสร้างข้อสรุปเชิงทฤษฎีในการขับเคลื่อนให้บรรณารักษ์ของห้องสมุดประชาชนเป็นอีกหนึ่งที่มีบทบาทสำคัญต่อการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างพหุพลังอย่างยั่งยืนของกลุ่มผู้ใช้บริการห้องสมุดที่เป็นประชากรผู้สูงอายุ

References

- Anantakul, A. (2017). **Aging Society . . . Challenges in Thailand**. Bangkok: Academy of Moral and Political Sciences Office, Office of the Royal Society. [In Thai]
- Assantachai, P. (2019). Trends of Innovation for the Elderly and Health Conditions. In Muangphaisan, W. (Eds). **Health and Social Innovations for Aging Populations**. Bangkok: Thai Society of Gerontology and Geriatric Medicine. [In Thai]
- Chantavanich, S. (2018). **Qualitative Research Methods** (24th ed.). Bangkok: Chulalongkorn University Press. [In Thai]
- Choo, C.W. (1995). **Information Management for the Intelligent Organization: The Art of Environmental Scanning**. Medford, NJ: Learned Information.
- Inlek, R. (2013). Library Change to Confront Its Environmental Crisis. **Information**, 20(2), 71-79. [In Thai]
- Kamphaeng Phet Provincial Public Health Office. (2022). **The Elderly in Kamphaeng Phet Province in 2022**. Kamphaeng Phet: Ministry of Public Health. [In Thai]
- Kleechaya, P. (2020). Digital Technology Utilization of Elderly and Framework for Promoting Thai Active and Productive Aging. **Journal of Communication Arts**, 39(2), 56-78. [In Thai]
- Murray, S. (2009). **The Library: an illustrated history (ALA Editions)**. New York: Skyhorse.
- National Statistical Office. (2017). **Active Ageing Index of Thai Elderly**. Bangkok: Ministry of Digital Economy and Society. [In Thai]
- Phasukyud, P. (2010). **Knowledge Management: KM Inside Edition**. Bangkok: Knowledge Management Institution. [In Thai]
- Phonthong, U. (2010). **Development of an Active Aging Development Program for the Royal Thai Armed Forces Officers Based on the Concepts of Educational Gerontology and Experiential Learning**. Dissertation Doctor of Philosophy (Non-Formal Education), Chulalongkorn University. [In Thai]
- Prasartkul, P. (2014). **Situation of Thai Elderly 2013**. Bangkok: Foundation of Thai Gerontology Research and Development institute. [In Thai]

- Rattanaphan, A. (2018). **Information for Study and Research**. Kamphaeng Phet: Kamphaeng Phet Rajabhat University. [In Thai]
- Saiyarod, P. (2018). Aging Society. In Panyakaew, W. (Eds.), **Introduction to Sociology** (4th ed.). Chiang Mai: Chiang Mai University. [In Thai]
- Sanyawiwat, S. (2006). **Theories and Strategies of Social Development** (6th ed.). Bangkok: Chulalongkorn University Press. [In Thai]
- Saraphon T. (2018). Information Needs to Improve Quality of Life for The Elderly of Elderly School in Ma-Aue Sub-District, Thawatburi District, Roi-Et Province. **Nakhon Ratchasima Rajabhat University Community Research Journal**, 12(3), 114-123. [In Thai]
- Srisakda, R. & Boonchuay, K. (2017). The Operations of Songkhla Provincial Public Library Based on Governmental Measures to be Ready for the Era of Aging Society. **Inthaninthaksin Journal Thaksin University**, 12(1), 165-179. [In Thai]
- Suthiprapa, K. & Tuamsuk, K. (2021). Reference Service Design for Academic Library: A Case of Digital Learning Launchpad Development. **TLA Research Journal (Thai Library Association)**, 14(2), 1-17.
- Upatum, P. (2021). Information Services Model of the Governmental Employment Promotion Agencies for Thai Elderly. **TLA Research Journal (Thai Library Association)**, 14(2), 18-34. [In Thai]
- Wipawin, N. & Premkamonnet, N. (2008). **Library Innovation and Knowledge Management**. Bangkok: C.A.T. Solutions. [In Thai]
- Wittawuttisak, N. (2007). Information Literacy: Competencies Necessary for Lifelong Learning. **TLA Bulletin (Thai Library Association)**, 51(2-special), 17–26. [In Thai]
- World Health Organization. (2020). **The United Nations Decade of Healthy Ageing (2021-2030)**. Retrieved August 30, 2021, from <https://www.who.int/initiatives/decade-of-healthy-ageing>.

**การวิเคราะห์ผลงานตีพิมพ์ระดับนานาชาติของมหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ ที่อยู่ในฐานข้อมูล Scopus
ตามดัชนีคุณภาพระดับคอรัไท์ 1
สุจินดา ย่องจิน¹, โกลินธุ์ ศิริรักษ์²**

บทคัดย่อ

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์ผลงานตีพิมพ์ระดับนานาชาติของมหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ ที่อยู่ในฐานข้อมูล Scopus ตามดัชนีคุณภาพระดับคอรัไท์ 1 ระหว่างปี พ.ศ. 2559-2564 และเพื่อศึกษาแนวทางการส่งเสริมการตีพิมพ์ระดับนานาชาติของมหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ กลุ่มตัวอย่างเป็นผลงานที่ได้รับการตีพิมพ์เผยแพร่ในฐานข้อมูล Scopus ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2559-2564 ใช้วิธีการค้นหาและเก็บรวบรวมผลงานที่ได้รับการตีพิมพ์เผยแพร่ในฐานข้อมูล Scopus ระดับคอรัไท์ 1 วิเคราะห์ข้อมูลจำนวนการตีพิมพ์ในแต่ละปี ร้อยละการอ้างอิงบทความ จำนวนบทความที่ตีพิมพ์ในแต่ละสาขา รายชื่อวารสารที่ได้รับการตีพิมพ์ รายชื่อหน่วยงานที่มีผลงานตีพิมพ์ร่วมกัน และรายชื่อประเทศที่มีผลงานตีพิมพ์ร่วมกัน ผลการศึกษาพบว่า ผลงานตีพิมพ์ระดับนานาชาติของมหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ที่อยู่ในฐานข้อมูล Scopus ระหว่างปี พ.ศ.2559-2564 มีจำนวนทั้งสิ้น 1,622 บทความ มีผลงานตีพิมพ์ระดับคอรัไท์ 1 เท่ากับ 612 บทความ (ร้อยละ 37.73) ในปี พ.ศ. 2564 มีผลงานตีพิมพ์ระดับคอรัไท์ 1 เท่ากับ 289 บทความ (ร้อยละ 49.23) มีการอ้างอิงบทความระดับคอรัไท์ 1 เท่ากับ 4,110 ครั้ง (ร้อยละ 57.31) สาขาที่ตีพิมพ์สูงสุดคือ Life Sciences จำนวน 528 บทความ รายชื่อวารสารที่ได้รับการตีพิมพ์ในระดับคอรัไท์ 1 สูงสุด คือ Heliyon จำนวน 28 บทความ รายชื่อหน่วยงานที่มีผลงานตีพิมพ์ร่วมกันระดับคอรัไท์ 1 สูงสุด คือ มหาวิทยาลัยมหิดล จำนวน 89 บทความ และรายชื่อประเทศที่มีผลงานตีพิมพ์ร่วมกันในระดับคอรัไท์ 1 สูงสุด คือ ประเทศออสเตรเลีย จำนวน 54 บทความ สรุปผลการศึกษาพบว่า ผลงานตีพิมพ์ในวารสารระดับนานาชาติฐานข้อมูล Scopus ของมหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ ในช่วง 6 ปีที่ผ่านมา มีจำนวนเพิ่มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยผลงานตีพิมพ์ส่วนใหญ่ได้รับการตีพิมพ์ในระดับคอรัไท์ 1 และได้รับการอ้างอิงสูงสุด จะเห็นว่าข้อมูลดังกล่าวสามารถนำไปกำหนดคน โยบายสนับสนุนนักวิจัย การติดตามข้อมูลเชิงลึกด้านสมรรถนะงานวิจัย และขับเคลื่อนทิศทางการวิจัยของมหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์

คำสำคัญ: มหาวิทยาลัยระดับสากล, การสืบค้น, การวิเคราะห์เอกสาร, การอ้างอิง, การวิเคราะห์บรรณมิติ

(Received: 31 October 2022; Revised: 1 December 2022; Accepted: 21 December 2022)

¹ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ อำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช 80160 อีเมล: sikosin@wu.ac.th

² บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ อำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช 80160 อีเมล: sikosin@mail.wu.ac.th

**Analysis of International Publications in Scopus Quartile 1 between 2016-2021
of Walailak University, Thailand**

Sujinda Youngjeen¹, Kosin Sirirak²

Abstract

This study aimed to analyze the international publications in Scopus quartile 1 (Q1) between 2016 to 2021 and study international publication promotion guidelines of Walailak University, Thailand. The samples were published in the Scopus database from 2016 to 2021. Use the method to search and collect data that have been published in the Scopus Q1. The number of publications was determined using data analysis, percentage of article citations, number of articles published by subject area, list of published source titles, list of collaborative affiliations and list of countries with co-publications. The results show that 1,622 articles of Walailak University were published in Scopus between 2016 to 2021. Quartile 1 published 612 articles (37.73 percent). There were 289 articles published at the Q1 in 2021 (49.23 percent). Quartile 1 articles were cited 4,110 times (57.31 percent). Life Sciences has the most articles published with 528 articles. The highest published journal was the Heliyon with 28 articles. Mahidol University has the most Q1 co-publishing works with Walailak University (89 articles) and Australia is the country with the most Q1 co-publishing with Walailak University (54 articles). In conclusion, the study found that from 2016 to 2021, the number of works published in Walailak University's international journal Scopus database has steadily increased. Most of the publications are published at Q1 and are highly citations. Such data can be used to develop policies to support researchers, insights into research performance tracking, and support the direction of research at Walailak University, Thailand.

Keywords: World class university, Searching, Document analysis, Citation, Bibliometric analysis

---

¹ College of Graduate Studies, Walailak University, Thasala, Nakhon Si Thammarat 80160, Thailand
E-mail: sikosin@wu.ac.th

² College of Graduate Studies, Walailak University, Thasala, Nakhon Si Thammarat 80160, Thailand
E-mail: sikosin@mail.wu.ac.th

บทนำ

ตามนโยบายของกระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม กำหนดกลุ่มสถาบันอุดมศึกษาเพื่อสนับสนุนการพัฒนาทรัพยากรบุคคลของประเทศและสอดคล้องกับทิศทางการพัฒนาประเทศ ทำให้เกิดผลลัพธ์การดำเนินงานที่โดดเด่นและเฉพาะตัวแบ่งออกเป็น 5 กลุ่ม โดยกลุ่มที่ 1 เป็นกลุ่มพัฒนาการวิจัยระดับแนวหน้าของโลก (Global and Frontier Research) เป็นกลุ่มที่มุ่งสู่การวิจัยมีคุณภาพระดับสากลและสามารถแข่งขันในเวทีนานาชาติได้ เน้นการวิจัยขั้นสูงหรือผลงานวิจัยระดับนานาชาติ (Office of the Permanent Secretary, 2021a)

มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์กำหนดยุทธศาสตร์ การพัฒนามหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ให้เป็นมหาวิทยาลัยระดับสากลหรือ World Class University เพื่อพัฒนามหาวิทยาลัยไปสู่ความเป็นนานาชาติ ตามแผนปฏิบัติการระยะ 3 ปี (พ.ศ. 2563-2565) มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ ภายใต้แผนยุทธศาสตร์ 20 ปี (พ.ศ. 2561-2580) โดยมีเป้าหมายสูงสุดเป็น “มหาวิทยาลัยวิจัยสมบูรณ์แบบชั้นนำของประเทศ” ตามยุทธศาสตร์การพัฒนาความเป็นเลิศทางการวิจัย บริการวิชาการ และการทำนุบำรุงศิลปและวัฒนธรรม เพื่อตอบสนองต่อการพัฒนาประเทศ มีตัวชี้วัดตามยุทธศาสตร์ดังกล่าวเรื่องจำนวนบทความที่ได้รับการตีพิมพ์เผยแพร่ในวารสารระดับนานาชาติที่อยู่ในฐานข้อมูล Scopus (Division of Planning and Strategy, Walailak University, 2017, 2021; Sirirak & Sriphet, 2022) ในขณะเดียวกันมหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ได้รับการจัดให้อยู่ในกลุ่มที่ 1 “กลุ่มพัฒนาการวิจัยระดับแนวหน้าของโลก (Global and Frontier Research)” ตามนโยบายของกระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม ซึ่งมีตัวชี้วัดสำคัญที่เกี่ยวกับการตีพิมพ์เผยแพร่ คืออัตราการอ้างอิงของผลงานที่ได้รับการตีพิมพ์ ค่าเฉลี่ยจำนวนครั้งที่ได้รับการอ้างอิงเท่ากับหรือมากกว่าผลงานวิจัย (Office of the Permanent Secretary; 2021b) รวมถึงการจัดอันดับมหาวิทยาลัยโลกของ Times Higher Education (THE), Quacquarelli Symonds (QS), การจัดอันดับองค์กรด้านการวิจัยของ SCImago Institutions Rankings (SIR) โดยใช้ข้อมูลการตีพิมพ์เผยแพร่ผลงานในฐานข้อมูล Scopus (Srisawad, 2019; Scimago Institutions Rankings, 2021; Times Higher Education, 2021; Craig, 2022; Sirirak, 2021)

ข้อมูลตัวชี้วัดของหน่วยงานและสถาบันการจัดอันดับมหาวิทยาลัยดังกล่าวข้างต้น ในปี พ.ศ. 2565 มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ มีการขับเคลื่อนด้านการส่งเสริมงานวิจัยเพื่อการตีพิมพ์เผยแพร่ในฐานข้อมูลระดับนานาชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในฐานข้อมูล Scopus มากขึ้น มหาวิทยาลัยจึงบอกรับฐานข้อมูล Scopus และมีการผลักดันนโยบายเพื่อสร้างความร่วมมือด้านการวิจัยและการตีพิมพ์ทั้งในประเทศและต่างประเทศ การให้ทุนวิจัยเพื่อตอบสนองการตีพิมพ์ในระดับนานาชาติ (Walailak University, 2022) การให้รางวัลผลงานที่ได้รับการตีพิมพ์ในระดับควอร์ไทล์ 1

ที่สูงขึ้น เพื่อยกระดับมหาวิทยาลัยให้เป็นมหาวิทยาลัยชั้นนำของโลก การให้รางวัลด้านการวิจัย ผู้ที่มีศักยภาพสูง (Walailak University, 2021) การสนับสนุนงานวิจัยผ่านกลไกของศูนย์ความเป็นเลิศ เป็นต้น จากนโยบายและการสนับสนุนเพื่อให้คณาจารย์ตีพิมพ์ในระดับควอร์ไทล์สูงสุด ทำให้ยังขาดการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อสนับสนุนทิศทางการวิจัย และการส่งเสริมนักวิจัยให้ตอบสนองเป้าหมายได้อย่างถูกต้องแม่นยำ การศึกษาวิจัยครั้งนี้จึงได้วิเคราะห์ข้อมูลผลงานตีพิมพ์บทความในวารสารระดับนานาชาติฐานข้อมูล Scopus ดัชนีคุณภาพระดับควอร์ไทล์ 1 ของมหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ ระหว่างปี พ.ศ. 2559-2564 โดยใช้วิธีการวิเคราะห์บรรณมิติเพื่อวัดปริมาณและประเมินคุณภาพของข้อมูลผลงานที่ตีพิมพ์เผยแพร่ (Donthu et al., 2021; Pitithanabodee, 2021; Sirirak, 2021; Ta-Kham et al., 2021; Tinamas, 2020) เพื่อให้ข้อมูลดังกล่าวสามารถนำไปกำหนดนโยบายสนับสนุนนักวิจัย การติดตามข้อมูลเชิงลึกด้านสมรรถนะงานวิจัย และขับเคลื่อนทิศทางการวิจัยของมหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อวิเคราะห์ผลงานตีพิมพ์ระดับนานาชาติของมหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ที่อยู่ในฐานข้อมูล Scopus ตามดัชนีคุณภาพระดับควอร์ไทล์ 1 ระหว่างปี พ.ศ. 2559-2564
2. เพื่อศึกษาแนวทางการส่งเสริมการตีพิมพ์ระดับนานาชาติของมหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ ด้วยเมทริกซ์หาบทความในฐานข้อมูล Scopus วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติพรรณนา (Descriptive Statistics) โดยได้ดำเนินการตามขั้นตอน ดังนี้

กลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาเป็นผลงานที่ได้รับการตีพิมพ์เผยแพร่ในฐานข้อมูล Scopus ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2559-2564 จำนวน 1,622 บทความ โดยใช้ข้อมูลจนถึงเดือนเมษายน 2565

เครื่องมือวิจัยและการเก็บรวบรวมข้อมูล

1. สืบค้นข้อมูลการตีพิมพ์ผลงานระดับนานาชาติของมหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์จากฐานข้อมูล Scopus เก็บรวบรวมข้อมูลผลงานที่ได้รับการตีพิมพ์เผยแพร่ในฐานข้อมูล Scopus ระดับควอร์ไทล์ 1 ช่วงปี พ.ศ. 2559-2564 (ค.ศ. 2016-2021) จัดเรียงตามค่า CiteScore (Elsevier, 2020; Sirirak, 2021) จำนวน 612 บทความ จากนั้นวิเคราะห์ข้อมูลจำนวนการตีพิมพ์ในแต่ละปี ร้อยละการอ้างอิงบทความ จำนวนบทความที่ตีพิมพ์ในแต่ละสาขา รายชื่อวารสารที่ได้รับการตีพิมพ์ รายชื่อหน่วยงานที่มีผลงานตีพิมพ์ร่วมกัน และรายชื่อประเทศที่มีผลงานตีพิมพ์ร่วมกัน

2. นำข้อมูลการตีพิมพ์ผลงานระดับนานาชาติของมหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์จากฐานข้อมูล Scopus มาศึกษาแนวทางการส่งเสริมการตีพิมพ์ระดับนานาชาติของมหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ โดยใช้หลักเกณฑ์ของ Times Higher Education (THE) ด้านการวิจัย (Research) และด้านการอ้างอิงงานวิจัย (Citations) (Times Higher Education, 2021)

สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

นำข้อมูลที่ได้จากกลุ่มตัวอย่างมาวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติพรรณนา คือ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ และเรียงลำดับข้อมูลจากมากไปน้อย ด้วยการแสดงผลเป็นกราฟและตาราง

ผลการวิจัย

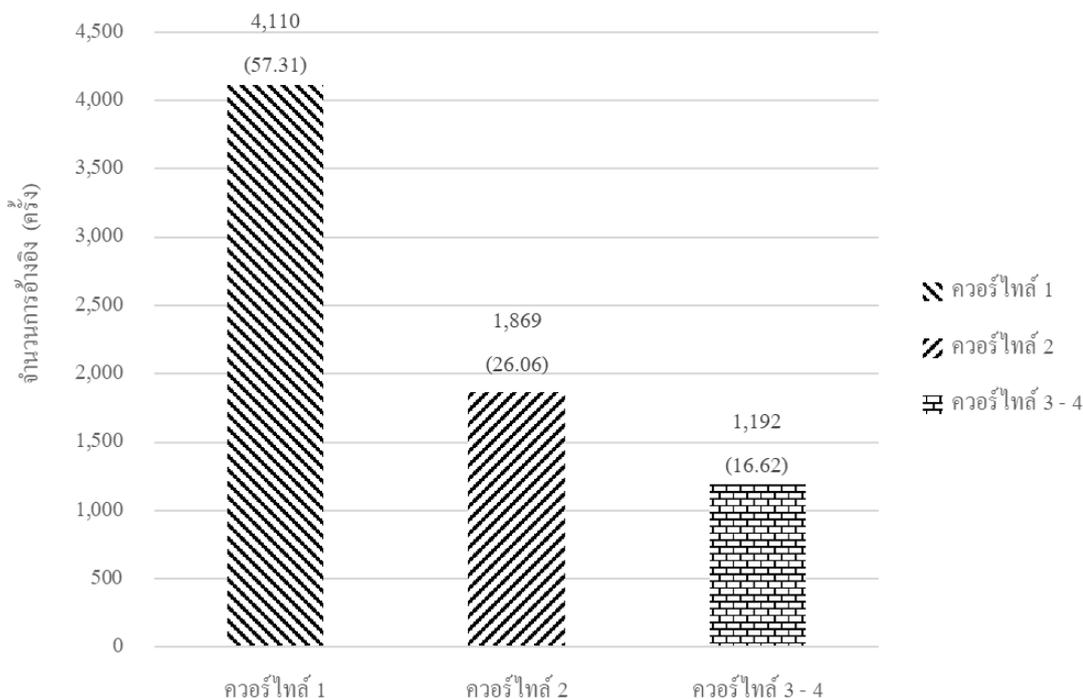
1. ผลการวิเคราะห์ผลงานตีพิมพ์ระดับนานาชาติของมหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ที่อยู่ในฐานข้อมูล Scopus ตามดัชนีคุณภาพระดับควอร์ไทล์ 1 ระหว่างปี พ.ศ.2559-2564

ข้อมูลการตีพิมพ์ผลงานระดับนานาชาติของมหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์จากฐานข้อมูล Scopus สืบค้น โดยใช้ชื่อมหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์เป็นภาษาอังกฤษ คือ “Walailak University” พบว่า ช่วงปี พ.ศ. 2559-2564 (ค.ศ. 2016-2021) มีจำนวนการตีพิมพ์เผยแพร่ทั้งหมด 1,622 บทความ พบว่ามีบทความตีพิมพ์เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ปี พ.ศ. 2560 มีบทความตีพิมพ์มากกว่า 150 เป็นปีแรก จำนวน 159 บทความ โดยปี พ.ศ. 2564 มีผลงานตีพิมพ์เผยแพร่สูงสุดจำนวน 587 บทความ ส่วนในปี พ.ศ. 2563 มีผลงานตีพิมพ์เผยแพร่จำนวน 365 บทความ และ พ.ศ. 2562 มีผลงานตีพิมพ์เผยแพร่จำนวน 215 บทความ ตามลำดับ (ตารางที่ 1)

เมื่อพิจารณาผลงานที่ได้รับการตีพิมพ์เผยแพร่ในฐานข้อมูล Scopus ระดับควอร์ไทล์ 1 พบว่ามีผลงานตีพิมพ์ระดับควอร์ไทล์ 1 ทั้งสิ้น 612 บทความ คิดเป็นร้อยละ 37.73 โดยในปี พ.ศ. 2564 มีผลงานตีพิมพ์ระดับควอร์ไทล์ 1 สูงสุดจำนวน 289 บทความ คิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 49.23 ของบทความที่ตีพิมพ์ในปี พ.ศ. 2564 รองลงมาคือ ปี พ.ศ. 2563 มีผลงานตีพิมพ์ระดับควอร์ไทล์ 1 จำนวน 130 บทความ คิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 35.62 และ ปี พ.ศ. 2562 มีผลงานตีพิมพ์ระดับควอร์ไทล์ 1 จำนวน 69 บทความ คิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 32.09 ตามลำดับ (ตารางที่ 1)

ตารางที่ 1 จำนวนการตีพิมพ์เผยแพร่ผลงานของมหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ในฐานะข้อมูล Scopus ระหว่างปี พ.ศ. 2559-2564

ปี พ.ศ.	ระดับคอรัโทลตามค่า CiteScore					รวม	ร้อยละคอรัโทล 1
	คอรัโทล 1	คอรัโทล 2	คอรัโทล 3	คอรัโทล 4	ไม่ระบุ		
2564	289	155	93	33	17	587	49.23
2563	130	110	76	32	17	365	35.62
2562	69	46	61	26	13	215	32.09
2561	51	48	36	22	15	172	29.65
2560	36	41	37	15	30	159	22.64
2559	37	40	27	11	9	124	29.84
รวม	612	440	330	139	101	1,622	37.73
ร้อยละแต่ละคอรัโทล	37.73	27.13	20.35	8.57	6.23		

ภาพที่ 1 จำนวนการอ้างอิงผลงานตีพิมพ์ระดับนานาชาติของมหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ที่อยู่ในฐานข้อมูล Scopus ระหว่างปี พ.ศ. 2559-2564

สำหรับการอ้างอิงผลงานตีพิมพ์ระดับนานาชาติของมหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ที่อยู่ในฐานข้อมูล Scopus ระหว่างปี พ.ศ. 2559 -2564 มีจำนวนทั้งสิ้น 7,171 ครั้ง เมื่อพิจารณาผลงานที่ได้รับการอ้างอิงเฉพาะระดับคอรัไทล์ 1 พบว่ามีจำนวนทั้งสิ้น 4,110 ครั้ง คิดเป็นร้อยละ 57.13 ในขณะที่ผลงานที่ได้รับการอ้างอิงระดับคอรัไทล์ 1-2 มีจำนวนทั้งสิ้น 5,979 ครั้ง คิดเป็นร้อยละ 83.38 (ภาพที่ 1)

ตารางที่ 2 สาขาที่ตีพิมพ์ผลงานของมหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ที่อยู่ในฐานข้อมูล Scopus ระหว่างปี พ.ศ. 2559-2564

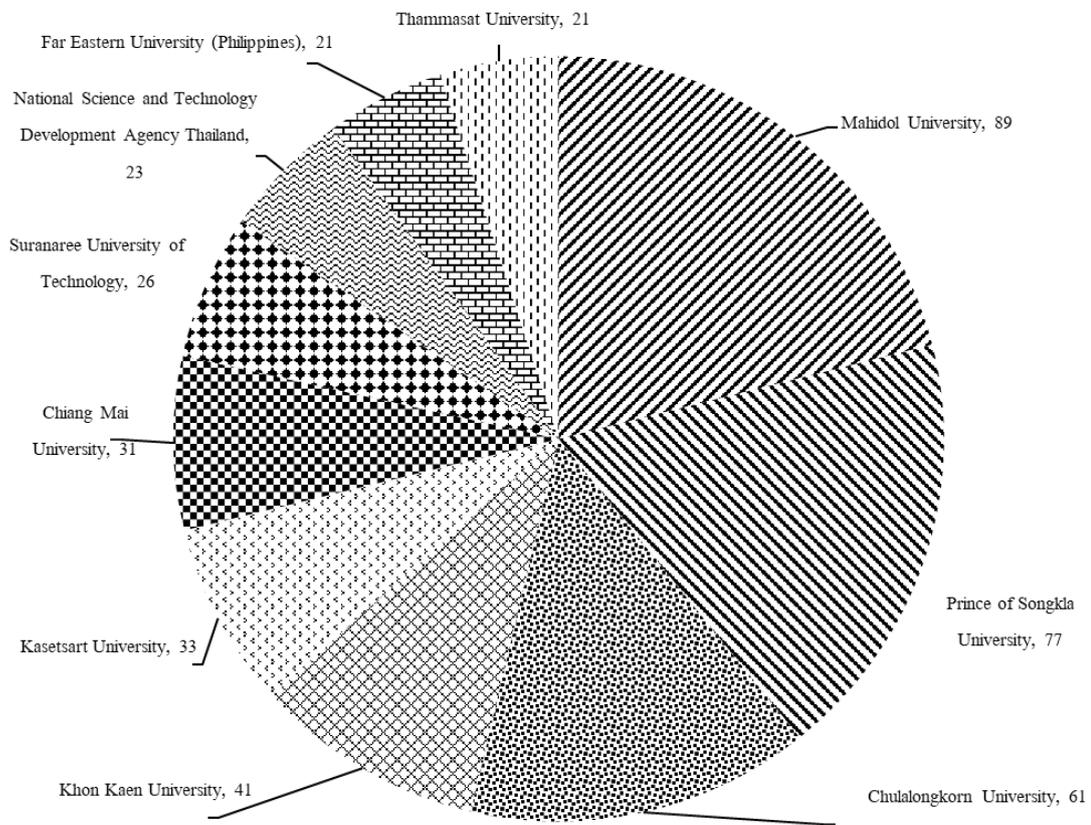
ลำดับ	สาขาที่ตีพิมพ์	จำนวนบทความ	จำนวนการอ้างอิง
1.	Life Sciences	528	2,444
2.	Physical Sciences	471	2,442
3.	Clinical, pre-clinical and health	470	2,294
4.	Engineering and Technology	394	1,958
5.	Computer Science	117	256
6.	Social Sciences	92	143
7.	Business and Economics	70	265
8.	Education	69	213
9.	Arts and Humanities	55	62
10.	Law	7	3
11.	Psychology	4	21

จากข้อมูลตารางที่ 2 พบว่า บทความที่ตีพิมพ์ในสาขา Life Sciences ได้รับการตีพิมพ์สูงสุด จำนวน 528 บทความ ได้รับการอ้างอิงรวม 2,444 ครั้ง รองลงมาคือสาขา Physical Sciences จำนวน 471 ได้รับการอ้างอิงรวม 2,442 ครั้ง และสาขา Clinical, Pre-Clinical and Health จำนวน 470 บทความ ได้รับการอ้างอิงรวม 2,294 ครั้ง

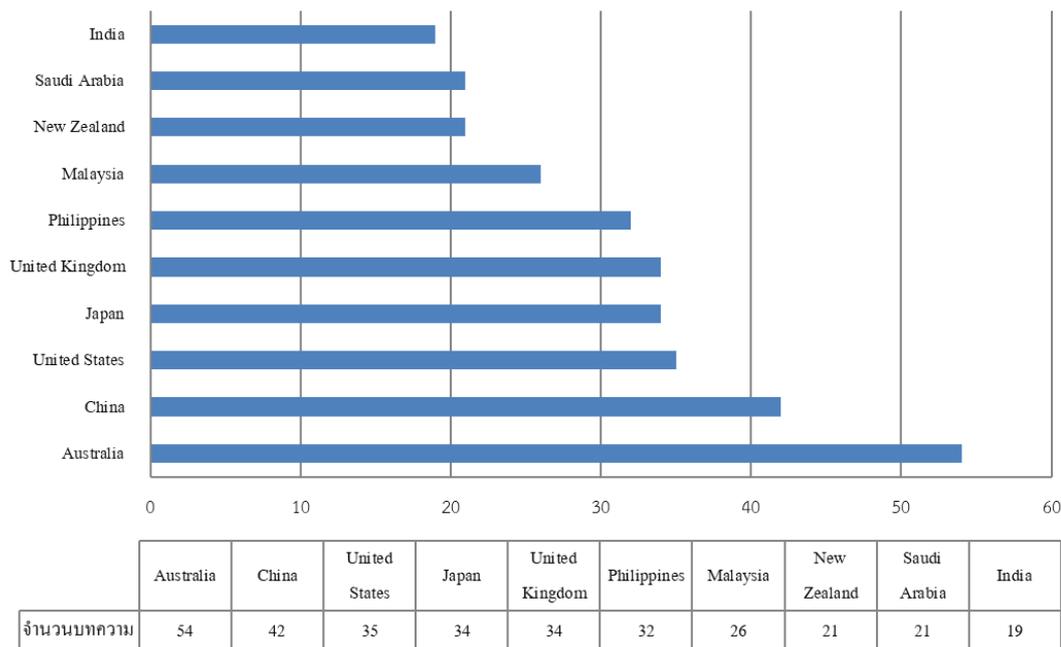
ตารางที่ 3 รายชื่อวารสาร 10 รายชื่อแรกที่ได้รับการตีพิมพ์เผยแพร่ในฐานข้อมูล Scopus
ระดับควอร์ไทล์ 1

รายชื่อวารสาร	จำนวน	เปอร์เซ็นต์	CiteScore 2020
	บทความ	สูงสุด	
Heliyon	28	75	2.1
Scientific Reports	25	93	7.1
PLoS ONE	22	92	5.3
Sustainability	17	84	3.9
Veterinary World	12	79	2.6
BMC Public Health	9	77	4.1
International Journal of Food Science and Technology	9	80	4.9
European Physical Journal C	8	95	8.3
Physical Review D	8	95	8.9
Aquaculture	7	91	5.4

จากข้อมูลตารางที่ 3 วารสารในฐานข้อมูล Scopus ที่นักวิจัยมหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์
ตีพิมพ์เผยแพร่ผลงานมากที่สุดในช่วงปี พ.ศ. 2559-2564 พบว่า วารสาร Heliyon เป็นวารสารที่มี
การตีพิมพ์เผยแพร่สูงสุด จำนวน 28 บทความ มีเปอร์เซ็นต์สูงสุดเท่ากับ 75 รองลงมาคือวารสาร
Scientific Reports จำนวน 25 บทความ มีเปอร์เซ็นต์สูงสุดเท่ากับ 93 และ PLoS ONE จำนวน
22 บทความ มีเปอร์เซ็นต์สูงสุดเท่ากับ 92 เปอร์เซ็นต์

ภาพที่ 2 รายชื่อหน่วยงานที่มีผลงานตีพิมพ์ร่วมกันสูงสุด 10 อันดับแรก ในฐานข้อมูล Scopus ระดับควอร์ไทล์ 1

ภาพที่ 3 รายชื่อประเทศที่มีผลงานตีพิมพ์ร่วมกันสูงสุด 10 อันดับแรก ในฐานะข้อมูล Scopus ระดับควอร์ไทล์ 1

จากข้อมูลในภาพที่ 2 หน่วยงานที่มีผลงานตีพิมพ์ร่วมกับมหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์สูงสุดคือ Mahidol University จำนวน 89 บทความ คิดเป็นร้อยละ 14.54 รองลงมาคือ Prince of Songkla University จำนวน 77 บทความ คิดเป็นร้อยละ 12.58 และ Chulalongkorn University จำนวน 61 บทความ คิดเป็นร้อยละ 9.97 ตามลำดับ โดยมีหน่วยงานที่มีผลงานตีพิมพ์ร่วมกับมหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์สูงสุด 10 อันดับแรก จากต่างประเทศ คือ Far Eastern University ประเทศฟิลิปปินส์

ส่วนข้อมูลในภาพที่ 3 ประเทศที่มีผลงานตีพิมพ์ร่วมกับมหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์สูงสุดคือ Australia จำนวน 54 บทความ คิดเป็นร้อยละ 8.82 รองลงมาคือ China จำนวน 42 บทความ คิดเป็นร้อยละ 6.86 และ United States จำนวน 35 บทความ คิดเป็นร้อยละ 5.72 ตามลำดับ

2. แนวทางการส่งเสริมการตีพิมพ์ระดับนานาชาติของมหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์

จากผลการวิเคราะห์ผลงานตีพิมพ์ระดับนานาชาติของมหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ที่อยู่ในฐานข้อมูล Scopus ตามดัชนีคุณภาพระดับควอร์ไทล์ 1 ระหว่างปี พ.ศ. 2559-2564 เพื่อนำมาศึกษาแนวทางการส่งเสริมการตีพิมพ์ระดับนานาชาติของมหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ โดยพิจารณาจากสถาบัน

การจัดอันดับมหาวิทยาลัยโลกของ Times Higher Education (THE) พบว่าคะแนนด้านการเรียนการสอน (Teaching) ร้อยละ 30, ด้านการวิจัย (Research) ร้อยละ 30, ด้านการอ้างอิงงานวิจัย (Citations) ร้อยละ 30 โดยมีคะแนนรวมกันร้อยละ 90 (Times Higher Education, 2021) จึงได้แนวทางการส่งเสริมการตีพิมพ์ระดับนานาชาติของมหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ในด้านการวิจัย (Research) และด้านการอ้างอิงงานวิจัย (Citations) ได้ดังนี้ (ตารางที่ 4)

ตารางที่ 4 หลักเกณฑ์การประเมินของสถาบัน Times Higher Education สถานการณ์ปัจจุบัน และแนวทางการส่งเสริมการตีพิมพ์ระดับนานาชาติของมหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์

หลักเกณฑ์การประเมินของ		
สถาบัน Times Higher Education (THE)	สถานการณ์ปัจจุบัน	แนวทางการส่งเสริมการตีพิมพ์
ด้านการวิจัย (Research) - มหาวิทยาลัยจะต้องมีการตีพิมพ์มากกว่า 1,000 บทความในช่วงระยะ 5 ปี และมีจำนวนผลงานตีพิมพ์ไม่น้อยกว่า 150 บทความในแต่ละปี	มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ มีผลงานตีพิมพ์มากกว่า 150 บทความ ในปี พ.ศ.2560 และรวมกัน 5 ปีได้จำนวน 1,498 บทความ (ตารางที่ 1)	<ol style="list-style-type: none"> 1. มหาวิทยาลัยจึงควรวางแผนทางเพื่อผลิตผลงานตีพิมพ์ระดับนานาชาติอย่างน้อย 300 บทความต่อปี 2. สนับสนุนการวิจัยสาขา Physical Sciences, สาขา Engineering and Technology, สาขา Clinical, pre-clinical and health และ สาขา Life Sciences ตามลำดับ 3. ให้รางวัลหรือทุนวิจัยสำหรับนักวิจัยตีพิมพ์เผยแพร่ในวารสารระดับควอร์ไทล์ 1 จำนวน 10 บทความต่อปีขึ้นไป 4. สนับสนุนทุนการศึกษาสำหรับนักศึกษาระดับปริญญาเอกโดยเฉพาะชาวต่างชาติ หรือให้ทุนสำหรับนักวิจัยหลังปริญญาเอก (Postdoc Researcher) ที่เน้นชาวต่างชาติ 5. ให้ทุนสนับสนุนศาสตราจารย์อาคันตุกะ (Visiting Professor) ทั้งในระดับชาติและนานาชาติ เพื่อสร้างความร่วมมือด้านการวิจัยและเพิ่ม

หลักเกณฑ์การประเมินของ สถาบัน Times Higher Education (THE)	สถานการณ์ปัจจุบัน	แนวทางการส่งเสริมการตีพิมพ์
		จำนวนตีพิมพ์บทความในวารสาร ระดับควอร์ไทล์ 1
ด้านการอ้างอิงงานวิจัย (Citations) - จำนวนการอ้างอิงของผลงาน ที่ได้รับการตีพิมพ์ในฐานข้อมูล Scopus	มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์มีการ อ้างอิงผลงานจำนวนทั้งสิ้น 7,171 ครั้ง โดยผลงานที่ได้รับ การอ้างอิงเฉพาะระดับควอร์ ไทล์ 1 พบว่ามีจำนวนทั้งสิ้น 4,110 ครั้ง คิดเป็นร้อยละ 57.13 (ภาพที่ 1)	1. ส่งเสริมสนับสนุนจำนวนตีพิมพ์ใน วารสารระดับควอร์ไทล์ 1 เกินร้อยละ 60 ต่อปี 2. สนับสนุนให้ผลิตผลงานวิจัยที่มี คุณภาพวารสารที่อยู่ในกลุ่มอันดับ สูงสุดร้อยละสิบ (Top 10% หรือ Tier 1) แยกตามศักยภาพของบุคลากร เช่น ตำแหน่งทางวิชาการที่แตกต่างกัน ศ. รศ. ผศ. อาจารย์ 3. สร้างแรงจูงใจหรือให้รางวัลนักวิจัย ที่มีผลงานตีพิมพ์ในวารสารที่อยู่ใน กลุ่มอันดับสูงสุดร้อยละสิบ (Top 10% หรือ Tier 1) หรือวารสารที่อยู่ใน รายชื่อของ Nature Index

สรุปผลการวิจัย

ผลงานตีพิมพ์ระดับนานาชาติของมหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ที่อยู่ในฐานข้อมูล Scopus ระหว่างปี พ.ศ. 2559-2564 มีจำนวนทั้งสิ้น 1,622 บทความ เป็นผลงานตีพิมพ์ระดับควอร์ไทล์ 1 เท่ากับ 612 บทความ (ร้อยละ 37.73) มีการอ้างอิงบทความระดับควอร์ไทล์ 1 เท่ากับ 4,110 ครั้ง (ร้อยละ 57.31) สาขาที่ตีพิมพ์สูงสุดคือ Life Sciences จำนวน 528 บทความ รายชื่อวารสารที่ได้รับการตีพิมพ์ในระดับควอร์ไทล์ 1 สูงสุดคือ Heliyon จำนวน 28 บทความ รายชื่อหน่วยงานที่มีผลงานตีพิมพ์ร่วมกันระดับควอร์ไทล์ 1 สูงสุดคือ มหาวิทยาลัยมหิดล จำนวน 89 บทความ และรายชื่อประเทศที่มีผลงานตีพิมพ์ร่วมกันในระดับควอร์ไทล์ 1 สูงสุดคือ ประเทศออสเตรเลีย ผลการศึกษาพบว่า ผลงานตีพิมพ์ในวารสารระดับนานาชาติฐานข้อมูล Scopus ของมหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ ในช่วง 6 ปีที่ผ่านมา มีจำนวนเพิ่มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยผลงานตีพิมพ์ส่วนใหญ่ได้รับการตีพิมพ์ในระดับควอร์ไทล์ 1 และได้รับการอ้างอิงสูงสุด จะเห็นว่าข้อมูลดังกล่าวสามารถนำไปกำหนด

แนวทางการส่งเสริมด้านการวิจัย (Research) ด้านการอ้างอิงงานวิจัย (Citations) เพื่อขับเคลื่อนทิศทางการวิจัยของมหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์

อภิปรายผล

1. การวิเคราะห์ผลงานตีพิมพ์ระดับนานาชาติของมหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ที่อยู่ในฐานข้อมูล Scopus ตามดัชนีคุณภาพระดับคอรัโทล์ 1 ระหว่างปี พ.ศ. 2559-2564

จากผลการศึกษาพบว่า ผลงานตีพิมพ์ระดับนานาชาติของมหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ที่อยู่ในฐานข้อมูล Scopus ระหว่างปี พ.ศ. 2559-2564 ส่วนใหญ่เป็นผลงานตีพิมพ์ระดับคอรัโทล์ 1 ร้อยละ 37.73 ทั้งนี้มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ มีการขับเคลื่อนส่งเสริมงานวิจัยมากขึ้น มหาวิทยาลัยบอกรับฐานข้อมูล Scopus มีการผลักดันนโยบายเพื่อสร้างความร่วมมือด้านการวิจัยและการตีพิมพ์ทั้งในประเทศและต่างประเทศ การให้ทุนวิจัยเพื่อตอบสนองการตีพิมพ์ในระดับนานาชาติระดับคอรัโทล์ 1 การให้รางวัลผลงานที่ได้รับการตีพิมพ์ในระดับคอรัโทล์ 1 ที่สูงขึ้น เพื่อยกระดับมหาวิทยาลัยให้เป็นมหาวิทยาลัยชั้นนำของโลก ตามตัวชี้วัดยุทธศาสตร์เรื่องจำนวนบทความที่ได้รับการตีพิมพ์เผยแพร่ในวารสารระดับนานาชาติที่อยู่ในฐานข้อมูล Scopus (Division of Planning and Strategy, Walailak University, 2017, 2021; Sirirak & Sriphet, 2022) ทำให้มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ได้รับการจัดให้อยู่อันดับ 9 ของประเทศไทยใน Nature Index ปี 2022 และได้รับการจัดให้อยู่อันดับที่ 15 ของประเทศไทยใน SCImago Institutions Rankings ปี 2022 (Scimago Institutions Rankings, 2022; Springer Nature, 2022) สอดคล้องกับ Thepsuwan (2021) พบว่า จำนวนบทความที่เพิ่มขึ้นและการเผยแพร่บทความในวารสารวิชาการระดับคอรัโทล์ 1 เกิดจากการส่งเสริมและสนับสนุนการทำวิจัย โดยกำหนดตัวชี้วัดความสำเร็จด้วยจำนวนผลผลิตบทความวิจัยในฐานข้อมูลนานาชาติ

สาขาที่ตีพิมพ์ผลงานมากที่สุดสามอันดับแรก ระหว่างปี พ.ศ.2559-2564 พบว่าเป็นผลงานสาขาวิทยาศาสตร์สุขภาพ จำนวน 2 สาขา และนักวิจัยที่ตีพิมพ์ 10 อันดับแรกระดับคอรัโทล์ 1 พบว่าเป็นนักวิจัยสาขาวิทยาศาสตร์สุขภาพ อาจเนื่องมาจากจำนวนบุคลากรด้านวิทยาศาสตร์สุขภาพที่เพิ่มสูงขึ้นและมีสัดส่วนมากที่สุดในมหาวิทยาลัย สำหรับผลงานตีพิมพ์ระดับคอรัโทล์ 1 ของมหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ พบการอ้างอิงถึงร้อยละ 57.31 สะท้อนคุณภาพทั้งด้านปริมาณและคุณภาพ จะเห็นว่าการตีพิมพ์ผลงานในระดับคอรัโทล์ 1 ทำให้การอ้างอิงเพิ่มสูงขึ้น (Dangrat, 2019; Nakomthap, 2016; Noorhidawati, 2017; Srisawad, 2019) ทั้งนี้การเผยแพร่ผลงานในวารสารระดับคอรัโทล์ 1 ซึ่งเป็นวารสารที่มีค่า CiteScore ที่สูง จะส่งผลถึงการได้รับการอ้างอิงต่อบทความโดยเฉลี่ยสูงตามไปด้วย หากบทความเหล่านี้ได้รับการตีพิมพ์ก็ถือเป็นการสร้าง

โอกาสให้บทความได้รับการอ้างอิงที่สูงขึ้น ดังนั้นการเลือกวารสารเพื่อตีพิมพ์ผลงานเป็นเรื่องที่สำคัญต่อการอ้างอิงบทความ อีกทั้งยังส่งผลต่อการจัดอันดับองค์กรด้านการวิจัยของโลกที่ใช้หลักเกณฑ์การตีพิมพ์ผลงานในระดับควอร์ไทล์ 1 และจำนวนการอ้างอิงอีกด้วย

2. แนวทางการส่งเสริมการตีพิมพ์ระดับนานาชาติของมหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์

ผลงานตีพิมพ์ระดับนานาชาติของมหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ มีจำนวนเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง แต่เนื่องจากการแข่งขันในระดับนานาชาติค่อนข้างสูง มหาวิทยาลัยจึงควรวางแผนทางเพื่อผลิตผลงานตีพิมพ์ระดับนานาชาติให้เพิ่มมากยิ่งขึ้น โดยให้ทุนเรียนสำหรับนักศึกษาระดับปริญญาเอกโดยเฉพาะชาวต่างชาติ หรือให้ทุนสำหรับนักวิจัยหลังปริญญาเอก (Postdoc Researcher) ที่เน้นชาวต่างชาติ และกำหนดให้ตีพิมพ์เผยแพร่ในระดับควอร์ไทล์ 1 นอกจากสามารถเพิ่มจำนวนการตีพิมพ์ในระดับควอร์ไทล์ 1 ได้แล้ว ยังสามารถเพิ่มสัดส่วนนักศึกษาชาวต่างชาติ และความร่วมมือระหว่างประเทศ ตามหลักเกณฑ์การพิจารณาของ Times Higher Education (THE) อีกด้วย นอกจากนี้มหาวิทยาลัยควรมีทุนสนับสนุนหรือกิจกรรมการเชิญศาสตราจารย์อาคันตุกะ (Visiting Professor) จากมหาวิทยาลัยชั้นนำในต่างประเทศ (Klayklongjit & Vanicharoenchai, 2021) เพื่อสร้างความเข้มแข็งและการถ่ายทอดประสบการณ์ด้านการวิจัย การตีพิมพ์บทความระดับนานาชาติ จะสามารถทำให้จำนวนการตีพิมพ์เพิ่มสูงขึ้นได้

มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์มีผลงานตีพิมพ์ระดับควอร์ไทล์ 1 คิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 49.23 ซึ่งมหาวิทยาลัยควรส่งเสริมสนับสนุนให้เกิดการเพิ่มจำนวนตีพิมพ์ในระดับควอร์ไทล์ 1 ให้เกินร้อยละ 60 เนื่องจากพบว่าการตีพิมพ์ในระดับควอร์ไทล์ 1 ผลงานจะได้รับการอ้างอิงสูง (Srisawad, 2019) โดยสร้างแรงจูงใจหรือให้รางวัลนักวิจัยที่มีผลงานตีพิมพ์ในวารสารที่อยู่ในกลุ่มอันดับสูงสุดร้อยละสิบ (Top 10% หรือ Tier 1) (Office of the Permanent Secretary, 2022) หรือวารสารที่อยู่ในรายชื่อของ Nature Index (Springer Nature, 2021) เพิ่มมากขึ้นด้วย

มหาวิทยาลัยสามารถสนับสนุนส่งเสริมนักวิจัยที่มีศักยภาพสูงที่ตีพิมพ์เผยแพร่ผลงานในฐานข้อมูล Scopus ระดับควอร์ไทล์ 1 ให้มากยิ่งขึ้น โดยการให้ทุนวิจัยเพิ่มเติมหรือสร้างแรงจูงใจด้วยการให้รางวัลตีพิมพ์เผยแพร่ (Poolchareon, 2015) เพื่อสามารถผลิตคุณภาพสูงส่งผลให้การอ้างอิงมีจำนวนสูงขึ้นด้วย นอกจากนี้การมุ่งเน้นสาขาที่ตีพิมพ์ผลงานของมหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ ที่มีสัดส่วนจำนวนการอ้างอิงต่อจำนวนผลงานตีพิมพ์มากกว่า 4.5 คือ สาขา Physical Sciences สาขา Engineering and Technology สาขา Clinical, pre-clinical and health และ สาขา Life Sciences ตามลำดับ จะทำให้การอ้างอิงของมหาวิทยาลัยมีจำนวนเพิ่มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่องด้วย

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาพบว่าผลงานตีพิมพ์ในสาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ยังพบค่อนข้างน้อย มหาวิทยาลัยควรสนับสนุน ผลักดัน หรือสร้างแรงจูงใจให้นักวิจัยสามารถผลิตผลงานตีพิมพ์ในวารสารระดับนานาชาติเพิ่มมากขึ้น ตลอดจนการสร้างกลไกในการส่งเสริมให้นักวิจัยอาวุโสที่มีประสบการณ์การตีพิมพ์สูงในระดับนานาชาติ ทำหน้าที่ให้คำปรึกษาช่วยเหลือ สนับสนุนแนวทางการทำวิจัยร่วมกับนักวิจัยรุ่นใหม่ รวมถึงการศึกษาข้อมูลเปรียบเทียบผลงานการตีพิมพ์ในระดับนานาชาติของมหาวิทยาลัยที่ได้รับการจัดให้อยู่ในกลุ่มที่ 1 “กลุ่มพัฒนาการวิจัยระดับแนวหน้าของโลก (Global and Frontier Research)” เพื่อวิเคราะห์ศักยภาพและนำข้อมูลที่ได้ไปกำหนดเป็นแนวทางในการส่งเสริมสนับสนุนเพื่อขับเคลื่อนทิศทางการวิจัยของมหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ต่อไป

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบคุณบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ ที่จัดกิจกรรม “Design Thinking: จุดประกายพัฒนางานประจำสู่งานวิจัย” และส่วนทรัพยากรมนุษย์และองค์กร มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ ที่จัดกิจกรรมการจัดทำผลงานวิจัยจากงานประจำ (R2R) เพื่อความก้าวหน้าในอาชีพของพนักงานสายปฏิบัติการวิชาชีพและบริหารทั่วไป ปีงบประมาณ 2565 ทำให้การศึกษาค้นคว้าสำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี

References

- Craig, O. (2022). **QS World University Rankings-Methodology**. Retrieved May 13, 2022, from <https://www.topuniversities.com/qs-world-university-rankings/methodology>
- Dangrat, K. (2019). **Analysis of the relationship between citation and quartile ratings**. Thailand: Research Administration Division, Khon Kaen University. [In Thai]
- Division of Planning and Strategy, Walailak University. (2017). **Strategic plan 20 years (2018-2037) Walailak University**. Nakhon Si Thammarat, Thailand: Division of planning and Strategy, Walailak University. [In Thai]
- Division of Planning and Strategy, Walailak University. (2021). **Action plan 3 years (2020-2022) Walailak University** (Revised edition for fiscal year 2021). Nakhon Si Thammarat, Thailand: Division of planning and Strategy, Walailak University. [In Thai]
- Donthu, N., Kumar, S., Mukherjee, D., Pandey, N. & Marc Lim, W. M. (2021). How to conduct a bibliometric analysis: An overview and guidelines. **Journal of Business Research**, 133, 285-296.
- Elsevier. (2020). **CiteScore 2020 methodology**. Retrieved April 5, 2022, from https://service.elsevier.com/app/answers/detail/a_id/30562/supporthub/scopus
- Klayklongjit, S. & Vanicharoenchai, V. (2021). Analysis of research publications of Faculty of Nursing, Mahidol University. **Interdisciplinary Studies Journal**, 21(1), 166-180. [In Thai]
- Nakornthap, P. (2016). An analysis of research papers indexed in Scopus and Web of Science which authored by faculty staff of the Petroleum and Petrochemical College, Chulalongkorn University. **TLA Research Journal**, 9(1), 23-44. [In Thai]
- Noorhidawati, A., Yanti Idaya Aspura, M. K., Zahila, M. N. & Abrizah, A. (2017). Characteristics of Malaysian highly cited papers. **Malaysian Journal of Library & Information Science**, 22(2), 85-99.
- Office of the Permanent Secretary. (2021a). **Higher education institutions group assessment guide** (Revised edition). Thailand: Ministry of Higher Education, Science, Research and Innovation. [In Thai]

- Office of the Permanent Secretary. (2021b). **Ministerial regulations grouping of higher education institutions 2021**. Thailand: Ministry of Higher Education, Science, Research and Innovation. [In Thai]
- Office of the Permanent Secretary. (2022). **Project of study and analysis of in-depth data quality and ranking of higher education institutions in Thailand. Final Report**. Thailand: Ministry of Higher Education, Science, Research and Innovation. [In Thai]
- Pitithanabodee, N. (2021). Web citation of research articles on coronavirus disease (COVID-19) published in Thai journals: A bibliometric analysis. **TLA Bulletin**, 65(1), 1-14. [In Thai]
- Poolchareon, L. (2015). The guidelines for research published in the journal of faculty and researchers in Sukhothai Thammathirat Open University. **Electronic Journal of Open and Distance Innovative Learning**, 5(2), 33-46. [In Thai]
- Scimago Institutions Rankings. (2021). **Ranking Methodology**. Retrieved May 13, 2022, from <https://www.scimagoir.com/methodology.php>
- Scimago Institutions Rankings. (2022). **Rankings**. Retrieved May 10, 2022, from <https://www.scimagoir.com/rankings.php>
- Sirirak, K. (2021). Analysis of Walailak Journal of Science and Technology indexed in Scopus database between 2012-2020: A Bibliometric analysis. **TLA Bulletin**, 65(2), 137-154. [In Thai]
- Sirirak, K. & Sriphet, K. (2022). Analysis of international publications of Walailak University from 2016 to 2020 in Scopus database. **CUAST Journal**, 11(1), 123-130. [In Thai]
- Springer Nature. (2021). **Frequently asked questions**. Retrieved May 10, 2022, from <https://www.natureindex.com/faq#journals>
- Springer Nature. (2022). **Thailand**. Retrieved May 10, 2022, from <https://www.natureindex.com/country-outputs/thailand>
- Srisawad, S. (2019). The association of research collaboration and bibliometrics data with citation impact among articles based on Scopus Q1 from Nursing Institutions in Thailand. **Princess of Naradhiwas University Journal of Humanities and Social Sciences**, 6(1), 154-170. [In Thai]

- Ta-Kham, T., Saninjak, K. & Jitjaroen, W. (2021). An analysis of specialty coffee research publication using a bibliometric method. **Journal of Information Science**, 39(1), 1-19. [In Thai]
- Thepsuwan, P. (2021). Analysis of research article of Faculty of Science, Chiang Mai University published in academic journals in Scopus and Web of Science databases. **CUAST Journal**, 10(3), 186-194. [In Thai]
- Times Higher Education. (2021). **World University Rankings 2022: Methodology**. Retrieved May 13, 2022, from <https://www.timeshighereducation.com/world-university-rankings/world-university-rankings-2022-methodology>
- Tinamas, S. (2020). A bibliometric analysis of research articles authored by Naresuan University lecturers indexed in SCOPUS and Web of Science. In **Proceedings of the 10th PULINET National Conference**. Thailand: Thaksin University Library. [In Thai]
- Walailak University. (2021). **Princess Chulabhorn Gold Award 2021**. Nakhon Si Thammarat, Thailand: Walailak University. [In Thai]
- Walailak University. (2022). **Paper to Paper Project**. Nakhon Si Thammarat, Thailand: Walailak University. [In Thai]

การรู้สารสนเทศสุขภาพของผู้สูงอายุสมาชิกชมรมผู้สูงอายุ ศูนย์บริการสาธารณสุขในเขต
กรุงเทพมหานคร

ธีระวัฒน์ นิลละอ¹, ศศิพิมล ประพินพงศกร², ศุภรชชตรา แสนวา³

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อประเมินการรู้สารสนเทศสุขภาพของผู้สูงอายุสมาชิกชมรมผู้สูงอายุศูนย์บริการสาธารณสุขในเขตกรุงเทพมหานคร รวมทั้งเปรียบเทียบการรู้สารสนเทศสุขภาพของผู้สูงอายุ จำแนกตาม เพศ ระดับการศึกษา และรายได้ โดยใช้วิธีวิจัยเชิงปริมาณ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย คือ ผู้สูงอายุสมาชิกชมรมผู้สูงอายุศูนย์บริการสาธารณสุขในเขตกรุงเทพมหานคร จำนวน 378 คน โดยใช้วิธีการสุ่มแบบหลายขั้นตอน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ แบบทดสอบ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และทดสอบสมมติฐานด้วยสถิติ t-test ผลการวิจัยพบว่าผู้สูงอายุมีระดับการรู้สารสนเทศสุขภาพโดยรวมอยู่ในระดับต่ำ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านการเข้าถึงสารสนเทศสุขภาพ ด้านการประเมินการรู้สารสนเทศสุขภาพ และด้านการใช้สารสนเทศสุขภาพ พบว่า ผู้สูงอายุมีระดับการรู้สารสนเทศสุขภาพในระดับต่ำเช่นเดียวกัน เมื่อเปรียบเทียบการรู้สารสนเทศสุขภาพตามตัวแปรเพศ และรายได้ พบว่า ผู้สูงอายุที่มีเพศ และรายได้ต่างกันมีการรู้สารสนเทศสุขภาพไม่แตกต่างกัน ในขณะที่ผู้สูงอายุที่มีระดับการศึกษาต่างกัน มีการรู้สารสนเทศสุขภาพแตกต่างกัน

คำสำคัญ: การรู้สารสนเทศสุขภาพ, ผู้สูงอายุ

(Received: 8 December 2022; Revised: 12 March 2023; Accepted: 28 March 2023)

¹ นิสิตปริญญาโท สาขาสารสนเทศศึกษา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

อีเมล: boomthun236@gmail.com

² ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ประจำสาขาวิชาสารสนเทศศึกษา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

อีเมล: sasipimol@g.swu.ac.th

³ อาจารย์ ดร. ประจำสาขาวิชาสารสนเทศศึกษา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

อีเมล: sumattra@g.swu.ac.th

Health information literacy of the Elderly in senior citizen club, Bangkok Public Health Center

Theerawat Ninlaor¹, Sasipimol Prapinongsakorn², Sumattra Sanwa³

Abstract

This research aims to assess the health information literacy of the elderly people in a senior citizen club at the Bangkok Public Health Center, including the comparison health information literacy among the population of the study and classified by gender, educational level and income by using quantitative research methods. The sample group used in this research consisted of 378 elderly people in a senior citizen club in the Bangkok Public Health Center by using a multistage randomization method. The data collection tools were tested. The statistics used for data analysis were percentage, mean, standard deviation, and tested the hypothesis with t-test statistics. The results showed that the elderly people had a low level of overall health Information literacy, and when considering each aspect, found that access to health information, health information assessment and the use of health information indicated a low level of health information literacy. When comparing health information literacy by gender and income variables, it was found that the elderly with gender and different income levels had no difference of health information literacy, while elderly people with different levels of education had different levels of health information literacy.

Keywords: Health Information Literacy, Elderly People

---

¹Master student, Information Studies Program, Faculty of Humanities, Srinakharinwirot University
E-mail: boomthun236@gmail.com

²Asst Prof, Dr., Information Studies Program, Faculty of Humanities, Srinakharinwirot University
E-mail: sasipimol@g.swu.ac.th

³Dr., Information Studies Program, Faculty of Humanities, Srinakharinwirot University
E-mail: sumattra@g.swu.ac.th

บทนำ

ปัจจุบันสังคมไทยกำลังเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางประชากรครั้งสำคัญ คือ การเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ โดยสัดส่วนจำนวนประชากรในวัยทำงานและวัยเด็กลดลง เนื่องจากอัตราการเกิดและอัตราการตายของประชากรลดลงอย่างต่อเนื่อง ทำให้ประชากรไทยโดยเฉลี่ยมีอายุยืนยาวขึ้น ซึ่งสถานการณ์ของประเทศไทย ก็ดำเนินไปเช่นเดียวกับนานาประเทศ กล่าวคือ การดำเนินนโยบายด้านประชากรและการวางแผนครอบครัวที่ประสบผลสำเร็จ ตลอดจนความก้าวหน้าในการพัฒนาประเทศทั้งด้านเศรษฐกิจและสังคม ส่งผลให้คนไทยมีสุขภาพดี มีอายุยืนยาว มีโอกาสได้รับการศึกษาสูง มีความรู้ ทักษะในการป้องกันและดูแลสุขภาพ ตลอดจนการวางแผนครอบครัวที่มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ซึ่งผลสำเร็จดังกล่าว ทำให้ภาวะการแก่ชรามากขึ้น และอัตราการเกิดมีแนวโน้มที่ลดลง จนเกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านโครงสร้างของประชากร คือ ประชากรที่อยู่ในวัยสูงอายุมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น (Phromphak, 2013, p. A) องค์การสหประชาชาติ เสนอว่า ผู้สูงอายุ (Older person) หมายถึง ประชากรทั้งชายและหญิงที่มีอายุ มากกว่า 60 ปีขึ้นไป สำหรับในการนำเสนอสถิติ ข้อมูล และตัวชี้วัดที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุนั้น ประเทศพัฒนาแล้วส่วนใหญ่ใช้อายุ 65 ปีขึ้นไปเป็นเกณฑ์ในการเรียกผู้สูงอายุ สำหรับประเทศไทยกำหนดนิยาม “ผู้สูงอายุ” ไว้ในพระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ. 2546 มาตรา 3 ผู้สูงอายุ หมายความว่า บุคคลซึ่งมีอายุ เกินหกสิบปีบริบูรณ์ขึ้นไปและมีสัญชาติไทย (Ministry of Social Development and Human Security, 2003, p. 1)

จากคำนิยามข้างต้นประเทศไทยเป็นสังคมผู้สูงอายุแล้วตั้งแต่ปี 2548 และคาดการณ์ว่า ในอีก 20 ปีข้างหน้า สังคมไทยจะเป็นสังคมผู้สูงอายุโดยสมบูรณ์ และสังคมผู้สูงอายุระดับสุดยอด ในปี พ.ศ. 2564 และปี พ.ศ. 2578 ตามลำดับ หากสังเกตจะพบว่า ประเทศไทยใช้เวลาในการก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุอย่างสมบูรณ์เพียงแค่ 20 กว่าปีเท่านั้น จากรายงานสถานการณ์ผู้สูงอายุนั้น ผู้สูงอายุที่มีมากที่สุดในประเทศไทย คือ กรุงเทพมหานคร ซึ่งมีแนวโน้มประชากรผู้สูงอายุเพิ่มมากขึ้นอย่างต่อเนื่อง จากปี พ.ศ. 2559 มี ผู้สูงอายุจำนวน 936,865 คน ในปี พ.ศ. 2560 เพิ่มขึ้นเป็น 978,455 คน และในปี พ.ศ. 2561 เพิ่มขึ้นเป็น 1,020,917 คน คิดเป็น ร้อยละ 16.4, 17.8 และร้อยละ 18.6 ตามลำดับ และข้อมูลปี พ.ศ. 2562 ณ วันที่ 28 กุมภาพันธ์ 2562 ประชากรผู้สูงอายุเพิ่มขึ้นเป็น 1,061,753 คน แสดงให้เห็นว่ากรุงเทพมหานครได้ก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุแล้ว (Department of Older Persons, 2019) เมื่อมีประชากรในประเทศมีอายุ 60 ปีขึ้นไปจำนวนมาก ปัญหาด้านสุขภาพเป็นปัญหาสำคัญลำดับต้น ๆ ของผู้สูงอายุ เนื่องจากเป็นวัยที่ร่างกายเริ่มเสื่อมถอยและเกิดโรคต่าง ๆ ได้ง่าย สาเหตุมาจากการขาดการดูแลและส่งเสริมพฤติกรรมกรรมการปฏิบัติตัวที่ถูกต้อง โรคเหล่านี้ย่อมส่งผลให้ผู้สูงอายุมีภาวะทุพพลภาพ (Disability) ไม่สามารถปฏิบัติกิจวัตรประจำวันได้ด้วยตนเอง ทั้งนี้ภาวะ

ทุพพลภาพจะพบมากยิ่งขึ้นและมีความรุนแรงมากขึ้น เมื่ออายุเพิ่มสูงขึ้นผู้สูงอายุจึงต้องการความช่วยเหลือจากผู้อื่นในการใช้ชีวิตประจำวันที่แตกต่างกันออกไปตามระดับความรุนแรงของภาวะทุพพลภาพ ปัญหาเหล่านี้ไม่เพียงแต่ส่งผลกระทบต่อการดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุ หรือผู้ดูแลเท่านั้น แต่ยังส่งผลกระทบต่อภาระงบประมาณค่าใช้จ่ายด้านสุขภาพของภาครัฐอีกด้วย(Duangthipsirikul, 2014, p. 3)

นอกจากนี้ ในสถานการณ์ปัจจุบันการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนาสายพันธุ์ใหม่ หรือโควิด-19 ที่เริ่มต้นระบาดมาตั้งแต่เดือนธันวาคม ปี 2562 นั้น ส่งผลกระทบต่อสุขภาพและความปลอดภัยของประชาชนเป็นอย่างมาก ผลจากการวิจัยอัตราการติดเชื้อและความรุนแรงของโรคโควิด-19 ทั้งจากองค์การอนามัยโลก ประเทศจีน และอิตาลี พบข้อมูลเป็นไปในทิศทางเดียวกันคือ ผู้สูงอายุเป็นกลุ่มที่มีความเสี่ยงที่สุดที่จะติดเชื้อรุนแรงและเสียชีวิต โดยความเสี่ยงเพิ่มขึ้นเมื่ออายุมากขึ้น ผู้ที่มีอายุต่ำกว่า 60 ปีมีอัตราการเสียชีวิตน้อยกว่าร้อยละ 1 ในขณะที่ผู้ที่มีอายุ 70 ปีขึ้นไป มีอัตราการเสียชีวิตร้อยละ 8.0- 9.6 และอายุ 80 ปีขึ้นไปมีอัตราการเสียชีวิตสูงถึงร้อยละ 14.8-19.0 (TNN Thailand, 2020) จึงต้องดูแลผู้สูงอายุเป็นพิเศษ และต้องให้ผู้สูงอายुरับข้อมูลข่าวสาร และเข้าถึงสารสนเทศที่เป็นประโยชน์เพื่อการดูแลรักษาตนเองเบื้องต้นได้อย่างถูกต้องจากสถานการณ์ต่าง ๆ ดังกล่าวจึงทำให้มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นเพิ่มขึ้นของผู้ป่วยสูงอายุในภาพรวมทั้งทั่วประเทศหน่วยงานในภาครัฐโดยเฉพาะกระทรวงสาธารณสุข ซึ่งมีภารกิจในการบริหารจัดการด้านสุขภาพของประชาชนในชาติจึงให้ความสำคัญในการดูแลสุขภาพให้กับผู้สูงอายุด้วยวิธีการต่าง ๆ เช่น การให้การปรึกษา การให้ความรู้ในการดูแลตนเองและการเผยแพร่สารสนเทศ สำหรับผู้สูงอายุในแง่มุมต่าง ๆ ออกเผยแพร่ รวมทั้งการนำแนวทางของสารสนเทศทางสุขภาพ หรือที่เรียกกันว่า การรู้สารสนเทศสุขภาพ (Health Information Literacy) มาใช้เป็นเครื่องมือในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมเพื่อให้ประชาชนในชาติมีสุขภาพที่แข็งแรง บรรเทาความรุนแรงจากอาการเจ็บป่วยจากโรคต่าง ๆ ที่นอกเหนือจากการรักษาด้วยการใช้ยาเพียงวิธีการเดียว

แนวคิดเกี่ยวกับการรู้สารสนเทศสุขภาพ หมายถึง ทักษะต่าง ๆ ทางการรับรู้และทางสังคม ซึ่งเป็นตัวกำหนดแรงจูงใจและความสามารถของปัจเจกบุคคลในการที่จะเข้าถึง เข้าใจและใช้ข้อมูลในวิธีการต่าง ๆ เพื่อส่งเสริมและบำรุงรักษาสุขภาพของตนเอง มีการรณรงค์ให้ประเทศสมาชิกร่วมมือกันพัฒนาและส่งเสริมให้ประชาชนมีการรู้สารสนเทศสุขภาพ หลังจากนั้นคำว่า การรู้สารสนเทศสุขภาพ ปรากฏในบทความวิจัยที่ชี้ให้เห็นความสำคัญของสุขศึกษาในการผลักดันนโยบายสาธารณะที่เกี่ยวข้องกับการดูแลสุขภาพ การศึกษา และสื่อสารมวลชน การรู้สารสนเทศสุขภาพมีความสัมพันธ์กับผลลัพธ์สุขภาพ ได้แก่ สถานะสุขภาพโดยรวม การควบคุมเบาหวาน การควบคุมการติดเชื้อเอชไอวี หรือบริการสุขภาพ ได้แก่ การให้ภูมิคุ้มกันโรคไข้วัดใหญ่ การตรวจคัดกรองโรคทางเพศสัมพันธ์ การเข้าถึงโรงพยาบาล และค่าใช้จ่ายด้านสุขภาพ ดังนั้นจะเห็นได้ว่า

การรู้สารสนเทศสุขภาพมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมสุขภาพที่สำคัญ ได้แก่ การใช้ยาเสพติด การสูบบุหรี่ การให้นมลูก การปฏิบัติตัวตามคำแนะนำของแพทย์ โดยบุคคลที่มีระดับความรู้ด้านสุขภาพต่ำ จะส่งผลต่อการใช้ข้อมูลข่าวสารและการเข้ารับบริการสุขภาพ อาทิ ในเรื่องการดูแลโรคภัยไข้เจ็บด้วยตนเอง การป้องกันโรค (Dewalt, et al., 2004) รวมทั้งมีแนวโน้มที่จะประสบปัญหา สุขภาพตั้งแต่อายุน้อย และมักจะมีสุขภาพแย่กว่าหรือป่วยหนักจนต้องเข้ารับการรักษาในโรงพยาบาลมากกว่า มีรายงานการศึกษาพบว่าผู้ที่มีระดับการรู้สารสนเทศสุขภาพต่ำ มีความเสี่ยงสูงที่จะเสียชีวิตด้วยโรคหัวใจมากกว่าโรคมะเร็ง (Baker et al., 2007) ทั้งนี้อาจจะเนื่องจากการขาดความรู้และทักษะในการป้องกันและดูแลสุขภาพของตนเองนั่นเอง

จากการศึกษาเอกสารและวรรณกรรมเกี่ยวกับการรู้สารสนเทศสุขภาพของผู้สูงอายุเบื้องต้น พบว่าทางภูมิภาครุโรป พบว่า ร้อยละ 12 มีการรู้สารสนเทศสุขภาพที่ไม่เพียงพอ และร้อยละ 35 อยู่ในกลุ่มที่มีปัญหา ร้อยละ 47 มีการรู้สารสนเทศสุขภาพที่จำกัดเมื่อมีการจัดกลุ่มที่มีการรู้สารสนเทศสุขภาพต่ำจะพบว่าผู้สูงอายุอยู่ในกลุ่มนี้เช่นเดียวกัน อีกทั้งการรู้สารสนเทศสุขภาพต่ำ จะส่งผลต่อความเหลื่อมล้ำทางสังคม และในสังคมที่ความไม่เสมอภาคทางสังคมสูงจะยิ่งขยาย ช่องว่างความเหลื่อมล้ำให้มากขึ้น โดยกลุ่มผู้สูงอายุที่มีการรู้สารสนเทศสุขภาพต่ำจะมีข้อจำกัด ด้านการอ่านออกเขียนได้ เป็นตัวที่ส่งผลต่อสุขภาพ และข้อจำกัดในเรื่องของระดับการศึกษา เนื่องจากระดับการศึกษาสูงจะส่งผลให้การรู้สารสนเทศสุขภาพสูงตามไปด้วย และการรู้สารสนเทศสุขภาพที่ต่ำจะส่งผลให้ต้นทุนค่ารักษาสูงขึ้นเนื่องจากภายในปี พ.ศ. 2564 ประเทศไทยจะเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุโดยสมบูรณ์ และผู้สูงอายุเมื่อมีอายุเพิ่มมากยิ่งขึ้นก็จะมีปัญหาเกี่ยวกับสุขภาพ ดังที่กล่าวมาข้างต้นจากการสำรวจพบว่าในปี พ.ศ. 2565 สัดส่วนค่าใช้จ่ายด้านสุขภาพของ ผู้สูงอายุจะเพิ่มขึ้นเป็น 3.5 เท่า เนื่องจากผู้สูงอายุมีความจำเป็นในการใช้บริการสุขภาพเพิ่มมากขึ้น ทั้งนี้สถิติผู้สูงอายุในกรุงเทพมหานครมีจำนวนมากที่สุดในประเทศไทย และผู้สูงอายุในกรุงเทพมหานครต้องประสบพบเจอภาวะมลพิษในเมืองหลวง และภาวะสุขภาพ จากผลการวิจัยที่ผ่านมาแสดงให้เห็นว่าปัญหาสำคัญที่ผู้สูงอายุไทยประสบก็คือ ปัญหาทางเศรษฐกิจ และสุขภาพ เกือบครึ่งหนึ่งของผู้สูงอายุมีรายได้ไม่เพียงพอต่อการเลี้ยงชีพ มีสุขภาพอยู่ในระดับปานกลางถึงไม่ดีมาก จึงเป็นประเด็นที่น่าสนใจว่าจะทำอย่างไรให้ผู้สูงอายุมีอายุยืนยาวขึ้น มีสุขภาพแข็งแรงไม่เป็นภาระของบุตรหลาน สามารถช่วยเหลือตนเองได้ทั้งทางสังคม และเศรษฐกิจ โดยผู้สูงอายุสามารถรับทราบข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับสุขภาพ สวัสดิการต่าง ๆ ที่หน่วยงานของรัฐจัดให้บริการผ่านสื่อต่าง ๆ ได้ (Nakaseni, 2018, p. 40) นอกจากนี้ยังพบเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องพบว่าผู้สูงอายุในบางพื้นที่ของประเทศไทยมีการรู้สารสนเทศสุขภาพระดับปานกลาง แต่ยังไม่มีความรู้ที่ชัดเจนว่าการรู้สารสนเทศสุขภาพของผู้สูงอายุในเขตกรุงเทพมหานครอยู่ในระดับใดและมีลักษณะอย่างไร และทั้งนี้ก็มีข้อจำกัด

บางประการ คือ เป็นการศึกษาในมุมมองของการรู้สารสนเทศสุขภาพเพื่อการดูแลตนเองให้มีสุขภาพที่ดีของผู้สูงอายุเพียงอย่างเดียว (พฤติกรรมสุขภาพ) แต่ยังไม่พบการวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับการประเมินการรู้สารสนเทศสุขภาพของผู้สูงอายุในมิติของการเข้าถึงการประเมิน และการใช้สารสนเทศสุขภาพ และทั้งนี้การที่ผู้สูงอายุมีอายุเพิ่มขึ้นมีความสัมพันธ์กับระดับการรู้สารสนเทศสุขภาพ ซึ่งล้วนต้องอาศัยการรู้สารสนเทศสุขภาพเป็นองค์ประกอบสำคัญ ในการขับเคลื่อนในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมทางสุขภาพ ซึ่งเรื่องการรู้สารสนเทศสุขภาพไม่ใช่เป็นเรื่องของภาคส่วนสุขภาพเท่านั้น แต่ทุกภาคส่วนต้องร่วมมือกันทำ โดยต้องเน้นด้านความรู้ในเรื่องพื้นฐานประจำวัน และส่งเสริมให้ประชาชนมีการรู้สารสนเทศสุขภาพ เป็นการสร้างและพัฒนาความสามารถในระดับบุคคล โดยมีการส่งเสริมการดูแลสุขภาพได้อย่างยั่งยืน มีการขึ้นาระบบสุขภาพที่สอดคล้องกับปัญหาและความต้องการของประชาชน มีการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารด้านสุขภาพของตนเองร่วมกับผู้ให้บริการและสามารถประเมินความเสี่ยงด้านสุขภาพที่อาจเกิดขึ้นได้

จากข้อมูลดังกล่าวมาข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่าเรื่องการรู้สารสนเทศสุขภาพในผู้สูงอายุเป็นเรื่องสำคัญ จึงมีความจำเป็นที่จะศึกษาการรู้สารสนเทศสุขภาพของผู้สูงอายุในเขตกรุงเทพมหานคร เพื่อให้ทราบว่าผู้สูงอายุมีระดับการรู้สารสนเทศสุขภาพเป็นอย่างไร อยู่ในระดับใด เพื่อเป็นประโยชน์ต่อหน่วยงานหน่วยงานทางด้านการแพทย์ สาธารณสุข หรือผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับด้านสุขภาพ ในการนำข้อมูลจากผลการวิจัยไปใช้ในการส่งเสริมด้านสุขภาพของผู้สูงอายุเพื่อใช้เป็นแนวทางหรือวางแผนในการพัฒนารูปแบบการดูแลสุขภาพ การช่วยเหลือ เผื่อระวัง และสามารถนำไปเป็นองค์ความรู้ใหม่ที่ใช้ในการส่งเสริมพฤติกรรมดูแลสุขภาพ จัดกิจกรรมสร้างเสริมสุขภาพ หรือพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อประเมินการรู้สารสนเทศสุขภาพของผู้สูงอายุสมาชิกชมรมผู้สูงอายุศูนย์บริการสาธารณสุขในเขตกรุงเทพมหานคร
2. เพื่อเปรียบเทียบการรู้สารสนเทศสุขภาพของผู้สูงอายุสมาชิกชมรมผู้สูงอายุศูนย์บริการสาธารณสุขในเขตกรุงเทพมหานคร จำแนกตาม เพศ ระดับการศึกษา และรายได้

สมมติฐานการวิจัย

1. ผู้สูงอายุสมาชิกชมรมผู้สูงอายุศูนย์บริการสาธารณสุขในเขตกรุงเทพมหานครที่มีเพศต่างกันมีการรู้สารสนเทศสุขภาพแตกต่างกัน

2. ผู้สูงอายุสมาชิกชมรมผู้สูงอายุศูนย์บริการสาธารณสุขในเขตกรุงเทพมหานครที่มีระดับการศึกษาต่างกัน มีการรู้สารสนเทศสุขภาพแตกต่างกัน

3. ผู้สูงอายุสมาชิกชมรมผู้สูงอายุศูนย์บริการสาธารณสุขในเขตกรุงเทพมหานครที่มีรายได้ต่างกัน มีการรู้สารสนเทศสุขภาพแตกต่างกัน

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ ผู้สูงอายุที่เป็นสมาชิกชมรมผู้สูงอายุศูนย์บริการสาธารณสุขในเขตกรุงเทพมหานคร 46 เขต จำนวน 14,903 คน ส่วนกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ผู้สูงอายุที่เป็นสมาชิกชมรมผู้สูงอายุศูนย์บริการสาธารณสุขในเขตกรุงเทพมหานคร ซึ่งได้มาโดยวิธีการสุ่มแบบหลายขั้นตอน (Multi-Stage Random Sampling) ด้วยการสุ่มตัวอย่างแบบชั้นภูมิ (Stratified Sampling) และการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบโควตา (Quota Sampling) รวมทั้งสิ้นจำนวน 378 คน ซึ่งเป็นจำนวนไม่น้อยกว่าขั้นต่ำที่กำหนดไว้ในตารางกำหนดกลุ่มตัวอย่างของเครจซีและมอร์แกน (Krejcie & Morgan, 1970, p. 608)

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบทดสอบ ซึ่งแบ่งเป็น 2 ตอน ประกอบด้วย

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบทดสอบ ซึ่งข้อคำถามเป็นแบบให้เลือกตอบและเติมคำเกี่ยวกับเพศ ระดับการศึกษา รายได้ อาชีพ และข้อมูลทั่วไปสภาพการใช้โทรศัพท์สมาร์ทโฟน และการค้นหาข้อมูลสุขภาพจำนวน 7 ข้อ

ตอนที่ 2 แบบทดสอบวัดระดับการรู้สารสนเทศสุขภาพ ซึ่งข้อคำถามเป็นแบบปรนัย มีจำนวน 30 ข้อ แบ่งเป็น 1) ด้านการเข้าถึงสารสนเทศสุขภาพ จำนวน 10 ข้อ 2) ด้านการประเมินสารสนเทศสุขภาพ จำนวน 12 ข้อ และ 3) ด้านการใช้สารสนเทศสุขภาพ จำนวน 8 ข้อ

สำหรับการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือวิจัยได้ดำเนินการส่งให้ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 3 คน ซึ่งเป็นอาจารย์ทางด้านสารสนเทศศึกษา และผู้เชี่ยวชาญทางด้านสุขภาพ พิจารณาตรวจสอบความตรงของเนื้อหาแล้วนำมาคำนวณค่าดัชนีความสอดคล้อง (Index of Item Objective Congruence: IOC) ผลประเมินได้ค่าระหว่าง 0.67-1.00 ซึ่งมากกว่า 0.50 แสดงว่า แบบทดสอบ มีคุณภาพและสามารถนำไปใช้ได้ จากนั้นนำแบบทดสอบไปทดลองใช้กับผู้สูงอายุชมรมผู้สูงอายุศูนย์บริการสาธารณสุข 6 สโมสรวัฒนธรรมหญิงจำนวน 30 คน แล้วนำมาหาค่าความยากง่ายของ แบบทดสอบ ซึ่งได้ค่าความยากง่าย อยู่ระหว่าง 0.20-0.73 และคำนวณค่าความเที่ยง โดยใช้วิธีการของคูเดอร์-ริชาร์ดสัน (KR-20) ได้ค่าความเที่ยงเท่ากับ 0.94 ซึ่งถือว่าแบบทดสอบมีคุณภาพ และสามารถนำไปใช้เก็บข้อมูลได้จริง

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยนำเสนอโครงการวิจัยคณะกรรมการจริยธรรมสำหรับพิจารณาโครงการวิจัยที่ทำในมนุษย์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ รหัสโครงการวิจัย SWUEC/E/G-301/2563 เมื่อวันที่ 7 ตุลาคม และจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในคน กรุงเทพมหานคร รหัสโครงการวิจัย U010q/64_EXP เมื่อวันที่ 4 มิถุนายน 2564 จากนั้นผู้วิจัยจึงดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลระหว่างเดือน กรกฎาคมถึงตุลาคม 2564 ซึ่งอยู่ในช่วงสถานการณ์การระบาดของโรคโควิด 19 จึงใช้แบบทดสอบออนไลน์ในการเก็บข้อมูลผ่านเครื่องมือ Google Form โดยประสานงานไปยังนักสังคมสงเคราะห์ ประจำศูนย์บริการสาธารณสุขที่เป็นผู้ดูแลรับผิดชอบผู้สูงอายุโดยตรงให้ช่วยอธิบายเพิ่มเติมและช่วยในการเก็บรวบรวมข้อมูล และนอกจากนี้ผู้วิจัยยังได้ลงพื้นที่เก็บข้อมูล ณ ชมรมผู้สูงอายุศูนย์บริการสาธารณสุขบางสวน โดยประสานงานไปยังนักสังคมสงเคราะห์ นักวันที่ผู้สูงอายุมีการรวมกลุ่มทำกิจกรรม ณ ชมรมฯ โดยก่อนเก็บข้อมูลมีการอธิบายให้ผู้สูงอายุเข้าใจในการทำแบบทดสอบ และหากไม่เข้าใจจึงอธิบายเป็นรายบุคคล ทั้งนี้ได้รับแบบทดสอบกลับคืนมา จำนวน 378 ชุด และเป็นแบบทดสอบที่มีความสมบูรณ์ทั้งหมด

4. วิเคราะห์ข้อมูลด้วยโปรแกรมคำนวณสำเร็จรูปเพื่อจัดกระทำข้อมูล ดังนี้

4.1 ใช้การแจกแจงความถี่และค่าร้อยละ วิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง

4.2 ใช้การหาค่าร้อยละ และค่าเฉลี่ย วิเคราะห์ระดับการรู้สารสนเทศสุขภาพ โดยข้อที่ตอบถูกให้ 1 คะแนน ตอบผิดหรือไม่ตอบ ให้ 0 คะแนน แล้วนำมาวิเคราะห์ข้อมูล โดยนำคะแนนของกลุ่มตัวอย่างมาคำนวณหาระดับการรู้สารสนเทศสุขภาพจากผลคะแนนทั้งหมดในแต่ละด้าน คิดเป็นค่าร้อยละของการรู้สารสนเทศสุขภาพ และเปรียบเทียบกับเกณฑ์ที่กำหนดไว้ มี 4 ระดับ ดังนี้ (Health Education Division, 2018)

คะแนน	การแปลความหมาย
คะแนนเท่ากับ หรือมากกว่าร้อยละ 80 สูงมาก ($\geq 80\%$ ของคะแนนเต็ม)	มีระดับการรู้สารสนเทศสุขภาพสูง
คะแนนเท่ากับ หรือมากกว่าร้อยละ 70 – 79 ($\geq 70 - < 80\%$ ของคะแนนเต็ม)	มีระดับการรู้สารสนเทศสุขภาพสูง
คะแนนเท่ากับ หรือมากกว่าร้อยละ 60 – 69 ปานกลาง ($\geq 60 - < 70\%$ ของคะแนนเต็ม)	มีระดับการรู้สารสนเทศสุขภาพ
คะแนนน้อยกว่าร้อยละ 60 (<60% ของคะแนนเต็ม)	มีระดับการรู้สารสนเทศสุขภาพต่ำ

4.3 ใช้สถิติ t-test แบบ Independent วิเคราะห์เปรียบเทียบการรู้สารสนเทศสุขภาพตามตัวแปรเพศ ระดับการศึกษา และรายได้

สรุปผลการวิจัย

1. ข้อมูลทั่วไปของผู้สูงอายุ พบว่า ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิงจำนวน 270 คน (ร้อยละ 71.4) มีระดับการศึกษาต่ำกว่าปริญญาตรี จำนวน 297 คน (ร้อยละ 78.6) มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนมากกว่า 5,000 บาทขึ้นไป จำนวน 200 คน (ร้อยละ 52.9) และมีอาชีพหลักในอดีต (ก่อนอายุ 60 ปี) ประเภทงานรับจ้าง จำนวน 144 คน (ร้อยละ 38.1) โดยผู้สูงอายุส่วนใหญ่มีโทรศัพท์มือถือใช้ส่วนตัว จำนวน 329 คน (ร้อยละ 87.0) มีความถี่ในการใช้คอมพิวเตอร์/โทรศัพท์มือถือเพื่อค้นหาข้อมูลเกี่ยวกับสุขภาพ มากกว่า 5 ครั้ง/สัปดาห์ จำนวน 117 คน (ร้อยละ 31.0) และค้นหาข้อมูลเกี่ยวกับสุขภาพค้นหาจากอินเทอร์เน็ต/สื่อสังคมออนไลน์ จำนวน 212 คน (ร้อยละ 56.1)
2. ผลการประเมินการรู้สารสนเทศสุขภาพของผู้สูงอายุสมาชิกชมรมผู้สูงอายุศูนย์บริการสาธารณสุข สุข ในเขตกรุงเทพมหานคร

ตารางที่ 1 ผลการประเมินการรู้สารสนเทศสุขภาพของผู้สูงอายุ

การรู้สารสนเทศสุขภาพ	คะแนนเต็ม	ร้อยละ	ระดับการรู้สารสนเทศสุขภาพ
1. ด้านการเข้าถึงสารสนเทศสุขภาพ			
1.1 ผู้สูงอายุสามารถกำหนดขอบเขตของสารสนเทศสุขภาพที่ต้องการใช้ได้	5	50.9	ต่ำ
1.2 ผู้สูงอายุสามารถเข้าถึงสารสนเทศสุขภาพที่ต้องการ ได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล	5	49.1	ต่ำ
รวม	10	50.1	ต่ำ
2. ด้านการประเมินสารสนเทศสุขภาพ			
2.1 ผู้สูงอายุสามารถประเมินสารสนเทศสุขภาพและแหล่งสารสนเทศได้อย่างมีวิจารณญาณ	12	41.7	ต่ำ
3. ด้านการใช้สารสนเทศสุขภาพ			
3.1 ผู้สูงอายุสามารถใช้สารสนเทศสุขภาพได้อย่างมีประสิทธิภาพ	4	58.7	ต่ำ
3.2 ผู้สูงอายุสามารถใช้สารสนเทศสุขภาพอย่างมีประสิทธิภาพและถูกต้องตามกฎหมาย	4	58.3	ต่ำ
รวม	8	58.5	ต่ำ
รวมทุกด้าน	30	50.1	ต่ำ

จากตาราง 1 พบว่าผู้สูงอายุมีระดับการรู้สารสนเทศสุขภาพโดยรวมอยู่ในระดับต่ำ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านการเข้าถึงสารสนเทศสุขภาพ ด้านการประเมินการรู้สารสนเทศสุขภาพ และด้านการใช้สารสนเทศสุขภาพผู้สูงอายุมีระดับการรู้สารสนเทศสุขภาพในระดับต่ำเช่นกัน

3. ผลการเปรียบเทียบการรู้สารสนเทศสุขภาพของผู้สูงอายุสมาชิกชมรมผู้สูงอายุ ศูนย์บริการสาธารณสุขในเขตกรุงเทพมหานครจำแนกตาม เพศ ระดับการศึกษา และรายได้

ตารางที่ 2 ผลการเปรียบเทียบการรู้สารสนเทศสุขภาพของผู้สูงอายุฯ จำแนกตามเพศ

การรู้สารสนเทศสุขภาพ	เพศชาย		เพศหญิง		t	P
	$\bar{X}$	S.D.	$\bar{X}$	S.D.		
ด้านการเข้าถึงสารสนเทศสุขภาพ	5.00	2.22	5.01	2.06	-.045	.963
ด้านการประเมินสารสนเทศสุขภาพ	5.27	2.58	4.90	2.04	1.356	.177
ด้านการใช้สารสนเทศสุขภาพ	4.57	2.13	4.72	2.04	-.643	.521
รวม	14.85	5.72	14.63	4.91	.343	.732

หมายเหตุ: $P < .05$

จากตารางที่ 2 พบว่า ผู้สูงอายุที่มีเพศแตกต่างกันมีการรู้สารสนเทศสุขภาพโดยรวม และรายด้านไม่แตกต่างกันซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐานการวิจัยข้อ 1

ตารางที่ 3 ผลการเปรียบเทียบการรู้สารสนเทศสุขภาพของผู้สูงอายุฯ จำแนกตามระดับการศึกษา

การรู้สารสนเทศสุขภาพ	ต่ำกว่าปริญญาตรี		ปริญญาตรีขึ้นไป		t	P
	$\bar{X}$	S.D.	$\bar{X}$	S.D.		
ด้านการเข้าถึงสารสนเทศสุขภาพ	4.80	2.00	5.74	2.32	-3.587	.000*
ด้านการประเมินสารสนเทศสุขภาพ	4.73	2.07	6.00	2.43	-4.662	.000*
ด้านการใช้สารสนเทศสุขภาพ	4.62	2.08	4.87	2.03	-.950	.343
รวม	14.17	4.94	16.61	5.47	-3.850	.000*

หมายเหตุ: * $P < .05$

จากตารางที่ 3 พบว่า ผู้สูงอายุที่มีระดับการศึกษาแตกต่างกันมีการรู้สารสนเทศสุขภาพโดยรวมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานการวิจัยข้อ 2

โดยผู้สูงอายุที่มีระดับการศึกษาปริญญาตรีขึ้นไปมีค่าเฉลี่ยระดับการรู้สารสนเทศสุขภาพ ($\bar{X}$ =16.61) สูงกว่าผู้สูงอายุที่มีระดับการศึกษาต่ำกว่าปริญญาตรี ($\bar{X}$ =14.71) และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่าผู้สูงอายุที่มีระดับการศึกษาแตกต่างกันมีการเข้าถึงสารสนเทศสุขภาพ และมีการประเมินสารสนเทศสุขภาพ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยผู้สูงอายุที่มีระดับการศึกษาระดับปริญญาตรีขึ้นไปมีค่าเฉลี่ยการเข้าถึงสารสนเทศสุขภาพ ($\bar{X}$ =5.74) สูงกว่าผู้สูงอายุที่มีระดับการศึกษาต่ำกว่าปริญญาตรี ($\bar{X}$ =4.80) และผู้สูงอายุที่มีระดับการศึกษาระดับปริญญาตรีขึ้นไปมีค่าเฉลี่ยการประเมินสารสนเทศสุขภาพ ($\bar{X}$ =6.00) สูงกว่าผู้สูงอายุที่มีระดับการศึกษาต่ำกว่าปริญญาตรี ($\bar{X}$ =4.73)

ตารางที่ 4 ผลการเปรียบเทียบการรู้สารสนเทศสุขภาพของผู้สูงอายุฯ จำแนกตามรายได้

การรู้สารสนเทศสุขภาพ	น้อยกว่า 5,000 บาท		มากกว่า 5,000 บาทขึ้นไป		t	P
	$\bar{X}$	S.D.	$\bar{X}$	S.D.		
	ด้านการเข้าถึงสารสนเทศสุขภาพ	4.59	2.04	5.37		
ด้านการประเมินสารสนเทศสุขภาพ	4.80	2.20	5.19	2.22	-1.696	.091
ด้านการใช้สารสนเทศสุขภาพ	4.89	2.08	4.49	2.04	1.921	.055
รวม	14.29	5.20	15.05	5.09	-14.28	.154

หมายเหตุ: *P<.05

จากตารางที่ 4 พบว่า ผู้สูงอายุที่มีรายได้แตกต่างกันมีการรู้สารสนเทศสุขภาพโดยรวมแตกต่างกัน ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐานการวิจัยข้อ 3 และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ในด้านการเข้าถึงสารสนเทศสุขภาพ ผู้สูงอายุที่มีรายได้แตกต่างกันมีการเข้าถึงสารสนเทศแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยที่ผู้สูงอายุที่มีรายได้มากกว่า 5,000 บาทขึ้นไปมีค่าเฉลี่ยการเข้าถึงสารสนเทศสุขภาพ ($\bar{X}$ =5.37) สูงกว่าผู้สูงอายุที่มีรายได้น้อยกว่า 5,000 บาท ($\bar{X}$ =4.59)

อภิปรายผลการวิจัย

จากผลการศึกษาการรู้สารสนเทศสุขภาพของผู้สูงอายุชมรมผู้สูงอายุศูนย์บริการสาธารณสุขในเขตกรุงเทพมหานคร มีประเด็นที่สามารถนำมาอภิปรายผลได้ ดังนี้

1. การประเมินสารสนเทศสุขภาพของผู้สูงอายุขมรมผู้สูงอายุฯ

จากผลการวิจัยที่พบว่า ผู้สูงอายุมักมีการรู้สารสนเทศสุขภาพโดยรวมอยู่ในระดับต่ำ ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะสาเหตุต่าง ๆ เช่น 1) ปัจจัยทางการศึกษาและทักษะความสามารถในการเรียนรู้ เนื่องจากกลุ่มผู้สูงอายุเป็นกลุ่มที่มีข้อจำกัดและอุปสรรคในด้านพื้นฐานการเรียนรู้ เช่น คนที่เรียนหนังสือน้อย อาจส่งผลต่อความเข้าใจในสารสนเทศสุขภาพที่ได้รับ หากไม่เข้าใจในสารสนเทศสุขภาพจะส่งผลให้ไม่สามารถนำสารสนเทศสุขภาพนั้นมาใช้ประโยชน์ในด้านการดูแลสุขภาพ การป้องกัน และการรักษาโรค เพราะความสามารถในการใช้ความรู้เพื่อส่งเสริมสุขภาพขึ้นอยู่กับ การเข้าถึง และการรับรู้สารสนเทศด้านสุขภาพที่เชื่อถือได้ (Kaewdumkerng & Tripetchsriurai, 2011; Singhasem, et al., 2019; Upatum, 2016) 2) ปัจจัยด้านการเปลี่ยนแปลงทางด้านร่างกาย และจิตใจ เนื่องจากกลุ่มผู้สูงอายุเป็นกลุ่มที่อาจมีความกังวลใจในด้านสุขภาพ การเจ็บป่วย เพราะสภาพร่างกายที่เปลี่ยนแปลงไปตามอายุที่สูงขึ้น จึงประสบปัญหาด้านสุขภาพ เช่น ประสิทธิภาพการได้ยิน น้อยลง ความคมชัดในการมองเห็นลดลง ร่างกายเคลื่อนไหวช้าลง ความจำไม่ดี ฯลฯ สิ่งเหล่านี้ ส่งผลให้เกิดผลกระทบต่อด้านจิตใจตามมา อีกทั้งกลัวการเป็นภาระกับครอบครัวและคนอื่น ๆ ดังนั้นเมื่อมีอาการเจ็บป่วยจึงค้นหาข้อมูลสารสนเทศสุขภาพเพื่อแก้ไขปัญหาเบื้องต้นด้วยตนเอง ก่อน ในขณะที่เดียวกันก็พบว่าผู้สูงอายุมักอยู่ในกลุ่มเสี่ยงที่อาจยอมรับหรือหลงเชื่อบุคคลที่ไว้วางใจ หรือแหล่งข้อมูลที่ใกล้ชิดได้ง่าย ทำให้ขาดความสามารถในการกลั่นกรองอันนำไปสู่การตัดสินใจ ที่ผิดพลาดได้ (Cutilli, 2015; Kaewdumkerng & Thammakul, 2015; Na Maha Sarakham, 2018; Singhasem, Krinara & Tiparat, 2019; Upatum, 2016) 3) ปัจจัยด้านตัวผู้ใช้สารสนเทศ เช่น ผู้สูงอายุขาดทักษะการค้นหาและการเข้าถึงสารสนเทศ ไม่ทราบและขาดทักษะการประเมินว่าแหล่งสารสนเทศสุขภาพใดบ้างที่มีความน่าเชื่อถือและให้ข้อมูลถูกต้อง และมักสอบถามข้อมูลด้านสุขภาพจากคนในครอบครัว เพื่อน ซึ่งอาจให้ข้อมูลที่ไม่ถูกต้อง (Boonchuay et al., 2019; Dinkhantod & Loifar, 2016; Upatum, 2016) ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยหลายชิ้นที่พบว่า ผู้สูงอายุมักมีการรู้สารสนเทศสุขภาพในระดับต่ำ (Nilnate, 2014; Kamkum, 2019; Parker, 2016; Schaeffer, Berens & Vogt, 2017; Sofia & Carla, 2016) ระดับไม่ดีหรือระดับที่เป็นปัญหา (Aunprom-me, Deeroem, & Homsombut, 2021; Junnual & Somchat, 2021; Kaewbanjak, Shumwangwapee, & Suwanaphant, 2021; Panurat, et al., 2019; Singhasem, Krinara, & Tiparat, 2019; Srithanee, 2017) และเป็นไปในทิศทางเดียวกันกับงานวิจัยของ Auttama & Seangpraw (2021) ที่พบว่าผู้สูงอายุมากกว่าครึ่งมีการรู้สารสนเทศสุขภาพในระดับก้ำกึ่งและไม่เพียงพอ

2. ผลการเปรียบเทียบการรู้สารสนเทศสุขภาพของผู้สูงอายุ

เมื่อเปรียบเทียบการรู้สารสนเทศสุขภาพของผู้สูงอายุ ตามตัวแปรเพศ ระดับการศึกษาและรายได้ พบว่า มีเพียงตัวแปรเดียวที่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ได้แก่ ระดับการศึกษา ซึ่งผลการวิจัยพบว่า ผู้สูงอายุที่มีระดับการศึกษาต่างกันมีการรู้สารสนเทศสุขภาพโดยรวมแตกต่างกัน โดยผู้สูงอายุที่มีระดับการศึกษาปริญญาตรีขึ้นไปมีการรู้สารสนเทศสุขภาพสูงกว่าผู้สูงอายุที่มีระดับการศึกษาต่ำกว่าปริญญาตรี อาจเป็นเพราะผู้สูงอายุที่มีระดับการศึกษาสูงกว่ามีโอกาสได้เรียนรู้ถึงวิธีการค้นหาข้อมูลมากกว่า จากประสบการณ์การเรียนรู้ดั้งเดิมจึงใช้ทักษะที่คิดตัวมาตั้งแต่ในอดีตให้สามารถค้นหาสารสนเทศ มีวิธีการเลือกแหล่งสารสนเทศ และรู้จักเลือกใช้สารสนเทศสุขภาพได้อย่างมีวิจารณญาณมากกว่า ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของของ Nilnate (2014) Noppakraw (2017) Auttama & Seangpraw (2021) Ansari, et al. (2016) Sofia & Carla (2016) Cutilli (2018) ที่พบว่าผู้สูงอายุที่มีระดับการศึกษาปริญญาตรีขึ้นไปมีการรู้สารสนเทศสุขภาพสูงกว่าผู้สูงอายุที่มีการศึกษต่ำกว่าระดับปริญญาตรี โดยผู้สูงอายุที่มีระดับการศึกษาสูงกว่ามีการเข้าถึงหรือการค้นคว้าข้อมูลเกี่ยวกับสุขภาพจากสื่อและแหล่งสารสนเทศในรูปแบบต่าง ๆ มีการทำความเข้าใจกับข้อมูลและตัดสินใจที่เหมาะสม จึงสามารถนำข้อมูลไปใช้ในการจัดการสุขภาพของตนเองได้ดีกว่า

เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ผู้สูงอายุที่มีระดับการศึกษาต่างกันมีการเข้าถึงและการประเมินสารสนเทศสุขภาพแตกต่างกัน โดยผู้สูงอายุที่มีการศึกษาระดับปริญญาตรีขึ้นไป มีการเข้าถึงและการประเมินสารสนเทศสุขภาพสูงกว่าผู้ที่มีระดับการศึกษาต่ำกว่าปริญญาตรี อาจเป็นเพราะผู้ที่มีการศึกษาระดับต่ำกว่ามีข้อจำกัดในการเข้าใจข้อมูลสุขภาพของบุคคล จึงส่งผลกระทบต่อความสามารถในการรับรู้และการเข้าถึงแหล่งสารสนเทศด้านสุขภาพ (Daemayu, Panuthai & Juntasopeepun, 2020) รวมถึงขาดความเข้าใจในการประเมินเนื้อหา การตรวจสอบ การวิเคราะห์ ข้อดี/ข้อเสีย และเปรียบเทียบข้อมูลด้านสุขภาพต่าง ๆ ที่มีความน่าเชื่อถือได้ และเลือกใช้อินเทอร์เน็ตที่เหมาะสม (Srithanee, 2017; Sukprasan, 2016) ซึ่ง สอดคล้องกับงานวิจัยของ Yoosamran, Chanaphan & Keankarn (2020) และ Liu, et al. (2015) ที่พบว่าผู้สูงอายุที่มีระดับการศึกษาสูงกว่ามีการเข้าถึงและการแสวงหาสารสนเทศสุขภาพมากกว่าผู้สูงอายุที่มีระดับการศึกษาต่ำกว่าและงานวิจัยของ Noppakraw (2017) และ Joveini (2019) ที่พบว่าระดับการศึกษาเป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุดของการรู้สารสนเทศสุขภาพ โดยบุคคลที่มีการศึกษต่ำกว่าอาจมีปัญหาในการทำความเข้าใจและการประเมินสารสนเทศ ซึ่งไม่สามารถ คิด วิเคราะห์ ประเมิน รวมถึงไม่กล้าตัดสินใจในการเลือกใช้อินเทอร์เน็ตทางด้านสุขภาพที่ถูกต้อง

ส่วนการเปรียบเทียบตัวแปรเพศและรายได้นั้น พบว่า ผู้สูงอายุมีการรู้สารสนเทศสุขภาพโดยรวมไม่แตกต่างกันทั้งสองตัวแปร อาจเป็นเพราะไม่ว่าเพศใดก็สามารถเข้าถึงสิทธิหลักประกันสุขภาพและเข้ารับบริการสุขภาพในสังคมได้อย่างเสมอภาคกัน (Singlor, 2021; Department of Women's Affairs and Family Development, 2020) ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ Panurat, S. et al. (2019) Sorensen et al. (2015) Cutilli (2015) และ Joveini (2019) ที่พบว่าเพศไม่ส่งผลต่อการรู้สารสนเทศสุขภาพ ส่วนรายได้ไม่พบความแตกต่างเช่นกัน อาจเป็นเพราะผู้สูงอายุที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไปจะได้รับสวัสดิการที่ทางภาครัฐจัดสรรเป็นเบี้ยยังชีพ ซึ่งเป็นเงินช่วยเหลือและแบ่งเบาภาระค่าใช้จ่ายค่าครองชีพในแต่ละเดือน เนื่องจากรายได้จากอาชีพผู้สูงอายุที่ทำอยู่ในแต่ละเดือนอาจไม่เพียงพอต่อการใช้จ่าย (Department of Older Person, 2022) และเนื่องจากกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยนี้เป็นสมาชิกของชมรมผู้สูงอายุศูนย์บริการสาธารณสุขสุขในเขตกรุงเทพมหานคร ดังนั้นการเข้าร่วมกิจกรรมของชมรมจะไม่มีภาระแบ่งแยกฐานะและกิจกรรมส่วนใหญ่ไม่เสียค่าใช้จ่ายโดยสมาชิกทุกคนได้รับกิจกรรมในแนวทางเดียวกัน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ Panurat, et al. (2019) Kaewbanjak, Shumwangwapee, & Suwanaphant (2021) และ Sofia & Carla (2016) ที่พบว่ารายได้ไม่ส่งผลต่อการรู้สารสนเทศสุขภาพ

เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า มีเพียงด้านการเข้าถึงสารสนเทศสุขภาพ ที่ผู้สูงอายุที่มีรายได้สูงกว่ามีการเข้าถึงสารสนเทศสุขภาพสูงกว่าผู้สูงอายุที่มีรายได้ต่ำกว่า อาจเป็นเพราะรายได้ และสถานะทางเศรษฐกิจของบุคคลเป็นปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลต่อการเข้าถึงสารสนเทศ เช่น ค่าใช้จ่ายในการเข้าถึงสารสนเทศ อาทิ การเสียค่าธรรมเนียมในการเข้าใช้บริการ ค่าใช้จ่ายในการเดินทางไปยังแหล่งสารสนเทศที่ห่างไกล เป็นต้น ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ Srikuankaew, Jiawiwatkul, & Thayansin (2018) Noppakraw (2017) และ Tiparat, Suwanweala, & Wauters (2018) ที่พบว่าผู้สูงอายุที่มีรายได้น้อยกว่าหรือเท่ากับ 5,000 บาท/เดือน อาจทำให้การเข้าถึงแหล่งความรู้ค่อนข้างมีจำกัด และเนื่องจากผู้ที่มีรายได้สูงมีทุนทรัพย์เพียงพอในการเข้าถึงแหล่งบริการสุขภาพ และมีความสามารถในการแสวงหาข้อมูลสุขภาพได้สะดวก และรวดเร็วจากแหล่งที่น่าเชื่อถือ

ข้อเสนอแนะในการวิจัย

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้

1.1 จากผลการวิจัยพบว่าผู้สูงอายุมีการรู้สารสนเทศสุขภาพโดยรวมอยู่ในระดับต่ำ ดังนั้นหน่วยงานที่เกี่ยวข้องอย่างศูนย์บริการสาธารณสุขในเขตกรุงเทพมหานครที่เป็นหน่วยงานรับผิดชอบชมรมผู้สูงอายุในสังกัด ควรมีการจัดกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพเชิงรุก และพัฒนาความรู้เพิ่มเติมเกี่ยวกับการรู้สารสนเทศสุขภาพในด้านต่าง ๆ ของผู้สูงอายุให้มากยิ่งขึ้น

1.2 จากผลการวิจัยพบว่าผู้สูงอายุมีการรู้สารสนเทศสุขภาพในด้านการประเมินสารสนเทศสุขภาพในระดับต่ำกว่าด้านอื่น ๆ ซึ่งในด้านการประเมินสารสนเทศสุขภาพ เป็นด้านที่สำคัญ เนื่องจากผู้สูงอายุไม่ค่อยมีการประเมิน หรือตรวจสอบโดยใช้วิจารณญาณอย่างถี่ถ้วนในการนำสารสนเทศสุขภาพไปใช้ ซึ่งอาจจะส่งผลทำให้ใช้สารสนเทศสุขภาพในทางที่ผิดได้หน่วยงานหรือบุคคลที่เกี่ยวข้องทางด้านสุขภาพ ควรมีการให้ความรู้ หรือจัดทำสื่อประชาสัมพันธ์ เพื่อให้ผู้สูงอายุเข้าใจและนำไปใช้ได้ถูกต้อง

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรมีการศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการรู้สารสนเทศสุขภาพของผู้สูงอายุ

2.2 ควรมีการศึกษาแบบผสานวิธีหรือศึกษาเชิงคุณภาพเพิ่มเติมเพื่อให้ได้ ผลการวิจัยเชิงลึกและครอบคลุมเกี่ยวกับการรู้สารสนเทศสุขภาพ

3. ข้อจำกัดในการวิจัย

3.1 เนื่องด้วยสถานการณ์โรคระบาดโควิด-19 ทำให้การเก็บข้อมูลค่อนข้างลำบาก ซึ่งทำให้การรวมกลุ่มของผู้สูงอายุในการทำกิจกรรมที่ชมรมค่อนข้างยาก ทำให้การติดต่อประสานงานต่าง ๆ ต้องใช้วิธีการติดต่อทางโทรศัพท์ และรูปแบบออนไลน์กับนักสังคมสงเคราะห์ที่เป็นดูแลรับผิดชอบเกี่ยวกับชมรมผู้สูงอายุโดยตรง

3.2 การเก็บข้อมูลกับผู้สูงอายุค่อนข้างต้องใช้เวลาเนื่องจากผู้สูงอายุบางคนอ่านหนังสือได้แต่ไม่คล่อง ผู้วิจัยต้องอ่านให้ฟังเพื่อให้ผู้สูงอายุตอบแบบทดสอบได้ง่ายยิ่งขึ้น และเนื่องจากแบบทดสอบมีเนื้อหาที่ใช้วัดความรู้ความเข้าใจ ถึงแม้ว่าผู้วิจัยจะพยายามใช้ภาษาที่ไม่เป็นทางการมากนัก ปรับให้ง่ายต่อความเข้าใจและเหมาะสมกับกลุ่มตัวอย่างมากที่สุดแล้วแต่ยังมีความยากในส่วนที่ต้องใช้เวลาในการอธิบายให้ผู้สูงอายุเข้าใจข้อคำถามและคำตอบเพื่อให้สามารถตอบแบบทดสอบได้ตรงกับความจริงมากที่สุด โดยแบบทดสอบอาจจะเพิ่มหรือลดจำนวนข้อที่มีความยากง่าย ปรับให้เหมาะสมตามบริบทของเนื้อหาจะทำให้ผู้สูงอายุมีความเข้าใจและทำแบบทดสอบได้เข้าใจมากยิ่งขึ้น

References

- Ansari, H., et al. (2016). Health Literacy in older adults and Its related factors: a cross-sectional study in Southeast Iran. **Health Scope**, 1-6.
- Aunprom-me, S., Deeroem, K. & Homsombut, Y. (2021). Health Literacy in Elderly from Nakhon Ratchasima Province. **Regional Health Promotion Center 9 Journal The Journal for Health Promotion and Environmental Health**, 14(33), 88-106. [In Thai]
- Auttama, N. & Seangpraw, S. (2021). Factors Predictor Health Literacy among Older Adults with Risk Hypertension Disease, Phayao Province. **Journal of Health Education**, 42(2), 75-85. [In Thai]
- Baker, D. W., et al. (2007). Health literacy and mortality among elderly persons. **Arch Intern Med**, 167, 1503-1509.
- Boonchuay, K. (2019). **Health Information Seeking and Use of Elderly People in the Crowded Community of Songkhla Province**. Retrieved November 15, 2022, from <https://km.li.mahidol.ac.th/wp-content/uploads/2020/01/CRM-2-Slide.pdf> [In Thai]
- Chantha, W. (2016). **Health literacy of self-care behaviors for blood glucose level control in patients with type 2 diabetes Chainat Provincer**. Master Degree of Public Health, Health Promotion Management, Faculty of Public Health, Thammasat University [In Thai]
- Cutilli, C. C. (2015). **Health literacy, health disparities and sources of health information in us older adults**. (Doctoral dissertation). Duquesne University, United States.
- Daemayu, A., Panuthai, S. & Juntasopeepun, P. (2020). Correlation between health literacy and self-management amongst older Thai Muslims with hypertension. **Journal of Thailand Nursing and Midwifery Council**, 35(3), 87-107. [In Thai]
- Department of Older Persons. (2019). **Measures to drive the national agenda on the aging society**. Bangkok: Depatrment. [In Thai]
- Department of Older Person. (2022). **Receiving premiums for the elderly**. Retrieved November 15, 2022, from <https://www.dop.go.th/enai/faq/view=967> [In Thai]
- Department of Women's Affairs and Family Development. (2020). **Introduction to Gender Equality**. Bangkok: Department [In Thai]

- Dewalt, D. A., et al. (2004). Literacy and health outcomes: a systematic review of the literature. **J Gen Intern Med**, 19(2), 1228-1239.
- Dinkhuntod, C. & Loifar. S. (2016). Health information behavior of the elderly in Nakhon Ratchasima. **Journal of Information Science**, 34(2), 75-89 [In Thai]
- Duangthipsirikul, S. (2014). **Aging society with the challenges of health management**. Health Technology and Policy Assessment Program, 2(17), 1-4. [In Thai]
- Health Education Division. (2018). **Enhancing and assessing health literacy and health behaviors Children and youth aged 7-14 years and people aged 15 years and over**. Nonthaburi: Department of Health Service support. [In Thai]
- Joveini, H. J., et al. (2019). Health literacy and its associated demographic factors in 18–65 year old, literate adults in Bardaskan, Iran. **Journal of Education and Health Promotion**, 31, 1-8.
- Junnual, N. & Somchat, S. (2020). Health literacy and health behaviors 3Aor 2Sor among elderly in Pho Yai Sub-district, Warin Chamrap District, Ubon Ratchathani Province. **Journal of Medicine and Public Health, Ubon Ratchathani University**, 3(2), 121-127. [In Thai]
- Kaewdumkerng, K. & Thammakul, D (2015). Health literacy promoting in aging population. **Journal of Health Science Research**, 9(2), 1-8. [In Thai]
- Kaewdumkerng, K. & Tripetchsriurai, N. (2011). **Health Literacy**. Nonthaburi: Department of Health Service support. [In Thai]
- Kaewbanjak, N., Shumwangwapee, P. Suwanaphant, K. (2021). Health Literacy Factors Associated with Health Behavior Among Elderly with Hypertension Disease in Khoksi Sub-District, Muang district, Khon Kaen Province. **Thai Journal of Public Health and Health Sciences**, 3(3), 1-15. [In Thai]
- Kamkum, N. (2019). **A study of health literacy of older persons, Bangkok metropolis**. Master of Nursing Science in Nursing Science Field of Study of Nursing Science, Faculty of Nursing, Chulalongkorn University. [In Thai]
- Khamkeaw, W. & Noppanatwongsakorn R. (2021). Needs of the elderly in Samphanthawong District, Bangkok, for social eelfare. **Dhammathas Academic Journal**, 21(1), 15-28. [In Thai]

- Kongsri, S. & Srisaad, S. (2018). The component of oral health literacy among elderly in Khon Kaen Province, Thailand. **Thai Dental Nurse Journal**, 29(2), 55-68. [In Thai]
- Krejcie, R. V., & Morgan, D. W. (1970). Determining sample size for research activities. **Educational and Psychological Measurement**, 30(3), 607–610.
- Liu, Y., et al. (2015). The health literacy status and influencing factors of older population in Xinjiang. **Iran J Public Health**, 44(7), 913-919.
- Ministry of Social Development and Human Security. (2003). **Older Persons Act, B.E. 2546**. Bangkok: Ministry. [In Thai]
- Nakaseni, S. (2018). Self-Healthcare Behavior of The Elderly in Bangkok. **Rajabhat Rambhai Barni Research Journal**, 12(1), 39-48. [In Thai]
- Na Maha Sarakham, P (2018). **elderly health**. Bangkok: Ramkhamhaeng University Press. [In Thai]
- Nilnate, W. (2014). **Health literacy in Thai elders in senior citizens club of Bangkok**. Doctor of Philosophy Program in Health Research and Management, Faculty of Medicine, Chulalongkorn University. [In Thai]
- Noppakraw, J. (2017). **Health Literacy and Self-Management in Older Persons with Type 2 Diabetes Mellitus**. Master of Nursing Science (Gerontological Nursing), Graduate School, Chiang Mai University. [In Thai]
- Parker, W. (2016). **Health literacy among elderly hispanics and medication usage**. (Doctoral dissertation). Walden University, United States.
- Panurat, S. et al. (2019). Factors related to health literacy among the elderly in Pak Phli District, Nakhonnayok Province. **Journal of the Police Nurses**, 11(1), 86-94. [In Thai]
- Phromphak, C. (2013). **entering the aging society of Thailand**. Bangkok: The Secretariat of The Senate. [In Thai]
- Schaeffer, D., Berens, E., & Vogt, D. (2017). Health literacy in the German population. **Ärzteblatt International**, 114, 53-60.
- Singhasem, P. et al. (2019). action research to promote health literacy in Older People: A Survey Research in a Community, Trang Province. **Journal of Health Science**, 29(5), 790-802. [In Thai]

- Singhasem, P., Krinara, P. & Tiparat, W. (2019). Correlation between Health Literacy and Health Behaviors in Older People: A Survey Research in a Community, Trang Province. **Boromarajonani College of Nursing, Uttaradit Journal**, 11, 37-51. [In Thai]
- Singlor, P. (2021). **regardless of gender Living in a society that can play a role, has the right to Self-government and access to resources can lead to better health**. Retrieved from <https://www.sdgmovement.com/2021/02/22/gender-health-disparities-mosuo-ethnicity/> [In Thai]
- Sofia, V., & Carla, S. (2016). Health literacy of a sample of Portuguese elderly. **Applied Research In Health And Social Sciences: Interface And Interaction**, 13(1), 14-26.
- Sorensen, K. et al. (2015). Health literacy in Europe: Comparative results of the European health literacy survey (HLS-EU). **European Journal of Public Health**, 25(6), 1053-1058.
- Srikuankaew A., Jiawiwatkul, A. & Thayansin, S. (2018). The relationship between happiness, health literacy and quality of life of elderly: A case study in Wiang Elderly School, Fang District, Chiang Mai Province. **MFU Connexion**, 7(2), 76-95. [In Thai]
- Srithanee, K. (2017). Relationship between Health Literacy and Quality of the Elderly's Life at the Central Part of the North-East Thailand. **Journal of Health Systems Research**, 11(1), 26-36. [In Thai]
- Sukprasan, T. (2016). **The relationship between health literacy and blood sugar level control in patients with type 2 diabetes**. Master of Health Major in Health Promotion Management, Faculty of Public Health, Thammasat University [In Thai]
- Tiparat, W., Suwanweala, S. & Wauters, Y. (2018). Factors predicting health literacy of older people with hypertension and co-morbidity in Trang Province. **The Southern College Network Journal of Nursing and Public Health**, 7(2), 26-38. [In Thai]
- TNN Thailand. (2020). **Study finds elderly people at greatest risk from COVID-19**. Retrieved from <https://www.tnnthailand.com/content/33617>. [In Thai]
- Upatum, P. (2016). Health Information Seeking Behavior of Elderly. **Parichart Journal**, 29(2), 71-78. [In Thai]
- Yoosamran, K., Chanaphan, S. & Keankarn, P. (2020). The relationship between health literacy and self-care health behaviors among older adults in Muen Wai Sub-district, Muang

District, Nakhon Ratchasima Province, **Journal of Health and Nursing Education**,
26(1), 153-167. [In Thai]

โครงการจดหมายเหตุการวิจัยไทย

นำทิพย์ วิภาวิน¹, ประสิทธิ์ชัย เลิศรัตนเคหกาล², ศุภชัย จันผาก³ กนกวรรณ บัวงาม⁴
ปรีดี ปลื้มสำราญกิจ⁵ ธนภัคสร วิภาวิน⁶ ชาตรี วงษ์แก้ว⁷

บทคัดย่อ

บทความทางวิชาการนี้เป็นกิจกรรมส่งเสริมและสนับสนุนการวิจัยและนวัตกรรมที่ได้รับทุนสนับสนุนจากสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ วัตถุประสงค์ของโครงการเพื่อ 1) จัดทำเกณฑ์และแนวปฏิบัติในการคัดเลือกเอกสารจดหมายเหตุการวิจัยของไทย 2) จัดทำมาตรฐานการจัดเก็บเอกสารจดหมายเหตุของสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ โดยการวิเคราะห์เนื้อหาและจัดทำเมทาดาทาเอกสารจดหมายเหตุการวิจัยไทย 3) แปลงเอกสารสำคัญของสำนักงานการวิจัยแห่งชาติและเอกสารที่สำคัญของการวิจัยไทยให้เป็นไฟล์ดิจิทัลตามมาตรฐานที่กำหนด 4) ออกแบบและพัฒนาแอปพลิเคชันคลังสารสนเทศดิจิทัลจดหมายเหตุการวิจัยไทยและเว็บพอร์ทัลโครงการจดหมายเหตุการวิจัยไทย และการเชื่อมโยงข้อมูลจดหมายเหตุ 5) ออกแบบและพัฒนาแอปพลิเคชันคลังสารสนเทศจดหมายเหตุต่างประเทศ ทูลกระหม่อมอาจารย์และเว็บพอร์ทัลจดหมายเหตุต่างประเทศ ทูลกระหม่อมอาจารย์ และ 6) จัดทำรายงานเป็นภาษาอังกฤษและการเตรียมเอกสารประกอบการขอรับการรับรองมาตรฐานคอร์ทริสซีสของคลังสารสนเทศจดหมายเหตุการวิจัยไทย

การศึกษานี้เป็นการวิเคราะห์เอกสารและการพัฒนาระบบ กลุ่มเป้าหมายคือ เอกสารจดหมายเหตุของสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ จำนวน 6,450 รายการ เครื่องมือเก็บรวบรวมข้อมูล คือ แบบบันทึกข้อมูล และ เครื่องมือที่ใช้ในการพัฒนาระบบ คือ โปรแกรม PHP (Professional Home Page) โปรแกรม MySQL โปรแกรม AToM และ โปรแกรม OMeka

ผลการศึกษาพบว่า 1) เกณฑ์และแนวปฏิบัติในการคัดเลือกเอกสารจดหมายเหตุแบ่งเนื้อหาออกเป็น 11 กลุ่ม ครอบคลุมเนื้อหาที่สำคัญของเอกสารจดหมายเหตุที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย

¹ ประธานกรรมการบริหารหลักสูตรดุสิตบัณฑิตแขนงวิชาสารสนเทศศาสตร์ สาขาวิชาศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช อีเมล: namtip.wip@stou.ac.th

² ผู้อำนวยการกลุ่มวิจัยและพัฒนาห้องสมุด สำนักหอสมุดแห่งชาติ อีเมล: eak.pras@hotmail.com

³ นักพัฒนาโปรแกรมอาวุโส บริษัท โซโซ กรุ๊ป จำกัด อีเมล: supachaiyt@gmail.com

⁴ บรรณารักษ์ หอสมุดแห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ อีเมล: kbuagam@tu.ac.th

⁵ บรรณารักษ์ ห้องสมุดโรงเรียนเสนาธิปไตย กรมแพทย์ทหารบก อีเมล: preedee.pluemsamrungit@gmail.com

⁶ นักศึกษาหลักสูตรมหาบัณฑิต สาขาการวิเคราะห์นโยบายสาธารณะ มหาวิทยาลัยดัมเปเร ฟินแลนด์ อีเมล: tanavipa@gmail.com

⁷ นักศึกษาหลักสูตรดุสิตบัณฑิต แขนงวิชาสารสนเทศศาสตร์ สาขาวิชาศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช อีเมล: ochakaew@gmail.com

ของประเทศไทย 2) มาตรฐานการจัดเก็บเอกสารจดหมายเหตุเป็นการใช้มาตรฐาน ISAD (G) ในการอธิบายเนื้อหาได้ดำเนินการกำหนดรหัสเอกสารเพื่อใช้เป็นรหัสอ้างอิง 3) แปลงเอกสารสำคัญให้เป็นไฟล์ดิจิทัลตามมาตรฐานที่กำหนดโดยใช้รูปแบบ JPEG และ PDF มีความละเอียดภาพ 72-300 dpi ขนาดภาพ 1240x720 pixels 4) พัฒนาแอปพลิเคชันคลังสารสนเทศดิจิทัลจดหมายเหตุการวิจัยไทย ประกอบด้วย 3 ส่วนโดยใช้เว็บพอร์ทัลเชื่อมโยงกับโปรแกรม AToM 5) พัฒนาแอปพลิเคชันคลังสารสนเทศจดหมายเหตุต่างประเทศ ทูลกระหม่อมอาจารย์โดยใช้เว็บพอร์ทัลเชื่อมโยงกับโปรแกรม Omeka และ 6) รายงานเป็นภาษาอังกฤษและเตรียมเอกสารประกอบคลังสารสนเทศจดหมายเหตุการวิจัยไทยตามข้อกำหนด 16 ข้อเพื่อขอรับการรับรองมาตรฐานคอร์ทรีสซึล

คำสำคัญ: เอกสารจดหมายเหตุ, การวิจัยไทย, คลังสารสนเทศจดหมายเหตุ

(Received: 3 November 2022; Revised: 26 February 2023; Accepted: 15 March 2023)

Thai Research Archives Project

Namtip Wipawin¹, Prasittichai Lertratanak², Supachai Chunfark³, Kanokwan Buangam⁴,
Preedee Pluemsamrungit⁵, Tanapaksorn Vipavin⁶, Chatree Wongkaew⁷

Abstract

This academic article was funded by a National Research Council campaign to promote Thai research activities and innovation. The objectives were to: 1) state a set of criteria and protocol for selecting appropriate publications for Thai research archives; 2) analyze the contents for preservation standards and metadata descriptions for collecting Thai research archival materials; 3) digitize significant National Research Council hard copies and other documents related to research in Thailand for preservation in digital format; 4) design and develop a digital repository application and web portal for the Thai Research Archives project, and create a programming application (app) interface linking with different research repositories; 5) design and develop a digital repository application and web portal for the HRH Princess Sirindhorn Oversea Archives project; and 6) compile assessment reports and related Thai Research Archives Repository (TRAR) evidence for the application of CoreTrustSeal certification.

This research comprised documentary analysis and system development. The target number of National Research Council documents was up to 6,450 files. Data was collected by a designated data form used with software development instruments such as professional home page (PHP), MySQL, AtoM and Omeka.

The following were the outcomes: 1) Thai research archival documents may be divided into 11 categories to encompass the significance of Thai research work; 2) the appropriate preservation standard for Thai research archives is ISAD(G), with file coding specifications to identify and

---

¹Chair of the Ph.D. Program in Information Science, School of Liberal Arts, Sukhothai Thammathirat Open University. E-mail: namtip.wip@stou.ac.th

²Prasittichai Lertratakehakarn, Director of Research and Development Library Group, National Library of Thailand. E-mail: eak.pras@hotmail.com

³Senior Software Developer, Chayo Group Public Company Limited. E-mail: supachaiytk@gmail.com

⁴Librarian, Thammasat University Library. E-mail: kbuangam@tu.ac.th

⁵Librarian, Army Medical Field Service School Library, Royal Thai Army Medical Department. E-mail: preedee.pluemsamrungit@gmail.com

⁶Master Degree Student in Public Policy Analysis, Tampere University, Finland. E-mail: tanavipa@gmail.com

⁷Ph.D. Candidate in Information Science Program, School of Liberal Arts, Sukhothai Thammathirat Open University E-mail: ochakaew@gmail.com

reference documents; 3) the compatible digital file format is 72-300 dots per inch (dpi) resolution and 1240x720 pixels for JPEGs and PDFs, respectively; 4) the Thai Research Archives Repository app combines three main functions: connecting the AtoM database system through the web portal; 5) the HRH Princess Sirindhorn Oversea Archives Project app connects a web portal to the Omeka database system; and 6) assessment reports were completed and submitted in English with comprehensive details following the 16 criteria for CoreTrustSeal certification.

Keywords: Archival Materials, Thai Research, Digital Archive Repository

บทนำ

จดหมายเหตุ (Archives) หรือเอกสารจดหมายเหตุ (Archival Materials) เป็นเอกสารสำคัญที่ถือว่าเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชาติ (Cultural Heritage) ประเภทหนึ่งที่ต้องจัดการอย่างเป็นระบบ เนื่องจากเป็นหลักฐานชั้นปฐมภูมิ (Primary Sources) และเป็นเอกสารต้นฉบับซึ่งสิ้นกระแสการปฏิบัติงานของส่วนราชการ สถาบัน เอกชน ที่ผ่านการวินิจฉัยว่ามีคุณค่าสมควรเก็บรักษาไว้ตลอดไป นอกจากนี้ยังถือว่าเป็นเอกสารการดำเนินงานของหน่วยงานของรัฐที่เป็นสมบัติของชาติที่มีคุณค่าทางการบริหารงาน ทางกฎหมาย และการค้นคว้าวิจัย (Millar, 2017, p. 17) จดหมายเหตุการวิจัยไทย จึงเป็นจดหมายเหตุของหน่วยงานที่รับผิดชอบการวิจัยของชาติ เป็นเอกสารการดำเนินงานตามแผนงาน โครงการต่าง ๆ เป็นเครื่องมือสำคัญที่ช่วยให้ผู้บริหารและผู้ปฏิบัติงานใช้เป็นข้อมูลศึกษาเพื่อกำหนดนโยบาย วางแผน การตัดสินใจเพื่อกำหนดสั่งการ ในกิจกรรมการดำเนินงานที่กำหนดไว้ในปัจจุบัน (Angsusing, 2018a, p.17) เอกสารที่เป็นหลักฐานทางกฎหมายยังใช้อ้างอิงเพื่อปกป้องและคุ้มครองสิทธิประโยชน์เมื่อเกิดการฟ้องร้อง และเอกสารทางการเงินจะแสดงสถานะทางการเงิน และการใช้จ่ายเงินของหน่วยงาน หากนำเอกสารจดหมายเหตุของการวิจัยไทยมารวบรวมไว้เอกสารทั้งหมดจะสะท้อนประวัติ พัฒนาการ เหตุการณ์ กิจกรรมสำคัญ อันมีคุณค่าต่อการศึกษาประวัติและความก้าวหน้าของหน่วยงานนั้น ตลอดจนสะท้อนผลงานของบุคคลสำคัญผู้เกี่ยวข้องกับกิจกรรมตามที่ปรากฏในเอกสาร สามารถใช้อ้างอิงประวัติ แนวความคิด ทักษะคิด มุมมองของบุคคลนั้นที่สะท้อนจากการปฏิบัติงานในช่วงเวลานั้น ๆ

จดหมายเหตุเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์เช่นเดียวกับพงศาวดาร เช่น จดหมายเหตุรายวัน จดหมายเหตุโทร เป็นต้น ซึ่งความหมายในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (Office of the Royal Society, 2011, p. 298) อธิบายว่า หมายถึง หนังสือบอกข่าวคราวที่เป็นไป รายงานหรือบันทึกเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น เอกสารที่ส่วนราชการ รัฐวิสาหกิจ หรือเอกชน ผลิตขึ้นเพื่อใช้เป็นหลักฐานและเครื่องมือในการปฏิบัติงาน สำหรับความหมายของจดหมายเหตุ (Archives) ตามหลักวิชาการสากลของการดำเนินงานจดหมายเหตุ หมายถึง เอกสารต้นฉบับ (Original) ซึ่งสิ้นกระแสการปฏิบัติงานของส่วนราชการหรือ สถาบันเอกชนที่ผ่านการวินิจฉัยว่ามีคุณค่าสมควรเก็บรักษาไว้ตลอดไป เอกสารสำคัญนี้ เรียกว่า เอกสารจดหมายเหตุ เป็นเอกสารที่ส่วนราชการ รัฐวิสาหกิจหรือเอกชนผลิตขึ้นเพื่อใช้ในการปฏิบัติงาน เมื่อสิ้นกระแสนายการใช้งานแล้ว โดยจะมีอายุประมาณ 20-30 ปีได้รับการประเมินคุณค่าจำเป็นที่จะต้องเก็บตลอดไปเพราะมีความสำคัญต่อประวัติพัฒนาการของหน่วยงานนั้น ๆ ซึ่งมีความสำคัญต่อประวัติศาสตร์ของชาติ (Angsusing, 2018b, p.47-48)

เอกสารเหล่านี้ได้รับการสงวนรักษาไว้อย่างถาวรในหอจดหมายเหตุเพื่อเป็นหลักฐานสำคัญในการศึกษาค้นคว้าอ้างอิงการวิจัยเชิงประวัติศาสตร์ และการตัดสินใจทางกฎหมายจึงเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สำคัญยิ่งของชาติจำเป็นต้องได้รับการจัดเก็บรักษาไว้อย่างเป็นระบบและถูกต้องตามหลักวิชาการจดหมายเหตุ เอกสารสำคัญนี้ เรียกว่า จดหมายเหตุ หรือเอกสารจดหมายเหตุ (Millar, 2017, p.3)

ดังนั้น จดหมายเหตุจึงเป็นเอกสารของหน่วยงานที่เกิดจากกิจกรรมหรือการปฏิบัติงานที่หมดอายุการใช้งานแล้ว นำมาเก็บไว้เพื่อเป็นหลักฐานการดำเนินงานและผ่านการประเมินค่าว่าเป็นเอกสารที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ จดหมายเหตุเป็นข้อมูลขั้นต้นที่สำคัญและน่าเชื่อถือได้มากที่สุด จัดเรียงตามแหล่งที่มา และจัดเรียงตามรูปแบบเดิมของหน่วยงานที่จัดไว้ (Amitrapai, 2009, pp. 131-132; The National Archives of Thailand, 2017, p. 5)

การจัดทำจดหมายเหตุเพื่อบันทึกเรื่องราวสำคัญในประเทศไทยจึงมีความจำเป็นที่สะท้อนให้เห็นความเป็นมาและการพัฒนาที่มีคุณค่าต่อการสงวนรักษาและการต่อยอดองค์ความรู้ที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาประเทศ จดหมายเหตุเอกสารสำคัญที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์มีหน่วยงานที่ดำเนินการในหอจดหมายเหตุของชาติ หอจดหมายเหตุของหน่วยงานและสถาบันการศึกษา รวมถึงจดหมายเหตุเฉพาะเรื่องหลายแห่ง ตัวอย่างเช่น เอกสารจดหมายเหตุของท่านพุทธทาส อินทปัญโญ ซึ่งเก็บรักษาอยู่ที่หอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2549 ประกอบด้วยเอกสารลายลักษณ์ เช่น บันทึกร่าง ๆ จดหมายโต้ตอบ เอกสารการบรรยายธรรมงานเขียน งานแปล และเอกสารโสตทัศนจดหมายเหตุ เช่น ภาพถ่าย ฟิล์ม สไลด์ แถบบันทึกเสียง การแสดงธรรม ตลอดจนหนังสือ และสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ ที่ท่านพุทธทาส ได้รวบรวมไว้ (Sukkharom, 2018, p. 380)

จากการศึกษาวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องพบว่ามีการพัฒนาระบบจดหมายเหตุอย่างต่อเนื่องเพื่อสงวนรักษาและเผยแพร่ความเชื่อมโยงเรื่องราวจากอดีตถึงปัจจุบัน เช่น ห้องสมุดมหาวิทยาลัย มีความพยายามร่วมมือกับชุมชนในการรวบรวมเรื่องราวในศตวรรษที่ 21 เพื่อบันทึกไว้ในหอจดหมายเหตุของมหาวิทยาลัย (Mazzia, & De Armond, 2021) การศึกษาคอลเล็กชันจดหมายเหตุชุมชนในประเทศโปแลนด์ เกี่ยวกับวิธีการจัดการและการอธิบายเอกสารจดหมายเหตุ การจัดทำเครื่องมือช่วยค้นและการสังเกตสภาพจริงของงานจดหมายเหตุชุมชน ทำให้ทราบบริบทของเอกสารจดหมายเหตุและแนวปฏิบัติงานจดหมายเหตุของหอจดหมายเหตุแต่ละแห่งที่มีความพร้อมแตกต่างกัน แต่มีวิธีการดำเนินงานตามหลักการของงานจดหมายเหตุ (Wisniewska-Drewniak, 2021) และจากการเขียนเล่าเรื่องโดยนักจดหมายเหตุ ซึ่งนักจดหมายเหตุจะต้องทำให้ผู้คนเข้าใจ สนับสนุน และมีส่วนร่วมในงานจดหมายเหตุให้ตอบสนองต่อพันธกิจขององค์กร วิธีหนึ่ง

ที่จะได้รับการสนับสนุนคือการทำให้ผู้ใช้เข้าถึงงานจดหมายเหตุได้ ซึ่งกลุ่มเป้าหมายสำคัญอันหนึ่งคือเยาวชน ในอดีตนักจดหมายเหตุจะไปพบเด็กและเยาวชนที่ห้องเรียนเพื่อเล่าเรื่อง และพาเด็กมาเยี่ยมชมหอจดหมายเหตุ โดยได้จัดเตรียมสื่อการเรียนการสอนเช่นเอกสารจดหมายเหตุและตัวแทนเอกสารให้แก่ครู นอกจากนี้ยังมีการเล่าเรื่องจากหนังสือ ภาพยนตร์ รายการโทรทัศน์ที่กำกับโดยเยาวชน (Sweeney & Avery, 2021) ทั้งนี้เป้าหมายสำคัญคือการทำให้เด็กและเยาวชนตระหนักถึงคุณค่าของเอกสารจดหมายเหตุและหลักฐานการอ้างอิงทางประวัติศาสตร์ที่บอกเล่าเรื่องราวได้ และเป็นแหล่งข้อมูลที่เชื่อถือได้

สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.) ตระหนักถึงความสำคัญในการพัฒนาจดหมายเหตุการวิจัยไทย เพื่อเป็นความทรงจำขององค์กร (Organizational Memory) ด้านการวิจัยของชาติ ซึ่งเป็นทรัพย์สินทางปัญญาที่สะท้อนให้เห็นพัฒนาการ การเปลี่ยนแปลง ความก้าวหน้าในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์ การสร้างนวัตกรรมและภูมิปัญญาของไทย โดยกองระบบและบริหารข้อมูลเชิงยุทธศาสตร์ด้านวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.) ดำเนินงานตามมาตรฐานสากลในการจัดการเอกสารจดหมายเหตุเพื่อการสงวนรักษาและเข้าถึงได้ในระยะยาว ดังกล่าวนั้น จึงเห็นควรดำเนินการพัฒนาโครงการจดหมายเหตุการวิจัยไทย ที่สอดคล้องกับมาตรฐานสากล

วัตถุประสงค์ เพื่อ

1. จัดทำเกณฑ์และแนวปฏิบัติในการคัดเลือกเอกสารจดหมายเหตุการวิจัยของไทย
2. จัดทำมาตรฐานการจัดเก็บเอกสารจดหมายเหตุของสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ โดยการวิเคราะห์เนื้อหาและจัดทำเมทาดาทาเอกสารจดหมายเหตุการวิจัยไทย
3. แปลงเอกสารสำคัญของสำนักงานการวิจัยแห่งชาติและเอกสารที่สำคัญของการวิจัยไทยให้เป็นไฟล์ดิจิทัลตามมาตรฐานที่กำหนด
4. ออกแบบและพัฒนาแอปพลิเคชันคลังสารสนเทศดิจิทัลจดหมายเหตุการวิจัยไทยและเว็บไซต์คลังโครงการจดหมายเหตุการวิจัยไทย และการเชื่อมโยงข้อมูลจดหมายเหตุ
5. ออกแบบและพัฒนาแอปพลิเคชันคลังสารสนเทศหอจดหมายเหตุต่างประเทศ ทุลกระหม่อมอาจารย์และเว็บไซต์หอจดหมายเหตุต่างประเทศ ทุลกระหม่อมอาจารย์
6. จัดทำรายงานเป็นภาษาอังกฤษและการเตรียมเอกสารประกอบการขอรับการรับรองมาตรฐานคอร์ทรัสต์ซีล (CoreTrustSeal) ของคลังสารสนเทศจดหมายเหตุการวิจัยไทย

วิธีการศึกษา

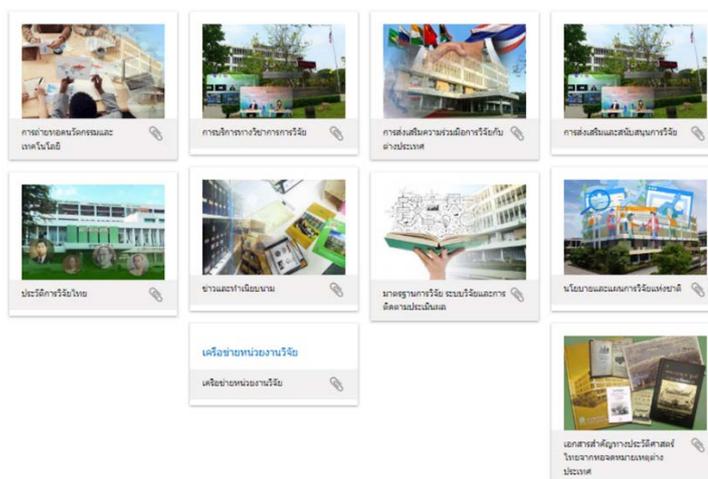
การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้เป็นการวิเคราะห์เอกสารและการพัฒนาระบบ ประชากรที่ใช้ในการศึกษา คือ เอกสารจดหมายเหตุของสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ จำนวน 6,450 รายการ เครื่องมือเก็บรวบรวมข้อมูลคือ แบบบันทึกข้อมูล และ เครื่องมือที่ใช้ในการพัฒนาระบบ คือ โปรแกรม PHP (Professional Home Page) โปรแกรม MySQL โปรแกรม AToM และ โปรแกรม OMeka

ผลการศึกษา

ผลการศึกษานี้จำแนกออกเป็น 6 ด้าน ดังนี้

1. ผลการจัดทำเกณฑ์และแนวปฏิบัติในการคัดเลือกเอกสารจดหมายเหตุการวิจัยของไทย

การคัดเลือกเอกสารจดหมายเหตุได้เริ่มต้นจัดทำเกณฑ์และแนวปฏิบัติในการคัดเลือกเอกสารจดหมายเหตุการวิจัยไทย โดยแบ่งเนื้อหาออกเป็น 11 กลุ่ม ครอบคลุมเนื้อหาที่สำคัญของเอกสารจดหมายเหตุที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยของประเทศไทย ได้แก่ 1) ประวัติการวิจัยไทย 2) นโยบายและแผนการวิจัยแห่งชาติ 3) การส่งเสริมและสนับสนุนการวิจัย 4) การส่งเสริมความร่วมมือการวิจัยกับต่างประเทศ 5) มาตรฐานการวิจัย ระบบวิจัยและติดตามประเมินผล 6) การถ่ายทอดนวัตกรรมและเทคโนโลยี 7) การบริการทางวิชาการการวิจัย 8) เอกสารสำคัญทางประวัติศาสตร์ไทยจากจดหมายเหตุต่างประเทศ 9) เครือข่ายหน่วยงานวิจัย 10) ข่าวและทำเนียบนาม และ 11) สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 การจัดกลุ่มเนื้อหาเอกสารจดหมายเหตุโครงการจดหมายเหตุการวิจัยไทย

จากนั้นจึงพิจารณาลักษณะของเอกสารจดหมายเหตุว่าควรจัดอยู่ในกลุ่มย่อยใด ชุดใด และเลือกว่าจะจัดเก็บเอกสารนั้นในระดับไฟล์หรือเรื่อง เพื่อให้มีความสัมพันธ์กันของเอกสารในแต่ละกลุ่ม โดยแต่ละกลุ่มเนื้อหา จำแนกออกเป็น 4 ระดับได้แก่ ระดับกลุ่มย่อย (Sub-fond) ระดับชุด (Series) ระดับแฟ้ม (File) และระดับหน่วย (Item) ดังตัวอย่างการจำแนกกลุ่มเนื้อหาแต่ละระดับ ดังภาพที่ 2

ตัวอย่างการจำแนกกลุ่มเนื้อหาแต่ละระดับ

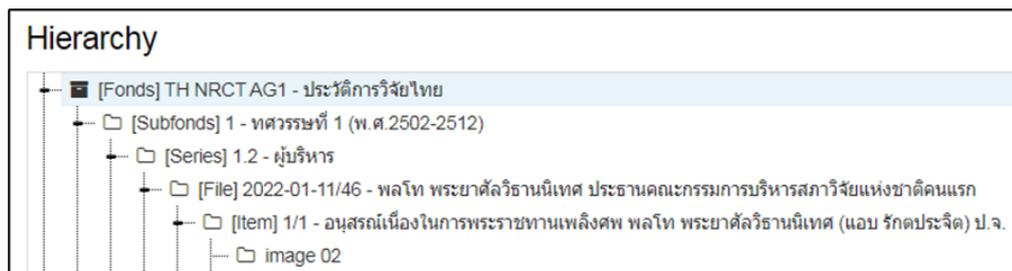
[Fond / Group] ประวัติ วช.

[Sub-fond] ทศวรรษที่ 1 (พ.ศ.2502-2512)

[Series] ผู้บริหาร

[File] พลโท พระยาศลวิธานนิต

[item] หนังสืออนุสรณ์งานศพ

ภาพที่ 2 ตัวอย่างการจำแนกกลุ่มเนื้อหาเอกสารจดหมายเหตุโครงการจดหมายเหตุการวิจัยไทย

ที่มา: Thai Research Archives Repository, 2021b

2. ผลการจัดทำมาตรฐานการจัดเก็บเอกสารจดหมายเหตุของสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ โดยการวิเคราะห์เนื้อหาและจัดทำเมทาตาเอกสารจดหมายเหตุการวิจัยไทย

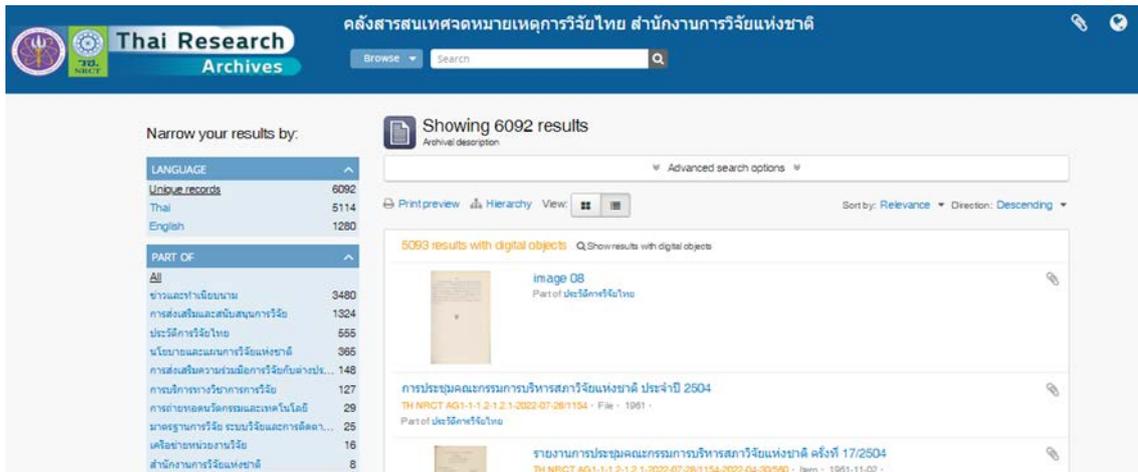
มาตรฐานการจัดเก็บเอกสารจดหมายเหตุเป็นการใช้มาตรฐาน ISAD (G) หรือ General International Standard Archival Description ในการอธิบายเนื้อหาได้ดำเนินการกำหนดรหัสเอกสารเพื่อใช้เป็นรหัสอ้างอิง (Reference Code) ประกอบด้วยพยัญชนะภาษาอังกฤษแทนรหัสเอกสาร ตัวเลขแสดงระดับของเอกสารและใช้เครื่องหมายมหัพภาค (.) คั่นระหว่างตัวเลขประจำเอกสารแต่ละระดับ ตัวอย่างการแบ่งเป็นระดับระดับกลุ่มเอกสาร (Fond) ระดับกลุ่มเอกสารรอง (Sub-Fond) และระดับชุดเอกสาร (Series) ตามลำดับ ดังแสดงในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ตัวอย่างการแบ่งเป็นระดับของเอกสารจดหมายเหตุ

TH NRCT AG 1.2.5		
ตัวย่อ/ตัวเลข	คำเต็ม	ความหมาย
TH	Thai	ภาษาไทย
NRCT	National Research Council of Thailand	สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ
AG	Archive Group	กลุ่มเอกสารจดหมายเหตุ
1		เนื้อหาของกลุ่มเอกสาร เรื่องประวัติศาสตร์วิจัยไทย
2		เนื้อหาของกลุ่มเอกสารเรื่อง ประวัติศาสตร์วิจัยไทยในทศวรรษที่ 2 (พ.ศ. 2512-2521)
5		เนื้อหาของระดับชุดเอกสารเรื่อง ประวัติศาสตร์วิจัยไทยในทศวรรษที่ 2 (พ.ศ. 2512-2521) เกี่ยวกับสาขาวิชาการศึกษาวิจัย

รหัสเอกสารตามรูปแบบเดิมของงานจดหมายเหตุ ประกอบด้วย หมวดหมู่เอกสาร โดยนำ RG (Record Groups ตามรูปแบบ The U.S. National Archives and Records Administration) มากำหนดใช้แทนหมวดหมู่เอกสาร โดยกำหนดตัวอักษรภาษาอังกฤษว่า RG และลำดับตัวเลข อารบิก ตั้งแต่ 1 เป็นต้นไป แทนเนื้อหาเอกสารแต่ละกลุ่ม เพื่อความสะดวกในการตั้งชื่อโพลเดอร์ เอกสารที่จะส่งสแกน แบ่งตามลำดับตั้งแต่ RG 1 ถึง RG 73

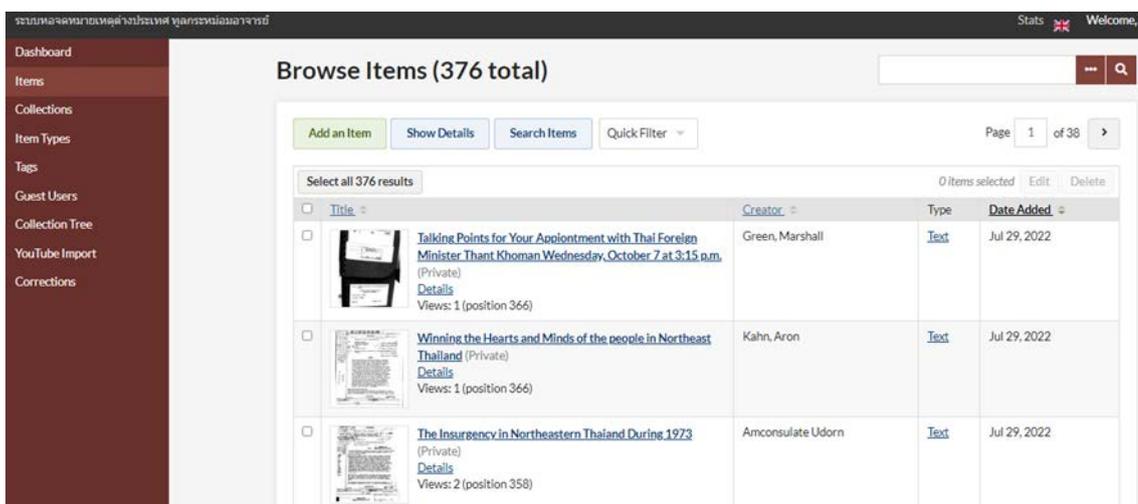
ผลการวิเคราะห์เนื้อหาและจัดทำเมทาดาตาเอกสารจดหมายเหตุการณวิจัยของไทย ในระบบคลังสารสนเทศจดหมายเหตุการวิจัยไทย (โดยใช้โปรแกรม AToM) จำนวนทั้งสิ้น 6,092 รายการ (ข้อมูล ณ วันที่ 2 พฤศจิกายน 2565) ดังภาพที่ 3

ภาพที่ 3 ระบบคลังสารสนเทศจดหมายเหตุการวิจัยไทย

ที่มา: Thai Research Archives Repository, 2021c

ผลการวิเคราะห์เนื้อหาและจัดทำเมทาตาเอกสารจดหมายเหตุการวิจัยในระบบจดหมายเหตุต่างประเทศห่ออมจารย์ (Omeka) รวม 376 รายการ (ข้อมูล ณ วันที่ 2 พฤศจิกายน 2565) ดังภาพที่ 4

ภาพที่ 4 ระบบคลังสารสนเทศจดหมายเหตุหอจดหมายเหตุต่างประเทศ

ที่มา: Thai Research Archives Repository, 2021d

วิธีการแบ่งกลุ่มโครงสร้างเนื้อหาในคลังสารสนเทศจดหมายเหตุการวิจัยไทย มีขั้นตอนดังนี้

2.1 การแบ่งและจำแนกกลุ่มโครงสร้างตามเนื้อหาในคลังสารสนเทศจดหมายเหตุการวิจัยไทย

2.1.1 โครงสร้างการแบ่งกลุ่มเนื้อหาในคลังสารสนเทศจดหมายเหตุการวิจัยไทยของสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ 11 กลุ่ม ครอบคลุมเนื้อหาที่สำคัญของเอกสารจดหมายเหตุที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยของประเทศไทย ได้แก่ 1) ประวัติการวิจัยไทย 2) นโยบายและแผนการวิจัยแห่งชาติ 3) การส่งเสริมและสนับสนุนการวิจัย 4) การส่งเสริมความร่วมมือการวิจัยกับต่างประเทศ 5) มาตรฐานการวิจัย ระบบวิจัยและติดตามประเมินผล 6) การถ่ายทอดนวัตกรรมและเทคโนโลยี 7) การบริการทางวิชาการการวิจัย 8) เอกสารสำคัญทางประวัติศาสตร์ไทยจากหอจดหมายเหตุต่างประเทศ 9) เครือข่ายหน่วยงานวิจัย 10) ข่าวและทำเนียบนาม และ 11) สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ จากนั้นจึงพิจารณาลักษณะของเอกสารจดหมายเหตุว่าควรจัดอยู่ในกลุ่มย่อยใด ชุดใด และเลือกที่จะจัดเก็บเอกสารนั้นในระดับไฟล์หรือเรื่อง เพื่อให้เอกสารในแต่ละกลุ่มสัมพันธ์กัน

1.1.2 การจำแนกตามกลุ่มเนื้อหาเอกสารจดหมายเหตุตามมาตรฐาน ISAD(G) ดังนี้

มาตรฐานการจัดทำคำอธิบายจดหมายเหตุระหว่างประเทศ หรือ ISAD(G) มีทั้งหมด 26 Elements แบ่งออกเป็น 7 ส่วน ได้แก่ ส่วนที่ 1 คำอธิบายเกี่ยวกับเอกสาร (Identity Statement Area) ส่วนที่ 2 คำอธิบายเกี่ยวกับบริบทของเอกสาร (Content Area) ส่วนที่ 3 คำอธิบายเนื้อหาและโครงสร้างของเอกสาร (Content and Structure Area) ส่วนที่ 4 คำอธิบายเกี่ยวกับเงื่อนไขการเข้าถึง และการใช้เอกสาร (Conditions of Access and Use Area) ส่วนที่ 5 คำอธิบายเกี่ยวกับสิ่งที่เกี่ยวข้อง (Allied Materials Area) ส่วนที่ 6 คำอธิบายเพิ่มเติมอื่นๆ หรือส่วนหมายเหตุ (Notes Area) และส่วนที่ 7 คำอธิบายเกี่ยวกับการควบคุมการทำคำอธิบายเอกสาร (Description Control Area)

2.2 การวิเคราะห์เนื้อหาโดยการบอกเล่าเรื่องราวตามลำดับเหตุการณ์จากเอกสารจดหมายเหตุการวิจัยไทย

จากการศึกษาเอกสารจดหมายเหตุและพัฒนาการการวิจัยในประเทศไทย นำมาจัดลำดับเหตุการณ์ตามแหล่งที่มาของเอกสาร เพื่อนำมาวิเคราะห์เนื้อหาบอกเล่าเรื่องราวของการวิจัยไทย จัดลำดับตามปี พ.ศ. ที่ประเทศไทยเผยแพร่ผลงานวิจัยในระดับชาติและระดับสากลมากกว่า 110 ปี จำแนกได้เป็น 2 ขั้นตอนดังนี้

2.2.1 การบอกเล่าเรื่องราวตามเหตุการณ์ตามเอกสารจดหมายเหตุการวิจัยไทย ดังตัวอย่าง

ตารางที่ 2 ตัวอย่างการบอกเล่าเรื่องราวตามเหตุการณ์ตามเอกสารจดหมายเหตุการวิจัยไทย

ปี	เหตุการณ์	เอกสารจดหมายเหตุ
พ.ศ. 2455 (1912)	สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธฯ สยามมกุฎราชกุมาร (ต่อมาคือ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 ครองราชย์ พ.ศ. 2453 - 2468) ได้เขียนบทความเรื่อง The Romanisation of Siamese Words เพื่อเผยแพร่ในวารสารสยามสมาคมฯ Journal of the Siam Society	บทความในวารสารสยามสมาคมตาม Link
พ.ศ. 2457 (1914)	มีการตีพิมพ์เผยแพร่ผลงานวิชาการและผลงานวิจัยของไทยในระยะแรก โดยสยามสมาคม (Siam Society) สยามสมาคมฯ ในวารสารชื่อ The Natural History Bulletin of the Siam Society (NHBS) ต่อมาในปี 1926-1938 ได้เปลี่ยนชื่อเป็นวารสารสยามสมาคม (Journal of the Siam Society. Natural history supplement)	บทความในวารสารสยามสมาคมตาม Link

2.2.2 การวิเคราะห์เนื้อหาเพื่อบอกเล่าเรื่องราวตามเหตุการณ์ที่ได้จากเอกสาร จดหมายเหตุการวิจัยไทย จำแนกเหตุการณ์ตามลำดับปีได้ดังตัวอย่าง

พ.ศ. 2455 (1912) สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธฯ สยามมกุฎราชกุมาร (ต่อมาคือ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 ครองราชย์ พ.ศ. 2453 - 2568) ได้เขียนบทความเรื่อง The romanisation of Siamese words เพื่อเผยแพร่ในวารสารสยามสมาคมฯ Journal of the Siam Society (JSS) ซึ่งวารสารสยามสมาคมตีพิมพ์โดยสยามสมาคมในพระบรมราชูปถัมภ์ในกรุงเทพมหานคร ในปี พ.ศ. 2447 (1904) (The Siam Society, 2021)

พ.ศ. 2457 (1914) มีการตีพิมพ์เผยแพร่ผลงานวิชาการและผลงานวิจัยของไทยในระยะแรก โดยสยามสมาคม (Siam Society) สยามสมาคมฯ ก่อตั้งขึ้นเมื่อวันที่ 26 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2447 โดยกลุ่มนักวิชาการชาวสยาม และชาวต่างชาติ ผู้มีความเชี่ยวชาญในด้าน

ประวัติศาสตร์ และ โบราณคดี ได้เผยแพร่ผลงานวิชาการและผลงานวิจัยในวารสารชื่อ The Natural History Bulletin of the Siam Society (NHBSS) ต่อมาในปี 1926-1938 ได้เปลี่ยนชื่อเป็น วารสารสยามสมาคม (Journal of the Siam Society, Natural history supplement) วารสารในช่วงนั้นได้รับการตีพิมพ์ที่กรุงลอนดอน ประเทศอังกฤษ (Biodiversity Heritage Library, n.d.)

3. ผลการแปลงเอกสารจดหมายเหตุการวิจัยไทยให้เป็นไฟล์ดิจิทัลตามมาตรฐานการลงรายการจดหมายเหตุ การบันทึกข้อมูลและตรวจสอบข้อมูลตามมาตรฐานในคลังสารสนเทศ

ได้ดำเนินการสแกนเป็นเอกสารจดหมายเหตุดิจิทัลต้นฉบับสำหรับการจัดเก็บ อนุรักษ์ ข้อมูลดิจิทัล โดยการกำหนดมาตรฐานเป็นไฟล์ต้นฉบับรูปแบบนามสกุล TIFF มีความละเอียดภาพ (Resolution) 600 dpi ขนาดภาพ (Image size) 1024x768 pixels ขึ้นไป จากนั้นจึงแปลงเป็นเอกสารจดหมายเหตุดิจิทัลสำหรับการเผยแพร่ทางคลังสารสนเทศดิจิทัลจดหมายเหตุการวิจัยไทย โดยการกำหนดมาตรฐานเป็นไฟล์รูปแบบนามสกุล JPEG และแปลงเป็นเอกสารไฟล์รูปแบบ PDF มีความละเอียดภาพ (Resolution) 72-300 dpi ขนาดภาพ (Image size) 1240x720 pixels ขึ้นไป

4. ผลการออกแบบและพัฒนาแอปพลิเคชันคลังสารสนเทศดิจิทัลจดหมายเหตุการวิจัยไทย และเว็บพอร์ทัลโครงการจดหมายเหตุการวิจัยไทย และการเชื่อมโยงข้อมูลจดหมายเหตุ

ผลการออกแบบและพัฒนาแอปพลิเคชันคลังสารสนเทศดิจิทัลจดหมายเหตุการวิจัยไทย และเว็บพอร์ทัลโครงการจดหมายเหตุการวิจัยไทย (<https://archives.nrct.go.th/>) ประกอบด้วย 3 ส่วน ได้แก่

4.1 ส่วนบนของหน้าเว็บไซต์ (ชื่อหน่วยงาน ตราสัญลักษณ์ ชื่อเว็บไซต์ รายการเลือก) ดังภาพที่ 5

ภาพที่ 5 ส่วนบนของหน้าเว็บไซต์ (ชื่อหน่วยงาน ตราสัญลักษณ์ ชื่อเว็บไซต์ รายการเลือก)

ที่มา: Thai Research Archives Repository, 2021e

4.2 ส่วนเนื้อหาเว็บไซต์ (ข้อความเกี่ยวกับเว็บ ภาพกราฟิกที่เชื่อมโยงไปยังลำดับเหตุการณ์ของวช.) ดังภาพที่ 6-7

ภาพที่ 6 ส่วนเนื้อหาเว็บไซต์ (ข้อความเกี่ยวกับเว็บ ภาพกราฟิกที่เชื่อมโยงไปยังลำดับเหตุการณ์ของวช.)

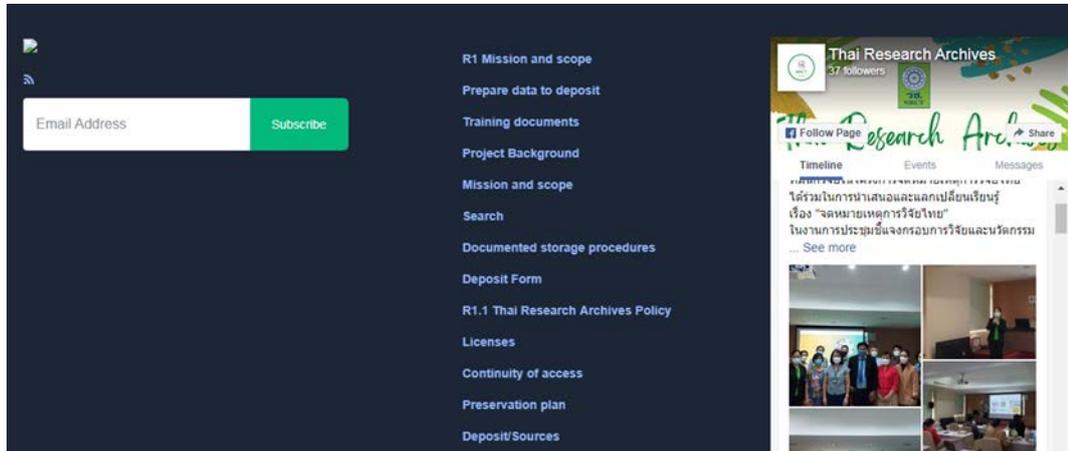
ที่มา: Thai Research Archives Repository, 2021f

ภาพที่ 7 หน้าหลักคลังสารสนเทศจดหมายเหตุการวิจัยไทย สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ

ที่มา: Thai Research Archives Repository, 2021g

4.3 ส่วนท้ายหน้าเว็บไซต์ (ข้อความแสดงลิขสิทธิ์ การติดต่อ คำแนะนำการใช้เฟซบุ๊ก)
ดั่งภาพที่ 8

ภาพที่ 8 ส่วนท้ายหน้าเว็บไซต์ (ข้อความแสดงลิขสิทธิ์ การติดต่อ คำแนะนำการใช้ เฟซบุ๊ก)

ที่มา: Thai Research Archives Repository, 2021h

นอกจากนี้ยังมีการเชื่อมโยงและการแสดงข้อมูลเพิ่มเติมเกี่ยวกับการจัดการข้อมูล
ส่วนบุคคล

5. ผลการออกแบบและพัฒนาแอปพลิเคชันคลังสารสนเทศหอจดหมายเหตุต่างประเทศ
ทุลกระหม่อมอาจารย์และเว็บพอร์ทัลหอจดหมายเหตุต่างประเทศ ทุลกระหม่อมอาจารย์

5.1 แนวความคิดในการพัฒนาระบบจดหมายเหตุต่างประเทศทุลกระหม่อมอาจารย์

ดั่งภาพที่ 9

ภาพที่ 9 แนวความคิดในการพัฒนาระบบจดหมายเหตุต่างประเทศทุลกระหม่อมอาจารย์

ที่มา: The HRH Princess Sirindhorn Oversea Archives, 2021a

5.2 ส่วนตราสัญลักษณ์และรายการเลือกของหน้าเว็บไซต์ ดังภาพที่ 10

ภาพที่ 10 ส่วนตราสัญลักษณ์และรายการเลือกของหน้าเว็บไซต์

ที่มา: The HRH Princess Sirindhorn Oversea Archives, 2021b

5.3 ส่วนเนื้อหาเว็บไซต์ ดังภาพที่ 11

ภาพที่ 11 ส่วนเนื้อหาเว็บไซต์

ที่มา: The HRH Princess Sirindhorn Oversea Archives, 2021c

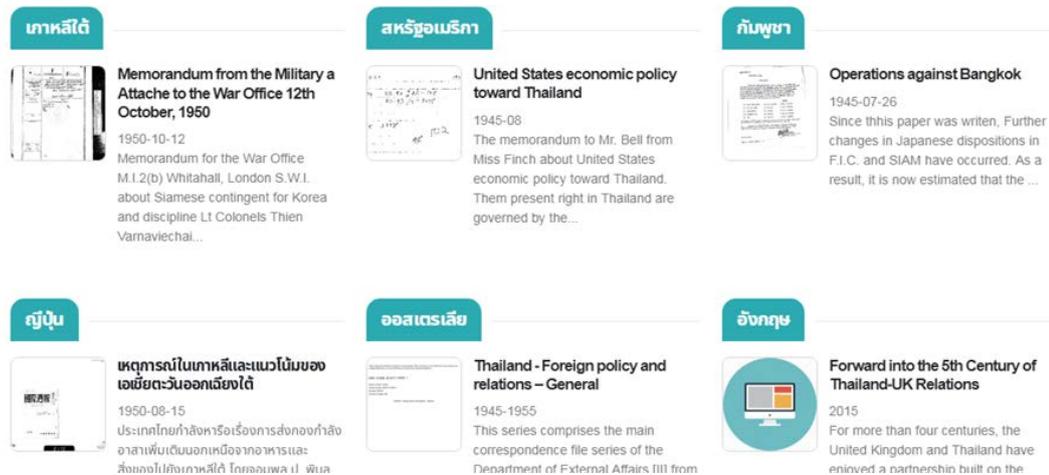
5.4 ส่วนการเชื่อมโยงไปยังเอกสารจดหมายเหตุของประเทศต่าง ๆ ดังภาพที่ 12

ภาพที่ 12 ส่วนการเชื่อมโยงไปยังเอกสารจดหมายเหตุของประเทศต่าง ๆ

ที่มา: The HRH Princess Sirindhorn Oversea Archives, 2021d

5.5 ส่วนการเชื่อมโยงข้อมูลผ่าน API ในระบบ ดังภาพที่ 13

ภาพที่ 13 ส่วนการเชื่อมโยงข้อมูลผ่าน API ในระบบ

ที่มา: The HRH Princess Sirindhorn Oversea Archives, 2021e

6. ผลการจัดทำรายงานเป็นภาษาอังกฤษและการเตรียมเอกสารประกอบการขอรับการรับรองมาตรฐานคอร์ทรัสต์ซีล (CoreTrustSeal) ของคลังสารสนเทศจดหมายเหตุการวิจัยไทย

ผลการเตรียมเอกสารการขอรับการรับรองมาตรฐานคอร์ทรัสต์ซีล (CoreTrustSeal) ของคลังสารสนเทศจดหมายเหตุการวิจัยไทยผลการพิจารณาเพื่อเตรียมเอกสารตามข้อกำหนด 16 ข้อ โดยมีเอกสารสนับสนุนแต่ละข้อ โดยการจัดทำรายงานการประเมินตนเองทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ จัดทำเอกสารประกอบในการยื่นขอการรับรองมาตรฐานคอร์ทรัสต์ซีล (CoreTrustSeal) ดังแสดงในตารางที่ 3

ตารางที่ 3 ผลการเตรียมเอกสารการขอรับการรับรองมาตรฐานคอร์ทรัสต์ซีล

ข้อกำหนด 16 ข้อ	เอกสารสนับสนุน
#1 พันธกิจและขอบเขต (Mission and Scope)	1.1 แผนกลยุทธ์และนโยบายของสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ 1.2 นโยบายการพัฒนาทรัพยากรสารสนเทศ
#2 การอนุญาตให้ใช้สิทธิ์ (Licenses)	2.1 เอกสารหลักเกณฑ์การส่งเอกสารจดหมายเหตุเพื่อเผยแพร่ผ่านทางคลังจดหมายเหตุที่แสดงเงื่อนไขและกำหนดสิทธิ์การนำฝากข้อมูลและการเข้าถึง 2.2 เว็บไซต์ของเอกสารในคลังจดหมายเหตุที่แสดง สัญญาอนุญาต (Creative Common)
#3 ความต่อเนื่องของการเข้าถึง (Continuity of Access)	3.1 แผนการสงวนรักษาทรัพยากรสารสนเทศ (Preservation Plan) 3.2 แผนบริหารความต่อเนื่อง (Business Continuity Plan : BCP) 3.3 แผนการสืบทอด (Succession Plan) 3.4 แผนการบริหารความเสี่ยงและแผนการปฏิบัติงานในสภาวะฉุกเฉิน
#4 การรักษาข้อมูลที่เป็นความลับและตามหลักจริยธรรม (Confidentiality and Ethics)	4.1 ระเบียบข้อบังคับการวิจัยของ วช. 4.2 เอกสารการรับรองดำเนินการตามบรรทัดฐานทางจริยธรรม 4.3 แนวปฏิบัติการจัดเก็บข้อมูลที่มีความเสี่ยงต่อการเปิดเผย
#5 โครงสร้างพื้นฐานทางองค์กร (Organizational Infrastructure)	5.1 ข้อมูลโครงสร้างองค์กร 5.2 ระเบียบ ข้อบังคับ คู่มือการปฏิบัติงาน สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ และคู่มือของคลังจดหมายเหตุ 5.3 นุคลากรในงานจดหมายเหตุ วช. 5.4 รายงานสรุปการอบรม การสัมมนา และกิจกรรม 5.5 แผนพัฒนารายบุคคล (IDP) ประจำปี
#6 การชี้แนะจากผู้เชี่ยวชาญ (Expert Guidance)	6.1 คำสั่งแต่งตั้งคณะกรรมการให้ความเห็นทางวิชาการ 6.2 ความเห็นและข้อเสนอแนะที่สอบถามผ่านช่องทาง Feedback 6.3 ข้อความแจ้งปัญหา ดิชม และสอบถาม ผ่านทาง Facebook ของคลังสารสนเทศจดหมายเหตุ

ตารางที่ 3 ผลการเตรียมเอกสารการให้บริการรับรองมาตรฐานคอร์ทรัสซึล (ต่อ)

ข้อกำหนด 16 ข้อ	เอกสารสนับสนุน
#7 ความถูกต้องสมบูรณ์และความจริงแท้ของข้อมูล (Data Integrity and Authenticity)	7.1 คู่มือการจัดการไฟล์ดิจิทัลและการนำข้อมูลเข้าสู่คลังจดหมายเหตุ 7.2 เอกสารหลักเกณฑ์การส่งเอกสารเพื่อเผยแพร่ผ่านทางคลังจดหมายเหตุการวิจัยไทย 7.3 แนวปฏิบัติการขอเปลี่ยนแปลง ปรับปรุง เพิ่มเติมเนื้อหาจดหมายเหตุดิจิทัล
#8 การประเมินคุณค่า (Appraisal)	8.1 เอกสารนโยบายการพัฒนาทรัพยากรสารสนเทศจดหมายเหตุดิจิทัล 8.2 คู่มือการจัดการไฟล์ดิจิทัลและการนำข้อมูลเข้าสู่คลังจดหมายเหตุการวิจัยไทย 8.3 แนวปฏิบัติการจัดการข้อมูลที่มีความอ่อนไหว หรือมีชั้นความลับ
#9 กระบวนการจัดเก็บที่มีเอกสารอธิบาย (Documented Storage Procedures)	9.1 คู่มือการจัดการไฟล์ดิจิทัลและการนำข้อมูลเข้าสู่คลังจดหมายเหตุการวิจัยไทย 9.2 แผนการบริหารความเสี่ยงและการวางระบบการควบคุมภายใน 9.3 คู่มือโปรแกรม ATOM และมาตรฐาน ISAD(G)
#10 แผนการสงวนรักษา (Preservation Plan)	10.1 แผนการสงวนรักษาทรัพยากรสารสนเทศ (Preservation Plan) 10.2 สัญญาอนุญาตให้ใช้คามเงินใจ
#11 ความครบถ้วนสมบูรณ์ของข้อมูลและเมทาดาทา (Data and Metadata Quality)	11.1 คู่มือการจัดการไฟล์ดิจิทัลและการนำข้อมูลเข้าสู่คลังจดหมายเหตุไทย 11.2 อีเมลที่สอบถามผ่านช่องทาง Feedback 11.3 อีเมลที่สอบถามหรือแจ้งปัญหาการใช้งาน 11.4 ข้อความแจ้งปัญหา ทิชม และสอบถามเรื่องต่าง ๆ ผ่านทาง Facebook 11.5 แบบประเมินความพึงพอใจคุณภาพของข้อมูล
#12 กระบวนการทำงานทุกขั้นตอน (Workflows)	12.1 แผนผังการทำงานการบันทึก ตรวจสอบ และเผยแพร่ 12.2 Workflow แสดงขั้นตอนการจัดการข้อมูลและการสื่อสารที่ชัดเจน 12.3 Workflow ขั้นตอนการตรวจสอบคุณภาพของข้อมูล 12.4 ประเภทของข้อมูล Types of Data
#13 การค้นหาและการอ้างอิงข้อมูล (Data Discovery and Identification)	13.1. หน้าเว็บไซต์คลังสารสนเทศจดหมายเหตุการวิจัยไทย 13.2 คู่มือการจัดการไฟล์ดิจิทัลและการนำข้อมูลเข้าสู่คลังสารสนเทศจดหมายเหตุการวิจัย 13.3 คู่มือการสืบค้นข้อมูล 13.4 คู่มือโปรแกรม ATOM และมาตรฐาน ISAD(G)
#14 การนำข้อมูลกลับมาใช้ใหม่ (Data Reuse)	14.1 Worksheet เมทาดาทาบันทึกข้อมูล 14.2 มาตรฐานสื่อดิจิทัล File Formats 14.3 คู่มือการฝึกอบรมการลงรายการ
#15 โครงสร้างพื้นฐานทางเทคนิค (Technical Infrastructure)	15.1 มาตรฐานและนโยบายการรักษาความมั่นคงปลอดภัยของระบบคลาวด์กลางภาครัฐ 15.2 แผนการปฏิบัติงานในสภาวะฉุกเฉิน
#16 การรักษาความปลอดภัยของข้อมูล (Data Security)	16.1 คู่มือการรักษาความปลอดภัย 16.2 มาตรฐานและนโยบายการรักษาความมั่นคงปลอดภัยของระบบคลาวด์กลางภาครัฐ 16.3 การลงทะเบียนเป็นสมาชิก เพื่อเข้าใช้ระบบ

บทสรุป

จากการศึกษาพบว่า มีเอกสารจดหมายเหตุที่จัดเก็บไว้ในรูปแบบสิ่งพิมพ์และซีดีรอมอยู่จำนวนมากที่ต้องจัดเก็บไว้ในระบบคลังสารสนเทศจดหมายเหตุการวิจัยไทย เพื่อให้นักวิจัยและผู้สนใจเข้าถึงเอกสารเหล่านั้นผ่านระบบการจัดการจดหมายเหตุได้รวดเร็วและเป็นไปตามมาตรฐานสากล คณะผู้วิจัยจึงได้สำรวจเอกสารจดหมายเหตุจัดเก็บไว้ในสำนักงานการวิจัยแห่งชาติแล้วนำมาคัดเลือกตามเกณฑ์ที่กำหนดจากแหล่งที่มาและช่วงเวลาของเหตุการณ์ในแต่ละทศวรรษ โดยยึดแนวทางการดำเนินงานตามนิยามศัพท์ของจดหมายเหตุการวิจัยไทยและเอกสารสำคัญ ดังนี้

จดหมายเหตุการวิจัยไทย หมายถึง เอกสารสำคัญที่เป็นหลักฐานชั้นปฐมภูมิเกี่ยวกับการวิจัยไทยที่จัดเก็บในสำนักงานการวิจัยแห่งชาติหรือเครือข่ายด้านการวิจัยที่เกี่ยวข้องและเป็นเอกสารต้นฉบับซึ่งสิ้นกระแสการปฏิบัติงานของส่วนราชการที่ผ่านการวินิจฉัยว่ามีคุณค่าสมควรเก็บรักษาไว้ตลอดไปในสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ เริ่มตั้งแต่พระราชบัญญัติสภาวิจัยแห่งชาติฉบับแรกในปี พ.ศ. 2499 ถึงปัจจุบัน

เอกสารสำคัญ หมายถึง เอกสารต้นฉบับที่เป็นประวัติและพัฒนาการของการวิจัยที่จัดเก็บในสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ ที่สะท้อนถึงปรัชญา เอกลักษณ์และภารกิจของสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ โดยมีข้อมูลสนับสนุนและเชื่อมโยงไปยังแหล่งข้อมูลจากเครือข่ายที่เกี่ยวข้อง

ระบบจดหมายเหตุดิจิทัลการวิจัยไทย หมายถึง ระบบคลังสารสนเทศดิจิทัลจดหมายเหตุการวิจัยไทยตามมาตรฐานสากลและเว็บไซต์โครงการจดหมายเหตุการวิจัยไทย ของสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ

ดังนั้น ผลการดำเนินงานจึงประกอบด้วย การกำหนดนโยบายการพัฒนาจดหมายเหตุการวิจัยไทย หลักเกณฑ์และแนวปฏิบัติเพื่อเป็นคู่มือการคัดเลือกเอกสารจดหมายเหตุการวิจัยของไทย มาตรฐานการจัดเก็บเอกสารจดหมายเหตุเอกสาร และมาตรฐานการลงรายการเอกสารจดหมายเหตุการวิจัยไทยของสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ การวิเคราะห์เนื้อหาและการบอกเล่าเรื่องราวตามลำดับเหตุการณ์เพื่อเป็นจดหมายเหตุการวิจัยไทย การแปลงเอกสารจดหมายเหตุการวิจัยไทยให้เป็นไฟล์ดิจิทัลตามมาตรฐาน การลงรายการจดหมายเหตุ การบันทึกข้อมูลและการตรวจสอบข้อมูลตามมาตรฐานในคลังสารสนเทศ และการออกแบบและพัฒนาเว็บไซต์โครงการจดหมายเหตุการวิจัยไทยการพัฒนาแอปพลิเคชันคลังสารสนเทศดิจิทัลจดหมายเหตุการวิจัยไทย และการพัฒนาแอปพลิเคชันหรือจดหมายเหตุต่างประเทศ ทูลกระหม่อมอาจารย์และการเตรียมเอกสารเป็นภาษาอังกฤษเพื่อยื่นขอการรับรองมาตรฐานคอร์ทรัสต์ซีล (CoreTrustSeal)

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะจากการวิจัยนี้

1.1 ควรมีการพัฒนาระบบรับฝากข้อมูลเอกสารจดหมายเหตุในระบบคลังสารสนเทศดิจิทัลจดหมายเหตุ

1.2 ควรมีการจัดฝึกอบรมการลงรายการเอกสารจดหมายเหตุแก่หน่วยงานเครือข่ายและอบรมการจัดการเอกสารจดหมายเหตุในคลังสารสนเทศดิจิทัลตามมาตรฐานสากล

1.3 ควรมีการจัดทำเกณฑ์การเชื่อมโยงเอกสารจดหมายเหตุและคู่มือการเชื่อมโยงข้อมูลเอกสารจดหมายเหตุการวิจัยไทย

1.4 ควรมีการเผยแพร่ข้อมูลจดหมายเหตุการวิจัยไทยผ่านสื่อสังคมออนไลน์และจัดนิทรรศการจดหมายเหตุการวิจัยไทยทั้งแบบดิจิทัลและแบบถาวรเพื่อจัดแสดงองค์ความรู้พัฒนาการของการวิจัยไทย

2. ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยในอนาคต

2.1 ควรมีการวิจัยและพัฒนาเครือข่ายการจัดการเอกสารจดหมายเหตุดิจิทัลของไทย

2.2 ควรมีการวิจัยและพัฒนาแพลตฟอร์มดิจิทัลสำหรับนิทรรศการจดหมายเหตุการวิจัยไทย

กิตติกรรมประกาศ

โครงการนี้ได้รับทุนอุดหนุนการทำกิจกรรมส่งเสริมและสนับสนุนการวิจัยและนวัตกรรมจากสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ พ.ศ. 2565 จากสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.)

References

- Amitrapai, D. (2009). **Government publications and archives**. Lop Buri: Printing Center Thepsatri Rajabhat University. [In Thai]
- Angsusing, J. (2018a). Appraisal. **National Library of Thailand Journal**. 6(1), 17-21. [In Thai]
- Angsusing, J. (Ed.) (2018b). **Guidelines for preparing government agencies document retention period schedules**. 3rd ed. Bangkok: National Library of Thailand. [In Thai]
- Biodiversity Heritage Library. (n.d.) **The journal of the Natural History Society of Siam**. Retrieved September 20, 2022 from <https://www.biodiversitylibrary.org/bibliography/11908>
- Mazzia, F. & De Armond, M. (2021). Causality Dilemma: Creating a Twenty-first Century University Archive. **Journal of the Medical Library Association**, 109(1), 137-140.
- Millar, L.A. (2017). **Archives: principles and practices**. 2nd ed. Chicago: ALA Neal-Shuman. Office of the Royal Society. (2011). **The royal institute's dictionary**. Bangkok: Nanmeebooks. [In Thai]
- Sukkharon, T. (2018). The development of information management model of Buddhadasa Bikkhu's life and works for information services and dissemination. **Journal of Humanities and Social Sciences Surattani Rajabhat University** 10(2), 377-398.
- Sweeney, S. & Avery, C. (2021). **Write us into the story: archives and archivists in narratives for children**. **Archivaria: The journal of the Association of Canadian Archivists**. Retrieved September 20, 2022, from <https://archivaria.ca/index.php/archivaria/article/view/13823>
- Thai Research Archives Repository. (2021a). **Grouping of archival document contents for the Thai Research Archives Project**. Retrieved September 20, 2022, from <https://archives.nrct.go.th/atom2/index.php/informationobject/browse?view=card&sort=alphabetic&sortDir=asc>
- Thai Research Archives Repository. (2021b). **Hierarchy**. Retrieved September 20, 2022, from <https://archives.nrct.go.th/atom2/index.php/browse/hierarchy>

Thai Research Archives Repository. (2021c). **Thai Research Archives Information System.**

Retrieved September 20, 2022, from <https://archives.nrct.go.th/atom2/index.php/informationobject/browse?topLod=0&sort=relevance&query=&repos=>

Thai Research Archives Repository. (2021d). **Archival Information System for Foreign**

Archives. Retrieved September 20, 2022, from <https://archives.nrct.go.th/histdept/admin/items>

Thai Research Archives Repository. (2021e). **Upper part of the website page.** Retrieved

September 20, 2022, from <https://archives.nrct.go.th/>

Thai Research Archives Repository. (2021f). **Website content section.** Retrieved September 20, 2022,

from <https://archives.nrct.go.th/>

Thai Research Archives Repository. (2021g). **Homepage.** Retrieved September 20, 2022, from

<https://archives.nrct.go.th/atom2/index.php/>

Thai Research Archives Repository. (2021h). **Website footer.** Retrieved September 20, 2022,

from <https://archives.nrct.go.th/>

The HRH Princess Sirindhorn Oversea Archives. (2021a). **The concept of developing The HRH**

Princess Sirindhorn Oversea Archives. Retrieved September 20, 2022, from <https://archives.nrct.go.th/archives-histdept/>

The HRH Princess Sirindhorn Oversea Archives. (2021b). **The logo and menu section of the**

webpages. Retrieved September 20, 2022, from <https://archives.nrct.go.th/archives-histdept/>

The HRH Princess Sirindhorn Oversea Archives. (2021c). **The website content section.**

Retrieved September 20, 2022, from <https://archives.nrct.go.th/archives-histdept/>

The HRH Princess Sirindhorn Oversea Archives. (2021d). **Links to archives of different**

countries. Retrieved September 20, 2022, from <https://archives.nrct.go.th/archives-histdept/>

The HRH Princess Sirindhorn Oversea Archives. (2021e). **Data linking via API in the system.**

Retrieved September 20, 2022, from <https://archives.nrct.go.th/archives-histdept/>

The National Archives of Thailand. (2017). **Academic vocabulary guide.** Bangkok: The National

Archives of Thailand. [In Thai]

The Siam Society. (2021). **The romanisation of Siamese words**. Retrieved September 20, 2022,

from https://thesiamsociety.org/wp-content/uploads/2020/02/JSS_009_4b_

KingVajiravudh_RomanisationOfSiameseWords.pdf

Wipawin, N. et al. (2019). **The complete report of the Thai Research Archives Project**.

Bangkok: National Research Council of Thailand. [In Thai]

Wisniewska-Drewniak. (2021). Archival description in Polish Community Archives:

Three examples from a multiple case study. **Education for Information**, 37(1), 121-145.

พุทธพาณิชย์กับพฤติกรรมสารสนเทศของคนไทย

จตุรงค์ จิตติยพล¹, กันยารัตน์ เถวียเช่น²

บทคัดย่อ

การศึกษาครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพฤติกรรมสารสนเทศพระเครื่องของผู้ใช้สารสนเทศตามตัวแบบพฤติกรรมการแสวงหาสารสนเทศของเอลลิส(Ellis) เก็บข้อมูลโดยใช้แบบสอบถามออนไลน์ และสุ่มตัวอย่างอย่างง่ายกับผู้ที่สนใจสารสนเทศเกี่ยวกับพระเครื่องจำนวนทั้งสิ้น 376 คน ผลการศึกษาพบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศชาย มีอายุระหว่าง 41-50 ปี ผู้ตอบแบบสอบถามถึงหนึ่งสำเร็จการศึกษาในระดับปริญญาตรี โดยส่วนใหญ่เป็นผู้ที่มีประสบการณ์ หรือให้ความสนใจเกี่ยวกับพระเครื่องน้อยกว่า 5 ปี แสวงหาสารสนเทศเกี่ยวกับพระเครื่องเพื่อความเป็นสิริมงคลแก่ชีวิต และแสวงหาสารสนเทศผ่านสื่อสังคมออนไลน์ และแหล่งสารสนเทศประเภทบุคคล เช่น เพื่อน ผู้รู้ หรือพระสงฆ์ มากที่สุด โดยพฤติกรรมสารสนเทศตามรูปแบบพฤติกรรมการแสวงหาสารสนเทศของเอลลิสที่ใช้สารสนเทศใช้ในระดับมากได้ มี 4 ด้านเรียงตามลำดับค่าเฉลี่ยคือ การแยกแยะความน่าเชื่อถือของสารสนเทศ ($\bar{X} = 3.97$) การตรวจสอบความถูกต้องของสารสนเทศ ($\bar{X} = 3.65$) การเชื่อมโยงสารสนเทศจากการอ้างอิง ($\bar{X} = 3.60$) และการสำรวจสารสนเทศที่ต้องการ ($\bar{X} = 3.55$)

คำสำคัญ: การแสวงหาสารสนเทศ, พุทธพาณิชย์, พระเครื่อง

(Received: 20 February 2023; Revised: 7 June 2023; Accepted: 7 June 2023)

¹ นักศึกษาหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาสารสนเทศศึกษา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น
อีเมล: jaturongc@kkumail.com

² ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สาขาวิชาสารสนเทศศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น
อีเมล: kandad@kku.ac.th

Buddhist Commerce and Information Behavior of Thai People

Jaturong Chitiyaphol¹, Kanyarat Kwiecien²

Abstract

This study aims to investigate the information behavior of users regarding amulet based on Ellis's information-seeking behavior model. Data was collected through an online questionnaire, and a simple random sample of 376 individuals interested in information about religious artifacts was selected. The study found that the majority of respondents were male, aged between 41-50 years. Most respondents had completed their undergraduate education, and the majority had less than 5 years of experience or interest in religious artifacts. The primary motivation for seeking information about religious artifacts was to enhance their personal well-being and to obtain information through online social media and personal sources such as friends, experts, or monks. The information behavior of users based on Ellis's behavior model revealed four dimensions ranked in descending order of mean values: credibility assessment of information ($\bar{X} = 3.97$), verification of information accuracy ($\bar{X} = 3.65$), information linkage through references ($\bar{X} = 3.60$), and exploration of desired information ($\bar{X} = 3.55$).

Keywords: Information Behavior, Buddhist Commerce, Amulet

---

¹Ph.D. student in Information Studies Program, Faculty of Humanities and Social Science, Khon Kaen University E-mail: jaturongc@kkumail.com

²Assistant Professor, Department of Information Science, Faculty of Humanities and Social Science, Khon Kaen University E-mail: kandad@kku.ac.th

บทนำ

พุทธศาสนากับสังคมไทยเป็นสิ่งที่อยู่คู่กัน การแสดงออกของสังคมไทย ไม่ว่าจะเป็นความเชื่อ ค่านิยม วัฒนธรรม ประเพณีต่างๆ ของไทยมักผูกพัน ผสมผสานกับพุทธศาสนาอย่างแน่นแฟ้น จึงมักพบว่าสังคมไทยได้บูรณาการพุทธศาสนากับการดำเนินชีวิตในมิติที่หลากหลาย เช่น ด้านการศึกษา จะมีการจัดการเรียนการสอนแบบวิถีพุทธ หรือด้านการบริหารงาน จะพบการบริหารงานแบบทศพิธราชธรรม ด้านธุรกิจ เช่น การท่องเที่ยวแบบวิถีพุทธ เป็นต้น จากการที่พุทธศาสนามีอิทธิพลกับสังคมไทย ทำให้เกิดคำว่าพุทธพาณิชย์ขึ้น

พุทธพาณิชย์ หมายถึง กระบวนการนำความเชื่อและศรัทธาในพุทธศาสนาโดยใช้วัตถุหรือสัญลักษณ์ที่เกี่ยวกับพุทธศาสนาเป็นเครื่องมือสร้างรายได้ และแสวงหาผลประโยชน์ในทางพาณิชย์ ซึ่ง วิริยฤทธิ์ เกิดในมงคล (Kerdnaimonkol, 2017) ได้จัดรูปแบบของพุทธพาณิชย์ได้เป็น 10 รูปแบบ ได้แก่ การบูชารูปเคารพและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ กิจกรรมหรือพิธีกรรมในลักษณะที่เป็นการบริการตนเอง การทำบุญบริจาคและเลี้ยงตาย การเช่าบูชาพระเครื่องหรือวัตถุมงคล การให้บริการด้านการทำพิธีกรรม การจัดงานเทศกาลวันสำคัญตามประเพณี การเชิญชวนร่วมทำบุญสร้างวัตถุมงคล การเชิญชวนทำบุญก่อสร้างสาธารณสมบัติ การทำบุญไถ่ชีวิตโคกระบือ และการจัดสถานที่ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยพุทธพาณิชย์ที่มีมูลค่าทางเศรษฐกิจสูงและเป็นที่รู้จักกันในสังคมไทย คือ การเช่าบูชาพระเครื่อง โดยพระเครื่องเป็นวัตถุมงคลที่เกิดจากการนำเอาสิ่งที่เป็นพุทธคุณเข้าผสมผสานกับความเชื่อที่เป็นไสยศาสตร์ทำให้กลายเป็นวัตถุที่น่าสิ่งของศักดิ์สิทธิ์ ทั้งปางมารวมไว้ในวัตถุเดียวกันเพื่อตอบสนองความต้องการทางด้านจิตใจ ป้องกันอันตรายหรือคลบ้นดาลให้เกิดสิ่งของที่ต้องการได้ เช่น โชคลาภ ความสำเร็จ เป็นต้น (Taisirkhot, Phakeaw, & Saiboonyuan, 2020)

จากการสร้างคุณค่า ผสมผสานกับความเชื่อในพระเครื่อง ก่อให้เกิดความต้องการในการเช่าบูชาพระเครื่อง โดยเฉพาะพระเครื่องที่เป็นที่นิยมในสังคม จะยังมีราคาสูงมากตามไปด้วย ความนิยมในพระเครื่องเกิดจากชื่อเสียงของพระเกจิอาจารย์ที่ถูกศิษย์ให้ความเคารพบูชาและประสบการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดจากความเชื่อของลูกศิษย์ที่มีต่อพระเครื่องที่ช่วยให้เรื่องราว หรือปาฏิหาริย์ต่าง ๆ (Soontravanich, 2007) โดยสวนดุสิตโพล (Comparison of the popular amulet Poll results between Thai men and Thai women, 2018) ได้จัดอันดับ 5 พระเครื่องที่ได้รับความนิยมในสังคมไทย คือ 1) สมเด็จพระราชมนูฯ สามีรามคุณูปมาจารย์ (หลวงปู่ทวด) 2) สมเด็จพะพุฒาจารย์ (โต พรหมรังสี) (พระสมเด็จโต) 3) พระราชพุทธิรังสี (พระพุทธรังสี) 4) พระปิดตา พระราชสังวรวิมล (โตะ อินทสุวณฺโณ) (หลวงปู่โตะ) 5) พระราชธรรมมาภรณ์ (หลวงพ่อเงิน) ความนิยม

ในพระเครื่องทำให้การกำหนดราคาเช่าพระเครื่องมีความหลากหลาย ตั้งแต่ราคาหลักร้อย จนถึงราคาหลักหลายล้านบาท (Chantanee, 2016)

จากความนิยมและความต้องการในการเช่าพระเครื่อง ส่งผลต่อแสวงหาพระเครื่อง เพื่อให้ตอบสนองความต้องการทางจิตใจ หรือความเชื่อของแต่ละบุคคล ซึ่งการเลือกเช่าพระเครื่อง จำเป็นต้องมีข้อมูลสารสนเทศประกอบการพิจารณาในการเลือกเช่าซื้อ เพื่อที่จะได้พระเครื่องที่ตรงตามความต้องการ ส่งผลให้ผู้ที่สนใจในพระเครื่องเกิดการแสวงหาสารสนเทศเกี่ยวกับพระเครื่อง ในช่องทางต่าง ๆ ซึ่งพฤติกรรมการแสวงหาสารสนเทศนี้ เป็นกิจกรรมของบุคคลที่เกี่ยวข้องกับข้อมูลหรือสารสนเทศ ที่จะตอบสนองความต้องการของตน ทั้งในส่วนที่เกี่ยวกับความสนใจส่วนตัว หน้าที่การงานและเพื่อการเรียนรู้ (Wilson, 2000) โดยพฤติกรรมสารสนเทศจะสัมพันธ์กับพฤติกรรมในการแสวงหาสารสนเทศ และพฤติกรรมการค้นหาสารสนเทศ เพราะความต้องการสารสนเทศที่แตกต่างกันของบุคคล นำไปสู่พฤติกรรมสารสนเทศที่แตกต่างกัน (Yangyeun, Nunthapichai, & Petchkaew, 2016) นอกจากนี้ Bates (2017) ได้ระบุว่า พฤติกรรมสารสนเทศเป็นวิธีการต่าง ๆ ที่หลากหลายที่มนุษย์มีปฏิสัมพันธ์กับสารสนเทศ ซึ่งจะเกี่ยวข้องกับวิธีการที่ผู้ใช้แสวงหาและใช้สารสนเทศเพื่อให้ได้มาซึ่งสารสนเทศที่ต้องการ สำหรับการศึกษาพฤติกรรมของมนุษย์ในการแสวงหาสารสนเทศนั้นเป็นการกระทำที่มีความสลับซับซ้อนและเป็นพลวัต โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในปัจจุบันที่พฤติกรรมสารสนเทศของผู้ใช้ได้ปรับเปลี่ยนไปตามกระแสความปกติใหม่ (New Normal) ผู้ใช้นิยมแสวงหาสารสนเทศผ่านช่องทางอินเทอร์เน็ตเพื่อเข้าถึงสารสนเทศที่ตนต้องการ ซึ่งในความเป็นจริง พฤติกรรมการแสวงหาสารสนเทศผ่านอินเทอร์เน็ตของผู้ใช้ได้มีการปรับเปลี่ยนมาระยะหนึ่งแล้ว

สำหรับการศึกษาพฤติกรรมสารสนเทศนั้น พบว่า มีนักวิชาการที่ให้ความสนใจในการศึกษาเกี่ยวกับพฤติกรรมสารสนเทศและพัฒนาเป็นต้นแบบพฤติกรรมสารสนเทศ เพื่ออธิบายถึงความสัมพันธ์ของขั้นตอนต่าง ๆ ของผู้ใช้สารสนเทศหลายหลายรูปแบบ เห็นได้จากการศึกษาของ Yangyeun, Nunthapichai, & Petchkaew (2016) ได้สรุปและเปรียบเทียบต้นแบบพฤติกรรมแสวงหาสารสนเทศในสภาพแวดล้อมดิจิทัลว่ามี 5 ต้นแบบ ได้แก่ ต้นแบบพฤติกรรมแสวงหาสารสนเทศของเอลลิส(Ellis) ต้นแบบของกระบวนการค้นหาสารสนเทศของคัลเฮา (Kuhlthau) ต้นแบบพฤติกรรมสารสนเทศของมีโฮและทิปโป(Meho & Tibbo) ต้นแบบพฤติกรรมแสวงหาในสภาพแวดล้อมแบบอิเล็กทรอนิกส์ของมาชิโอนินิ (Marchionini) และต้นแบบพฤติกรรมแสวงหาสารสนเทศบนเว็บของชู (Choo) ซึ่งต้นแบบแต่ละต้นแบบมีข้อดีข้อเสียแตกต่างกัน อย่างไรก็ตาม ต้นแบบทั้ง 5 ต้นแบบจะมีกระบวนการทำงานเพื่อแสวงหาสารสนเทศที่คล้ายคลึงกัน ได้แก่ การสำรวจ การติดตาม การดึงข้อมูล และการตรวจสอบข้อมูล

จากการศึกษางานวิจัยที่ผ่านมาเกี่ยวกับพฤติกรรมการแสวงหาสารสนเทศทั้งของไทยและของต่างประเทศ พบว่ามีงานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับพฤติกรรมการแสวงหาสารสนเทศที่หลากหลายตามบริบทที่แตกต่างกันไป เมื่อพิจารณาเฉพาะงานวิจัยเกี่ยวกับพฤติกรรมการแสวงหาสารสนเทศของไทยนั้น สามารถจำแนกงานวิจัยเกี่ยวกับพฤติกรรมสารสนเทศ หรือพฤติกรรมการแสวงหาสารสนเทศหลากหลาย เช่น การศึกษาพฤติกรรมการแสวงหาสารสนเทศเพื่อประกอบการเรียน การศึกษา หรือการวิจัยของกลุ่มนักเรียน นักศึกษา หรือนักวิจัย (Boonnu, 2012; Petwong & Tuamsuk, 2012; Wongsate, 2013; Rithidech, 2014; Boonprakong, Laosaichuea, Apisuphachok, & Lerdpaisalwong, 2018) พฤติกรรมการแสวงหาสารสนเทศของผู้ปฏิบัติงานในวิชาชีพต่าง ๆ เช่น การแสวงหาสารสนเทศของกุมารแพทย์ (Chantarasena, Pecharasorn, Tulyasukh, 2009) หรือการศึกษาพฤติกรรมการแสวงหาสารสนเทศสำหรับบุคคลที่มีช่วงวัยต่างๆ เช่น การแสวงหาสารสนเทศของผู้สูงอายุ หรือพฤติกรรมสารสนเทศของเยาวชนไทย (Chansiriwat, 2012; Changthong, Manmart, & Vongprasert, 2012) หรือพฤติกรรมสารสนเทศในช่วงสถานการณ์โรคระบาดหนึ่ง เช่น พฤติกรรมสารสนเทศในยุคโควิด-19 (Chanlun, 2020) เป็นต้น ทั้งนี้ งานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับพฤติกรรมการแสวงหาสารสนเทศมีความหลากหลาย เนื่องจากความต้องการใช้สารสนเทศของแต่ละบุคคล จะแตกต่างกันตามสภาพแวดล้อม บทบาทการทำงาน หรือลักษณะเฉพาะของแต่ละบุคคล นำมาสู่การศึกษาในพฤติกรรมการแสวงหาสารสนเทศที่แตกต่างกัน

ดังนั้น การทำความเข้าใจในพฤติกรรมการแสวงหาสารสนเทศเกี่ยวกับพระเครื่องของผู้ที่สนใจในพระเครื่อง ซึ่งมีความแตกต่างจากการศึกษาพฤติกรรมสารสนเทศที่ผ่านมา เพราะเป็นการรวมกลุ่มเฉพาะผู้ที่มีความสนใจ และมีความเชื่อเกี่ยวกับพระเครื่อง แต่มีความหลากหลายในด้านคุณลักษณะส่วนบุคคล ไม่ว่าจะเป็นเพศ อายุ หน้าที่การงาน เป็นต้น ซึ่งจะทำให้เข้าใจในพฤติกรรมสารสนเทศของกลุ่มผู้ที่สนใจพระเครื่อง และสามารถนำมาใช้ออกแบบและพัฒนา ระบบสืบค้นเชิงความหมายที่มีประสิทธิภาพ ตรงตามพฤติกรรมและความต้องการในการใช้งานมากขึ้น ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาพฤติกรรมการแสวงหาสารสนเทศเกี่ยวกับพระเครื่อง โดยประยุกต์รูปแบบพฤติกรรมการแสวงหาสารสนเทศของเอลลิส (Ellis, 1997) ซึ่งประกอบไปด้วยพฤติกรรม 8 ขั้นตอน ได้แก่ การเริ่มต้นเข้าถึงแหล่งสารสนเทศที่สนใจ การเชื่อมโยงสารสนเทศจากการอ้างอิง การสำรวจเรื่องที่ต้องการสืบค้น การแยกแยะสารสนเทศที่แสวงหาได้ การติดตามการเปลี่ยนแปลงของสารสนเทศ การพิจารณาเลือกสารสนเทศ การตรวจสอบสารสนเทศ และการเก็บรวบรวมสารสนเทศที่แสวงหาได้ ผลการศึกษาที่ได้จะนำมากำหนดกรอบความต้องการของผู้ใช้ เพื่อนำไปพัฒนาเครื่องมือช่วยสืบค้นสารสนเทศเกี่ยวกับพระเครื่องในยุคปกติถัดไป เพื่อให้ผู้ใช้

สามารถเข้าถึงสารสนเทศเกี่ยวกับพระเครื่องเพื่อตอบสนองความต้องการสารสนเทศทั้งในเชิงวิชาการและเชิงพุทธพาณิชย์ต่อไป

วัตถุประสงค์

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพฤติกรรมสารสนเทศพระเครื่องของผู้ใช้สารสนเทศตามตัวแบบพฤติกรรมการแสวงหาสารสนเทศของเอลลิส

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณเพื่อศึกษาพฤติกรรมสารสนเทศเกี่ยวกับพระเครื่องของผู้ที่สนใจทั่วไป ซึ่งผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยดังนี้

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง สำหรับประชากรที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้คือ ผู้ที่สนใจศึกษาหรือชื่นชมพระเครื่อง เนื่องจากการศึกษาค้นคว้านี้ ไม่ทราบจำนวนผู้ที่สนใจศึกษาหรือชื่นชมในพระเครื่องที่แน่นอน ผู้วิจัยจึงได้กำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่างจากตารางคำนวณกลุ่มตัวอย่างของ W.G. Cochran โดยกำหนดค่าความเชื่อมั่น 95% และยอมให้คลาดเคลื่อน 5% จึงได้ขนาดของกลุ่มตัวอย่างที่เท่ากับ 384 คน หลังจากนั้นผู้วิจัยได้ใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างอย่างง่ายเพื่อให้ได้มาซึ่งพฤติกรรมสารสนเทศพระเครื่องของผู้ใช้ โดยมีผู้ตอบแบบสอบถามจำนวนทั้งสิ้น 376 คน คิดเป็นร้อยละ 97.91 ซึ่งผู้วิจัยได้นำมาทำความสะอาดข้อมูล และตรวจสอบความถูกต้องก่อนการนำไปวิเคราะห์และนำเสนอผลการศึกษาในลำดับถัดไป

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสอบถามออนไลน์ ที่พัฒนาขึ้นตามแนวคิดพฤติกรรมสารสนเทศของเอลลิส โดยแบบสอบถามได้ผ่านการตรวจสอบคุณภาพด้านความเที่ยงตรงจากผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 3 คน ซึ่งเป็นผู้ที่มีประสบการณ์และความรู้เกี่ยวกับพระเครื่องไม่น้อยกว่า 5 ปี โดยเป็นการประเมินความสอดคล้องของข้อคำถามกับวัตถุประสงค์ ได้ผลการประเมินเท่ากับ 0.93 และผู้วิจัยได้ทดสอบความเชื่อมั่นจากกลุ่มตัวอย่างที่มีคุณสมบัติใกล้เคียงกับกลุ่มตัวอย่างที่ชื่นชมในพระเครื่องเช่นเดียวกัน จำนวน 30 คน และนำมาวิเคราะห์หาความเชื่อมั่นตามเกณฑ์สัมประสิทธิ์แอลฟา ได้ค่าสัมประสิทธิ์อัลฟาเท่ากับ 0.978 ซึ่งแสดงว่าแบบสอบถามมีคุณภาพ ตรงตามวัตถุประสงค์ สามารถนำไปใช้ในการเก็บข้อมูลวิจัยได้

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับพฤติกรรมสารสนเทศพระเครื่องของผู้ที่สนใจในพระเครื่อง โดยมีกระบวนการเก็บข้อมูลดังนี้

3.1 ผู้วิจัยยื่นโครงการวิจัยเพื่อขอรับการพิจารณาจากคณะกรรมการจริยธรรมวิจัยในมนุษย์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น ได้รับการพิจารณารับรองโดยจริยธรรมวิจัยในมนุษย์ เมื่อ 20 ธันวาคม 2562 และได้รับรหัสโครงการวิจัย HE623117

3.2 ผู้วิจัยพัฒนาแบบสอบถามออนไลน์ จากโปรแกรม Google form และประชาสัมพันธ์ขอความร่วมมือในการตอบแบบสอบถามจากผู้ที่มีสนใจในสารสนเทศเกี่ยวกับพระเครื่องผ่านช่องทางสื่อสังคมออนไลน์ต่าง ๆ และการบอกต่อในระหว่างกลุ่มคนที่สนใจในพระเครื่อง ช่วงเดือนมกราคม-กุมภาพันธ์ 2565 เนื่องจากช่วงเวลาดังกล่าว อยู่ในระหว่างสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา-19 และมีการประกาศให้มีการเว้นระยะห่างทางสังคม

3.3 ผู้วิจัยนำแบบสอบถามที่ได้รับการตอบกลับทั้งหมดมาตรวจสอบความถูกต้องและครบถ้วนของแบบสอบถามอีกครั้ง เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครบถ้วน นำเชื่อถือก่อนการนำข้อมูลไปวิเคราะห์ ซึ่งผู้วิจัยได้โดยใช้ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย (Mean) ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) ในการวิเคราะห์ข้อมูลครั้งนี้ หลังจากนั้นจึงนำมาสรุปและบรรยายในรูปความเรียงต่อไป

สรุปผลการวิจัย

1. ข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม

ผู้ตอบแบบสอบถาม จำนวนทั้งสิ้น 376 คน พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศชาย จำนวน 267 คน (ร้อยละ 71.01) และเพศหญิง จำนวน 109 คน (ร้อยละ 28.99) โดยผู้ตอบแบบสอบถามจำนวนมากที่สุดมีอายุระหว่าง 41-50 ปี จำนวน 125 คน (ร้อยละ 33.24) สำเร็จการศึกษาในระดับปริญญาตรี จำนวน 182 คน (ร้อยละ 48.40) และอาศัยอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จำนวน 175 คน (ร้อยละ 46.54) โดยผู้ตอบแบบสอบถามจำนวนมากที่สุดทำงานที่เกี่ยวข้องกับงานเอกสาร หรือการเงิน จำนวน 107 คน (ร้อยละ 28.46) รองลงมาคือกลุ่มนักเรียน นักศึกษา จำนวน 78 คน (ร้อยละ 20.74) มีรายได้ในระดับปานกลาง อยู่ในระหว่าง 15,000 – 30,000 บาท ต่อเดือน จำนวน 149 คน (ร้อยละ 39.63) โดยส่วนใหญ่เป็นผู้ที่มีประสบการณ์ หรือให้ความสนใจเกี่ยวกับพระเครื่องน้อยกว่า 5 ปี จำนวน 291 คน (ร้อยละ 77.39)

2. พฤติกรรมการแสวงหาสารสนเทศของผู้ตอบแบบสอบถาม

สำหรับพฤติกรรมการแสวงหาสารสนเทศของผู้ตอบแบบสอบถามจำนวน 376 คน ผู้วิจัยจะนำเสนอผลการศึกษานี้ตามวัตถุประสงค์ของการแสวงหาสารสนเทศ แหล่งสารสนเทศวิธีหรือเครื่องมือสำหรับแสวงหาสารสนเทศ และพฤติกรรมการแสวงหาสารสนเทศเกี่ยวกับพระเครื่องตามทฤษฎีพฤติกรรมการแสวงหาสารสนเทศของเอลลิส (Ellis) ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

2.1 วัตถุประสงค์ของการแสวงหาสารสนเทศเกี่ยวกับพระเครื่อง

สำหรับวัตถุประสงค์ของการแสวงหาสารสนเทศเกี่ยวกับพระเครื่องของผู้ตอบแบบสอบถาม พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามแสวงหาสารสนเทศเกี่ยวกับพระเครื่องเพื่อความเป็นสิริมงคลแก่ชีวิต จำนวน 241 คน (ร้อยละ 64.10) รองลงมาคือ เพื่อสร้างอาชีพ จำนวน 122 คน (ร้อยละ 32.45) ใกล้เคียงกันกับการแสวงหาสารสนเทศเกี่ยวกับพระเครื่องเพื่อใช้ประกอบการเช่าซื้อพระเครื่อง จำนวน 111 คน (ร้อยละ 29.52)

เมื่อจำแนกตามเพศ พบว่าผู้ตอบแบบสอบถามเพศชายแสวงหาสารสนเทศเกี่ยวกับพระเครื่องเพื่อความเป็นสิริมงคล จำนวน 163 คน (ร้อยละ 64.10) ซึ่งสอดคล้องกับวัตถุประสงค์การแสวงหาสารสนเทศเกี่ยวกับพระเครื่องของผู้ตอบแบบสอบถามเพศหญิงที่แสวงหาสารสนเทศเกี่ยวกับพระเครื่องเพื่อความเป็นสิริมงคล จำนวน 78 คน (ร้อยละ 71.56) เช่นกัน

2.2 แหล่งและทรัพยากรสารสนเทศสำหรับการใช้ในการแสวงหาสารสนเทศเกี่ยวกับพระเครื่อง

เมื่อพิจารณาแหล่งสารสนเทศสำหรับการใช้ในการแสวงหาสารสนเทศเกี่ยวกับพระเครื่องของผู้ตอบแบบสอบถาม พบว่า แหล่งสารสนเทศที่ผู้ตอบแบบสอบถามกึ่งหนึ่งใช้ในการแสวงหาสารสนเทศเกี่ยวกับพระเครื่องคือ สื่อสังคมออนไลน์ เช่นเฟซบุ๊ก หรือกลุ่มไลน์ที่พูดคุยสนทนาเกี่ยวกับพระเครื่อง จำนวน 189 คน (ร้อยละ 50.27) ใกล้เคียงกันกับการสอบถาม พูดคุยกับเพื่อนหรือเครือข่ายติ จำนวน 160 คน (ร้อยละ 42.55) และการสอบถาม หรือสนทนากับพระสงฆ์ จำนวน 136 คน (ร้อยละ 42.55)

เมื่อพิจารณาจำแนกตามเพศ พบว่า เพศชายและเพศหญิงใช้แหล่งสารสนเทศสำหรับการแสวงหาสารสนเทศเกี่ยวกับพระเครื่องไม่แตกต่างกัน โดยผู้ตอบแบบสอบถามทั้งสองกลุ่มเลือกใช้สื่อสังคมออนไลน์เป็นหลัก รองลงมาคือเลือกใช้แหล่งสารสนเทศประเภทบุคคล คือ เขียนพระเครื่อง เพื่อนหรือเครือข่ายติ และพระสงฆ์

2.3 วิธีหรือเครื่องมือสำหรับการใช้ในการแสวงหาสารสนเทศเกี่ยวกับพระเครื่อง

สำหรับวิธีหรือเครื่องมือสำหรับการใช้ในการแสวงหาสารสนเทศเกี่ยวกับพระเครื่องของผู้ตอบแบบสอบถาม พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เลือกใช้วิธีการแสวงหาสารสนเทศเกี่ยวกับพระเครื่อง โดยการได้รับข้อมูลจากคำแนะนำหรือการบอกต่อกันมา จำนวน 261 คน (ร้อยละ 69.41) ใกล้เคียงกันกับการสอบถามหรือพูดคุยกับคนอื่น จำนวน 253 คน (ร้อยละ 67.29) และการใช้เครื่องมือช่วยค้นข้อมูลบนเว็บ จำนวน 228 คน (ร้อยละ 60.64)

เมื่อพิจารณาจำแนกตามเพศ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามเพศชายและเพศหญิง ใช้วิธีการแสวงหาสารสนเทศเกี่ยวกับพระเครื่องไม่แตกต่างกัน โดยใช้วิธีการฟังจากคำแนะนำหรือการบอกต่อกันมา การสอบถามหรือพูดคุยกับคนอื่น และการใช้เครื่องมือช่วยค้นข้อมูลบนเว็บ

2.4 พฤติกรรมการแสวงหาสารสนเทศเกี่ยวกับพระเครื่อง

ตารางที่ 1 ตารางแสดงพฤติกรรมการแสวงหาสารสนเทศพระเครื่องตามรูปแบบพฤติกรรม การแสวงหาสารสนเทศของเอลลิส

พฤติกรรมการแสวงหาสารสนเทศพระเครื่อง	$\bar{X}$	S.D.	Skewness	Kurtosis	แปลผล
1. การเริ่มต้นค้นหาข้อมูลเกี่ยวกับพระเครื่อง	3.36	1.002	-.528	-.620	ปานกลาง
2. การเชื่อมโยงสารสนเทศจากการอ้างอิง	3.60	1.043	-.762	-.136	มาก
3. การสำรวจข้อมูลสารสนเทศที่ต้องการ	3.55	1.000	-.666	-.381	มาก
4. การแยกแยะความน่าเชื่อถือของสารสนเทศเกี่ยวกับพระเครื่อง	3.97	.978	-1.231	1.035	มาก
5. การติดตามการเปลี่ยนแปลงของสารสนเทศเป็นระยะ	3.16	1.174	-.252	-1.216	ปานกลาง
6. วิธีการดึงสารสนเทศมาใช้	3.38	1.166	-.581	-.841	ปานกลาง
7. การตรวจสอบความถูกต้องของสารสนเทศ	3.65	1.112	-.849	-.285	มาก
8. การเก็บรวบรวมสารสนเทศที่แสวงหาได้เข้าด้วยกัน	3.12	1.244	-.378	-1.187	ปานกลาง

จากตารางที่ 1 แสดงพฤติกรรมการแสวงหาสารสนเทศเกี่ยวกับพระเครื่องของผู้ตอบแบบสอบถาม ตามทฤษฎีพฤติกรรมการแสวงหาสารสนเทศของเอลลิส (Ellis) ที่มีทั้งหมด 8 ขั้นตอน ปรากฏผลดังนี้

การเริ่มต้นค้นหาข้อมูลเกี่ยวกับพระเครื่อง พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีพฤติกรรมการแสวงหาสารสนเทศโดยการเริ่มต้นค้นหาข้อมูลเกี่ยวกับพระเครื่องในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 3.36$) มีการแจกแจงแบบเบ้ซ้าย (-.528) และมีค่าความโด่งเท่ากับ -.620 แสดงว่าผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีการเริ่มต้นค้นหาข้อมูลเกี่ยวกับพระเครื่องมากกว่าค่าเฉลี่ย โดยการกระจายของข้อมูลน้อยกว่าปกติ โดยวิธีที่ผู้ตอบแบบสอบถามเริ่มต้นค้นหาข้อมูลเกี่ยวกับพระเครื่องในระดับมากที่สุดคือการค้นหาข้อมูลพระเครื่องจากระบบอินเทอร์เน็ต ($\bar{X} = 3.89$) และมีการแจกแจงแบบเบ้ซ้าย (-1.065) รองลงมาคือการสอบถามข้อมูลจากผู้เชี่ยวชาญด้านพระเครื่อง เช่น พระเครื่อง ฯลฯ ($\bar{X} = 3.50$) และการเริ่มต้นสำรวจหาข้อมูลเกี่ยวกับพระเครื่องผ่านช่องทางเฟซบุ๊ก หรือแฟนเพจ

ต่าง ๆ ($\bar{X} = 3.47$) ซึ่งวิธีการทั้งสามวิธีนั้น มีการแจกแจงแบบเบ้ซ้าย (-.521, และ-.563) ซึ่งแสดงว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เลือกทั้งสามวิธีนี้มากกว่าค่าเฉลี่ย และมีการแจกแจงที่มีความโด่งกว่า โคนึงปกติเล็กน้อย

การเชื่อมโยงสารสนเทศจากการอ้างอิง พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีพฤติกรรมการหาข้อมูลเพิ่มเติมหลังจากสำรวจข้อมูลเกี่ยวกับพระเครื่องเพื่อเชื่อมโยงสารสนเทศต่าง ๆ ในภาพรวมในระดับมาก ($\bar{X} = 3.60$) และมีการแจกแจงแบบเบ้ซ้าย (-.762) และมีค่าความโด่งเท่ากับ -.136 แสดงว่าผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีพฤติกรรมการหาข้อมูลเพิ่มเติมหลังจากสำรวจข้อมูลเกี่ยวกับพระเครื่องสูงกว่าค่าเฉลี่ย โดยมีการกระจายของข้อมูลน้อย สำหรับวิธีการเชื่อมโยงสารสนเทศที่ผู้ตอบแบบสอบถามใช้สำหรับการหาข้อมูลเพิ่มเติมหลังจากที่ได้ข้อมูลเบื้องต้น คือ การหาข้อมูลเพิ่มเติมจากเว็บไซต์ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.82$) สอดคล้องกับวิธีการเชื่อมโยงสารสนเทศโดยการหาข้อมูลเพิ่มเติมจากคำสำคัญหรือเอกสารอ้างอิงที่พบในเอกสารที่ผู้ตอบแบบสอบถามใช้ในการเชื่อมโยงสารสนเทศในระดับมากเช่นกัน ($\bar{X} = 3.62$)

การสำรวจข้อมูลสารสนเทศที่ต้องการ พบว่า พฤติกรรมการแสวงหาสารสนเทศที่เกี่ยวกับการสำรวจข้อมูลสารสนเทศในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.55$) มีการแจกแจงแบบเบ้ซ้าย (-.666) และมีค่าความโด่งเท่ากับ -.381 แสดงว่าผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีพฤติกรรมการสำรวจหรือค้นหาข้อมูลสารสนเทศที่ต้องการสูงกว่าค่าเฉลี่ย มีการแจกแจงที่มีความโด่งน้อยกว่าค่าปกติเล็กน้อย โดยวิธีที่ผู้ตอบแบบสอบถามใช้สำหรับการสำรวจหรือค้นหาข้อมูลสารสนเทศที่ต้องการในระดับมากมี 3 วิธี คือ การเลือกสอบถามจากบุคคลที่มีความน่าเชื่อถือ ($\bar{X} = 4.04$) และพิจารณาเลือกค้นหาสารสนเทศเกี่ยวกับพระเครื่องจากการค้นหาผ่านเว็บไซต์ที่เกี่ยวข้องในระดับมาก ($\bar{X} = 3.81$) และการพิจารณาเลือกสำรวจจากเพจพระที่รู้จักและเชื่อถือ ($\bar{X} = 3.54$)

การแยกแยะสารสนเทศเกี่ยวกับพระเครื่องที่แสวงหาได้ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีพฤติกรรมการแยกแยะสารสนเทศที่แสวงหาได้ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.97$) และมีการแจกแจงแบบเบ้ซ้าย (-1.231) และมีค่าความโด่งเท่ากับ 1.035 แสดงว่าผู้ตอบแบบสอบถามมีพฤติกรรมการแยกแยะสารสนเทศสูงกว่าค่าเฉลี่ย และมีความโด่งมากกว่าค่าปกติเล็กน้อย โดยพฤติกรรมที่ผู้ตอบแบบสอบถามทำการแยกแยะสารสนเทศเกี่ยวกับพระเครื่องในระดับมากเรียงตามลำดับค่าเฉลี่ย ดังนี้ การพิจารณาเปรียบเทียบความสอดคล้องของเนื้อหาของสารสนเทศที่ได้จากแหล่งสารสนเทศต่างๆ ($\bar{X} = 4.01$) การพิจารณาจากความทันสมัยของข้อมูล ($\bar{X} = 3.92$) และพิจารณาจากชื่อเสียงและความเชี่ยวชาญของผู้ให้ข้อมูล ($\bar{X} = 3.92$)

การติดตามการเปลี่ยนแปลงของสารสนเทศ พบว่าผู้ตอบแบบสอบถามมีพฤติกรรมการติดตามการเปลี่ยนแปลงของสารสนเทศเกี่ยวกับพระเครื่องในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง

($\bar{X} = 3.16$) และมีการแจกแจงแบบเบ้ซ้ายเล็กน้อย (-0.252) และมีค่าความโด่งเท่ากับ -1.216 แสดงว่ามีผู้ตอบแบบสอบถามมีพฤติกรรมการติดตามการเปลี่ยนแปลงของสารสนเทศสูงกว่าค่าเฉลี่ยเล็กน้อย และมีความโด่งน้อยกว่าค่าปกติ โดยพฤติกรรมการติดตามการเปลี่ยนแปลงของสารสนเทศเกี่ยวกับพระเครื่องของผู้ตอบแบบสอบถามที่อยู่ในระดับมากได้แก่ การติดตามสารสนเทศจากสื่อสังคมออนไลน์และเว็บไซต์ด้านพระเครื่อง เพื่อให้ได้สารสนเทศที่เป็นปัจจุบัน ($\bar{X} = 3.51$) โดยทุกประเด็นเป็นการแจกแจงแบบเบ้ซ้าย แสดงว่าผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีการติดตามการเปลี่ยนแปลงของสารสนเทศสูงกว่าค่าเฉลี่ย ยกเว้นการเข้าร่วมกิจกรรมหรือประชุมสัมมนาทางด้านพระเครื่องที่มีการแจกแจงแบบเบ้ขวา ซึ่งแสดงว่าผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เลือกเข้าร่วมกิจกรรมหรือประชุมสัมมนาทางด้านพระเครื่องต่ำกว่าค่าเฉลี่ย

วิธีการดึงสารสนเทศมาใช้ พบว่าพบว่าผู้ตอบแบบสอบถามมีพฤติกรรมการดึงสารสนเทศเกี่ยวกับพระเครื่องมาใช้งานในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 3.38$) และมีการแจกแจงแบบเบ้ซ้ายเล็กน้อย (-0.581) และมีค่าความโด่งเท่ากับ -0.841 แสดงว่ามีการแจกแจงพฤติกรรมการแยกแยะสารสนเทศสูงกว่าค่าเฉลี่ยเล็กน้อย และมีความโด่งน้อยกว่าค่าปกติ โดยวิธีที่ผู้ตอบแบบสอบถามใช้สำหรับดึงสารสนเทศมาใช้งานส่วนใหญ่ในระดับปานกลาง ยกเว้นการเปิดดูรูปพระเครื่องที่ต้องการหรือสนใจก่อน แล้วจึงติดตามเนื้อหาต่อไปที่พบการดึงสารสนเทศมาใช้ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.66$) นอกจากนี้พบว่า การอ่านหนังสือหรือนิตยสารพระเครื่องทั้งฉบับ เป็นวิธีการที่ผู้ตอบแบบสอบถามใช้ดึงสารสนเทศมาใช้ที่มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุด ($\bar{X} = 3.09$)

การตรวจสอบความถูกต้องของสารสนเทศ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ มีการตรวจสอบความถูกต้องของสารสนเทศในภาพรวมอยู่ระดับมาก ($\bar{X} = 3.65$) และมีการแจกแจงแบบเบ้ซ้ายเล็กน้อย (-0.849) และมีค่าความโด่งเท่ากับ -0.285 แสดงว่าผู้ตอบแบบสอบถามมีการแจกแจงพฤติกรรมการตรวจสอบความถูกต้องของสารสนเทศสูงกว่าค่าเฉลี่ยเล็กน้อย และมีความโด่งน้อยกว่าค่าปกติ เมื่อพิจารณาพฤติกรรมการตรวจสอบความถูกต้องของสารสนเทศโดยเรียงลำดับวิธีการตรวจสอบความถูกต้องของสารสนเทศตามค่าเฉลี่ย คือ การตรวจสอบความครบถ้วนและถูกต้องของเนื้อหาสารสนเทศพระเครื่องก่อนทุกครั้ง ($\bar{x} = 3.80$) การเปรียบเทียบสารสนเทศพระเครื่องจากเว็บไซต์อื่น ๆ ($\bar{X} = 3.80$) มีค่าเฉลี่ยเท่ากัน การปรึกษาหรือสอบถามข้อมูลสารสนเทศพระเครื่องกับผู้รู้หรือเซียนพระ ($\bar{X} = 3.65$) และการเปรียบเทียบสารสนเทศพระเครื่องจากแผงพระอื่น ๆ ($\bar{X} = 3.39$) ตามลำดับ

การเก็บรวบรวมสารสนเทศที่แสวงหาได้เข้าด้วยกัน พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีพฤติกรรมการเก็บรวบรวมสารสนเทศที่แสวงหาได้ในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 3.12$) และมีการแจกแจงแบบเบ้ซ้ายเล็กน้อย (-0.378) และมีค่าความโด่งเท่ากับ -1.187 แสดงว่าผู้ตอบ

แบบสอบถามมีการแจกแจงพฤติกรรมการเก็บรวบรวมสารสนเทศสูงกว่าค่าเฉลี่ยเล็กน้อย และมีความโค้งน้อยกว่าค่าปกติ โดยรายละเอียดของพฤติกรรมการเก็บรวบรวมสารสนเทศที่แสวงหาได้เรียงตามลำดับค่าเฉลี่ย คือ การเก็บรวบรวมข้อมูลไว้ในลักษณะรูปภาพหรือวิดีโอ ($\bar{X} = 3.31$) การเก็บรวบรวมข้อมูลในลักษณะไฟล์ PDF, Word เพื่อการใช้งาน ($\bar{X} = 3.20$) การเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นแฟ้ม หรือรวมเป็นเล่ม ($\bar{X} = 3.04$) และการเก็บรวบรวมข้อมูลไว้บนพื้นที่จัดเก็บออนไลน์ ($\bar{X} = 2.95$)

2.5 ปัญหาการแสวงหาสารสนเทศเกี่ยวกับพระเครื่อง

สำหรับปัญหาการแสวงหาสารสนเทศเกี่ยวกับพระเครื่องพบว่า พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีปัญหาเกี่ยวกับการแสวงหาสารสนเทศเกี่ยวกับพระเครื่องในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.54$) และมีการแจกแจงแบบเบ้ซ้ายเล็กน้อย (-.851) และมีค่าความโค้งเท่ากับ -.456 แสดงว่า ผู้ตอบแบบสอบถามประสบปัญหาเกี่ยวกับการแสวงหาสารสนเทศเกี่ยวกับพระเครื่องสูงกว่าค่าเฉลี่ยเล็กน้อย และมีความโค้งน้อยกว่าค่าปกติ โดยปัญหาที่ผู้ตอบแบบสอบถามประสบในระดับมากคือ ปัญหาเกี่ยวกับผลการสืบค้นไม่ตรงกับความต้องการ หรือการสืบค้นจะค้นได้เฉพาะคำค้นที่ระบุเท่านั้น โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากัน ($\bar{X} = 3.66$)

การอภิปรายผลการวิจัย

1. ข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม ผลการศึกษาพบว่าผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่สำเร็จการศึกษาในระดับปริญญาตรี และผู้ตอบแบบสอบถามจำนวนมากที่สุดทำงานเกี่ยวกับงานเอกสาร หรือการเงิน และเป็นที่น่าสนใจว่ามีกลุ่มนักเรียน นักศึกษา เป็นกลุ่มที่ตอบแบบสอบถามจำนวนมากเป็นอันดับสอง โดยวัตถุประสงค์ที่นักเรียน นักศึกษาสนใจแสวงหาสารสนเทศพระเครื่องเพื่อความเป็นสิริมงคลแก่ชีวิตมากที่สุด รองลงมาคือเพื่ออาชีพ แสดงให้เห็นว่ากลุ่มคนรุ่นใหม่ให้ความสนใจในพระเครื่องมากขึ้น และไม่มองว่าการสนใจในพระเครื่องเป็นเรื่องโบราณ และได้รับการเรียกขานว่าเป็นเซียนพระ หรือนักเลงพระหลายคนมากขึ้น เช่น ด้อมนครสวรรค์ หรือรูด นครสวรรค์ เป็นต้น นอกจากนี้ มีกลุ่มคนรุ่นใหม่ประกอบอาชีพเกี่ยวกับพุทธพาณิชย์มากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งการนำพระเครื่องมาสร้างรายได้ เช่น การขายหรือการเช่าซื้อพระเครื่องบน ebay ซึ่งเป็นแพลตฟอร์มออนไลน์ และขยายกลุ่มลูกค้าไปยังตลาดต่างประเทศ เช่น สหรัฐอเมริกา อังกฤษ หรือสิงคโปร์ เป็นต้น ทำให้ตลาดพระเครื่องเป็นที่รู้จักในกลุ่มลูกค้าต่างประเทศมากขึ้น (Niyompong, 2020)

2. วัตถุประสงค์ในการแสวงหาสารสนเทศเกี่ยวกับพระเครื่อง เมื่อพิจารณาถึงวัตถุประสงค์ของการศึกษาพระเครื่องของผู้ตอบแบบสอบถามพบว่าผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่

แสวงหาสารสนเทศเกี่ยวกับพระเครื่องเพื่อความเป็นสิริมงคลแก่ชีวิต รองลงมาคือ เพื่อสร้างอาชีพ ซึ่งสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ในการเข้าซื้อพระเครื่องของ Keawimol (2015) ที่ตัดสินใจเข้าพระเครื่อง เพื่อเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวทางจิตใจและคุ้มครองป้องกันภัยต่างๆ สอดคล้องกับทฤษฎีการจูงใจของมนุษย์ของมาสโลว์ ซึ่งกล่าวว่า ความต้องการของมนุษย์แบ่งออกเป็น 5 ระดับ หนึ่งในนั้น คือ ระดับ 2 คือความต้องการทางด้านความมั่นคง ปลอดภัย (Safety Need) เป็นความต้องการที่มีสุขภาพแข็งแรง มีชีวิตมั่นคง (McLeod, 2018) ดังนั้น ผู้บริโภคส่วนใหญ่จึงนิยมเข้าพระเครื่องมาเพื่อเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจทั้งนี้ก็เป็นเพราะสังคมไทยเป็นสังคมชาวพุทธ ความเลื่อมใสในการป้องกันภัย การปกป้องรักษาต่างๆ ของพระเครื่องจึงเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับพุทธศาสนิกชน จากพฤติกรรมการสารสนเทศดังกล่าวส่งผลให้ธุรกิจพุทธพาณิชย์ หรือการเข้า/ซื้อพระเครื่องออนไลน์ในอนาคตนั้น มีโอกาสที่จะขยายตัวได้อย่างมากเพราะธุรกิจพระเครื่องนั้นไม่ได้เป็นที่นิยมเฉพาะในประเทศไทยเท่านั้น แต่ยังได้รับความนิยมในประเทศเพื่อนบ้านอย่างมาเลเซียและสิงคโปร์เช่นกัน และอันเนื่องมาจากความนิยมอย่างล้นหลาม ทำให้มีจำนวนผู้สะสมพระเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ ซึ่งสังเกตได้จากจำนวนผู้เข้าชมเว็บไซต์และจำนวนสมาชิกที่เพิ่มขึ้นของเว็บไซต์พระออนไลน์อย่าง G-pra.com เป็นต้น

3. แหล่งและทรัพยากรสารสนเทศสำหรับการแสวงหาสารสนเทศเกี่ยวกับพระเครื่อง แหล่งสารสนเทศที่ผู้สนใจในพระเครื่องเลือกใช้เพื่อเข้าถึงสารสนเทศพระเครื่อง คือ สื่อสังคมออนไลน์ และแหล่งสารสนเทศประเภทบุคคลต่างๆ เช่น เพื่อน ญาติ ผู้ที่นิยมสะสมพระเครื่อง หรือ พระสงฆ์ เป็นต้น เนื่องจากความนิยมในพระเครื่องจะจำกัดเฉพาะกลุ่มผู้ที่สนใจในพระเครื่อง นอกจากนี้ การปลุกเสกพระเครื่องแต่ละรุ่น จะมีคุณลักษณะพิเศษเฉพาะ ซึ่งต้องเป็นกลุ่มคนที่สนใจศึกษาอย่างถ่องแท้ จึงจะสามารถแยกความแตกต่างของพระเครื่องแต่ละรุ่น หรือแยกความแตกต่างระหว่างพระเครื่องของแท้กับพระเครื่องของปลอมได้ ดังนั้น ผู้ที่สนใจในพระเครื่องจึงมักให้ความเชื่อถือในตัวบุคคลที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญในการจำแนกพระเครื่องแต่ละรุ่นมากกว่า การแสวงหาสารสนเทศจากหนังสือหรือแหล่งอื่นๆ ถึงแม้ว่าจะมีการขยายการแสวงหาสารสนเทศไปบนเครือข่ายอินเทอร์เน็ต แต่การพิจารณาเลือกใช้สารสนเทศ หรือความเชื่อถือในสารสนเทศก็ยังคงจำกัดเฉพาะในตัวบุคคลที่อยู่บนโลกออนไลน์ จึงทำให้ผู้ใช้สารสนเทศนิยมเข้าถึงสารสนเทศบนอินเทอร์เน็ตผ่านทางเครือข่ายสังคมออนไลน์ เนื่องจากความเชื่อถือความถูกต้องของสารสนเทศจากแหล่งสารสนเทศประเภทบุคคลโดยเฉพาะบุคคลที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญเกี่ยวกับพระเครื่องแต่ละรุ่น ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของจุฑาทิพย์ จันทร์ถุน (Chanlun, 2020) ที่พบว่าผู้ใช้สารสนเทศประสบปัญหาเกี่ยวกับการค้นหาและการรับสารสนเทศในช่วงวิกฤตการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อโควิด-19 คือปัญหาเกี่ยวกับข่าวปลอมเป็นจำนวนมาก และมีข้อมูลจำนวนมาก

ที่เผยแพร่ผ่านสื่อประเภทต่าง ๆ ประชาชนจึงจำเป็นต้องคัดกรองและเลือกสารสนเทศที่เชื่อถือได้ จากบุคคลที่ตนเองเคารพ หรือยอมรับในความรู้ความเชี่ยวชาญของบุคคลนั้น ดังนั้น การทำธุรกิจ พุทธพาณิชย์จึงควรให้ความสำคัญกับแหล่งสารสนเทศประเภทบุคคล หรือเครือข่ายสังคมออนไลน์ ที่จะให้ข้อมูลสารสนเทศประกอบการตัดสินใจเช่าซื้อพระเครื่องต่อไป

4. พฤติกรรมการแสวงหาสารสนเทศเกี่ยวกับพระเครื่อง ผลการศึกษาครั้งนี้ มีข้อค้นพบที่น่าสนใจคือ ผู้ตอบแบบสอบถามเริ่มต้นแสวงหาสารสนเทศจากผู้เชี่ยวชาญทางด้านพระเครื่อง เช่น เพื่อน หรือผู้เชี่ยวชาญ เช่น พระ เขียนพระ หรือแผงพระต่างๆ และทำการตรวจสอบหรืออ้างอิงสารสนเทศเพิ่มเติมจากเว็บไซต์ต่าง ๆ เพื่อตรวจสอบความถูกต้องและน่าเชื่อถือของสารสนเทศที่ได้รับ ตลอดจนแยกแยะสารสนเทศเกี่ยวกับพระเครื่องที่ได้มาเพื่อตรวจสอบความถูกต้องและน่าเชื่อถือของข้อมูลสารสนเทศ เนื่องจากการเช่าซื้อพระเครื่องเพื่อนำไปบูชา หรือเพื่อวัตถุประสงค์ต่าง ๆ นั้น จะมีประเด็นเรื่องเกี่ยวกับธุรกิจ หรือราคาการเช่าซื้อพระเครื่องเข้ามาเกี่ยวข้อง ซึ่งเป็นธุรกิจที่มีมูลค่าสูง นอกจากนี้ การบูชาพระเครื่องจะผูกโยงกับความศรัทธาของบุคคลต่าง ๆ ที่มีต่อพระเครื่อง โดยบุคคลจะเชื่อมั่นในความศักดิ์สิทธิ์ของพระเครื่องที่เป็นของแท้ที่ผ่านพิธีกรรม หรือพิธีปลุกเสกต่าง ๆ ดังนั้น การตัดสินใจเช่าซื้อพระเครื่องรุ่นใด ๆ ก็ตาม จึงต้องการที่จะเช่าซื้อพระเครื่องของแท้ที่ผ่านการปลุกเสกเพื่อเพิ่มความศักดิ์สิทธิ์ของพระเครื่องอย่างแท้จริง ทำให้ผู้ที่เช่าซื้อจำเป็นต้องตรวจสอบสารสนเทศเกี่ยวกับพระเครื่องนั้นในหลากหลายประเด็น ไม่ว่าจะเป็นความน่าเชื่อถือ ความถูกต้อง ไม่ใช่ของปลอมที่ทำเลียนแบบพระเครื่องรุ่นจริงที่ไม่ผ่านการปลุกเสก เพื่อป้องกันความผิดพลาดในการเช่าซื้อพระเครื่องที่ผิดวัตถุประสงค์ หรือพระเครื่องที่ทำเลียนแบบ ซึ่งจะขาดความศักดิ์สิทธิ์ในตัวพระเครื่องเอง สอดคล้องกับการศึกษาของฐิติรัตน์ หามัญรงค์ (Hannarong, 2022) ที่พบว่าผู้บริโภคในยุคเจนเอเรชั่นเอ็กซ์ จะให้ความเชื่อถือในสินค้าที่มีรายละเอียดของสินค้าชัดเจน มีการรีวิวสินค้าในเครือข่ายสังคมออนไลน์ เช่น ยูทูป หรือพันทิป ในขณะที่กลุ่มเจนเอเรชั่นแซดที่มุ่งเน้นซื้อสินค้าหรือบริการที่ผู้ขายให้ข้อมูลที่ครบถ้วน ซึ่งการให้ข้อมูลที่ครบถ้วนจากผู้ขาย จะทำให้เกิดการซื้อซ้ำในสินค้าต่างๆ เพิ่มขึ้น

นอกจากนี้ จากพฤติกรรมการแสวงหาสารสนเทศเกี่ยวกับพระเครื่อง พบว่า กลุ่มคนที่สนใจในพระเครื่องมักมีการติดตามการเปลี่ยนแปลงของสารสนเทศเกี่ยวกับพระเครื่องในระดับปานกลาง โดยมีค่าการแสดงผลออกถึงพฤติกรรมน้อยที่สุด ทั้งนี้เนื่องจากสารสนเทศเกี่ยวกับพระเครื่องมักเป็นสารสนเทศที่ตายตัว มีการเปลี่ยนแปลงค่อนข้างน้อย ดังนั้น หากผู้ตอบแบบสอบถามได้รับสารสนเทศเกี่ยวกับพระเครื่องที่มั่นใจในความถูกต้องแล้ว ก็จะไม่มีการติดตามการเปลี่ยนแปลงของสารสนเทศเกี่ยวกับพระเครื่องเหมือนผู้ใช้กลุ่มอื่น เช่น กลุ่มผู้ใช้สารสนเทศ

ของตลาดหลักทรัพย์ หรือการแสวงหาสารสนเทศของกุมารแพทย์ที่ต้องติดตามการเปลี่ยนแปลงของสารสนเทศอย่างใกล้ชิด (Chantarasena, Pecharasorn & Tulyasukh, 2009).

5. ปัญหาการแสวงหาสารสนเทศ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามประสบปัญหาเกี่ยวกับการแสวงหาสารสนเทศเกี่ยวกับพระเครื่องด้านผลการสืบค้นไม่ตรงกับความต้องการ หรือการสืบค้นจะค้นได้เฉพาะคำค้นที่ระบุเท่านั้น เนื่องจากการสืบค้นข้อมูลของโปรแกรมค้นหาบนเว็บไซต์เป็นการค้นหาข้อมูลโดยใช้คำสำคัญ ที่นำคำค้นที่ผู้ใช้กรอกไปเปรียบเทียบกับคำเหมือนในเอกสารที่จัดเก็บไว้ในฐานข้อมูลของผู้ให้บริการ โดยไม่ได้คำนึงถึงความหมายของเนื้อหาในเอกสาร (Pilamart, 2007) พระเครื่องแต่ละรุ่นจะมีชื่อเรียกที่หลากหลาย เช่น หลวงปู่ทวด ที่มีชื่อเรียกที่หลากหลาย ไม่ว่าจะเป็น หลวงปู่ทวดวัดช้างให้ สมเด็จเจ้าพะโคะ หลวงปู่ทวดเหยียบน้ำทะเลจืด เป็นต้น ทำให้ผลการค้นที่ผู้ใช้ได้จากการสืบค้นอาจไม่ครบถ้วนตามต้องการ

ข้อเสนอแนะที่ได้จากการวิจัย

1. ผลการจากการศึกษาพบว่า ผู้ใช้ประสบปัญหาในการสืบค้นสารสนเทศเกี่ยวกับพระเครื่องในด้านความสามารถของระบบการค้นคืนสารสนเทศ ที่ไม่สามารถสืบค้นสารสนเทศที่มีการใช้คำที่หลากหลาย แต่มีความหมายเดียวกันได้ ซึ่งปัญหาดังกล่าวสามารถแก้ไขได้โดยการนำความรู้เกี่ยวกับสารสนเทศศาสตร์ในด้านการพัฒนาระบบการค้นคืนเชิงความหมายเกี่ยวกับพระเครื่อง เพื่อให้ผู้ใช้สารสนเทศสามารถได้รับสารสนเทศเกี่ยวกับพระเครื่องที่ตรงกับความต้องการและมีความครบถ้วนมากขึ้น ซึ่งผู้วิจัยจะได้นำไปพัฒนาเป็นระบบค้นคืนเชิงความหมายในการวิจัยระยะต่อไป

2. แหล่งสารสนเทศที่ผู้สนใจในพระเครื่องเลือกใช้เพื่อเข้าถึงสารสนเทศพระเครื่อง คือ สื่อสังคมออนไลน์ และแหล่งสารสนเทศประเภทบุคคลต่างๆ เนื่องจากมีความเชื่อถือในความรู้ความเชี่ยวชาญเฉพาะบุคคลต่างๆ ดังนั้น การจัดเก็บความรู้ของผู้เชี่ยวชาญด้านพระเครื่องและนำมาจัดการความรู้จะช่วยทำให้ความรู้แฝงเหล่านี้ ได้รับการจัดเก็บอย่างเป็นระบบ เช่นการจัดทำระบบฐานข้อมูลผู้เชี่ยวชาญด้านพระเครื่องและเผยแพร่ผ่านช่องทางอินเทอร์เน็ตต่างๆ จะช่วยอำนวยความสะดวกในการเข้าถึงสารสนเทศและความรู้เกี่ยวกับพระเครื่องที่กว้างขวางและทั่วถึง และอำนวยความสะดวกต่อธุรกิจพุทธพาณิชย์ต่อไป

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยนี้ได้รับทุนสนับสนุนจากกลุ่มวิจัยมนุษยศาสตร์ดิจิทัล สาขาวิชาสารสนเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

References

- Bates, M. J. (2017). **Information behavior**. In Encyclopedia of Library and Information Science. Doi: 10.1081/E-EISA-120053335.
- Boonnu, N. (2012). **Information seeking behavior of Mahidol Wittayanusorn school students in conducting science projects**. Bangkok : Srinakharinwirot University. [In Thai]
- Boonprakong, K., Laosaichuea, G., Apisuphachok, W. & Lerdpaisalwong, S. (2018). The laem-phak-bia environmental research and development project under the royal patronage of his majesty the late king. **Humanities journal**, 25 (1), 371-390. [In Thai]
- Changhong, J., Manmart, L. & Vongprasert, C. (2012). Learning styles: Factors affecting information behavior of Thai youths. **Journal of the Faculty of Arts, Silpakorn University**, 34 (2), 162-184. [In Thai]
- Chanlun, J. (2020). Information behavior during COVID-19 pandemic era. **TLA Bulletin**, 64 (2), 36-49. [In Thai]
- Chansiriwat, T. (2012). Information seeking behavior of elderly people. **Journal of Information Science**, 30(2), 76-90. [In Thai]
- Chantaneer, A. (2016). Economy of amulets in Thailand. **Journal of Graduate Studies, Valaya Alongkron Rajabhat University**, 10(1), 94-105. [In Thai]
- Chantarasena, P., Pecharasorn, P. & Tulyasukh, T. (2009). Information seeking behavior of pediatricians using evidence-based medicine (EBM) process in Khon Kaen hospital. **Journal of Information Science**, 27 (1), 10-22. [In Thai]
- Comparison of the popular amulet Poll results between Thai men and Thai women**. (2018). ThaiPost. Retrieved 10 Feb. 2023, from <https://www.thaipost.net/main/detail/17695> [In Thai]
- Ellis, D. (1997). Modeling the information seeking patterns of engineers and research scientists in an industrial environment. **Journal of Documentation**, 53 (4), 384-403.
- Hannarong, T. (2022). Online buying behavior and digital marketing communication persons with visual impairment. Thesis of Master of Arts (Communication and Innovation) NIDA. [In Thai]

- Keawimol, N. (2015). **Factors influencing online consumer purchases of amulet in Thailand**. Independent study of Master of Arts (Business Economics), Faculty of Economics, Thammasat University. [In Thai]
- Kerdnaimonkol, W. (2017). Business and marketing models of Buddhist commercialization in Buddhist institutions. **Journal of Buddhist Studies, Chulalongkorn University**, 24 (1), 57-79. [In Thai]
- Niyompong, N. (2020). **Open the mind of the new generation to expand the business of “amulet” for sale on ebay as an additional income**. Retrieved 10 Feb. 2023, from <https://www.smartsme.co.th/content/231913>. [In Thai]
- McLeod, S. (2018). **Maslow’s hierarchy of needs**. Retrieved 10 Feb. 2023, from <https://canadacollege.edu/dreamers/docs/Maslows-Hierarchy-of-Needs.pdf>
- Phetwong, W. & Tuamsuk, K. (2012). Information behavior for researching and disseminating of researcher in university. **Journal of Information Science**, 30 (3), 29-50.
- Rithidech, K. (2014). **Information seeking behavior for doing research of the researcher in Kasikorn Research Center Co., Ltd**. Bangkok: Srinakharinwirot Universtiy. [In Thai]
- Soontravanich, C. (2007). Before it became an industry of amulet and when amulet became the "supreme" of Thai fetish. **Proceeding of "The Islamic World and Muslims in Southeast Asia"**, 28-29 November 2008, Nakhon Si Thammarat. [In Thai]
- Taisrikhot, T., Phakeaw, S. & Saiboonyuan, P. (2020). Buddhist commercialization in Buddhist institutions. **Journal of MCU Nakhondhat**, 7 (11), 424-439. [In Thai]
- Wilson, T.D. (2000). Human information behaviour. **Informing Science**, 3 (2), 49-55.
- Wongsate, D. (2013). Information-seeking behavior and information use among nursing teachers and students at Asia-Pacific International University. **Suthiparithat Journal**, 27(82), 95-111.
- Yangyeun, Nunthapichai, & Petchkaew, (2016). Information behaviour model: Perspective for era digital environment. **Journal of Information Science and Technology**, 6 (1), 34-44. [In Thai]

ปัจจัยที่ส่งผลต่อการเข้าร่วมกิจกรรมหนังสือสร้างอาชีพของผู้สูงอายุ อุทยานการเรียนรู้ศรีนครฤๅเท ปิยวรรณ ฟอน เฮอร์เด¹

บทคัดย่อ

งานวิจัยเรื่อง ปัจจัยที่ส่งผลต่อการเข้าร่วมกิจกรรมหนังสือสร้างอาชีพของผู้สูงอายุ อุทยานการเรียนรู้ศรีนครฤๅเท มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา ปัจจัยที่ส่งผลต่อการเข้าร่วมกิจกรรมหนังสือสร้างอาชีพของผู้สูงอายุ อุทยานการเรียนรู้ศรีนครฤๅเท เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา คือ ผู้สูงอายุ จากอุทยานการเรียนรู้ศรีนครฤๅเท จำนวน 414 คน โดยใช้แบบสอบถามออนไลน์เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ผลการวิจัย พบว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อการเข้าร่วมกิจกรรมหนังสือสร้างอาชีพของผู้สูงอายุ อุทยานการเรียนรู้ศรีนครฤๅเท โดยรวมมีคะแนนเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.47$) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ส่วนใหญ่ปัจจัยที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด โดยข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงลำดับแรก คือ ได้รับความรู้และประโยชน์จากการจัดกิจกรรมทุกขั้นตอน ($\bar{X} = 4.53$) รองลงมาคือ เจ้าหน้าที่เปิดโอกาสให้ซักถามหรือแสดงความคิดเห็น และสามารถนำไปต่อยอดและประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ ($\bar{X} = 4.51$)

ผู้สูงอายุสามารถนำความรู้ที่ได้ไปต่อยอดและประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ จะช่วยทำให้ผู้สูงอายุได้ใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ที่สุด เพื่อที่จะนำกิจกรรมไปพัฒนาต่อ สามารถไปต่อยอดในการประกอบอาชีพได้ เพื่อนำมาเป็นแนวทางในการจัดกิจกรรมของผู้สูงอายุ อุทยานการเรียนรู้ศรีนครฤๅเทในครั้งต่อไป

คำสำคัญ: ผู้สูงอายุ, กิจกรรม, บริการห้องสมุด

(Received: 5 January 2023; Revised: 12 February 2023; Accepted: 31 May 2023)

---

¹ อาจารย์ประจำ สาขาสารสนเทศศาสตร์และบรรณารักษศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี อีเมล: piyawan.a@pkru.ac.th

**Factors Affecting Elderly to Participate in “Careers Future Book Promotion Activity”
at Phuket Knowledge Park**

Piyawan von Hoerde¹

Abstract

This study was quantitative research, aimed to study factors that affect to elderly who participate the “careers future book promotion activity of Phuket Knowledge Park. The sample consisted of 414 elderly. The data was collected by online survey and analyzed by frequency, percentage, mean and standard deviation. The research findings showed that: the affecting elderly to participate “careers future book promotion activity” at PK park, the overall level of satisfaction was high ($\bar{X} = 4.47$). When considered each dimension, it was found that the majority of dimensions were highest level. The elderly have gained knowledge and benefits from all activities ($\bar{X} = 4.53$), and the elderly had opportunities for getting more information from PK park’s officers ($\bar{X} = 4.51$).

Furthermore, elderly opinions regarding ability to apply knowledge to benefit their daily life, to spend their spare time productively, to develop the activities in their career continuously and PK park can develop the future activities.

Keywords: Elderly, Activities, Library Services

---

¹Lecturer, Information and Library science, Faculty of Humanities and social science, Phuket Rajabhat University E-mail: piyawan.a@pkru.ac.th

บทนำ

อุทยานแห่งการเรียนรู้ นครภูเก็ต (PK PARK) เป็นห้องสมุดประชาชนของจังหวัดภูเก็ต เป็นหน่วยงานหลักในการส่งเสริมให้ผู้สูงอายุหรือประชาชนใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์จากการแสวงหาความรู้ในด้านต่างๆ จากห้องสมุด PK PARK เป็นหน่วยงานในสังกัดสำนักงานบริการและพัฒนาองค์ความรู้ (องค์การมหาชน) เชื่อมโยงการทำงานและการบริหารจัดการให้เป็นรูปแบบของอุทยานการเรียนรู้

ตามแนวคิดห้องสมุดมีชีวิตเพื่อส่งเสริมให้เกิดพื้นที่สร้างสรรค์ ทั้งด้านการอ่าน การคิด และการแสวงหาความรู้อย่างกว้างขวางให้กับเด็กเยาวชน ตลอดจนประชาชนทั่วไป ผ่านเทคโนโลยี และนวัตกรรมที่ทันสมัยเพื่อนำไปสู่การประดิษฐ์คิดค้นเพื่อสิ่งใหม่หรือต่อยอดพัฒนาจากสิ่งประดิษฐ์พื้นฐาน ด้วยการจัดกิจกรรมหรือโครงการต่างๆ รวมทั้งยังประสานงานกับหน่วยงานต่างๆ ทั้งภาครัฐ และเอกชน และยังนำเทคโนโลยีใหม่ๆ ที่ไม่ยึดติดกับรูปแบบการเรียนรู้แบบเดิม ปัจจุบันกระทรวงศึกษาธิการ มีหน้าที่รับผิดชอบแหล่งเรียนรู้ประเภทห้องสมุดประชาชน (Office of the Education Council, 2008, pp. 10-11)

อุทยานแห่งการเรียนรู้ได้พัฒนาเป็นห้องสมุดเพื่อการเรียนรู้ ให้ทันสมัยขึ้น นอกจากนี้ยังส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมในด้านกิจกรรมต่าง ๆ โดยการจัดหาบริการที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาสังคมผู้สูงอายุต่อการดำรงชีวิต เพื่อการเตรียมความพร้อมในการก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ (Yoopang, Maitaouthong & Saenwa, 2014, pp. 26) เนื่องจากจำนวนผู้สูงอายุของประเทศไทยเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ซึ่งองค์การสหประชาชาติ (UN) กำหนดไว้ว่า ประเทศใดมีประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไปในสัดส่วนเกินร้อยละ 10 ของประชากรทั้งประเทศ ถือว่าประเทศนั้น ได้ก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ ประเทศไทยจึงนับว่าได้ก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ (Prompak, 2013, pp. 1) โดยผู้สูงอายุส่วนใหญ่จะพบปัญหาการว่างงาน ไม่สามารถใช้ชีวิตได้ตามปกติ ซึ่งจะส่งผลไปยังสุขภาพจิต ทำให้เกิดภาวะซึมเศร้า โดดเดี่ยว รู้สึกถูกละเลยจากครอบครัว เมื่อผู้สูงอายุอยู่คนเดียวตามลำพังและไม่มีรายได้ก็จะก่อให้เกิดความเครียดในการดำรงชีวิต โดยห้องสมุดได้มีการพัฒนาให้มีการทำกิจกรรมร่วมกัน ซึ่งกิจกรรมต่าง ๆ จัดขึ้นเพื่อส่งเสริมคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุทั้งด้านร่างกาย และจิตใจ และสังคม เนื่องจากการทำกิจกรรมจะเป็นการสร้างคุณค่าในตนเอง ส่งผลให้มีความพึงพอใจในชีวิต การเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมจะทำให้มีโอกาสได้แลกเปลี่ยนประสบการณ์และสร้างความสัมพันธ์อันดีกับคนในวัยเดียวกันซึ่งจะช่วยให้จิตใจเบิกบาน สร้างกำลังใจในการดำเนินชีวิต

ดังนั้นการเข้าร่วมกิจกรรมของผู้สูงอายุจึงเป็นทางเลือกที่ช่วยส่งเสริมสุขภาพทางด้านจิตใจให้มีคุณภาพที่ดีขึ้นและตระหนักถึงความสำคัญในการดูแลสุขภาพ มีผลดีต่อคุณภาพชีวิต

การทำกิจกรรมร่วมกัน ก่อให้เกิดความคิดเชิงสร้างสรรค์ต่อครอบครัว ชุมชน สังคม และผู้สูงอายุ สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างมีความสุข ((Yoopang, Maitaouthong & Saenwa, 2014, pp. 26)

กิจกรรมห้องสมุดจะจัดขึ้นเป็นครั้งคราว หรือในโอกาสต่าง ๆ การจัดกิจกรรมห้องสมุด จะส่งเสริมการใช้ห้องสมุด ในด้านความรู้ และด้านการสอนการเรียนรู้ต่างๆ จึงทำให้กลุ่มตัวอย่าง สนใจมาใช้บริการห้องสมุด และรู้จักห้องสมุดมากขึ้น อีกทั้งยังสร้างความสัมพันธ์ที่ดีให้แก่ผู้อื่น เข้าใจผู้อื่น ใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ และสามารถนำความรู้ที่ได้ไปใช้ในการประกอบอาชีพ หารายได้ให้แก่ตนเองได้ อุทยานการเรียนรู้กรุงเทพก็ได้จัดกิจกรรมหนังสือสร้างอาชีพขึ้นมา ซึ่งเป็นกิจกรรมที่ตรงกับความสนใจของผู้สูงอายุ โดยกิจกรรมหนังสือสร้างอาชีพ จะเก็บรวบรวม ข้อมูลจากการยืมหนังสือ และการแสดงความคิดเห็นในเพจ Facebook การจัดกิจกรรมหนังสือสร้าง อาชีพสำหรับผู้สูงอายุ จึงสามารถทำให้ได้รูปแบบ และวิธีการจัดกิจกรรมหนังสือสร้างอาชีพ จะสอดคล้องกับความสนใจของกลุ่มเป้าหมาย ซึ่งจะเป็แนวทางสำหรับอุทยานการเรียนรู้ที่จะ นำไปใช้ในการจัดกิจกรรมได้ ดังนั้นการจัดกิจกรรมควรมีการกระตุ้น ส่งเสริมความสนใจของ ผู้สูงอายุในการเข้าร่วมกิจกรรม ซึ่งจะทำให้ผู้สูงอายุ มีความรู้ ความเข้าใจ ต่อการดำรงชีวิต ทั้งใน การปรับตัวเพื่ออยู่ร่วมกันในสังคม จะทำให้ผู้สูงอายุได้พบปะกับผู้อื่นในวัยใกล้เคียงกัน จึงไม่รู้สึก โดดเดี่ยว ปรับตัวและยอมรับตัวเองได้ง่ายขึ้น เข้าใจถึงการพัฒนาเปลี่ยนแปลงตามยุคสมัย ทำให้ เกิดความเข้าใจในตนเองและผู้อื่น ออกกำลังกายในด้านการออกกำลังกาย สามารถนำความรู้ปรับใช้ ในการดำรงชีวิตได้ (Department of Health, 2018)

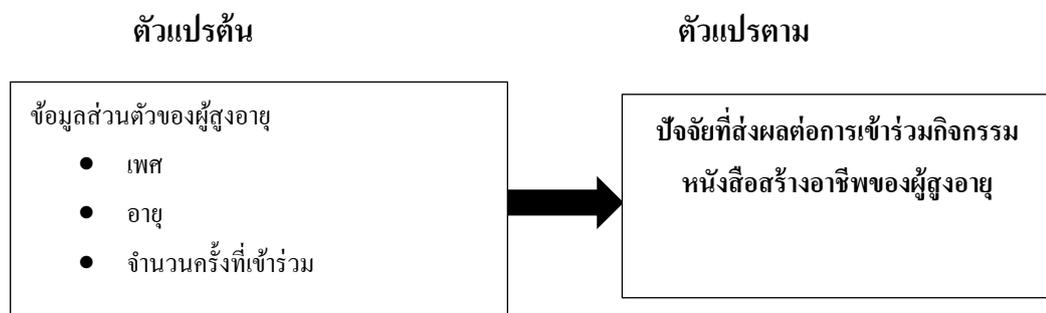
กิจกรรมเป็นการปฏิบัติ เพื่อเสริมทักษะการเรียนรู้ และสร้างความสัมพันธ์ที่ดีให้แก่ผู้ที่ เข้าร่วมกิจกรรม ปัจจุบันกิจกรรมห้องสมุดจึงมีความสำคัญ สำหรับคนทุกวัย โดยเฉพาะผู้สูงอายุ กิจกรรมสามารถที่จะให้ความรู้ในด้านต่าง ๆ มีส่วนช่วยเสริมสร้างให้เกิดความคิดสร้างสรรค์ ทำให้ เกิดความเพลิดเพลินที่มีส่วนร่วม มีความรู้สึกผ่อนคลาย และยังเป็นเป้าหมายหนึ่งที่สำคัญ ในการส่งเสริม พัฒนาคุณภาพชีวิตและสร้างคุณค่าความภาคภูมิใจ จากการทำกิจกรรมต่าง ๆ ที่ตนเองได้มีส่วนร่วม และสามารถถ่ายทอดความรู้ให้แก่คนรุ่นหลังได้ (Polthani, 2018, pp. 8) การจัดกิจกรรมห้องสมุด จึงทำให้กลุ่มตัวอย่างได้รู้จักห้องสมุด มีความกระตือรือร้นในการติดตาม อ่านหนังสือ หรือมีความต้องการกิจกรรมและสามารถค้นคว้าหาข้อมูลมาจัดกิจกรรมได้ เช่น ผู้สูงอายุต้องการกิจกรรมที่ให้ความรู้เกี่ยวกับการดูแลสุขภาพ โดยจัดกิจกรรมในรูปแบบของเกม ที่ผู้สูงอายุสามารถเข้าร่วมได้และไม่ยากจนเกินไป ปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลให้จัดกิจกรรมได้สำเร็จ คือ จะต้องอาศัยความร่วมมือและความสัมพันธ์อันดี ระหว่างผู้สูงอายุกับบรรณารักษ์โดยจะต้องร่วมมือกัน เพื่อให้สามารถจัดกิจกรรมได้บรรลุตามวัตถุประสงค์ และผู้สูงอายุเกิดการเรียนรู้และความเข้าใจได้ เป็นอย่างดี (Sangchantr & Prapinongsakorn, 2018)

จากทั้งหมดที่กล่าวมา ผู้วิจัยจึงมุ่งเน้นศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการเข้าร่วมกิจกรรมหนังสือสร้างอาชีพของผู้สูงอายุ อุทยานการเรียนรู้รัตนครุกีต เพื่อเป็นแนวทางในการจัดกิจกรรมของผู้สูงอายุ อุทยานการเรียนรู้รัตนครุกีต

วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการเข้าร่วมกิจกรรมหนังสือสร้างอาชีพของผู้สูงอายุ อุทยานการเรียนรู้รัตนครุกีต

กรอบแนวคิดการวิจัย

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย

1. การกำหนดกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ผู้สูงอายุที่ใช้งานห้องสมุด และ เป็นผู้เข้าร่วมกิจกรรมหนังสือสร้างอาชีพ อุทยานการเรียนรู้รัตนครุกีต ซึ่งได้กลุ่มตัวอย่างจำนวน 414 คน

2. เครื่องมือในการวิจัย ได้แก่ แบบสอบถาม แบ่งเป็น 3 ตอน ได้แก่ ส่วนที่ 1 แบบสอบถามเกี่ยวกับสถานภาพทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ส่วนที่ 2 แบบสอบถามเกี่ยวกับการเข้าร่วมกิจกรรมหนังสือสร้างอาชีพของผู้สูงอายุ อุทยานการเรียนรู้รัตนครุกีต และส่วนที่ 3 แบบสอบถามปลายเปิด ข้อคิดเห็น และข้อเสนอแนะต่อการเข้าร่วมกิจกรรมหนังสือสร้างอาชีพของผู้สูงอายุ อุทยานการเรียนรู้รัตนครุกีต แบบสอบถามได้ผ่านการตรวจสอบคุณภาพจากผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 3 คน ซึ่งวิเคราะห์ความตรงเชิงเนื้อหาได้ค่า IOC ตั้งแต่ 0.66-1.00 และได้นำไปทดลองใช้กับกลุ่มตัวอย่างที่ลักษณะคล้ายกัน จำนวน 30 คน ได้ค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถามเท่ากับ 0.87

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลออนไลน์ จากกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 414 คน ในช่วงเดือนมกราคม-พฤษภาคม 2565 โดยขอความร่วมมือจากจากเจ้าหน้าที่อุทยานการเรียนรู้ศูนย์นครภูเก็ต กลุ่มตัวอย่างได้ตอบแบบสอบถามครบทั้งหมด จำนวน 414 ฉบับ คิดเป็นร้อยละ 100 เนื่องจากช่วงเวลาที่เก็บข้อมูล ห้องสมุดได้จัดกิจกรรมทุกสัปดาห์ อีกทั้งเป็นกิจกรรมที่ได้รับความสนใจจากผู้สูงอายุที่เป็นสมาชิกของห้องสมุด และได้รับความอนุเคราะห์จากบรรณารักษ์ นักศึกษาฝึกประสบการณ์วิชาชีพบรรณารักษ์และสารสนเทศศาสตร์ ช่วยเหลือในการเก็บข้อมูลจากผู้สูงอายุที่เข้าร่วมกิจกรรมและเข้าใช้บริการห้องสมุด

4. การวิเคราะห์ข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูลด้วยโปรแกรมคำนวณสำเร็จรูป สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลมีดังนี้

4.1 ทำการตรวจสอบความสมบูรณ์ของการตอบแบบสอบถามทุกฉบับ

4.2 แบบสอบถามตอนที่ 1 วิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับปัจจัยที่มีผลต่อการเข้าร่วมกิจกรรมหนังสือสร้างอาชีพของผู้สูงอายุ โดยใช้ค่าความถี่ และค่าร้อยละ

4.3 คำนวณหาค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ของข้อมูลเกี่ยวกับการศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการเข้าร่วมกิจกรรมหนังสือสร้างอาชีพของผู้สูงอายุ กรณีศึกษาอุทยานการเรียนรู้ศูนย์นครภูเก็ต เป็นรายด้าน และหาค่าเฉลี่ย โดยให้คะแนนตามเกณฑ์ของครอนบาค (Cronbach, 2000, pp. 126-127) โดยแบ่งช่วงของค่าเฉลี่ย 5 กลุ่ม โดยวิเคราะห์ข้อมูลและนำเสนอในรูปแบบตารางประกอบความเรียงจากมากไปน้อย

ผลการวิจัย

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ส่วนที่ 2 แบบสอบถามเกี่ยวกับสภาพและปัจจัยที่ส่งผลต่อการเข้าร่วมกิจกรรมหนังสือสร้างอาชีพของผู้สูงอายุ อุทยานการเรียนรู้ศูนย์นครภูเก็ต

ส่วนที่ 3 ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะ

ผู้วิจัยได้เสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลให้เป็นไปตามตามวัตถุประสงค์ของวิจัย โดยเก็บรวบรวมข้อมูลจากแบบสอบถาม และทำการวิเคราะห์ข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างจำนวน 414 คน โดยการเสนอจะใช้เป็นตารางประกอบคำบรรยายผลได้ตาราง ซึ่งแบ่งข้อมูลออกเป็น 3 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตารางที่ 1 จำนวนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่างจำแนกตามเพศ (n = 414)

เพศ	จำนวน	ร้อยละ
ชาย	171	41.30
หญิง	243	58.69

จากตาราง 1 พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นเพศหญิงจำนวน 243 คน คิดเป็นร้อยละ 58.69 และเพศชาย จำนวน 171 คน คิดเป็นร้อยละ 41.30

ตารางที่ 2 จำนวนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่างจำแนกตามอายุ (n = 414)

อายุ	จำนวน	ร้อยละ
60-65 ปี	304	73.42
66-70 ปี	89	21.49
71 ปีขึ้นไป	21	5.07

จากตาราง 2 พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่อายุ 60-65 ปี จำนวน 304 คน คิดเป็นร้อยละ 73.42 รองลงมา อายุ 66-70 ปี จำนวน 89 คน คิดเป็นร้อยละ 21.49 และอายุ 71 ปีขึ้นไป จำนวน 21 คน คิดเป็นร้อยละ 5.07 ตามลำดับ

ตารางที่ 3 จำนวนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่างจำแนกตามความถี่ในการเข้าร่วมกิจกรรม (n = 414)

ความถี่ในการเข้าร่วมกิจกรรม	จำนวน	ร้อยละ
1-3 ครั้ง	26	6.28
4-6 ครั้ง	149	35.99
7 ครั้งขึ้นไป	239	57.72

จากตาราง 3 พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เข้าร่วมกิจกรรม 7 ครั้งขึ้นไป จำนวน 239 คน คิดเป็นร้อยละ 57.72 ถัดมา มีการเข้าร่วมกิจกรรม 4-6 ครั้ง จำนวน 149 คน คิดเป็นร้อยละ 35.99 และเข้าร่วมกิจกรรม 1-3 ครั้ง จำนวน 26 คน คิดเป็นร้อยละ 6.28 ตามลำดับ

ตาราง 4 จำนวนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่างจำแนกตามที่อยู่ของผู้เข้าร่วมกิจกรรม (n = 414)

ที่อยู่ของผู้เข้าร่วมกิจกรรม	จำนวน	ร้อยละ
อำเภอเมืองภูเก็ต	288	69.56
อำเภอถลาง	68	16.42
อำเภอกะทู้	58	14.00

จากตาราง 4 พบว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในอำเภอเมืองภูเก็ต จำนวน 288 คน คิดเป็นร้อยละ 69.56 ถัดมา ผู้เข้าร่วมกิจกรรมอาศัยอยู่อำเภอถลาง จำนวน 68 คน คิดเป็นร้อยละ 16.42 และผู้เข้าร่วมกิจกรรมอาศัยอยู่ อำเภอกะทู้ จำนวน 58 คน คิดเป็นร้อยละ 14.00

ลักษณะทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ผู้ตอบแบบสอบถามจำนวน 414 คน ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิงจำนวน 243 คน คิดเป็นร้อยละ 58.69 และเพศชาย จำนวน 171 คน คิดเป็นร้อยละ 41.30 โดยผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ อายุ 60-65 ปี จำนวน 304 คน คิดเป็นร้อยละ 73.42 อายุ 66-70 ปี จำนวน 89 คน คิดเป็นร้อยละ 21.49 และอายุ 71 ปีขึ้นไป จำนวน 21 คน คิดเป็นร้อยละ 5.07 มีความถี่ในการเข้าร่วมกิจกรรม 1 -3 ครั้ง จำนวน 26 คน คิดเป็นร้อยละ 6.28 ความถี่ในการเข้าร่วมกิจกรรม 4-6 ครั้ง จำนวน 149 คน คิดเป็นร้อยละ 35.99 และความถี่ในการเข้าร่วมกิจกรรม 7 ครั้งขึ้นไป จำนวน 239 คน คิดเป็นร้อยละ 57.72 ซึ่งที่อยู่ของผู้เข้าร่วมกิจกรรม อำเภอเมืองภูเก็ต จำนวน 288 คน คิดเป็นร้อยละ 69.56 ที่อยู่ของผู้เข้าร่วมกิจกรรม อำเภอถลาง จำนวน 68 คน คิดเป็นร้อยละ 16.42 และที่อยู่ของผู้เข้าร่วมกิจกรรม อำเภอกะทู้ จำนวน 58 คน คิดเป็นร้อยละ 14.00

ผู้สูงอายุที่เข้าร่วมกิจกรรมส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง โดยผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่อายุระหว่าง 60-65 ปี และส่วนใหญ่มีการเข้าร่วมกิจกรรม 7 ครั้งขึ้นไป

ส่วนที่ 2 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับปัจจัยที่ส่งผลต่อการเข้าร่วมกิจกรรมหนังสือสร้างอาชีพของผู้สูงอายุ อุทยานการเรียนรู้รัตนครุภูเก็ต ดังนี้

ตาราง 5 ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และปัจจัยที่ส่งผลต่อการเข้าร่วมกิจกรรมหนังสือสร้างอาชีพของผู้สูงอายุ อุทยานการเรียนรู้รัตนครุเกีต

ปัจจัย			ความหมาย
	$\bar{X}$	SD	
1. ได้รับความรู้และประโยชน์จากการจัดกิจกรรมทุกขั้นตอน	4.53	.672	มากที่สุด
2. เจ้าหน้าที่เปิดโอกาสให้ซักถามหรือแสดงความคิดเห็น	4.51	.688	มากที่สุด
3. สามารถนำไปต่อยอดและประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้	4.51	.679	มากที่สุด
4. ควรมีกิจกรรมหนังสือสร้างอาชีพอย่างต่อเนื่อง	4.49	.712	มาก
5. มีการอำนวยความสะดวกในการเข้าร่วมกิจกรรม	4.49	.678	มาก
6. ขั้นตอนการจัดกิจกรรมหรือการให้บริการมีความยืดหยุ่น	4.47	.688	มาก
7. การประชาสัมพันธ์ล่วงหน้าและทั่วถึง	4.46	.732	มาก
8. สถานที่สำหรับทำกิจกรรมมีความเหมาะสม	4.42	.799	มาก
9. อุปกรณ์ที่ใช้ในการจัดกิจกรรมมีความเหมาะสมเพียงพอ	4.40	.817	มาก
10. หัวข้อกิจกรรมมีความน่าสนใจ	4.36	.787	มาก
รวม	4.47	.475	มาก

จากตาราง 5 พบว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อการเข้าร่วมกิจกรรมหนังสือสร้างอาชีพของผู้สูงอายุ อุทยานการเรียนรู้รัตนครุเกีต มากที่สุด ได้แก่ ได้รับความรู้และประโยชน์จากการจัดกิจกรรมทุกขั้นตอน ($\bar{X} = 4.53$) รองลงมาคือ เจ้าหน้าที่เปิดโอกาสให้ซักถามหรือแสดงความคิดเห็นและสามารถนำไปต่อยอดและประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ ($\bar{X} = 4.51$) ตามลำดับ

ส่วนที่ 3 ข้อเสนอแนะของผู้ตอบแบบสอบถาม ประกอบด้วย 3 ประเภท ดังนี้

ประเภทที่ 1 ด้านกิจกรรม ผู้สูงอายุส่วนใหญ่มีความพึงพอใจต่อกิจกรรมที่จัดขึ้นและต้องการให้มีการจัดกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง เพราะการจัดกิจกรรมทำให้ผู้สูงอายุใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ สามารถนำกิจกรรมที่ได้เข้าร่วมไปต่อยอด ประยุกต์ใช้ และหารายได้ให้แก่ตนเองได้ เช่น การสานกระเป่า, กิจกรรมทำอาหาร, กิจกรรมผ้ามัดย้อม, กิจกรรมทำขนมไทย และกิจกรรมเกี่ยวกับสมุนไพร

ประเภทที่ 2 ด้านการให้ความรู้ ผู้จัดกิจกรรม วิทยากรจะต้องมีประสบการณ์ ให้ความรู้ที่เข้าใจง่าย สามารถพูดคุย แลกเปลี่ยนความคิดเห็นได้ โดยกิจกรรมจะต้องเหมาะสมกับผู้สูงอายุ เพื่อให้ผู้สูงอายุสามารถนำกิจกรรมไปเผยแพร่ ให้ความรู้แก่ลูกๆ หลานๆ ได้

ประเภทที่ 3 ด้านการประชาสัมพันธ์ ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ต้องการเข้าร่วมกิจกรรม และมีความพึงพอใจที่จะเข้าร่วมกิจกรรมทุกครั้ง โดยผู้สูงอายุส่วนใหญ่รับรู้ข่าวสารจากการประชาสัมพันธ์

จากเพจFacebook แต่มีบางส่วนที่ไม่สามารถเข้าถึงสื่อได้ จึงได้เสนอแนะเกี่ยวกับการประชาสัมพันธ์
หลาย ๆ รูปแบบ

การอภิปรายผลการวิจัย

การวิเคราะห์ด้านปัจจัยที่ส่งผลต่อการเข้าร่วมกิจกรรมหนังสือสร้างอาชีพของผู้สูงอายุ
อุทยานการเรียนรู้ศรีนครฤๅเท พบว่า ผู้สูงอายุได้รับความรู้และประโยชน์จากการจัดกิจกรรม
ทุกขั้นตอน เจ้าหน้าที่เปิดโอกาสให้ซักถามหรือแสดงความคิดเห็น และสามารถนำไปต่อยอดและ
ประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้

การวิจัยเรื่องปัจจัยที่ส่งผลต่อการเข้าร่วมกิจกรรมหนังสือสร้างอาชีพของผู้สูงอายุ อุทยาน
การเรียนรู้ศรีนครฤๅเท ผลการศึกษาระดับปัจจัยที่ส่งผลต่อการเข้าร่วมกิจกรรมหนังสือสร้างอาชีพของ
ผู้สูงอายุ อุทยานการเรียนรู้ศรีนครฤๅเท ผู้ตอบแบบสอบถามให้ความสำคัญโดยรวมอยู่ในระดับมาก
มีประเด็นที่สามารถนำมา อภิปรายได้ดังนี้

กลุ่มตัวอย่างซึ่งเป็นผู้สูงอายุ ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง จากการศึกษาวิจัยของนักวิทยาศาสตร์
ทั่วโลก ได้ทำการศึกษาและยืนยันมาเป็นเวลานานแล้ว พบว่า ผู้หญิงมักมีอายุยืนกว่าผู้ชาย เพราะ
ปัจจัยด้านพื้นฐานทางชีวภาพที่แตกต่างกัน โดยเฉพาะแล้วผู้หญิงมักมีอายุยืนกว่าผู้ชายเกือบ 8%
Voathai. (2020) อีกทั้งกิจกรรมส่วนใหญ่เป็นงานฝีมือ และการทำอาหาร ส่งผลให้ผู้สูงอายุเพศชาย
ไม่ค่อยให้ความสนใจ ได้แก่ กิจกรรมทำผ้ากันเปื้อน, ขนมหง, ขนมหิวน, ดอกไม้ยากโยบิว, ลูกชิ้น
ฤๅเท, เหยี่ยวโปรยทาน, ห่อหมกฤๅเท, ผ้ามัดย้อม, ย่าหม่องสมุนไพร, ขนมน้ำดอกไม้และ
น้ำเก๊กฮวย, ลูกประคบ, ขนมหินน้ำยา, กล่องทิงซูผ้าปาเต๊ะ, ถุงผ้าปาเต๊ะรักษ์โลกร้อน และกระเป๋า
เมคราเม่ เป็นต้น

โดยกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่อายุ 60-65 ปี เนื่องจากเป็นผู้สูงอายุวัยต้น เป็นช่วงวัยที่ยัง
ช่วยเหลือตนเองได้ สามารถขับรถได้ สามารถเดินทางคนเดียวได้อย่างปลอดภัย ส่วนผู้สูงอายุวัย
กลาง (อายุ 70-79 ปี) เป็นช่วงวัยที่เริ่มมีอาการเจ็บป่วย ร่างกายเริ่มอ่อนแอ มีโรคประจำตัว หรือโรค
เรื้อรังต่าง ๆ และ ผู้สูงอายุวัยปลาย (อายุ 80 ปีขึ้นไป) เป็นช่วงวัยที่เจ็บป่วยบ่อยขึ้น อวัยวะ
เสื่อมสภาพ อาจมีภาวะทุพพลภาพ Mekwimon (2012)

ผู้สูงอายุส่วนใหญ่เข้าร่วมกิจกรรม 7 ครั้งขึ้นไป เนื่องจากเป็นกลุ่มที่เกษียณอายุ วางจาก
การทำงาน มีรายได้จากปันผล มีเงินสะสม มีรายได้มาจากเงินบำนาญ National Committee on the
Elderly (2021) จึงเห็นได้ว่า ผู้สูงอายุนั้นเป็นกลุ่มที่มีสถานภาพทางการเงินค่อนข้างดีเมื่อเทียบกับ
กลุ่มช่วงวัยอื่น ๆ เพราะเป็นกลุ่มที่มีภาระค่าใช้จ่ายน้อยในชีวิตประจำวัน ทั้งยังมีเงินออม
เพราะฉะนั้นจึงมีเวลาว่างในการเข้าร่วมกิจกรรม การดูแลสุขภาพ และการท่องเที่ยว อีกทั้งหลาย

หน่วยงานจึงได้สร้างโครงการต่าง ๆ มากมายเพื่อให้ผู้สูงวัยกลายเป็นผู้สูงวัยที่มีลักษณะเป็นผู้สูงวัย พดุงพลัง (Active ageing) ซึ่งเป็นแนวคิดขององค์การอนามัยโลก ที่มุ่งส่งเสริมสุขภาพให้ผู้สูงวัย พึ่งตนเองได้ ทำประโยชน์ทั้งแก่ตนเอง ครอบครัวและสังคม

ด้านการจัดกิจกรรม และด้านการให้ความรู้

ได้รับความรู้และประโยชน์จากการจัดกิจกรรมทุกขั้นตอน

จากการวิจัยพบว่า กิจกรรมสามารถนำไปต่อยอดสู่ประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ ซึ่งผู้สูงอายุได้เข้าร่วมกิจกรรมเพื่อพัฒนาตนเอง โดยจัดเป็นกิจกรรมที่มุ่งเน้นส่งเสริมความรู้ ทักษะ และประสบการณ์ให้แก่ผู้สูงอายุ เพื่อนำกิจกรรมไปประยุกต์ใช้ในด้านต่าง ๆ เช่น กิจกรรมกระเป๋า ใบเล็ก, กิจกรรมทำอาหาร และ กิจกรรมผ้ามัดย้อม ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาวิจัยของ (Srisawat & Ratana-Ubol, 2021) ผู้สูงอายุมีความต้องการทักษะอาชีพด้านกิจกรรม และกิจกรรมการวางแผน เพื่อสร้างรายได้ โดยต้องกิจกรรมที่ยืดหยุ่น สร้างความรู้และทักษะที่เกิดจากการลงมือปฏิบัติ กิจกรรมทักษะอาชีพ ทั้ง 6 กิจกรรม ได้แก่ (1) กิจกรรมทอผ้าฝ้ายย้อม (2) กิจกรรมขนมถั่วแปบ สีรุ้ง (3) กิจกรรมวุ้นมะพร้าวแฟนซี (4) กิจกรรมเต้าฮวยฟรุตสลัด (5) กิจกรรมดอกไม้จันทร์หลากสี และ (6) กิจกรรมการวางแผนเพื่อสร้างรายได้เป็นกิจกรรมที่ลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง เกิดการ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้วยกระบวนการกลุ่ม ผู้วิจัยได้ติดตามผลการสะท้อนกลับของผู้สูงอายุ พบว่า ผู้สูงอายุได้นำความรู้ไปปรับใช้ในชีวิตประจำวัน โดยการวางแผนจากการเรียนรู้ทักษะของกิจกรรม ประกอบกับความรู้การวางแผนเพื่อสร้างรายได้ นำไปสร้างเป็นอาชีพได้จริงในชีวิตประจำวัน เพื่อก่อให้เกิดรายได้ และใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ อีกทั้งสอดคล้องกับการศึกษาวิจัยของ Yoopaung, Maitaouthong & Saenwa (2014) การจัดกิจกรรมจะเป็นการเปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุได้ เข้าร่วมกิจกรรมได้ง่ายยิ่งขึ้น อีกทั้งในการจัดกิจกรรมสามารถเชื่อมโยงเรื่องราวต่าง ๆ ไปยัง ทรัพยากรสารสนเทศในห้องสมุดที่จะช่วยให้ผู้สูงอายุได้ทราบว่า มีทรัพยากรสารสนเทศใดบ้าง ที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมและสามารถเลือกใช้งานได้โดยสะดวก ซึ่งข้อค้นพบดังกล่าวสอดคล้องกับ แนวปฏิบัติเกี่ยวกับบริการห้องสมุดและบริการสารสนเทศสำหรับผู้สูงอายุ ที่กำหนดโดยสมาคม ห้องสมุดอเมริกัน (American Library Association, 2008, pp. 209-210) ซึ่งระบุถึงการแนะนำให้มี การจัดกิจกรรมที่กำหนดให้ผู้สูงอายุเป็นกลุ่มเป้าหมายหลัก โดยจะต้องจัดสรรงบประมาณให้ เพียงพอสำหรับกิจกรรม ทรัพยากรสารสนเทศและบริการต่าง ๆ วางแผนกิจกรรมในแต่ละปี โดยเฉพาะที่มีกลุ่มเป้าหมายเป็นผู้สูงอายุ เลือกหัวข้อกิจกรรมที่ผู้สูงอายุสนใจเป็นพิเศษด้วยการ สสำรวจผู้ใช้บริการ วางแผนกิจกรรมสำหรับแต่ละกลุ่มอายุของผู้สูงอายุ โคตรหนักถึงความสนใจ และความต้องการสารสนเทศเป็นสำคัญมีการจัดแสดงหนังสือและรายการหนังสือที่เชื่อมโยงกับ กิจกรรมห้องสมุด

ด้านการบริการ

เจ้าหน้าที่เปิดโอกาสให้ซักถามหรือแสดงความคิดเห็น

จากการวิจัยพบว่า เจ้าหน้าที่เปิดโอกาสให้ซักถามหรือแสดงความคิดเห็น โดยทีมงานผู้จัดกิจกรรม ตลอดจนวิทยากร สำหรับผู้สูงอายุมีประสบการณ์ เปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุได้ซักถาม แลกเปลี่ยนความรู้ พุดคุยแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับกิจกรรม อีกทั้งยังให้ความสนใจผู้สูงอายุทุกท่านที่เข้าร่วมกิจกรรม ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาวิจัยของ Duangsong, Theeravangso, Supatto, ChottihamMo, & Piyasakulkeat. (2018) ผู้สูงอายุที่เข้าร่วมกิจกรรม โดยผู้สูงอายุทุกคนต่างมีความเห็นไปในทิศทางเดียวกันคือทุกคน มีความพึงพอใจที่ได้เข้าร่วมกิจกรรมแต่ก่อนไม่มีกิจกรรมทำ ผู้สูงอายุโดยส่วนใหญ่จะอยู่บ้าน ดูทีวี ไปไร่ ไปนา และ ผู้สูงอายุที่เข้าร่วมกิจกรรมต่างเห็นพ้องต้องกันว่าพอใจที่ได้มาร่วมกลุ่มพุดคุยแลกเปลี่ยนข่าวสาร ข้อมูลเรื่องต่างๆพุดคุยเรื่องครอบครัวลูกหลาน เรื่องสุขภาพซึ่งทำให้ทุกคนต่างเพลิดเพลินไม่เหงา ไม่ต้องอยู่บ้านตามลำพัง ได้ออกจากบ้านมาร่วมกลุ่มได้ทำกิจกรรมร่วมกัน และได้ร้องเพลงร่วมกัน

ด้านการประชาสัมพันธ์

ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ต้องการเข้าร่วมกิจกรรม เนื่องจากกิจกรรมมีความน่าสนใจ ส่งผลให้ผู้สูงอายุส่วนใหญ่เข้าร่วมกิจกรรมบ่อยครั้ง ซึ่งสอดคล้องกับ Triuangworrawat (2018) แนวทางเรื่อง ความสุข 5 มิติ ในการดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุ ในเรื่องสุขสนุก (recreation) มีสัมพันธ์ภาพที่ดีกับเพื่อน พุดคุยกับคนในครอบครัวหรือคนในสังคม รวมทั้งทำกิจกรรมที่ทำให้จิตใจแจ่มใส และ Panprom (2018) วิจัยเรื่องพฤติกรรมการใช้แอปพลิเคชันไลน์ของผู้สูงอายุ ซึ่งกล่าวถึงวัตถุประสงค์ข้อหนึ่ง เกี่ยวกับการรักษาความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน เป็นการสื่อสารกันเพื่อให้รู้สึกถึงความคิดถึงระลึกถึงกันอยู่ในทุกๆวันและเพื่อส่งความรู้สึกดีๆ ความปรารถนาให้แก่กัน โดยผู้สูงอายุส่วนใหญ่รับรู้ข่าวสารจากการส่งต่อข่าวสารกิจกรรมจากกลุ่มเพื่อนๆ และประชาสัมพันธ์จากเพจ Facebook อีกทั้งสื่อสังคมออนไลน์ เป็นช่องทางเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ ในเรื่องราวของผู้สูงอายุที่ยังมีพลังได้เผยแพร่ผ่านสื่อสังคมออนไลน์เป็นจำนวนมาก ดังเช่น ป้าแบ็คแพ็ค เกี่ยวกับแบกเป้เที่ยวคนเดียวหลังเกษียณ

จากการวิจัยพบว่า ผู้สูงอายุสามารถนำความรู้จากการเข้าร่วมกิจกรรม ไปต่อยอดและประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ อีกทั้งยังเผยแพร่ให้แก่ลูก หลาน รุ่นต่อไป และสามารถนำความรู้ประสบการณ์ไปประกอบเป็นอาชีพในอนาคตได้ เช่น กิจกรรมการวาดภาพ, กิจกรรมการสานตะกร้า จากไม้ไผ่ สามารถนำไปใช้โดยการที่นำไปใส่ของเมื่อไปตลาดหรือใส่ปืนโตไปทำบุญที่วัด ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาวิจัยของ (Saramart, Pitchayapaiboon, & Sangvanich, 2020) กิจกรรมการเล่าเรื่องเป็นกิจกรรมประเภทหนึ่งที่เปิด โอกาสให้ผู้สูงอายุนำประสบการณ์แห่งความภาคภูมิใจใน

อดีตมาถ่ายทอดให้ผู้อื่นได้รับฟังและต่อยอดด้วยการสร้างผลงานศิลปะที่สื่อความหมาย ส่งผลให้ผู้สูงอายุเกิดความภาคภูมิใจที่ได้ทำและทำได้ ผู้สูงอายุมีเวลาว่างในการทำสิ่งต่าง ๆ และจะรู้สึกภูมิใจมากเมื่อได้ลงมือทำด้วยตัวเอง และถ้าสิ่งที่ลงมือทำด้วยตัวเองนั้นประสบผลสำเร็จก็จะยิ่งภูมิใจที่ได้ทำ ยังบ่งบอกถึงให้ผู้อื่นรับรู้และอยากให้ชื่นชมในสิ่งที่ผู้สูงอายุลงมือทำด้วยตนเองอีกด้วย สอดคล้องกับ (World Health Organization, 2001) องค์การอนามัยโลกให้ความหมายว่า สภาวะปกติสุขที่บุคคลเข้าใจในศักยภาพต่าง ๆ ของตนเอง สามารถเผชิญกับความเครียดในชีวิต และทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ รวมถึงสามารถช่วยเหลือชุมชนสังคมได้ ซึ่งสอดคล้องกับ Triurangworrawat (2018) ยึดหลักความสุข 5 มิติ ในการดำเนินชีวิต เรื่อง 1) สุขสบาย (Happy Health) ดูแลสุขภาพให้แข็งแรง คล่องแคล่ว ชะลอความเสื่อม และ คงสมรรถภาพทางกายให้นานที่สุด โดยออกกำลังกายที่ใช้กล้ามเนื้อมัดใหญ่ เช่น การเดิน ว่ายน้ำ ว่ายน้ำ ทำให้อายุยืนยาวไม่น้อยกว่า 30 นาทีต่อครั้งอย่างน้อย 3 ครั้งต่อสัปดาห์หรือวันเว้นวัน 2) สุขสนุก (Recreation) มีสัมพันธภาพที่ดีกับเพื่อน พุดคุยกับคนในครอบครัว ทำกิจกรรมที่ทำให้จิตใจแจ่มใส เช่น เล่นกีฬา ดนตรี กิจกรรมนันทนาการต่าง ๆ จะทำให้อายุยืนกว่าคนที่ไม่มีสังคมถึง 7 ปี 3) สุขสง่า (Integrity) เป็นความรู้สึกพึงพอใจ ภาคภูมิใจ มีคุณค่า เช่น เป็นที่ปรึกษาของครอบครัว ลูกหลาน เป็นจิตอาสา เป็นการให้ที่ไม่หวังผลตอบแทน 4) สุขสว่าง (Cognition) เป็นความสามารถของสมองทั้งด้านความจำ ความคิดอย่างมีเหตุผล โดยอย่าหยุดยั้งที่จะเรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ เช่น เรียนภาษาต่างถิ่น ฝึกคิดเลขในใจบ่อย ๆ หรือสวดมนต์ โดยไม่ต้องอ่านจากหนังสือ จำเบอร์โทรศัพท์คนใกล้ชิด ช่วยชะลอความเสื่อมของสมอง และ 5) สุขสงบ (Peacefulness) ผู้สูงอายุสามารถเข้าใจและจัดการอารมณ์เพื่อให้เกิดความสงบทางใจ ผ่านกิจกรรมต่าง ๆ เช่น ฝึกสติ ฝึกสมาธิ บริหารจิตอย่างสม่ำเสมอ การศึกษาพบว่าจะมีผลต่อสุขภาพมาก ทำให้ความดันโลหิตลดลง และนอนหลับได้ดี เป็นความสามารถของสมองทั้งด้านความจำ ความคิดอย่างมีเหตุผล โดยอย่าหยุดยั้งที่จะเรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ เช่น เรียนภาษา ฝึกคิดเลข หรือสวดมนต์โดยไม่ต้องอ่านจากหนังสือ จำเบอร์โทรศัพท์คนใกล้ชิด

จากวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการเข้าร่วมกิจกรรมหนังสือสร้างอาชีพของผู้สูงอายุ อุทยานการเรียนรู้นครภูเก็ต พบว่า ผู้สูงอายุได้รับความรู้และประโยชน์จากการจัดกิจกรรม อีกทั้งเจ้าหน้าที่เปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุได้ซักถามหรือแสดงความคิดเห็น ส่งผลให้ผู้สูงอายุสามารถสอบถามสิ่งที่สงสัย ได้ถ่ายทอดประสบการณ์ แลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับวิทยากร และผู้เข้าร่วมท่านอื่น ตลอดจนสามารถนำความรู้ที่ได้ไปต่อยอดและประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ ผู้สูงอายุได้ใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ที่สุด ซึ่งคาดว่าข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ จะส่งผลให้อุทยานการเรียนรู้นครภูเก็ตสามารถนำปัจจัยการเข้าร่วมกิจกรรมหนังสือสร้างอาชีพของผู้สูงอายุ นำไปเป็นแนวทางในการจัดกิจกรรมของผู้สูงอายุ ในครั้งต่อไป และจัดกิจกรรมน่าสนใจ เหมาะสมกับสมรรถภาพ

ผู้สูงอายุ ทันสมัย (In Trend) และ ตรงต่อความต้องการของผู้สูงอายุ สร้างความสุขให้แก่ผู้สูงอายุ
ต่อไปในอนาคต

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเพื่อนำไปใช้ประโยชน์

จากผลการวิจัยและข้อเสนอแนะของ ปัจจัยที่ส่งผลต่อการเข้าร่วมกิจกรรมหนังสือสร้าง
อาชีพของผู้สูงอายุ อุทยานการเรียนรู้กรุงเทพ ผู้วิจัยเห็นว่าสามารถเป็นแนวทางในการให้บริการ
กิจกรรมหนังสือสร้างอาชีพของผู้สูงอายุ ดังนี้

ด้านการบริการ

1. ได้รับความรู้และประโยชน์จากการจัดกิจกรรมทุกขั้นตอน
2. เจ้าหน้าที่เปิดโอกาสให้ซักถามหรือแสดงความคิดเห็นได้

ด้านการจัดกิจกรรม

1. ผู้สูงอายุสามารถนำความรู้ที่ได้ไปต่อยอดและประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้
2. สถานที่สำหรับการจัดกิจกรรมมีความเหมาะสม

ด้านการประชาสัมพันธ์

1. การประชาสัมพันธ์ล่วงหน้าและทั่วถึง
2. ควรมีการสร้างกลุ่มไลน์เพื่อเผยแพร่ข่าวสาร กิจกรรม และ LINE Official Account
โดยใช้บัญชีเพื่อติดต่อกับผู้ใช้งานข้อความออกอากาศ แชนท และโพสต์ต่างๆ ในทวิตเตอร์

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรศึกษากิจกรรมอื่น ๆ เพิ่มเติม เพื่อนำมาพัฒนาข้อมูล และปรับปรุงงานวิจัยครั้ง
ต่อไป
2. ควรมีตัวเลือกกิจกรรมอื่นเพิ่มเติม เพื่อเป็นทางเลือกให้แก่ความต้องการของผู้สูงอายุ
3. ควรมีวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลรูปแบบอื่น ๆ มาประกอบด้วย เช่น การสัมภาษณ์เชิง
ลึก เพื่อให้ได้ผลของงานวิจัยสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

References

- American Library Association. (2008, Winter). **Guidelines for Library & Information Services to Older Adults**. Reference & User Services Quarterly, 48(2): 209-212.
- Cronbach, L. J. (2000). **Educational Psychology** (5th edition). New York: Harcourt Brace.
- Department of Health. (2018). **Create a clear mind for the elderly with social activities**. Retrieved January 18, 2021, from <https://multimedia.anamai.moph.go.th/help-knowledgs/social-activities-for-elders>. [In Thai]
- Department of Older Persons. (2561). **National Plan for the Elderly, No. 2**. Retrieved December 15, 2021, from www.dop.go.th/th/laws/1/33/816 [In Thai]
- Duangsong, K., Theeravangso, V., Supatto, S., ChottihamMo, R. & Piyasakulkeat, O. (2019). **Model of activities to enhance the health of the elderly in Surin Province. Research Report**. Surin: Mahachulalongornrajavidyalaya University Surin Campus. [In Thai]
- Mekwimon, W. (2012) **Factors related to eating behavior of the elderly Samut Songkhram Province**. Bangkok: Suan Sunandha Rajabhat University. [In Thai]
- National Committee on the Elderly. (2021). **Foundation of Thai Gerontology Research and Development Institute Annual Report: Situation Elderly people in Thailand**. Bangkok. [In Thai]
- Office of the Education Council. (2008). **Directional Framework for Educational Development during the development plan National Economics and Society No. 10 (2007-2011) that corresponds to the National Education Plan (2002-2016)**. Bangkok: Chulalongkorn University Press. [In Thai]
- Panprom, S. (2018). **An analysis of message content and news needs via Line of users Elderly**. Master thesis, University of the Thai Chamber of Commerce: Bangkok. [In Thai]
- Polthani, S. (2018). **Library for all Library for all for Senior**. PULINET Journal, 5(1), 7-15. [In Thai]
- Prompak, C. (2013). **Agging society in Thailand**. The Secretariat of the Senate, 3(16), 1-19. [In Thai]
- Sangchantr, R. & Prapinpongsakorn, S. (2018) **Faculty & Librarians Collaboration in Organizing Blended Learning Activities to Encourage Library & Information**

Science Students to Create Library Innovation. PULINET Journal, 5(3). 90-97.

[In Thai]

Saramart, O., Pitchayapaiboon, P. & Sangvanich, K. (2020). **Arts-based Learning by Visual Narrative to Improve Elderly People's Well-being.** Journal of Community Development & Life Quality, 8(1). [In Thai]

Srisawat, T. & Ratana-Ubol, A. (2021). **Effects of Organizing Non – Formal Education Activities on Vocational Skills of Aging at an Elderly School.** Online Journal of Education, 16(2), 2021. [In Thai]

Triruangworrawat, B. (2018). **The Department of Mental Health recommends using 5. in the 4.0 era.** Retrieved February 21, 2022, from <https://www.thaihealth.or.th/แผนผู้สูงวัยสร้างสุข-5/> [In Thai]

Yamane, T. (1973). **Statistics: An Introductory Analysis** (3rd ed.) New York. Harper & Row.

Yoopaug, K., Maitaouthong, T., & Saenwa, S. (2014). **Needs of Elderly toward Library Services & Activities of the Discovery Learning Library, Bangkok Metropolitan Administration: A Case Study of Suan Lumpini Discovery Learning Library.** Thesis. Bachelor of Arts Program in Information Studies, Srinakharinwirot University: Bangkok. [In Thai]

Voathai. (2020) **Do females really live longer than males?** Retrieved February 23, 2022, from <https://www.voathai.com/a/study-research-longevity-men-women-animal/5346833.html> [In Thai]

World Health Organization. (2001). **Definition of an older person. Proposed working definition of an older person in Africa for the MDS project, Kowel P, Dowd JE.** Geneva: WHO.

สภาพการสงวนรักษาและการอนุรักษ์ทรัพยากรสารสนเทศในห้องสมุดมหาวิทยาลัยไทย*

อาภาภรณ์ วรรณภา¹, น้ำทิพย์ วิภาวิน², นิรันดร์ กุลทนานันท์³, มลิวัดย์ ประดิษฐ์ธีระ⁴

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพการสงวนรักษาและการอนุรักษ์ทรัพยากรสารสนเทศในห้องสมุดมหาวิทยาลัยไทย เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ กลุ่มตัวอย่างเป็นผู้บริหารและปฏิบัติงานในห้องสมุดมหาวิทยาลัยของรัฐ 15 แห่ง จำนวน 38 คน ใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์เชิงลึกแบบกึ่งโครงสร้าง การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพใช้การวิเคราะห์เนื้อหาแบบอุปนัย

ผลการวิจัยสภาพการสงวนรักษาทรัพยากรสารสนเทศในห้องสมุดมหาวิทยาลัยไทย

1) ด้านนโยบาย ห้องสมุดมหาวิทยาลัยทุกแห่ง ไม่มีนโยบายที่เป็นลายลักษณ์อักษร โดยตรงเกี่ยวกับการสงวนรักษาทรัพยากรสารสนเทศ แต่มีนโยบายที่เกี่ยวข้องแทรกอยู่ในการดำเนินงานห้องสมุด มีการเผยแพร่ทั้งภายในและภายนอกหน่วยงานผ่านช่องทางต่าง ๆ เช่น ประกาศ เว็บไซต์ และการประกันคุณภาพ 2) ด้านทรัพยากรสารสนเทศ ได้แก่ เอกสารมหาวิทยาลัย และจดหมายเหตุของมหาวิทยาลัย หนังสือหายาก เอกสารโบราณ /ต้นฉบับตัวเขียน เอกสารหายากที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ วารสารและหนังสือพิมพ์เก่า และไมโครฟิล์ม 3) ด้านกระบวนการสงวนรักษาทรัพยากรสารสนเทศ มีกระบวนการแยกตามทรัพยากรสารสนเทศแต่ละประเภท ใช้วิธีการอบฆ่าแมลงและเชื้อรา การรักษาสภาพแวดล้อม จัดเก็บบนชั้นปิด การเก็บเอกสารโดยเก็บใส่แฟ้มและใส่กล่อง จัดทำเครื่องมือช่วยคันการจัดนิทรรศการ การแปลงเป็นไฟล์ดิจิทัล และจัดทำฐานข้อมูล Special collection

ส่วนสภาพการอนุรักษ์ทรัพยากรสารสนเทศในห้องสมุดมหาวิทยาลัยไทย 1) ด้านบุคลากร ห้องสมุดมหาวิทยาลัยมีบุคลากรดูแลส่วนใหญ่เป็นบรรณารักษ์ฝ่ายพัฒนาทรัพยากร

---

*บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของคณาจารย์นักศึกษาคณะศึกษาศาสตร์ สาขาวิชาศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช เรื่อง การพัฒนารูปแบบการสงวนรักษาและการอนุรักษ์ทรัพยากรสารสนเทศในห้องสมุดมหาวิทยาลัยไทย

¹นักศึกษาระดับปริญญาเอก แขนงวิชาสารสนเทศศาสตร์ สาขาวิชาศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช
อีเมล: aphaprn@gmail.com

²รองศาสตราจารย์ประจำหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต แขนงวิชาสารสนเทศศาสตร์ สาขาวิชาศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช อีเมล: namtip.wip@stou.ac.th

³ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำหลักสูตรบรรณารักษศาสตร์และสารสนเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์
อีเมล: niran399@yahoo.com

⁴ผู้อำนวยการห้องสมุด มหาวิทยาลัยรังสิต อีเมล: malivan@rsu.ac.th

สารสนเทศ บรรณารักษ์งานจดหมายเหตุของห้องสมุด ทำหน้าที่จัดหาและรวบรวมผลงานวิชาการ เพื่อนำมาอนุรักษ์ทั้งทางกายภาพและดิจิทัล 2) ด้านทรัพยากรสารสนเทศ ส่วนใหญ่เป็นผลงานวิชาการอันเป็นลิขสิทธิ์ของห้องสมุด หนังสือหายาก เอกสาร โบราณ วารสารและหนังสือพิมพ์เก่า และภาพถ่าย 3) ด้านกระบวนการอนุรักษ์ เป็นการซ่อมแซมทรัพยากรสารสนเทศ ได้แก่ หนังสือหายาก มีการซ่อมแซมเล็กน้อยและซ่อมใหญ่เข้าเล่มใหม่ เอกสาร โบราณ ใช้วิธีการซ่อมด้วยกระดาษสา การแกะใบลาน การแช่แข็ง (Deep Freezing) วารสารและหนังสือพิมพ์เก่าที่มีคุณค่าใช้วิธีการจ้างหน่วยงานภายนอกในการเข้าเล่ม ภาพถ่ายใช้กระบวนการรองรับการจัดเก็บภาพถ่ายโบราณได้โดยตรงอิงจากหลักการของกระบวนการดำเนินงานจดหมายเหตุ และทรัพยากรสารสนเทศ อิเล็กทรอนิกส์ ใช้วิธีการจัดเก็บลงฐานข้อมูล และการจัดการทางเทคนิคของเนื้อหา

มาตรฐานที่ใช้ในการสงวนรักษาและการอนุรักษ์ทรัพยากรสารสนเทศในห้องสมุด ส่วนใหญ่ใช้ 1) มาตรฐานรูปแบบเอกสารเพื่อการสงวนรักษา ได้แก่ PDF และ XML 2) มาตรฐานด้านเมตาดาตาเพื่อการสงวนรักษาด้านการเข้าถึง ได้แก่ Dublin Core Metadata, MARC, ISAD(G) และ Z39.50 3) มาตรฐานการจัดเก็บเอกสารจดหมายเหตุของสำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ 4) มาตรฐานสื่อดิจิทัลของ สวทช. และ 5) มาตรฐานการรักษาความมั่นคงปลอดภัยของระบบสารสนเทศ ISO/IEC 27001 (International Organization for Standardization/International Electrotechnical Commission)

คำสำคัญ: การสงวนรักษาทรัพยากรสารสนเทศ, การอนุรักษ์ทรัพยากรสารสนเทศ, ห้องสมุด มหาวิทยาลัย

(Received: 19 February 2023; Revised: 24 February 2023; Accepted: 25 May 2023)

**The Status of Information Resources Preservation and Conservation in
Thai University Libraries**

อาภาภรณ์ วรรณ¹, น้ำทิพย์ วิภาวิน², นิรันดร์ กุลพานันท์³, มลิวัลย์ ประดิษฐ์ธีระ⁴

Abstract

The purpose of this research was to study the preservation and conservation of information resources in Thai university libraries, a qualitative research. The samples were 38 administrators and practitioners in the preservation and conservation of information resources in 15 public university libraries using purposive random sampling. The research instruments were semi-structured in-depth interviews. The qualitative data analysis used inductive content analysis.

The results of this research on the preservation of information resources in Thai university libraries 1) Policy all university libraries, there was no direct written policy regarding the preservation of information resources, but there were related policies inserted in the operation, disseminated both internally and externally through various channels such as announcements, websites and quality assurance 2) Regarding information resources, most universities had preserved information resources such as university documents and university archives, rare books, ancient documents / manuscripts, rare documents of historical importance old journals and newspapers and microfilm and 3) Regarding the information resource preservation process, most university libraries had information resource preservation processes, classified by each type of information resource use methods to kill insects and fungi, environmental protection storage on the closed shelf keeping documents in folders and boxes prepare a tool to help search for exhibitions, digitization and create a special collection database.

---

*บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของคู่มือฉบับพิมพ์หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต (สารสนเทศศาสตร์) สาขาศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช เรื่อง การพัฒนารูปแบบการสงวนรักษาและการอนุรักษ์ทรัพยากรสารสนเทศในห้องสมุด มหาวิทยาลัยไทย

¹นักศึกษาระดับปริญญาเอก แผนกวิชาสารสนเทศศาสตร์ สาขาวิชาศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช
อีเมล: aphaprn@gmail.com

²รองศาสตราจารย์ประจำหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต แผนกวิชาสารสนเทศศาสตร์ สาขาวิชาศิลปศาสตร์
มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช อีเมล: namtip.wip@stou.ac.th

³ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำหลักสูตรบรรณารักษศาสตร์และสารสนเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์
อีเมล: niran399@yahoo.com

⁴ผู้อำนวยการห้องสมุด มหาวิทยาลัยรังสิต อีเมล: malivan@rsu.ac.th

Regarding the conservation of information resources in Thai university libraries, most of them were librarians in the information resource development department, Information Resources Analysis Department Information Resources Management Department and the information resources preservation department of the library or job librarian library archives, it was responsible for providing and collecting academic works for both physical and digital preservation, 2) Regarding the information resources conserved by the university libraries, it was found that most of the conserved information resources were academic works copyrighted by the library, rare books, ancient documents /manuscripts, old journals and newspapers, and microfilm 3) information resource conservation process, restoration of each type of information resource which has different preservation, rare books, ancient documents (manuscripts and Thai notebooks), with minor repairs and major repairs, binding new books, ancient documents were repaired with mulberry paper, each sheet was removed individually to be cleaned with cotton dipped in ethyl alcohol and deep freezing, valuable old journals and newspapers, used the method of outsourcing the binding of books and photographs, used the process to support the collection of ancient photographs directly based on the principles of the archival operation process ,the process of conserving electronic information resources used a stored procedure in the database and technical management of content.

Standards used in the preservation and conservation of information resources in libraries mainly use 1) Document Preservation Standards: PDF and XML; 2) Accessibility Metadata Preservation Standards: Dublin Core Metadata. , MARC, ISAD(G) and Z39.50 3) Archive Document Storage Standard of the National Archives of Thailand 4) NSTDA Digital Media Standard and 5) Information System Security Standard ISO/IEC 27001 (International Organization for Standardization/International Electrotechnical Commission)

Keywords: Preservation of Information Resources, Conservation of Information Resource,
University Libraries

บทนำ

ห้องสมุดมหาวิทยาลัยมีเป้าหมายหลักเพื่อสนับสนุนวิสัยทัศน์และพันธกิจของมหาวิทยาลัยโดยมุ่งเน้นการจัดทรัพยากรสารสนเทศและให้บริการ เพื่อยกระดับการเรียนการสอนและการวิจัย ดังนั้นพันธกิจหลักของห้องสมุดมหาวิทยาลัยจึงต้องสอดคล้องกับพันธกิจหลักและวิสัยทัศน์ของมหาวิทยาลัย มุ่งเน้นการจัดบริการทรัพยากรสารสนเทศและกิจกรรมให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้ใช้บริการ เนื่องจากห้องสมุดเป็นแหล่งจัดหา จัดเก็บรวบรวมและเผยแพร่สารสนเทศและจัดบริการเพื่ออำนวยความสะดวกแก่บุคลากรในมหาวิทยาลัย (Garner, 2006) ห้องสมุดในฐานะที่เป็นแหล่งการเรียนรู้ และให้บริการทรัพยากรสารสนเทศ จึงให้ความสำคัญในการสะสม รวบรวมสารสนเทศ การสงวนรักษาและอนุรักษ์ทรัพยากรสารสนเทศ รวมถึงการเผยแพร่ทรัพยากรสารสนเทศ เพื่อการเรียนรู้และศึกษาวิจัย รวมทั้งป้องกันไม่ให้ความคิด ความรู้ และเรื่องราว ต่าง ๆ สูญหายไป และเพื่อให้ผู้นุชนรุ่นหลังได้ศึกษาและภาคภูมิใจในภูมิปัญญาของบรรพบุรุษที่ได้สั่งสม สอดคล้องกับมาตรฐานห้องสมุดมหาวิทยาลัย พุทธศักราช 2544 กำหนดให้ห้องสมุดมหาวิทยาลัย มีหน้าที่หลักในการส่งเสริมการเรียนการสอน การวิจัย ทำนุบำรุง ศิลปวัฒนธรรมและบริการวิชาการแก่สถาบันอุดมศึกษาทุกระบบการศึกษาและแก่สังคม ตลอดจนส่งเสริมการเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างต่อเนื่องและตลอดชีวิต ห้องสมุดมหาวิทยาลัยต้องมุ่งส่งเสริม ให้ความสะดวกแก่ผู้ใช้ทุกประเภท และส่งเสริม การเรียนรู้ด้วยตนเอง ต้องหาวิธี เครื่องมือ เทคโนโลยีที่ทันสมัย และ โทรคมนาคมที่จำเป็น เพื่อช่วยให้ผู้ใช้บริการเข้าถึงทรัพยากรสารสนเทศอย่างรวดเร็วและครบถ้วนตามความต้องการ (Ministry of University Affairs, 2547, p. 171)

ทรัพยากรสารสนเทศในสถาบันอุดมศึกษาจัดเป็นทรัพย์สินทางปัญญา หรือผลผลิตทางปัญญาที่เกิดจากการสร้างสรรค์ผลงานของนักวิชาการในศาสตร์ต่าง ๆ ซึ่งมีทั้งทรัพยากรที่เป็นเอกสารสิ่งพิมพ์ตัวเล่มและทรัพยากรที่เป็นสื่ออิเล็กทรอนิกส์ ดังนั้นเพื่อป้องกันการสูญหายหรือถูกทำลายของทรัพยากรสารสนเทศที่มีคุณค่า จึงเป็นภารกิจสำคัญของห้องสมุดมหาวิทยาลัยที่จะดำเนินการป้องกันและพยายามรักษาสภาพของทรัพยากรสารสนเทศให้อยู่ในสภาพที่ดีและมีความสมบูรณ์ เพื่อให้สามารถตอบสนองความต้องการในการใช้ทรัพยากรสารสนเทศของบุคลากรมากที่สุด การจัดหาทรัพยากรสารสนเทศมาทดแทนของเดิมที่สูญหายหรือถูกทำลายไปนั้นเป็นเรื่องที่ไม่ถ่วงน้ำหนัก เนื่องจากห้องสมุดมหาวิทยาลัยต้องใช้งบประมาณจัดซื้อใหม่และส่วนใหญ่มีราคาแพง หายาก แม้ว่าจะเป็นสิ่งพิมพ์ที่เพิ่งออกใหม่ก็ตาม บางครั้งก็ไม่สามารถหาซื้อได้ ปัญหาหนังสือหายหรือถูกฉีกทำลาย ซึ่งเป็นปัญหาโดยตรงต่อห้องสมุดมหาวิทยาลัยนั้น ผู้ใช้บริการอาจจะไม่รู้สึกรู้ว่าเป็นปัญหา จนกว่าจะเกิดความไม่พอใจเมื่อพบว่าวัสดุสารสนเทศที่ต้องการนั้น

มีในห้องสมุดแต่ไม่สามารถหาได้เนื่องจากสูญหายไปแล้วจากการให้บริการหรือเก็บรักษาไว้ในห้องสมุด

การสงวนรักษาทรัพยากรสารสนเทศ (Preservation resources) เป็นการรักษาสภาพเดิมของสิ่งพิมพ์และสื่อโสตทัศน ในลักษณะที่เป็นการถาวร หรืออยู่ในรูปของบันทึกถาวร (Archive) ขึ้นอยู่กับสื่อที่ใช้ในการแพร่กระจายเนื้อหาของสิ่งพิมพ์ โดยมีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อยืดอายุทรัพยากรสารสนเทศให้อยู่ได้นานที่สุด 2) เพื่อซ่อมให้แซมทรัพยากรสารสนเทศที่ชำรุดและหรือเสียหายให้อยู่ในสภาพคงเดิมและหรือไม่ชำรุดหรือเสียหายเพิ่มมากขึ้นหรือให้อยู่ในสภาพที่ดีขึ้น 3) เพื่อเก็บรักษาทรัพยากรสารสนเทศต้นฉบับที่มีการใช้บ่อย ๆ หรือใช้มาก ด้วยการทำสำเนาหรือจัดทำตัวแทนทรัพยากรสารสนเทศและให้ใช้ฉบับสำเนาหรือตัวแทนทรัพยากรสารสนเทศ ทำให้ลดการหยิบจับวัสดุทรัพยากรสารสนเทศต้นฉบับ 4) เพื่อการใช้และการบริการทรัพยากรสารสนเทศด้วยการทำสำเนาหรือตัวแทนทรัพยากรสารสนเทศที่มีผู้ต้องการใช้มาก ทำให้ใช้ได้สะดวกและสามารถให้บริการยืมระหว่างห้องสมุดได้ซึ่งนับว่าเป็นการใช้ทรัพยากรร่วมกัน 5) เพื่อรักษาข้อมูลหรือเนื้อหาสาระของทรัพยากรสารสนเทศให้คงอยู่ โดยการเปลี่ยนรูปทรัพยากรสารสนเทศต้นฉบับเป็นวัสดุย่อส่วน 6) เพื่อการประหยัด ในบางครั้งการสงวนรักษาทรัพยากรสารสนเทศอาจมีราคาสูงกว่าการซื้อทรัพยากรสารสนเทศนั้นใหม่ ดังนั้นหลักการของการสงวนรักษาทรัพยากรสารสนเทศจึงเกี่ยวข้องกับการป้องกัน การรักษาสภาพกายภาพของทรัพยากรสารสนเทศที่ชำรุดเสียหาย และการรักษาเนื้อหาสาระ หรือภูมิปัญญาของทรัพยากรสารสนเทศ (Phvtikul, 2010, p. 28)

การอนุรักษ์ทรัพยากรสารสนเทศในห้องสมุด (Conservation Resources) เป็นการจัดการให้ทรัพยากรสารสนเทศอยู่ในสภาพพร้อมใช้งานได้เสมอ อีกทั้งต้องมีการบำรุงรักษาให้มีอายุการใช้งานให้ได้นานที่สุดเป็นการป้องกันหรือซ่อมแซมให้อยู่ในสภาพดี แข็งแรง ทนทานต่อการใช้งาน การอนุรักษ์ทรัพยากรสารสนเทศมีความสำคัญเนื่องจาก ทรัพยากรสารสนเทศที่ให้บริการในห้องสมุด ได้มาจากการคัดสรรเป็นอย่างดีจากบรรณารักษ์และผู้ทรงคุณวุฒิในด้านต่าง ๆ ของหน่วยงานเจ้าสังกัดของห้องสมุด เป็นทรัพยากรที่มีคุณค่ายิ่งต่อการศึกษาค้นคว้า สมควรต้องได้รับการดูแล บำรุงรักษาอย่างถูกต้อง เพื่อให้มีสภาพเรียบร้อย สวยงาม คงทนต่อการใช้งานจากผู้ใช้ที่มีพฤติกรรมต่าง ๆ กัน และคงทนต่อสภาพแวดล้อมได้ยาวนานจนเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สืบทอดไปถึงคนรุ่นหลัง นอกจากนี้ยังเป็นการสนับสนุนนโยบายของรัฐบาลในการใช้งบประมาณอย่างมีประสิทธิภาพ (Premssmit, et al. 2010, p. 108) ตัวอย่างของการสูญหายของข้อมูลจากปัญหาที่เกิดขึ้นข้างต้น ได้แก่ นักวิทยาศาสตร์ของ Jet Propulsion Laboratory ของหน่วยงานนาซ่า (NASA) พบว่า ข้อมูลสำรวจดาวอังคารที่เก็บไว้ในเทปแม่เหล็ก ตั้งแต่ปี ค.ศ. 1976 มีความเสียหายถึงร้อยละ 20 และมหาวิทยาลัยเยล

ไม่สามารถอ่านข้อมูลหนังสือ 2,000 เล่ม ที่ถ่ายจากไมโครฟิล์มลง Optical Disc (Tangley, 1998) รวมทั้งข้อมูลการสำรวจประชากรสหรัฐอเมริกา ตั้งแต่ช่วงปี ค.ศ. 1960 ไว้ในเทปแม่เหล็กที่สามารถเก็บข้อมูลในระยะยาวได้ แต่ไม่สามารถอ่านข้อมูลที่เก็บไว้ในเทปแม่เหล็กที่เก็บไว้ได้ เนื่องจากเทปแม่เหล็กที่เก็บข้อมูลนั้นสามารถอ่านได้เฉพาะเครื่อง UNIVAC tape II-A เท่านั้น ซึ่งเครื่องรุ่นนี้ไม่มีใช้ในท้องตลาดแล้วจึงต้องมีการทำสำเนาลงเทปแม่เหล็กที่เป็นมาตรฐานที่สามารถหาเครื่องใด ๆ อ่านได้ (Task Force on Archiving of Digital Information 1996) และจากการศึกษาการจัดเก็บทรัพยากรสารสนเทศในห้องสมุดแถบประเทศแอฟริกา (Olatokun, 2008) พบว่า ประสบปัญหาเกี่ยวกับขาดแคลนงบประมาณในการสงวนรักษาและการอนุรักษ์ทรัพยากรสารสนเทศ ความไม่เพียงพอของวัสดุอุปกรณ์ในการดูแลรักษา (Esarbica, 2002) นโยบายของรัฐบาลที่ไม่สนับสนุนการให้บริการของห้องสมุดและจดหมายเหตุ สภาพภูมิอากาศไม่อำนวย เนื่องจากตั้งอยู่ในเขตร้อนทำให้เกิดการเสื่อมสภาพการสลายตัวของข้อมูลวัสดุที่เพิ่มมากขึ้นเกิดจากอากาศ ความชื้น เชื้อรา และแมลง (UNESCO, 2000 ; Mwiyeriwa, 1998 ; Popoola, 2003) ประกอบกับการขาดแคลนบุคลากรและโครงสร้างพื้นฐาน เพราะการสงวนรักษาและการอนุรักษ์ทรัพยากรสารสนเทศต้องใช้บุคลากรที่มีความรู้ความสามารถที่เข้าใจธรรมชาติทางกายภาพและทางเคมีของวัสดุในห้องสมุด การขาดนโยบายการสงวนรักษาและการอนุรักษ์ทรัพยากรสารสนเทศ เช่น ในประเทศเคนยา พบว่า แผนกการอนุรักษ์ทรัพยากรไม่ได้มีการวางแผน การควบคุมภัยพิบัติต่าง ๆ รวมทั้งคุณภาพของกระดาษและหมึกที่ใช้ในการผลิตข้อมูล โดยเฉพาะอย่างยิ่งวัสดุห้องสมุดมีคุณภาพต่ำ ทำให้หนังสือและสิ่งตีพิมพ์อื่น ๆ ที่ใช้กระดาษในการเก็บรักษาและบันทึก เสื่อมสภาพเร็วกว่าที่ควรจะเป็นก่อให้เกิดการของอันตรายอย่างร้ายแรงต่อการสูญหายของข้อมูลและทรัพยากรสารสนเทศที่สำคัญ

จากความสำคัญและปัญหาที่เกิดขึ้นใน ทำให้ผู้วิจัยสนใจที่จะศึกษาเรื่อง สภาพการสงวนรักษาและการอนุรักษ์ทรัพยากรสารสนเทศในห้องสมุดมหาวิทยาลัยไทย ทั้งนี้ โดยมีเป้าหมายเพื่อให้มีแนวทางการจัดการการสงวนรักษาและอนุรักษ์ทรัพยากรสารสนเทศในห้องสมุดที่มีคุณค่าไม่ให้สูญหาย ยืดอายุการใช้งาน ปกป้องรักษาเอกสารมีคุณค่าต่อสถาบันส่งต่อให้กับคนรุ่นหลังและเป็นการปกป้องคุ้มครองภูมิปัญญาซึ่งเป็นมรดกสำคัญของชาติให้ดำรงอยู่รอดสำหรับเยาวชนรุ่นต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อศึกษาสภาพการสงวนรักษาและการอนุรักษ์ทรัพยากรสารสนเทศในห้องสมุดมหาวิทยาลัยไทย

วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ผู้ให้ข้อมูลหลักมีจำนวน 38 คน คัดเลือกแบบเจาะจงจากผู้บริหาร หัวหน้างาน และผู้ปฏิบัติงานในห้องสมุดมหาวิทยาลัยไทยที่มีการ สงวนรักษาและการอนุรักษ์ทรัพยากรสารสนเทศ และมีอายุการก่อตั้ง 50 ปีขึ้นไป ในช่วง พุทธศักราช 2453-2514 จำนวน 15 แห่ง ได้แก่ ผู้บริหาร จำนวน 19 คน และผู้ปฏิบัติงาน จำนวน 19 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบบันทึกข้อมูลและแบบสัมภาษณ์เชิงลึกแบบกึ่งโครงสร้าง ซึ่งผู้วิจัยได้พัฒนาโดยอาศัยแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องด้าน สงวนรักษาและการอนุรักษ์ ทรัพยากรสารสนเทศ ออกแบบสัมภาษณ์ ทำการตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (Content validity) ความตรงกับความเที่ยงต่างกัน โดยผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือ จำนวน 3 คน และ วิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหาแบบอุปนัย

นิยามศัพท์

1. การ สงวนรักษา ทรัพยากรสารสนเทศ (Preservation resources) หมายถึง การรักษา สภาพเดิม การป้องกัน เก็บรักษาให้ปลอดภัยและรอดพ้นจากสิ่งที่จะมีผลต่อการเสื่อมสลายของ สิ่งพิมพ์และสื่อโสตทัศน เพื่อมิให้ถูกทำลายหรือเสื่อมสภาพไปอย่างรวดเร็ว ได้แก่ เอกสารของ มหาวิทยาลัย จดหมายเหตุของมหาวิทยาลัย วารสารและหนังสือพิมพ์เก่า หนังสือหายาก เอกสาร โบราณ และสื่อโสตทัศน เป็นต้น

2. การอนุรักษ์ ทรัพยากรสารสนเทศ (Conservation resources) หมายถึง การซ่อมแซม บำรุงรักษา การแก้ไขเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเคมีและทางกายภาพของ ทรัพยากรสารสนเทศ หรือเอกสารต้นฉบับที่เกิดการชำรุด เสียหายหรือเสื่อมสภาพ เป็นการจัดการให้ ทรัพยากร สารสนเทศอยู่ในสภาพดีพร้อมใช้งานได้เสมอ ได้แก่ หนังสือหายาก เอกสารโบราณ และภาพถ่าย เป็นต้น

3. ห้องสมุดมหาวิทยาลัยไทย (Thai University Libraries) หมายถึง ห้องสมุดกลาง มหาวิทยาลัย สังกัดกระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม ที่เปิดสอนระดับปริญญาตรีขึ้นไปที่มีอายุการก่อตั้ง 50 ปีขึ้นไป ในช่วงพุทธศักราช 2453-2514

ผลการวิจัย

1. สภาพการ สงวนรักษา ทรัพยากรสารสนเทศใน ห้องสมุดมหาวิทยาลัยไทย

ผลการศึกษาสภาพการ สงวนรักษา ทรัพยากรสารสนเทศใน ห้องสมุดมหาวิทยาลัยไทย จากการสัมภาษณ์เชิงลึกห้องสมุดกลางมหาวิทยาลัยกลุ่มตัวอย่างทั้ง 15 แห่ง สามารถสรุปประเด็น

สำคัญได้ 3 ประเด็น ได้แก่ ด้านนโยบาย ด้านทรัพยากรสารสนเทศ และด้านกระบวนการสงวนรักษาทรัพยากรสารสนเทศ มีรายละเอียดดังนี้

1.1 ด้านนโยบาย (Policy) ห้องสมุดมหาวิทยาลัยทุกแห่ง (จำนวน 15 แห่ง) ไม่มีนโยบายที่เป็นลายลักษณ์อักษร โดยตรงเกี่ยวกับการสงวนรักษาทรัพยากรสารสนเทศ แต่มีนโยบายที่เกี่ยวข้องแทรกอยู่ในการดำเนินงานดังนี้

1.1.1 แผนยุทธศาสตร์ (จำนวน 4 แห่ง) โดยก้าวเป็นองค์กร แห่งการเรียนรู้ (โครงการพัฒนาแหล่งจัดเก็บความรู้ด้านการสงวนรักษาทรัพยากรสารสนเทศ) พัฒนาทรัพยากรการเรียนรู้ เพิ่มคุณค่าและสงวนรักษาทรัพยากรการเรียนรู้

1.1.2 พันธกิจ (จำนวน 6 แห่ง) แสวงหาและพัฒนานวัตกรรมการจัดบริการสารสนเทศ จัดหา จัดเก็บบำรุงรักษาและจัดบริการทรัพยากรสารสนเทศ เพื่อสนับสนุนการเรียนการสอนและการวิจัยของมหาวิทยาลัยทั้งในรูปแบบสิ่งพิมพ์และอิเล็กทรอนิกส์ อนุรักษ์และสร้างรักษาอัตลักษณ์ของมหาวิทยาลัยแม่โจ้ รวมทั้งทำนุบำรุงวัฒนธรรม ภูมิปัญญา และสารสนเทศท้องถิ่นภาคเหนือ และสงวนรักษาและเผยแพร่มรดกภูมิปัญญาของจุฬาฯ ประเทศชาติและนานาชาติ นอกจากนี้ยังมี ภารกิจ รวบรวมผลงานวิชาการ ของบุคลากรจาก คณะ สถาบัน ของมหาวิทยาลัยในรูปแบบดิจิทัลให้เป็นระบบ เพื่อจัดเก็บในคลังสารสนเทศสถาบัน (Institutional repository) โดยใช้การลงรายการข้อมูลด้วยเมทาดาตาแบบ Dublin Core Metadata Element Set (DCMES) รวมถึงการสงวนรักษาให้มีความยั่งยืนและเผยแพร่โดยการเพิ่มช่องทางให้สะดวกในการเข้าถึงได้อย่างเสรีและสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้อย่างคุ้มค่า

1.1.3 วิสัยทัศน์ (จำนวน 1 แห่ง) เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ เพื่อสนับสนุนความเป็นเลิศทางวิชาการ และเป็นปากทูลขององค์ความรู้สากลและภูมิปัญญาของภาคใต้ (กลุ่มภารกิจพัฒนาระบบสารสนเทศ)

1.1.4 รายละเอียดตำแหน่งงาน (Job description) (จำนวน 1 แห่ง) โดยฝ่ายจัดการทรัพยากรสารสนเทศ งานบำรุงรักษาทรัพยากรห้องสมุด มีหน้าที่และหาวิธีป้องกัน สงวนรักษา ตลอดจนการอนุรักษ์ทรัพยากรสารสนเทศให้อยู่ในสภาพที่ดี คงทนถาวร และมีอายุการใช้งานที่ยาวนาน

1.1.5 งานพัฒนาและจัดระบบทรัพยากรสารสนเทศ (จำนวน 3 แห่ง) อยู่ในแผนงานอนุรักษ์และบำรุงรักษาทรัพยากรสารสนเทศ งานการพัฒนาทรัพยากรสารสนเทศ ดำเนินการวิเคราะห์จัดเตรียม และอนุรักษ์ทรัพยากรสารสนเทศทุกประเภท เพื่อพร้อมให้บริการอย่างรวดเร็วและมีประสิทธิภาพ

1.2 ด้านทรัพยากรสารสนเทศ ส่วนใหญ่มหาวิทยาลัยสงวนรักษาททรัพยากรสารสนเทศ ได้แก่ เอกสารมหาวิทยาลัย และจดหมายเหตุของมหาวิทยาลัย (จำนวน 15 แห่ง) รองลงมาเป็น หนังสือหายาก (จำนวน 12 แห่ง) เอกสารโบราณ/ต้นฉบับตัวเขียน (จำนวน 9 แห่ง) เอกสารหายากที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ (จำนวน 5 แห่ง) วารสารและหนังสือพิมพ์เก่า (จำนวน 2 แห่ง) และไมโครฟิล์ม (จำนวน 2 แห่ง) ตามลำดับ

1.3 ด้านกระบวนการสงวนรักษาททรัพยากรสารสนเทศ

ห้องสมุดมหาวิทยาลัยส่วนใหญ่มีกระบวนการสงวนรักษาททรัพยากรสารสนเทศแยกตามทรัพยากรสารสนเทศแต่ละประเภท ดังนี้

1.3.1 เอกสารของมหาวิทยาลัย ใช้วิธีการอบฆ่าแมลงและเชื้อรา การรักษาสภาพแวดล้อม การแปลงเป็นไฟล์ดิจิทัล จัดเก็บบนชั้นปิด จัดทำฐานข้อมูล Special Collection การจัดนิทรรศการ การเก็บเอกสารโดยเก็บใส่แฟ้มและใส่กล่อง และจัดทำเครื่องมือช่วยค้น

1.3.2 จดหมายเหตุของมหาวิทยาลัย ใช้วิธีการรวบรวมเอกสารจดหมายเหตุ การวิเคราะห์และประเมินคุณค่าเอกสาร การจัดทำบัญชีและระบบจัดเก็บ การจัดทำประวัติศาสตร์บอกเล่า การดำเนินงาน ไซต์ทัศนจดหมายเหตุ การจัดทำทะเบียนจดหมายเหตุ และจัดทำเครื่องมือในการค้นคว้าเอกสารจดหมายเหตุ

1.3.3 หนังสือหายาก ใช้วิธีการจัดเก็บบนชั้นปิด ควบคุมอุณหภูมิ และการจัดทำฐานข้อมูล Special Collection

1.3.4 เอกสารโบราณและต้นฉบับตัวเขียน ใช้วิธีการอบฆ่าแมลงและเชื้อรา การลดกรด การอบ เคลือบ การรักษาอุณหภูมิ การย้ายไปสื่อชนิดใหม่ การแปลงสื่อ การทำสำเนา และการจัดทำฐานข้อมูล Special collection

1.3.5 เอกสารหายากที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ ใช้วิธีการแปลงเป็นไฟล์ดิจิทัล และจัดทำฐานข้อมูล

1.3.6 วารสารและหนังสือพิมพ์เก่า ใช้วิธีการแปลงเป็นไฟล์ดิจิทัล และจัดทำฐานข้อมูล

1.3.7 ไมโครฟิล์ม ใช้วิธีจัดเก็บต้นฉบับ การแปลงเป็นไฟล์ดิจิทัล และจัดทำฐานข้อมูล

2. สภาพการอนุรักษ์ทรัพยากรสารสนเทศในห้องสมุดมหาวิทยาลัยไทย

ผลการศึกษาสภาพการอนุรักษ์ทรัพยากรสารสนเทศในห้องสมุดมหาวิทยาลัยไทยจากการสัมภาษณ์เชิงลึกห้องสมุดกลางมหาวิทยาลัยกลุ่มตัวอย่างทั้ง 15 แห่ง สามารถสรุปประเด็น

สำคัญได้ 3 ประเด็น ได้แก่ ด้านบุคลากร ด้านทรัพยากรสารสนเทศ และด้านกระบวนการอนุรักษ์ ทรัพยากรสารสนเทศ มีรายละเอียดดังนี้

2.1 ด้านบุคลากร ห้องสมุดมหาวิทยาลัยทั้ง 15 แห่ง มีบุคลากรดูแล ส่วนใหญ่เป็น บรรณารักษ์ฝ่ายพัฒนาทรัพยากรสารสนเทศ รองลงมาเป็น ฝ่ายวิเคราะห์ทรัพยากรสารสนเทศ ฝ่ายบริหารจัดการทรัพยากรสารสนเทศ และฝ่ายสงวนรักษาทรัพยากรสารสนเทศของห้องสมุด หรือบรรณารักษ์งานจดหมายเหตุของห้องสมุด ทำหน้าที่จัดหาและรวบรวมผลงานวิชาการเพื่อนำมาอนุรักษ์ทางกายภาพและดิจิทัล โดยประสานงานกับหน่วยงานทั้งภายในและภายนอกมหาวิทยาลัย

2.2 ด้านทรัพยากรสารสนเทศที่ห้องสมุดมหาวิทยาลัยทำการอนุรักษ์ ทรัพยากรสารสนเทศที่อนุรักษ์ส่วนใหญ่ เป็นผลงานวิชาการอันเป็นลิขสิทธิ์ของห้องสมุด ซึ่งประเภทของเนื้อหา ได้แก่ ผลงานวิชาการที่เป็นตำรา บทความวิชาการในวารสารของมหาวิทยาลัย รายงานการวิจัย เอกสารประกอบการสอน รวมทั้งหนังสือหายาก เอกสารโบราณ (คัมภีร์ไบเบิล และสมุดไทย) วารสารและหนังสือพิมพ์เก่า และภาพถ่าย เป็นต้น

2.3 ด้านกระบวนการอนุรักษ์ทรัพยากรสารสนเทศ เป็นการซ่อมแซมทรัพยากรสารสนเทศแต่ละชนิดซึ่งมีการอนุรักษ์ที่แตกต่างกัน ได้แก่ หนังสือหายาก เอกสารโบราณ (คัมภีร์ไบเบิล และสมุดไทย) วารสารและหนังสือพิมพ์เก่า ภาพถ่าย มีรายละเอียดดังนี้

2.3.1 หนังสือหายาก ใช้วิธีการซ่อมด้วยกระดาษสา การซ่อมแซมเล็กน้อยและซ่อมใหญ่เข้าเล่มใหม่ เลาะเล่ม แขน้ำยาลดกรดเอกสาร การซ่อมเสริมความแข็งแรง และการทำเอกสารให้เรียบ

2.3.2 เอกสารโบราณ เช่น คัมภีร์ไบเบิล สมุดไทย มีกระบวนการซ่อมแซมดังนี้

1) คัมภีร์ไบเบิล จะใช้กระดาษสาในการซ่อมแซมและเสริมส่วนที่ขาดหายไปเช่นกันแต่นิยมใช้ กระดาษสาที่ผลิตด้วยเครื่องจักรเนื่องจากมีความบางและความเหนียว อีกทั้งเยื่อกระดาษเรียบเสมอกันทั้งแผ่น โดยเริ่มจากการแกะไบเบิลออกมาทีละแผ่นเพื่อทำความสะอาดด้วยสาลีซูปเอทิลแอลกอฮอล์ 75% เมื่อแห้งแล้วจึงเพิ่มความชุ่มชื้นให้ไบเบิลเก่าที่กรอบและเปราะโดยการใช้น้ำซาลีซูปน้ำมันมะกอกพรมหมาดทาบนไบเบิลไปในทางเดียวกัน จากนั้นนำมาตากที่อุณหภูมิห้องปกติให้แห้งและนำเข้าตู้ดูดความชื้น

2) การซ่อมแซมสมุดไทย เบื้องต้น โดยเริ่มจากการแช่แข็ง (Deep Freezing) โดยการนำสมุดไทยบรรจุในถุงพลาสติกอย่างหนาและปิดให้มิดชิดไม่ให้อากาศเข้าและนำไปแช่แข็งในเครื่องทำความเย็นที่อุณหภูมิ -13 ถึง -30 องศาเซลเซียสเป็นระยะเวลา 2 สัปดาห์เป็นอย่างน้อยเพราะแมลง โดยเฉพาะมอดหนังสือจะตายถ้าอยู่ในอุณหภูมิที่เปลี่ยนแปลงกะทันหัน

และในระยะเวลาที่เหมาะสม หลังจากนั้นนำมาวางในอุณหภูมิห้องอีกประมาณ 1 สัปดาห์โดยยังไม่เปิดปากถุงเพื่อปรับสภาพอากาศภายในและนอกถุง

2.3.3 วารสารและหนังสือพิมพ์เก่าที่มีคุณค่า ใช้วิธีการจ้างหน่วยงานภายนอกในการเข้าเล่ม

2.3.4 ภาพถ่าย ใช้กระบวนการรองรับการจัดเก็บภาพถ่ายโบราณได้โดยตรง อิงจากหลักการของกระบวนการดำเนินงานจดหมายเหตุ เช่น การจัดหาหรือการรับเอกสาร การประเมินคุณค่าเอกสาร การจัดหมวดหมู่เอกสาร การดูแล สงวนรักษา การใช้งานหรือการให้บริการ

2.4 ด้านกระบวนการอนุรักษ์ทรัพยากรสารสนเทศอิเล็กทรอนิกส์

กระบวนการอนุรักษ์ทรัพยากรสารสนเทศอิเล็กทรอนิกส์ มี 2 วิธีดังนี้

2.4.1 การจัดเก็บลงฐานข้อมูล ได้แก่

1) จัดเก็บเนื้อหาไว้ในรูปแบบข้อความ (text) ทั้งที่เป็นไฟล์เอกสารและไฟล์ pdf

2) จัดเก็บไว้บนระบบคลังความรู้ของมหาวิทยาลัย (IR) ซึ่งพัฒนาโดยห้องสมุด

3) จัดเก็บโดยใช้ซอฟต์แวร์ระบบห้องสมุดอัตโนมัติในการจัดเก็บเนื้อหา ดิจิทัลร่วมกับทรัพยากรสารสนเทศของห้องสมุด โดยใช้วิธีเชื่อมโยงลิงค์เข้ากับระบบบรรณานุกรม

4) จัดเก็บไว้ในฐานข้อมูลกลางที่ใช้งานร่วมกันระหว่างห้องสมุดคณะต่าง ๆ ในมหาวิทยาลัย แล้วดึงข้อมูลมาแลกเปลี่ยนใช้งานร่วมกันด้วยมาตรฐาน OAI

5) จัดเก็บไว้ในแหล่งเก็บข้อมูลภายนอก ซึ่งได้มีการจัดทำโดยบริษัทผู้พัฒนาภายนอก

2.4.2 การจัดการทางเทคนิคของเนื้อหา

1) วิเคราะห์เนื้อหาและจัดหมวดหมู่สำหรับทรัพยากรสารสนเทศ โดยห้องสมุด ตามระบบการจัดหมวดหมู่ของห้องสมุดแต่ละแห่ง

2) วิธีการลงรายละเอียดทางบรรณานุกรมส่วนใหญ่ใช้การลงรายการตามมาตรฐาน MARC, Dublin core และ Metadata

3. มาตรฐานการสงวนรักษาและการอนุรักษ์ทรัพยากรสารสนเทศ

มาตรฐานที่ใช้ในการสงวนรักษาและการอนุรักษ์ทรัพยากรสารสนเทศในห้องสมุดมหาวิทยาลัยไทย ส่วนใหญ่ใช้ 1) มาตรฐานรูปแบบเอกสารเพื่อการสงวนรักษา ได้แก่ PDF และ XML 2) มาตรฐานด้านเมตาดาตาเพื่อการสงวนรักษาด้านการเข้าถึง ได้แก่ Dublin Core Metadata,

MARC, ISAD(G) และ Z39.50 3) มาตรฐานการจัดเก็บเอกสารจดหมายเหตุของสำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ 4) มาตรฐานสื่อดิจิทัลของ สวทช. และ 5) มาตรฐานการรักษาความมั่นคงปลอดภัยของระบบสารสนเทศ ISO/IEC 27001 (International Organization for Standardization/International Electro technical Commission

การอภิปรายผล

จากการศึกษาสภาพการสงวนรักษาและการอนุรักษ์ทรัพยากรสารสนเทศในห้องสมุดมหาวิทยาลัยไทย รวมถึงความพยายามในการนำเทคโนโลยีดิจิทัลเข้ามาใช้ในการดำเนินงานให้มีประสิทธิภาพเพื่อให้สามารถสงวนรักษาและอนุรักษ์ทรัพยากรสารสนเทศที่กำลังจะสูญหายให้สามารถบริการที่เป็นเลิศได้ ทั้งนี้สามารถอภิปรายรายละเอียดได้ดังนี้

1. สภาพการสงวนรักษาและการอนุรักษ์ทรัพยากรสารสนเทศในห้องสมุดมหาวิทยาลัยไทย

1.1 สภาพการสงวนรักษาสารสนเทศในห้องสมุดมหาวิทยาลัยไทย

1) ด้านนโยบาย ห้องสมุดมหาวิทยาลัยทุกแห่งไม่มีนโยบายที่เป็นลายลักษณ์อักษรโดยตรงเกี่ยวกับการสงวนรักษาทรัพยากรสารสนเทศ แต่มีนโยบายที่เกี่ยวข้องแทรกอยู่ในการดำเนินงานในแผนยุทธศาสตร์ พันธกิจ วิสัยทัศน์ รายละเอียดตำแหน่งงาน งานบำรุงรักษาทรัพยากรห้องสมุด งานพัฒนาและจัดระบบทรัพยากรสารสนเทศ งานอนุรักษ์และบำรุงรักษาทรัพยากร และงานบริการ มีการเผยแพร่ทั้งภายในและภายนอกหน่วยงานผ่านช่องทางต่าง ๆ เช่น ประกาศ เว็บไซต์ และการประกันคุณภาพ สอดคล้องกับงานวิจัย Masenya & Ngulube (2019) การมีนโยบายการเก็บรักษาข้อมูลในห้องสมุดเป็นตัวบ่งชี้ที่สำคัญที่แสดงให้เห็นว่าห้องสมุดใส่ใจทรัพยากรสารสนเทศที่มีคุณค่า นโยบายการสงวนรักษาจะกำหนดแนวทางและชี้นำผู้บริหารด้านการการสงวนรักษาเกี่ยวกับความรับผิดชอบ การสงวนรักษาทรัพยากรสารสนเทศและการกำหนดให้ นโยบายการสงวนรักษาเป็นเครื่องมือสำคัญที่กำหนดทิศทางให้กับเจ้าหน้าที่ห้องสมุดในการดำเนินการตามความรับผิดชอบในการจัดการคอลเลกชันที่เกี่ยวข้องกับการสงวนรักษา นโยบายการสงวนรักษาที่ดีต้องรับประกันการเข้าถึงข้อมูลและลดการเสื่อมสภาพของแหล่งข้อมูลจากศัตรูต่าง ๆ เช่น น้ำ ไฟ การจัดการที่ไม่เหมาะสม การทำลาย ความชื้น และอุณหภูมิ (Noonan, 201 ; Segaetsho & Mnjama, 2012) การสงวนรักษาเป็นส่วนสำคัญในการสร้างหลักประกันการสงวนรักษาทรัพยากรสารสนเทศในระยะยาวและการเข้าถึงเอกสารสำคัญของมหาวิทยาลัย นโยบายการสงวนรักษาและการอนุรักษ์ ปรับปรุงวิธีปฏิบัติในการดูแลห้องสมุด และการกำกับดูแลผู้ใช้บริการ โดยใช้การรวบรวม จัดทำแผนเตรียมพร้อมรับภัยพิบัติ และพัฒนากลยุทธ์ในการสงวนรักษาทรัพยากรรักษาอิเล็กทรอนิกส์ Segaetsho & Mnjama (2012) และ Mubofu, C., Mambo, H. &

Samzugi, A. (2020) แนะนำเพิ่มเติมว่าห้องสมุดทุกแห่งจำเป็นต้องนำกลยุทธ์การเก็บรักษาสมัยใหม่มาใช้ เพื่อเป็นแนวทางอย่างปลอดภัยในทรัพยากรสารสนเทศสำหรับรุ่นปัจจุบันและอนาคต

2) ด้านทรัพยากรสารสนเทศ ห้องสมุดมหาวิทยาลัยส่วนใหญ่สงวนรักษาทรัพยากรสารสนเทศ ได้แก่ เอกสารมหาวิทยาลัย และจดหมายเหตุของมหาวิทยาลัย หนังสือหายาก เอกสารโบราณ/ต้นฉบับตัวเขียน เอกสารหายากที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ วารสารและหนังสือพิมพ์เก่า และไมโครฟิล์ม สอดคล้องกับงานวิจัยของ Srisamran (2003) รวบรวมทรัพยากรสารสนเทศในรูปแบบของหนังสือ บทความวารสาร จุลสาร กฤตภาค งานวิจัย สารานุกรม วัฒนธรรมท้องถิ่น สิ่งพิมพ์รัฐบาล พจนานุกรมภาษาถิ่น เทปวีดิทัศน์ และรูปภาพ เป็นต้น และ Yoowang & Premsmi (2013) จัดเก็บและให้บริการผลงานทางวิชาการของประชาคมมหาวิทยาลัย ส่วนวัสดุย่อยส่วน (Prapphanpoj, 2001, pp. 15-21) การแปลงหนังสือหายากในรูปวัสดุใหม่ให้ ชำรุดมากขึ้น ประหยัดเนื้อที่ในการยืมยืมขึ้นของห้องสมุดจัดเพื่อให้บริการหนังสือหายากเป็นการสงวนรักษา รักษาต้นฉบับจัดเก็บ ประหยัดเวลา งบประมาณ สามารถจัดทำสำเนาในการแลกเปลี่ยนระหว่างสถาบันทั้งในและนอกประเทศ ในปัจจุบันสามารถแปลงข้อมูลจากไมโครฟิล์มไปสู่ระบบดิจิทัลได้

3) ด้านกระบวนการสงวนรักษาทรัพยากรสารสนเทศ ห้องสมุดมหาวิทยาลัยส่วนใหญ่มีกระบวนการสงวนรักษาทรัพยากรสารสนเทศ แยกตามทรัพยากรสารสนเทศแต่ละประเภทสิ่งพิมพ์ใช้วิธีการอบฆ่าแมลงและเชื้อรา การรักษาสภาพแวดล้อม จัดเก็บบนชั้นปิด การเก็บเอกสาร โดยเก็บใส่แฟ้มและใส่กล่อง จัดทำเครื่องมือช่วยค้นการจัดนิทรรศการ การแปลงเป็นไฟล์ดิจิทัล และจัดทำฐานข้อมูล Special collection สอดคล้องกับงานวิจัยของ Cambridge University Library (2011) ประเทศอังกฤษ มีภารกิจในการแปลงทรัพยากรสารสนเทศ สงวนรักษา และบำรุงรักษาทรัพยากรสารสนเทศให้อยู่ในรูปแบบดิจิทัล เพื่อให้สามารถเข้าถึงและใช้สารสนเทศทางวิชาการได้ยาวนาน

1.2 สภาพการอนุรักษ์ทรัพยากรสารสนเทศ

1) ด้านบุคลากร ห้องสมุดมหาวิทยาลัยมีบุคลากรดูแลส่วนใหญ่เป็นบรรณารักษ์ ฝ่ายพัฒนาทรัพยากรสารสนเทศ ฝ่ายวิเคราะห์ทรัพยากรสารสนเทศ ฝ่ายบริหารจัดการทรัพยากรสารสนเทศ และฝ่ายสงวนรักษาทรัพยากรสารสนเทศของห้องสมุด หรือบรรณารักษ์งานจดหมายเหตุของห้องสมุด ทำหน้าที่จัดหาและรวบรวมผลงานวิชาการเพื่อนำมาอนุรักษ์ทั้งทางกายภาพและดิจิทัล โดยประสานงานกับหน่วยงานทั้งภายในและภายนอกมหาวิทยาลัย สอดคล้องกับงานวิจัยของสอดคล้องกับงานวิจัยของ Tinamas (2012) บุคลากรที่รับผิดชอบการบริหารจัดการทรัพยากรสารสนเทศดิจิทัล มี 2 กลุ่ม คือ 1) บุคลากรที่รับผิดชอบด้านเทคนิคเกี่ยวกับฮาร์ดแวร์ ซอฟต์แวร์ 2) บุคลากรที่รับผิดชอบด้านเนื้อหาสารสนเทศดิจิทัล ด้านทรัพยากรสารสนเทศดิจิทัลที่นำมาจัดทำ

เป็นดิจิทัลมากที่สุด คือ ทรัพยากรสารสนเทศที่เป็นผลงานวิชาการ เช่น บทความวิชาการ บทความวิจัย รายงานวิจัย และ Srisamran (2003) มีการมอบหมายงานให้แก่บุคลากรที่รับผิดชอบตามแผนงานหรือโครงการด้านการจัดการทรัพยากรสารสนเทศและการจัดเก็บทรัพยากรสารสนเทศ

2) ด้านทรัพยากรสารสนเทศที่ห้องสมุดมหาวิทยาลัยทำการอนุรักษ์ ทรัพยากรสารสนเทศที่อนุรักษ์ส่วนใหญ่เป็นผลงานวิชาการอันเป็นลิขสิทธิ์ของห้องสมุด หนังสือหายาก เอกสารโบราณ (คัมภีร์ ไบลาณ และสมุดไทย) วารสารและหนังสือพิมพ์เก่า และภาพถ่าย สอดคล้องกับงานวิจัยของ Jarusawat (2009) การอนุรักษ์หนังสือหายากมีหน่วยงานภายในห้องสมุดดูแลรักษาต้นฉบับด้วยการซ่อมแซม/เข้าเล่ม

3) ด้านกระบวนการอนุรักษ์ทรัพยากรสารสนเทศ เป็นการซ่อมแซมทรัพยากรสารสนเทศแต่ละชนิดซึ่งมีการอนุรักษ์ที่แตกต่างกัน สอดคล้องกับงานวิจัยของ Howell, 2000; Feather, 1996; Dureau & Clements, 1996; Igbinoaga, 1993, p. 43 & Jarusawat, 2009 การถนอมเนื้อหาภายในทรัพยากรสารสนเทศ แต่ละประเภทเป็นกิจกรรมการอนุรักษ์ เป็นนโยบายและแนวปฏิบัติเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับการปกป้องห้องสมุดและเอกสารที่เก็บถาวรจากการเสื่อมสภาพ ความเสียหาย และการสลายตัว รวมถึงวิธีการและเทคนิคที่เจ้าหน้าที่ด้านเทคนิคคิดค้น แผนกเข้าเล่มของห้องสมุดมีหน้าที่ดูแล ซ่อมแซม และเข้าเล่มวัสดุห้องสมุด การซ่อมแซมวัสดุห้องสมุดที่เสียหายโดยการเข้าเล่ม จะช่วยประหยัดเงินให้กับห้องสมุดได้มาก การซ่อมแซมภายในทำให้มั่นใจได้ว่าห้องสมุดสามารถควบคุมบรรณานุกรมได้อย่างสมบูรณ์ การซ่อมแซมและเปลี่ยนหนังสือที่ขาด การผูก การทำปกใหม่ เข้าเล่มหนังสือพิมพ์ เคลือบ และงานหัตถกรรมทั้งหมดเป็นวิธีหลักที่ห้องสมุดใช้ในการถนอมวัสดุหนังสือ ทั้งหมดนี้มุ่งไปที่การบำรุงรักษาและเก็บรักษาคอลเลกชันไว้ใช้ในอนาคต และภาพถ่าย ใช้กระบวนการรองรับการจัดเก็บภาพถ่ายโบราณได้โดยตรงอิงจากหลักการของกระบวนการดำเนินงานจดหมายเหตุ และสอดคล้องกับงานวิจัยของ Suttisarn & Nantasri (2019) การจัดเก็บภาพถ่ายโบราณในประเทศไทยด้วย 1) การแสวงหารวบรวมทำการลงทะเบียนภาพถ่าย 2) การวิเคราะห์และประเมินคุณค่าภาพถ่าย 3) การทำคำอธิบายภาพถ่ายและจัดหมวดหมู่ แบ่งเป็นสถานที่ กิจกรรม บุคคล และอื่นๆ ใช้มาตรฐานในการจัดทำอธิบายคือ ISAD(G) และ Dublin Core metadata 4) การอนุรักษ์ภาพถ่ายจากสาเหตุภายใน และภายนอก และ 5) การให้บริการ ส่วนกระบวนการอนุรักษ์ทรัพยากรสารสนเทศอิเล็กทรอนิกส์ ใช้วิธีการจัดเก็บลงฐานข้อมูล และการจัดการทางเทคนิคของเนื้อหา สอดคล้องกับงานวิจัยของ Shameenda (2011) ห้องสมุดมหาวิทยาลัยแซมเบียมีสื่อสิ่งพิมพ์และวัสดุที่ไม่ใช่สิ่งพิมพ์ ห้องสมุดมุ่งมั่นที่อนุรักษ์ทรัพยากรสารสนเทศห้องสมุดสำหรับใช้ในปัจจุบันและอนาคต และ Simonson (2006) การจัดการภาพถ่ายโบราณโดยใช้สำเนาภาพดิจิทัลช่วยเพิ่มโอกาสในการเข้าถึงข้อมูลของผู้ใช้ทั่วไปมากขึ้น

ลดงบประมาณในการจัดการระยะยาว ลดปัญหาในการเสื่อมสลายของภาพถ่าย ผู้ปฏิบัติงานจำเป็นต้องมีความรู้ความเข้าใจทั้งทฤษฎี

2. มาตรฐานการสงวนรักษาและการอนุรักษ์ทรัพยากรสารสนเทศ

มาตรฐานที่ใช้ในการสงวนรักษาและการอนุรักษ์ทรัพยากรสารสนเทศในห้องสมุดส่วนใหญ่ใช้ 1) มาตรฐานรูปแบบเอกสารเพื่อการสงวนรักษา ได้แก่ PDF และ XML 2) มาตรฐานด้านเมทาตาhtaเพื่อการสงวนรักษาด้านการเข้าถึง ได้แก่ Dublin Core Metadata, MARC, ISAD(G) และ Z39.50 3) มาตรฐานการจัดเก็บเอกสารจดหมายเหตุของสำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ 4) มาตรฐานสื่อดิจิทัลของ สวทช. และ 5) มาตรฐานการรักษาความมั่นคงปลอดภัยของระบบสารสนเทศ ISO/IEC 27001 (International Organization for Standardization/International Electrotechnical Commission สอดคล้องกับงานวิจัยของ Maitaouthong (2013) ที่ระบุว่าการจัดระบบทรัพยากรสารสนเทศอิเล็กทรอนิกส์มีแบบแผนที่ใช้ลงรายการตามรูปแบบ AACR2 ISBD (ER), MARC 21 Format, Dublin Core Metadata นอกจากนี้ยังมีการเชื่อมโยง แหล่งทรัพยากรสารสนเทศ เช่น e-Books, e-Journal และ e-Thesis ส่วนคลังข้อมูลของมหาวิทยาลัยที่พัฒนาด้วยโปรแกรม Dspace พบว่า ห้องสมุดใช้มาตรฐาน Dublin Core Metadata สำหรับการลงรายการทรัพยากรสารสนเทศประเภทหนังสือ บทความวิชาการ บทความวิจัย รายงานวิจัย บทความวิชาการ บทความวิจัย และรายงานการวิจัย และ Simonson (2006) การแนวทางปฏิบัติ แบบแผนและมาตรฐานต่าง ๆ เช่น มาตรฐานการทำสำเนาดิจิทัลหรือมาตรฐานเมทาตาhta ร่วมกับผู้เชี่ยวชาญด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ เพื่อให้สามารถใช้งานภาพถ่ายดิจิทัลได้อย่างมีประสิทธิภาพและความปลอดภัยของเครือข่าย รวมทั้งมีการจัดเก็บข้อมูลที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัยนี้ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะต่อห้องสมุดมหาวิทยาลัยไทยและหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

1. ควรจัดทำนโยบายการสงวนรักษาและอนุรักษ์ทรัพยากรสารสนเทศ เพื่อใช้เป็นแนวทางปฏิบัติในระยะยาว
2. ควรส่งเสริมให้บุคลากรด้านการปฏิบัติงานสงวนรักษาและการอนุรักษ์ทรัพยากรสารสนเทศ ได้รับการฝึกอบรม การศึกษาคูณ และฝึกงานกับสถาบันการศึกษาในประเทศและต่างประเทศ

References

- Cambridge University Library. (2010). **Cambridge Libraries**. <https://www.libraries.cam.ac.uk/>
- Dureau, J.M. & Clements, D.W.(1996). **Principles for the preservation and conservation of Library materials**. Hague: IFLA.
- Esarbica. (2002). **Minutes of the ESARBICA**. Executive Board meeting held at the Mountain Inn, Mbabane, Swaziland, 11-13 March 2002.
- Fabunmi, B. A. (2004). **Planning the university libraries for effective customer services in Nigeria**. Evi-Coleman Publications, Ibadan.
- Feather, J. (1996). **Preservation and the Management of Library Collections** (2nd ed.) London: Library Association.
- Garner, I. (2006). **Library support for research in a university context**. Proceedings of the IATUL Conferences. Paper 24. <http://docs.lib.purdue.edu/iatul/2006/papers/24>.
- Hazarika, R. (2020). Digital preservation in academic libraries. **International Journal of Library and Information Science**, 10(2) : 220-5.
- Howell, A. (2000). Perfect one day—digital the next: Challenges in preserving digital information. **Australian Academic & Research Libraries**, 31(4) : 121-141.
- IFLA Principles for the Care and Handling of Library Materials (2010). **International Preservation**. 1. Downloaded On-line on 27th April, 2022 from <http://archive.ifla.org/VI/news/pchlm.pdf>.
- Igbinoga, Ojo (1993). **The practice of conservation of library materials in Sub-Saharan Africa**. Makerere University Strategic Plan 2007/2017.
- Ishola, R. O. (2017). Preservation and Disaster Management of Frequently-Use Collections in University Libraries: A Case Study of Three University Libraries. **Library Philosophy & Practice**.
- Ilo, P. I., Nkiko, C., Izuagbe, R., & Furfuri, I. M. (2020). Librarians' perception of disaster preparedness as precursor for effective preservation and conservation of library resources in Nigerian university libraries. **International Journal of Disaster Risk Reduction**, 43, 101381.

- Jarusawat, K. (2009). Rare Books Management in University Libraries. **Journal of Library Science**. 29(2) : 17-38. [In Thai].
- Kongpradit, K. (2016). Networking the Digital University Archives. **Academic Journal of Humanities and Social Sciences Burapha University**. 24(44) : 43-63. [In Thai]
- Maitaouthong, T. (2013). Electronic Resource and Its Organization. **Journal of Information Science**, 31(2), 123-142. [In Thai]
- Masenya, T. M., & Ngulube, P. (2019). Digital preservation practices in academic libraries in South Africa in the wake of the digital revolution South African. **Journal of Information Management**, 21(1), 1-9.
- Menell, P. S. (2007). **Knowledge Accessibility and Preservation Policy for the Digital Age**. Hous. L. Rev., 44, 1013.
- Ministry of University Affairs. (2004). **Rajabhat University Act B.E.2547**. Ministry of University Affairs. Office of the Permanent Secretary. [In Thai].
- Mubofu, C., Mambo, H., & Samzugi, A. (2020). Academic libraries and information resources preservation strategies: past, present and the way forward. **Covenant Journal of Library and Information Science**, 3(1) : 1-11.
- Mwiyeriwa S (1998). **The Development of Archives in Africa: Problems and Prospects**. In Wise, M. (ed.) *Aspects of African Librarianship*. London: Mansell.
- Nakiganda, M., & Kaka, M. (2009, August). Preserving the past and creating the future: a case for Makerere University. **In World Library and Information Congress: 75th IFLA General Conference and Council**. (pp. 23-27).
- Noonan, D.W. (2014). Digital Preservation Policy Framework: A Case Study, **EDUCAUSE Review online**. 49(4): <http://www.educause.edu/ero/article/digital-preservation-policy-framework-case-study>
- Olatokun, W. M. (2008). A Survey of Preservation and Conservation Practices and Techniques in Nigerian University Libraries. **Library and Information Science Research Electronic Journal**. 18 (2).
- Phvtikul, S. (2010). "Introduction to Special Information Resources Unit 1" in **Special Information Resources Unit 1-5**. 3rd.ed. Nonthaburi : Sukhothai Thammathirat Open University. [In Thai].

- Popoola, S.O. (2003). **Preservation and Conservation of Information Resources**. University of Ibadan. Nigeria : Distance Learning Centre.
- Praphanpoj, J. (2001). "Care and preservation of Microforms". **Domethat**. 22 (1) : 15-21. [In Thai].
- Premssmit, P. et al. (2010). **Librarian Training Manual**. Bangkok : Chulalongkorn University Press. [In Thai].
- "Preservation and Conservation of Information".(2022) **Encyclopedia of Communication and Information**. Retrieved June 01, 2022 from Encyclopedia.com: <https://www.encyclopedia.com/materials/encyclopedias-almanacs-transcripts-and-maps/preservation-and-conservation-information>.
- Segaetsho, T. and Mnjama, N. (2012). Preservation of library materials at the University of Botswana Library. **Journal of the South African Society of Archivists**. (45), 68-84.
- Shameenda, K. L. (2011). **Preservation and Conservation of Library Materials, Techniques and Practices: A Case Study of the University of Zambia Libraries**. (Doctoral dissertation)
- Simonson, K. R. (2006) **Becoming digital: the challenges of archiving digital photographs**. The University of Manitoba.
- Srisamran, P. (2003). Role of **Libraries in Higher Education Institutions in Preservation and services of Thai Wisdom Information**. Graduate School. Burapha University Chonburi (Thailand). [In Thai].
- Suttisarn, S & Nantasri, C. (2019). Guidelines for Ancient Photographs Management in Thailand. **Journal of Fine Arts**. 1(1), 88-109. [In Thai].
- Tangley, L. (1998). **Storing Information on Disk and Tape Is Convenient, But How Long Will It Last**. Retrieved May 20, 2013 from: <http://allanenterprises.net/articles-whoops-there-goes-another-cdrom.aspx>.
- Task Force on Archiving of Digital Information. (1996). **"Preserving Digital Information."** Report of the Task Force on Archiving of Digital Information Commissioned by the Commission on **Preservation and Access and the Research Libraries Group, version 1 May 1996**. Retrieved May 20, 2013, from : <http://www.clir.org/pubs/reports/pub63watersgarrett.pdf>.

Tinamas, S. (2012). **Management of Digital Copyrighted Materials in Thai Higher Education**. Doctor of Philosophy Thesis in Information Studies. Graduate School. Khon Kaen University. [In Thai].

UNESCO. (2000). **Safeguarding our documentary heritage**. Retrieved May 12, 2007 from: <http://webworld.unesco.org/>.

Yoowang, A. & Premmit, P.(2013).Institutional Repository Management in University Libraries. **Journal of Library Science**, 33(1), 67-86. [In Thai].

Bibliometric analysis of Thai journals indexed in Scopus

Sattra Maporn¹, Jirarat Puseerit¹, Phakwilai Rungwisai¹,

Panyawat Arsapar¹, Chonlatee Photong²

Abstract

The purposes of this study were; (1) to provide statistical data of the top 20 Thai scientific journals in terms of historical data from The Scimago Journal & Country Rank (SJR) scores, (2) to analyze the bibliometric data of the journal whose report as best practices identified by the SJR 2021, and (3) To visualize the best practices identified by the SJR 2021 in terms of keyword co-occurrences as well as authorship network at author and country level. The data included citations, number of publications, author's affiliation and cooperation. Quantitative instruments used were timeline analysis and descriptive statistics, e.g. percentage, mean, and standard deviation. Pearson correlation was used to find the relationship between SJR and citations. Further, the VOS viewer was used to illustrate the co-authorship network and keyword co-occurrence.

The results showed that (1) distribution of Thai-owned journals comprised journals in the field of environmental and agricultural sciences and in engineering. Most of these journals were indexed in the Scopus database after 2010, and (2) the bibliographic analysis of best practice journals according to the SJR Ranking 2021, the *Asian Pacific Journal of Allergy and Immunology* shows that the two outstanding researches about COVID-19 contributed to the journal ranking in 2021. Additionally, VOS viewer visualization also illustrates the most prominent countries in each cluster were from Thailand. Furthermore, the data exhibited six clusters of word co-occurrence, and the term "Human" appeared prominently in several clusters.

Keywords: Bibliometric, Thai Journals, Scopus, Scimago Journal & Country Rank (SJR), Visualization

(Received: 17 November 2022; Revised: 5 January 2023; Accepted: 21 January 2023)

---

¹Division of Research Facilitation and Dissemination, Mahasarakham University Kham Riang, Kantharawichai, Maha Sarakham, 44150, 043 754416 Corresponding author E-mail: sattra.m21@gmail.com

²Faculty of Engineering, Mahasarakham University, Kham Riang, Kantharawichai, Maha Sarakham, 44150, Email: chonlatee.p@msu.ac.th

การวิเคราะห์บรรณมิติของวารสารไทยในฐานข้อมูล Scopus

ศาสตราจารย์ จิราธรณ์ ภูสีฤทธิ์¹ พัทธ์วิไล รุ่งวิสัย¹ ปัญญาวัฒน์ อาษาภา¹ และชลธิ์ โพธิ์ทอง²

บทคัดย่อ

การศึกษาชิ้นนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) เพื่อแสดงค่าสถิติการดำเนินงานของวารสารวิชาการสาขาวิทยาศาสตร์อันดับ 1-20 ที่ตีพิมพ์โดยองค์กรในประเทศไทย จากการจัดอันดับของ SJR โดยใช้ข้อมูลทางบรรณมิติ ตั้งแต่ปี ค.ศ. 1999- 2021 และ 2) วิเคราะห์บรรณมิติของวารสารสาขาวิทยาศาสตร์ที่มีคะแนน SJR ในปี 2021 สูงที่สุดจำนวน 1 วารสาร และ 3) แสดงลักษณะของวารสารอันดับ 1 ในปี 2021 ในแง่ของคำสำคัญที่ปรากฏในวารสาร ความร่วมมือของผู้นิพนธ์ในระดับบุคคลและระดับประเทศ โดยรวบรวมข้อมูลเชิงปริมาณ ข้อมูลที่ใช้ประกอบด้วย จำนวนการถูกอ้างอิง จำนวนบทความที่ตีพิมพ์ในแต่ละปี และความร่วมมือระหว่างประเทศ ศึกษาวิจัยโดยวิธีวิเคราะห์เชิงปริมาณ โดยใช้ เส้นเวลา และเครื่องมือทางสถิติเบื้องต้น เพื่อหาคำร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน รวมถึงสหสัมพันธ์แบบเพียร์สันเพื่อหาความสัมพันธ์ระหว่าง SJR และค่าการถูกอ้างอิง นอกจากนี้เครื่องมือวิเคราะห์บรรณมิติ VOS viewer จะใช้เพื่อสร้างแผนภาพแสดงความร่วมมือของผู้นิพนธ์บทความและสร้างแผนภาพแสดงคำสำคัญของบทความที่ตีพิมพ์ในวารสาร ผลการศึกษาพบว่า 1) วารสารวิชาการสาขาวิทยาศาสตร์ 20 อันดับแรกประกอบด้วยวารสารในสาขาวิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม วิศวกรรมศาสตร์ วิทยาศาสตร์การเกษตรและวิทยาศาสตร์ชีวภาพ และวารสารในกลุ่มนี้โดยส่วนมากถูกบรรจุเข้าสู่ฐานข้อมูล Scopus หลังจากปี พ.ศ. 2553 2) บรรณมิติของวารสารอันดับที่ 1 ในปี 2021 ของสาขาวิทยาศาสตร์ Asian Pacific Journal of Allergy and Immunology โดยเครื่องมือ VOS viewer แสดงให้เห็นว่าบทความเรื่อง COVID-19 จำนวนสองบทความส่งผลให้วารสารได้คะแนนการอ้างอิงสูง ซึ่งทำให้วารสารได้อันดับที่ 1 ในปี 2021 นอกจากนี้ ผลจากการวิเคราะห์โดย VOS viewer ปรากฏว่าเครือข่ายความร่วมมือที่ใหญ่ที่สุดมาจากประเทศไทย และผลจากการวิเคราะห์คำสำคัญพบว่า มีคำสำคัญที่มีความโดดเด่นจำนวน 6 คำ คำที่โดดเด่นที่สุดและมีความเชื่อมโยงกับหลายกลุ่มได้แก่ คำว่า “มนุษย์”

คำสำคัญ: การวิเคราะห์บรรณมิติ, วารสารไทย, ฐานข้อมูล Scopus, Scimago Journal & Country Rank (SJR), การสร้างแผนภาพ

¹ กองส่งเสริมการวิจัยและบริการวิชาการ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ต.ขามเรียง อ.กันทรวิชัย จ.มหาสารคาม 44150

อีเมล: sattra.m21@gmail.com

² คณะวิศวกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ต.ขามเรียง อ.กันทรวิชัย จ.มหาสารคาม 44150

อีเมล: chonlatee.p@msu.ac.th

Introduction

Research and publication of research results in the form of research articles are important missions of universities. Publication of research articles aims to distribute knowledge to the public. Publication is also one of the criteria for university ranking by Quacquarelli Symonds (QS), Times Higher Education (THE) and SCImage Institutions Rankings (SIR). Scopus is one resource for ranking universities (SCImago, 2022a; Srisawad, 2019; The Times Higher Education, 2022). For this reason, all universities have invested in a research department and academic journals which are published to disseminate knowledge, technology, ideas, and innovations derived from research as well as movement in academic areas. Therefore, an academic journal is a source of new knowledge for education, business and other fields of activity. The research articles published in academic journals are reviewed by distinguished experts in the field of study. All content published in the journals is controlled by an editorial board, a team of experts in the journal's field. Accordingly, the content of academic journals is a highly reliable source for academicians (Davidson, 1969).

The Thai-owned journals are normally evaluated by Thai Journal Citation Index (TCI). TCI provides a national level of indexing the organization of journal articles and reference information. In 2022, there are 1,036 Thai journals listed in TCI (Thai-Journal Citation Index Centre, 2022a). Both qualitative and quantitative criteria are listed in three divisions of TCI; the highest quality accredited journals are classified in TCI tier 1, the lower rank of the journals are classified in TCI tier 2, and the journals that do not meet the assessment criteria are classified in TCI tier 3.

In addition, the journals classified in tier 1 and 2 of TCI will be eligible for evaluation for the Scopus database which contains more than 39,000 journals from all over the world (Apinya, 2019, Nakornthap, 2016; Taterian & Damrongson, 2017). According to Scimago, there are 70 Thai journals listed in Scopus (Scimago Lab, 2022). There are only few Thai journal listed in Scopus due to the high standard of criteria. The basic criteria are 1) journal policy, 2) content, 3) journal standing, 4) publishing regularity, and 5) online availability (Elsevier, 2022a). Every mid-year, the Scopus database announces the journal quality indices, which are 1) SCimago Journal Rank (SJR)

and 2) CiteScore which is a measure reflecting the yearly average number of citations of recent articles published in that journal (Elsevier, 2022a).

From the above-mentioned data, the journals listed in the Scopus database must show competitiveness of published international quality articles which can be measured by statistical data and the Scopus metric. There are some statistical studies on academic journals and their statistical data in the Scopus database which will be discussed in the next section.

There have been many bibliometric analyses of journals in reputable academic databases analyzed from the publisher's perspective using statistical data along with the academic journal performance in several countries. For example, the studies of academic journals from all over the world (Erfanmanesh, Tahira, & Abrizah, 2017; Kipper, Furstenau, Hoppe, Frozza, & Iespen, 2019), Iran and Indonesia (Alizade, 2014; Lukman, Rianto, Al Hakim, Nadhiroh, & Hidayat, 2018), Cuba (Chinchilla-Rodriguez, Arencibia-Jorge, Moya-Anegon, & Corera-Alvarez, E., 2015), the journals rejected from Scopus in South Korea (Jang, 2020), studies of Hindawi indexed journals in Scopus (Okagbue, Atayero, Adamu, Bishop, Oguntunde, & Opanuga, 2018), analysis of publication language in Scopus database (Moed, Moya-Anegonb, Guerrero-Botec, & Lopez-Illescas, 2020), analysis of journal discontinued in Scopus (Krauskopf, 2018), and bibliometric analysis of Walailak Journal of Science and Technology (Sirirak, 2021).

A review of the literature reveals that previous studies have been diverse regarding the data used, analytical methods, and the area where the academic journals are based. Some of the research analyze the global scope of the journal listed in Scopus, while some researches focus on specific country. It is true that to focus on specific countries can provide valuable insights into the unique characteristics and challenges faced by academic journals in those countries. However, the highly ranked journals were overlooked. To analyze the highly ranked journal provides the characteristics of those journals as well as identification of potential areas for improvement and making strategic decisions to increase their chances of being listed in Scopus.

Thailand is one of the countries that forms the group of developing countries. Despite the large number of journals that have been published in Thailand in the recent years, only a small percentage of the journals have been able to be listed in Scopus. This study aims to fill the gaps in

knowledge for journals that are based in Thailand and want to be listed in the Scopus database. Studying academic journals that are currently listed in high ranking of Scopus and based in Thailand will build on previous studies and extend knowledge in this field. The researchers were interested in bibliometric analysis which illustrates the evolution of Thai Journals regarding quantitative data. The performance of top-ranked journals listed in Scopus will be shown. The results of this study will indicate the performance of high-ranked Thai-owned journals which are currently listed in Scopus database. University administrators can use the results of the study to make policies, to forecast supporting budgets to the journals who aim to be listed in Scopus as well as determining the journal operating strategy. The next section will describe the data collection procedure and data analysis.

Objectives

1. To collect statistical data of top-ranked science Scopus-indexed Thai owned-academic journals
2. to analyze the bibliometric data of the journal whose report as best practices identified by the SJR 2021.
3. To visualize the as best practices identified by the SJR 2021 in term of keyword co-occurrences as well as authorship network at author and country level

Research Methodology

1. Data collection

SJR as well as the Scopus database are two sources where the data were collected.

Data for wholly Thai-owned journals, were identified from the SJR website. In 2022, there were 70 Thai-owned journals shown on the website. The researchers ranked the top 20 journals which were indicated by SJR indicator, using a filter called “journal ranking/countries”. The number of publications, international collaboration, SJR score and number of citations were collected from this website on November 15th, 2022, using the name of the journal and ISSN.

The best practice of journal in this study was decided by the SJR country rank of 2021. The selected journal was analyzed using the data export from Scopus database during 1999 - 2021.

1.1 Criteria for choosing period

Although some journals in the list have been indexed in the Scopus during the late 20th Century, the bibliometric data in the SJR can only be traced back to 1999. Considering this, the data period identified for analysis in this research was 1999-2021. This period was also used as a benchmark to analyze the collaboration of authorship by author and country.

The researchers decided to collect data from SJR within the same time period in order to analyze authorship and affiliation. 950 articles are indexed (1999-2021). According to Rogers, Szomszor and Adams (2020), who proposed that 200 articles is an acceptable as minimum for institutional data of bibliometric analysis. Therefore, the size of the data is above the minimum number. The exported data from the Scopus database will be used to identify the authors and collaborations on each article.

1.2 Criteria for choosing the best practice of Thai-owned science journals listed in Scopus

It is difficult to assert which journal one is the one. At present, points based on score and ranked order are used to define the performance of a journal. However, the current study also looks at the aspect of editorial management apart from the Scopus metric, e.g., citations, diversity of authorship, and number of publications. The additional criterion is if the journal spend less time to enter the Scopus. In addition, it has the competence ability in the Scopus database for many years.

A selection of best practice was:

1) The selected journal is based on SJR 2021. The rank includes only journals that belong to a particular field of discipline. Journals ranked by Scopus are divided into four quartiles (Q). Q1 is the highest rank while Q4 is the lowest rank. The SJR is a measure of the scientific impact of scholarly journals that accounts for the number of citations received by a journal and the prestige of the journals from which the citations originated.

Data Analysis

Bibliometric analysis and Statistical analysis

All Thai journals in the Scopus database's development were examined using timeline analysis (Lin, 2018) based on the information given in *The Scimago Journal & Country Rank* (SJR), which incorporates ranking information from the Scopus database (SCImago, 2022a).

For the best practice journal, some bibliometric indicators that are accepted by the scientific community were used to evaluate the journal productivity. We used total number of publications (TP) and total number of citations (TC). Visualization tools such as line charts, bar charts, and pie charts were used for science mapping analysis of bibliometric indicators from the journal. Descriptive statistics including mean, average, sum, were used. In addition, the Pearson correlation coefficient (r), the most common way of measuring a linear correlation, was also used to measure the correlation among data of SJR, citation, and international collaboration. Pearson correlation coefficient is a number between -1 and 1 that measures the strength and direction of the relationship between the two variables (Rodgers & Nicewander, 1988). The VOS viewer (Van Eck & Waltman, 2010) was used to map the clusters of co-occurrence of words and co-authorship network.

Co-occurrence analysis using VOSviewer in terms of titles, abstracts and keywords

The visualization approach for analyzing the journal bibliometric data is based on Jan & Ludo (2009). Articles were retrieved from the Scopus database. A literature search was conducted online in November 2022 with the source title "Asian Pacific Journal of Allergy and Immunology" The articles had been downloaded from Scopus database via institution access in CSV format to be processed using VOSviewer to visualize and analyze it in bibliometric form. In this research, data used in analysis include authorship, keywords, and citations.

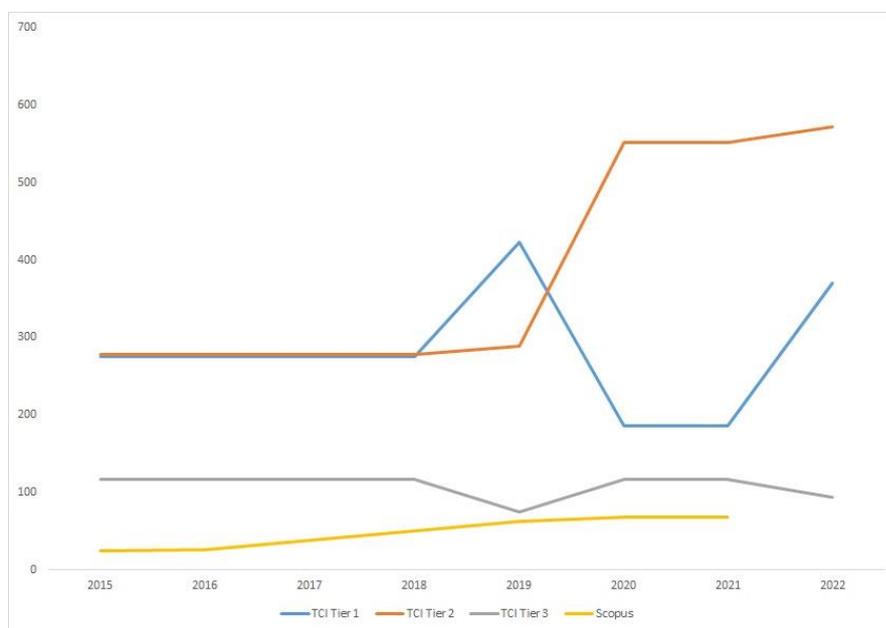
Findings

1. Overall historical bibliometric data

The overview performance of Thai-owned journals can be explained by indexing of those journals. The TCI was used for evaluation of Thai-owned journals. Figure 1 shows indexing data since 2015. Most of Thai-owned journals were listed in Tier 2 of TCI while the small number of Thai-owned journals were listed in Scopus.

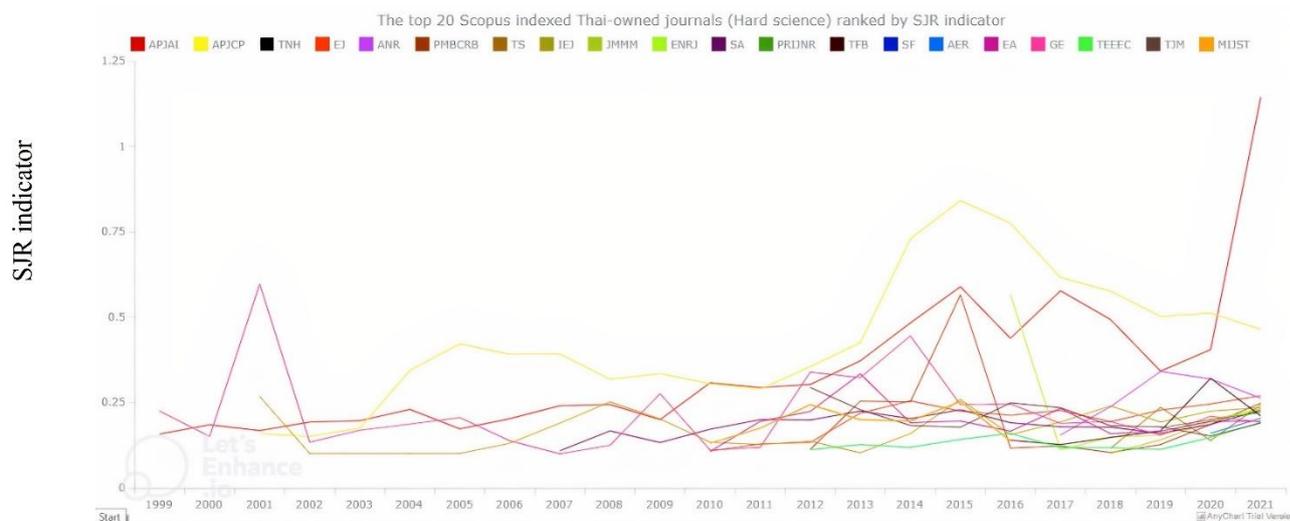
The result indicates that most of Thai-owned journal are unable to reach the highest TCI standard. More than 50% were below tier 1 of TCI. The remarkable of the chart is on 2020 when the TCI has announced new criteria. As a result, more than 200 journals were lowered in that year. In the same year, journals listed in Scopus had increased rapidly due to support from external factors

with the TCI-TSRI-Scopus Collaboration Project allowing more Thai journals to be listed in the Scopus (Thai Journal Citation Index Centre, 2022b).

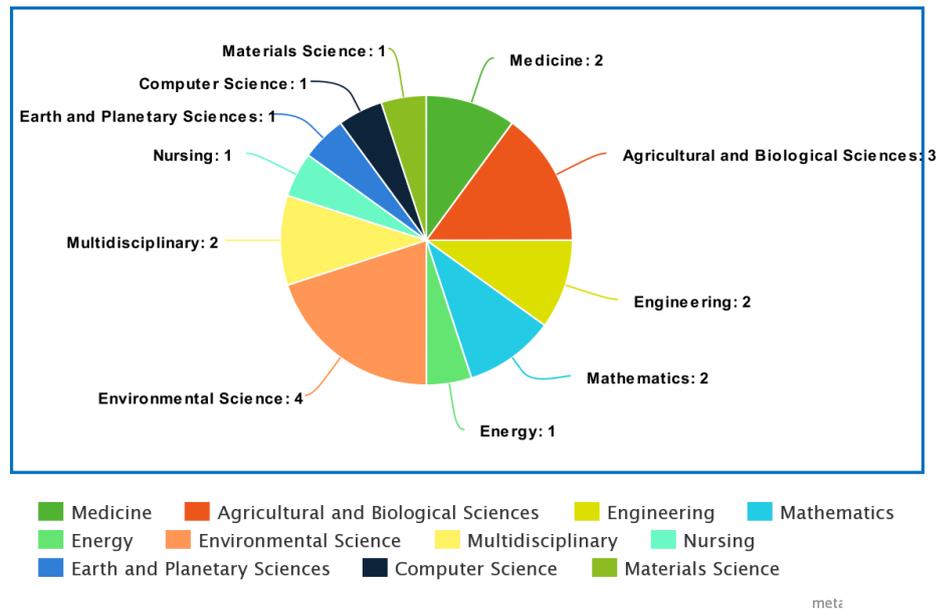
Fig. 1 Thai journals listed in TCI and Scopus since 2015.

The timeline shows some of the journals have been listed in Scopus since 1999 when the SJR started to collect bibliometric data. Several journals have been listed in Scopus in recent years. The current study focusses on this point. The charts (see Figure 2 and Figure 3) indicate that most journals have been listed since 2017.

Fig. 2 The top 20 scientific Thai-owned journals ranked in 2021 by SJR indicator.

The distribution of top 20 Scopus-Indexed Thai-owned journals shows that environmental sciences journals include the greatest number indexed in the top rank, followed by agricultural sciences journal. Even though only two medical science journals were included in the list, they are included, one in the 1st rank and another in the 2nd rank. It can be interpreted that Thai-owned medical journal also performed well in Scopus.

Fig. 3 Discipline of the top 20 scientific Thai-owned journals.

Table 1. The top 20 science Thai-owned journals ranked in 2021 and year of its first publications (Scimago, 2022b).

SJR rank 2021	Journal Title	First issue	years coverage in Scopus	Avg. No. of Articles	Avg. No. of Citations	Avg. SJR
1	Asian Pacific Journal of Allergy and Immunology	1983	1983 - 2021	40.70	138.91	0.35
2	Asian Pacific Journal of Cancer Prevention	2000	2000-2021	518.36	2,789.50	0.43
3	Tropical Natural History	2001	2017-2021	17.80	22.5	0.30
4	Engineering Journal	1997	2009-2021	73.62	142.58	0.20
5	Agriculture and Natural Resources	1967	2016-2021	91.83	271.60	0.26

SJR rank 2021	Journal Title	First issue	years coverage in Scopus	Avg. No. of Articles	Avg. No. of Citations	Avg. SJR
6	Phuket Marine Biological Center Research Bulletin	1973	2011-2013, 2016-2021	8.17	8.7	0.21
7	Thailand Statistician	2003	2017-2021	28.20	28.25	0.18
8	International Energy Journal	2001	2000-2012, 2014-2021	24.77	22.71	0.17
9	Journal of Metals, Materials and Minerals	1991	2017-2021	46.80	67.75	0.17
10	Environment and Natural Resources Journal	2003	2017-2021	30.40	37.00	0.23
11	ScienceAsia	1975	2006-2021	72.50	116.33	0.18
12	Pacific Rim International Journal of Nursing Research	1997	2019-2021	37.75	49.33	0.20
13	Thai Forest Bulletin (Botany)	1973	2015-2021	24.29	20.17	0.19
14	Studies in Fungi	2016	2020-2021	38.50	16.00	0.20
15	Applied Environmental Research	1979	2019-2021	27.33	26.50	0.18
16	EnvironmentAsia	2008	2009-2021	35.69	53.17	0.20
17	Geotechnical Engineering	1970	1978-2021	35.43	30.43	0.22
18	ECTI Transactions on Electrical Engineering, Electronics, and Communications	2003	2011-2021	19.00	21.30	0.13
19	Thai Journal of Mathematics	2003	2011-2021	84.45	66.00	0.21
20	Maejo International Journal of Science and Technology	2007	2009-2021	27.00	47.42	0.18

*Data are calculated since the year that the SJR has provided data for each journal.

From the Table 1, the result shows that the top two journals have high average SJR score among this group. The majority of the group's journals achieved SJR scores between 0.15 and 0.25. Moreover, the data also demonstrate that journals with a good average record were placed at the top of the table in 2021.

2. Best Practice of Thai-owned journals listed in Scopus in 2021

1) Journal overview

From the criteria, the *Asian Pacific Journal of Allergy and Immunology* was selected for bibliometric analysis. It has been ranked as the 1st journal in Thailand according to SJR. The SJR of the journal was 1.143 in 2021. The journal published its first issue in 1983 and the Scopus database has covered its data since the year of the first issue. Therefore, it is considered that the journal contained sufficient performance articles to define it as the Thai journal with best practice.

Figure 4 shows that APJAI had an outstanding performance in 2021 with over 700 citations while the journal published 40 articles in the same year. According to the bibliometric data, it can be interpreted that the journal that has been indexed in Scopus must receive citation at higher number of publications in each year.

2) Descriptive statistics of the dataset

Descriptive statistics have been used to analyze the dataset. The results are shown in Table 2.

Table 2. Descriptive statistics of The *Asian Pacific Journal of Allergy and Immunology* in 1999-2021.

Indicators	SJR	No. of Citation	%Collaboration
Minimum	0.158	35	0
Maximun	1.143	706	29.730
n	23	23	23
Sum	7.939	3195	-
Mean	0.345	138.913	11.190
Standard Deviation	0.219	141.127	6.385

Table 3. Pearson correlation coefficient

Pearson correlation coefficient calculation on descriptive statistics of <i>The Asian Pacific Journal of Allergy and Immunology</i> in 1999-2021.	
	SJR
No. of Citations	0.9678***
% of collaboration	0.1452

Note: * p< .10, **p< .05, ***p< .01

The *Asian Pacific Journal of Allergy and Immunology* has published 936 articles since 1999 (41 articles per year in average). The highest number of publications was 60 articles in 2012 and the lowest number of publications was 31 articles in 2009. The number of journal citations since 1991 is 3,195 articles (139 articles per year in average). The highest number of citations was 706 in 2021 and the lowest number of citations was 35 in 1999. Table 3 reports that the SJR indicator and citation were correlated at the significance level of 0.01 while the collaboration was not significantly correlated with SJR. It shows that between these two factors, journals should focus more on citations, although contributors diversity is one of Scopus's assessment criteria.

3) Articles, citations, and contents of the journal

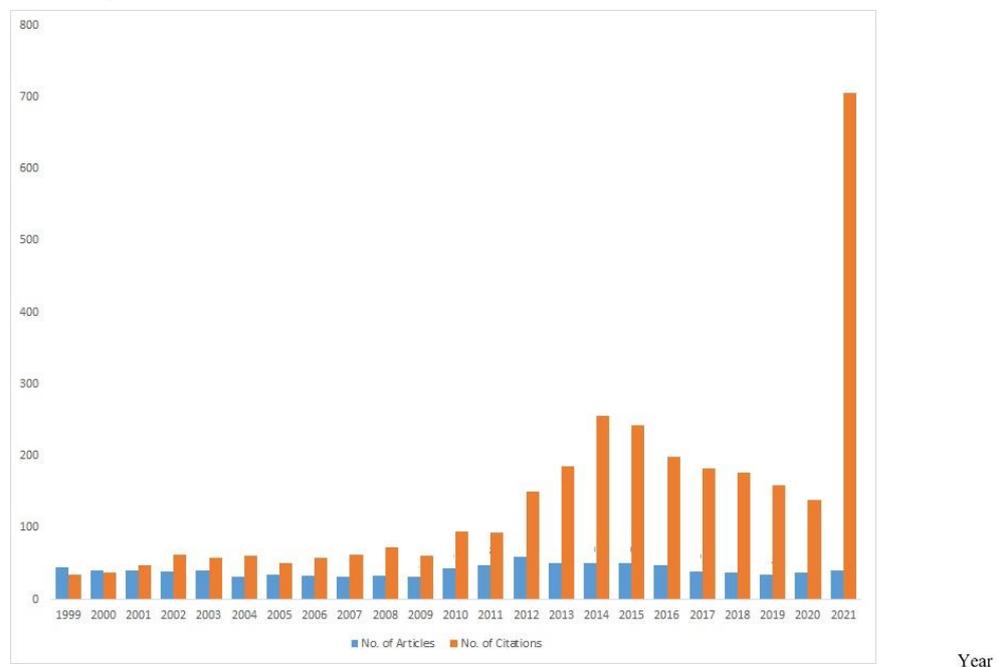
This subtopic focuses on analyzing the characteristics of the most cited articles, the number of citations they have received, and the content of the journal through keyword analysis.

Table 4. Top 10 cited articles in the *Asian Pacific Journal of Allergy and Immunology* since 1991-2021 (Elsevier, 2023).

Rank	Title	Year	No. of citations
1	Immune responses in COVID-19 and potential vaccines: Lessons learned from SARS and MERS epidemic	2020	975
2	Perspectives on monoclonal antibody therapy as potential therapeutic intervention for Coronavirus disease-19 (COVID-19)	2020	312
3	Geography of house dust mite allergens	2010	90
4	Frequency of the HLA-B*1502 allele contributing to carbamazepine-induced hypersensitivity reactions in a cohort of Malaysian epilepsy patients	2011	87
5	Epidemiology and current status of allergic rhinitis and asthma in Thailand-ARIA Asia-Pacific workshop report	2009	75
6	High prevalence of hepatitis C virus genotype 6 in Vietnam	2009	62
7	Airway remodelling in asthma and novel therapy	2013	60
8	Impact of domestic air pollution from cooking fuel on respiratory allergies in children in India	2008	59
9	The potential impact of gut microbiota on your health: Current status and future challenges	2016	58
10	The pleiotropic role of vitamin A in regulating mucosal immunity	2015	58

The impact of the research article and the reputation of the journal are typically account for the citations. In this case, the journal has published two outstanding research articles in 2020.

Table 4 reports that the most cited journal is “Immune responses in COVID-19 and potential vaccines: Lesson learned from SARS and MERS epidemic”, which was published in 2020 received high citations within one year. The two articles that were published in 2020 contribute the most to the journal's performance in 2021. The research is likely to focus on immune response to COVID-19. The article compares the immune responses to COVID-19 to SARS and MERS outbreaks with the purpose of gaining better understanding to COVID-19 and the potential process for vaccines development.

Fig. 5 The number of publications and citations of the *Asian Pacific Journal of Allergy and Immunology*.

Content of the journal

The term "keyword co-occurrence" implies how two or more keywords occur together in a text or document. Co-occurrence analysis of keywords provides a perspective of the knowledge structure and research trend, which helps readers identify the research topic of an article in a journal.

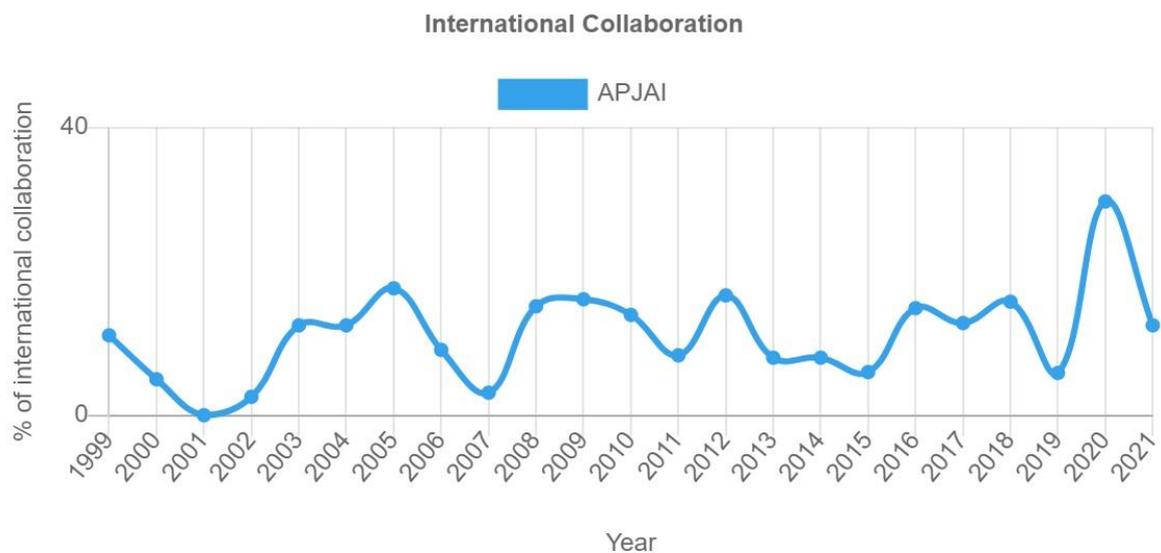
There are 8,837 keywords used in articles in the journal, and 1,314 of these reach the threshold with a minimum occurrences of a keyword as 5. The data displays a network of

No.	Affiliation	Country	Number articles	Percentage
2	Chulalongkorn University	Thailand	129	13.58%
3	Siriraj Hospital	Thailand	87	9.16%
4	Chiang Mai University	Thailand	45	4.74%
5	Khon Kaen University	Thailand	40	4.21%

The data of recent publications 1999-2021 in the diversity of authorship shows that Mahidol University had the highest number of organizations publishing in this journal (40%), followed by Chulalongkorn University. The country that contributed the most articles to this journal was Thailand with more than 50% of the collected data.

International collaboration is when published articles have been produced by cooperation among several researchers from different countries. Figure 6 shows the percentage of a journal's published articles involving researchers from more than a single country. The average value was 11.19%. The highest rate of collaboration was 29.37% in 2020 while the lowest rate was 0.00% in 2001.

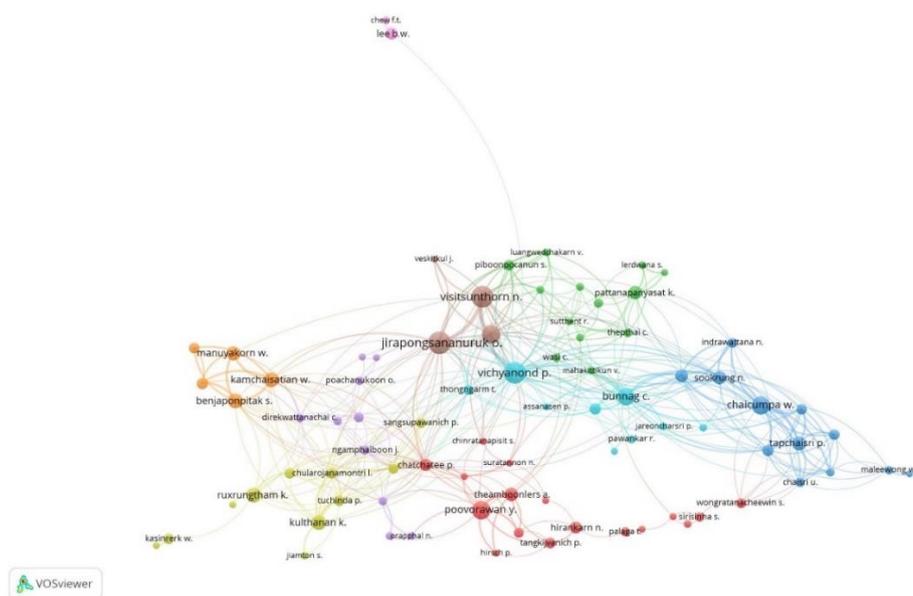
Fig. 6 International collaboration of APJAI.

To describe the collaboration relationship of publications in *Asian Pacific Journal of Allergy and Immunology* from 1999 – 2021, the co-authorship analysis by VOS viewer at the level of author and country are made. The threshold settings are set to the following default parameters from VOS. Maximum number of authors per document was set at 25, minimum number of authors per document was set at 5, and there were no minimum requirements for citations. The outcome reveals that 115 authors met the threshold.

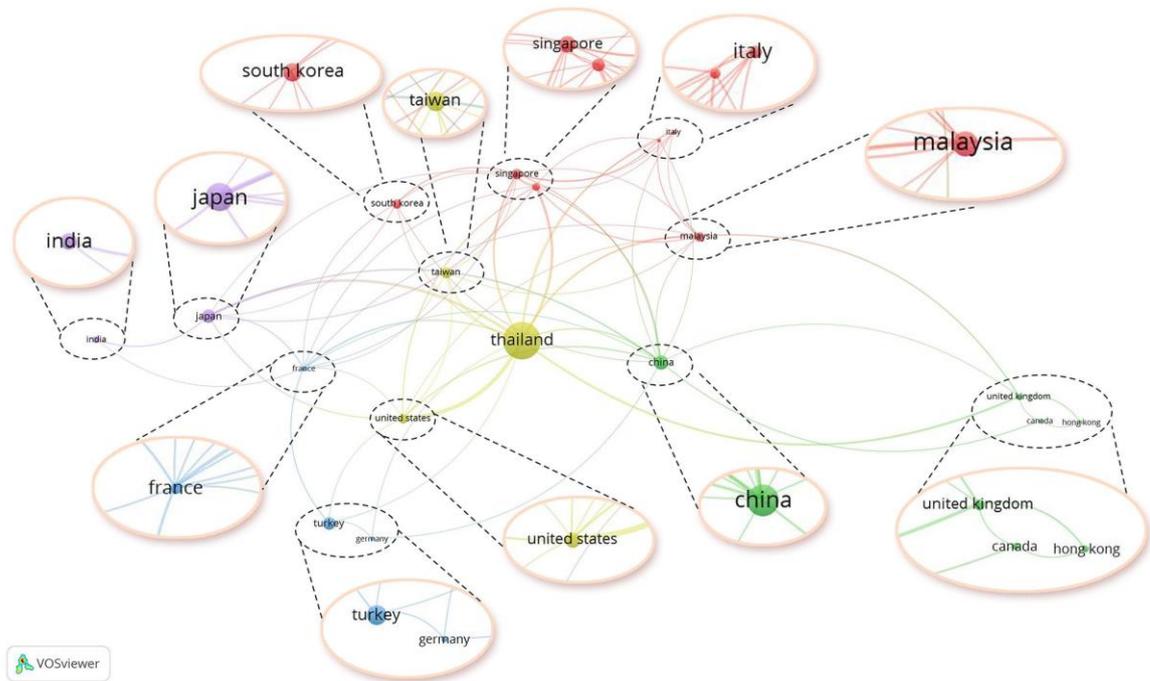
According to the visualization tool of Figure 7 and Figure 8, the node shows co-authorship network. The size of node means total number of contributions. A link between two nodes represent co- author relationship, the thicker of the link shows strong relationship between nodes.

There are total 10 clusters. The most prominent countries in each cluster are from Thailand such as Vichyanond, P. (Thailand), Poovorawan, Y. (Thailand), Chaicumpa, W. (Thailand), and Pattanapanyasak, K. (Thailand). In addition, the analysis from countries level shows there are total 5 clusters. The most prominent country is Thailand. Thai researchers prefer to connect with all five cluster according to the data.

In conclusion, the study demonstrates that more than half of the prominent authors are from Thailand, supporting the claim that Thai scholars significantly contributed to the *Asian Pacific Journal of Allergy and Immunology*.

Fig 7. Co-authorship network of authors.

Fig. 8 Co-authorship network of countries.

Table 6. Funding organization (N=950)

No.	Funding	Country	No.	Percentage of articles
1	Mahidol University	Thailand	32	3.37%
2	Thailand Research Fund	Thailand	18	1.89%
3	National Natural Science Foundation of China	China	15	1.58%
4	Japan Society for the Promotion of Science	Japan	14	1.47%
5	National Research Council of Thailand	Thailand	14	1.47%

The most significant source of funding is Mahidol University at 3.37%. Three of the five funding sources have their headquarters in Thailand. It is not surprising that government organizations and academic institutions in Thailand commonly provide research funding to the authors from Thailand.

Discussion

The statistical data of top rank science journals is comprised of the main disciplines, such as environmental sciences, engineering and agricultural sciences. The journals analyzed here are considered as the top tier of journals in Thailand according to their performance data as listed in the Scopus database. It can be concluded that some of the journals have been listed in the recent years due to external factors such as the TCI-Scopus collaboration project in 2017. However, these journals must strive to maintain their performance to increase competitiveness. It can be seen that the number of citations has a huge impact on the SJR indicator. Therefore, the journals in this group are required to publish high quality articles as Malvić et al. (2022) stated in that high-quality editorial screening plays an important role to improve citation. It can help small journals successfully participate in the ranking procedures and also maintain indexing in databases. Among the top rank journals, the *Asian Pacific Journal of Allergy and Immunology* as a representative, is one of the best practice journals due to the high ranking of journals in Thailand in 2021. The characteristics of the journal shows that research article impact and journal reputation significantly seen through citations in Scopus database. The two outstanding articles published in 2020, related to study on immune responses in COVID-19 and potential vaccines, receiving high citation rates. Keyword co-occurrence analysis identified six meaningful clusters, highlighting research topics such as nonhuman immunology, controlled studies with humans, and major clinical studies with adolescents. Mahidol University and Chulalongkorn University emerged as prominent contributors of the journal, emphasizing the significant role of Thai scholars. Co-authorship analysis identified ten clusters, with Thai researchers prominently involved, and demonstrated broad engagement across various clusters. Funding predominantly originated from Mahidol University and other Thai organizations, reflecting the support provided by local government and academic institutions. Moreover, the 23 years bibliometric analysis shows that the *Asian Pacific Journal of Allergy and Immunology* is strongly positioned and leads the publications with its high productivity and citation score in 2021.

Considering the similarities and differences of the previous researches, the results were similar to other studies such as an academic journal in Croatia (Malvić, et al., 2022; Wang &

Skare, 2020) or Thailand (Sirirak, 2021). Most authors are from the country where the journal is located. In addition, the research fund also plays roles in contribution of the journal. It shows that even though diversity is actually a part of the evaluation criteria in Scopus, yet quality of the publications plays a major role in surviving competition.

Limitations and Suggestion

The current study is limited by the time period of data. The selected journals are the top 20 scientific journals out of total 70 journals in Thailand. There are 18 Thai-owned humanities journals in the database that are available for further research. Another point that research should focus on is the details of the bibliometric data such as rate of citation per article. An interesting point, in our opinion, is the time to publication. Does the faster time from submission to publication impact citation and ranking? There are a lot more questions in this area that could be researched and would be useful as information for the development of academic journals of the country.

Acknowledgements

This project was financially supported by Mahasarakham University.

References

- Alizade, H. (2014). Performance analysis of ISC journals using Scopus and ISC indicators. **International Journal of Information Science and Management, Special Issue**, 39-44.
- Apinya, I. (2019). Guidelines for searching and interpreting environmental sciences journal metrics data at national and international levels. **KMUTT Research & Development Journal**, 42(1), 3-22.
- Chinchilla-Rodriguez, Z., Arencibia-Jorge, R., Moya-Anegon, F. & Corera-Alvarez, E. (2015). Some patterns of Cuban scientific publication in Scopus: the current situation and challenges. **Scientometrics**, 103,779–794.
- Davidson. (1969). **The Periodicals Collection: Its Purpose and Uses in Libraries**. London: Andro Doutsch.
- Elsevier.(2023). **SRCTITLE (asian AND pacific AND journal AND of AND allergy AND immunology)**. Retrieved January 10, 2023, from <https://www.scopus.com/results/results.uri?cc=10&sort=cpf&src=s&st1=Asian+Pacific+Journal+of+Allergy+and+Immunology&nlo=&nlr=&nls=&sid=2c7b6f025a915b70303e66e606feaaae&sot=b&sdt=b&sl=57&s=SRCTITLE%28Asian+Pacific+Journal+of+Allergy+and+Immunology%29&ss=cp-f&ps=r-f&editSaveSearch=&origin=resultslist&zone=resultslist>.
- Elsevier. (2022a). **Content policy and selection**. Retrieved November 8, 2022, from <https://www.elsevier.com/solutions/scopus/how-scopus-works/content/content-policy-and-selection>.
- Elsevier. (2022b). **What is a corresponding author?**. Retrieved November 8, 2022 from <https://scientific-publishing.webshop.elsevier.com/publication-recognition/what-corresponding-author/>.
- Erfanmanesh, M., Tahira, M. & Abrizah. (2017). The publication success of 102 nations in Scopus and the performance of their Scopus-Indexed Journals. **Pub Res Q**, 33, 421-432.
- Jan, N. & Ludo, V. E. (2009). Software survey: VOSviewer, a computer program for bibliometric mapping Conf. Scientometric. **Informetrics**, 84, 523–538.

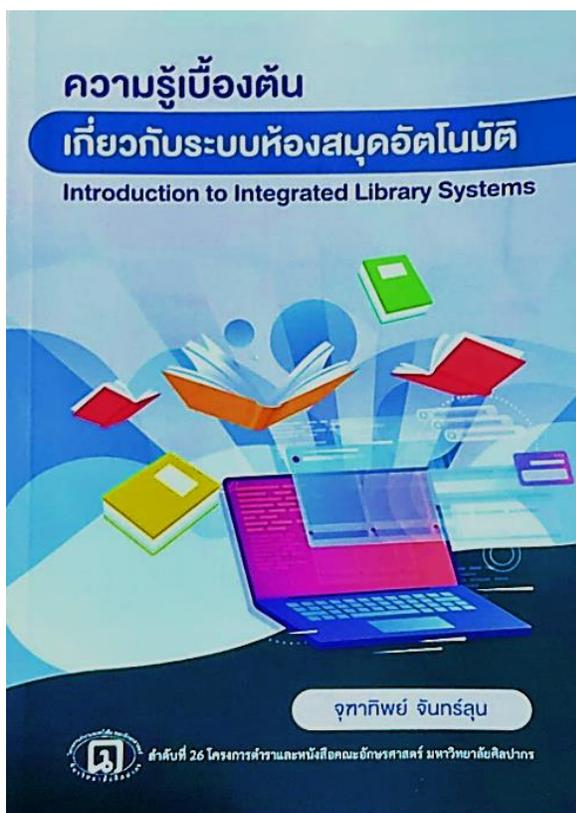
- Jang, H. (2020). Analysis of Korean journals rejected by Scopus since 2011. **Science Editing**, 7(1), 50-54.
- Kipper, L., Furstenau, L., Hoppe, D. Frozza, R. & Iespen, S. (2019). Scopus scientific mapping production in industry 4.0 (2011–2018): a bibliometric analysis. **International Journal of Production Research**, 2019, 1-23.
- Krauskopf, E. (2018). An analysis of discontinued journals by Scopus. **Scientometrics**, 116, 1805–1815.
- Lin, X. (2018). **Timeline Analysis. In: Introductory Computer Forensics**. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-030-00581-8_12.
- Lukman, L., Rianto, Y., Al Hakim, S. Nadhiroh, I. & Hidayat, D. (2018). Citation performance of Indonesian scholarly journals indexed in Scopus from Scopus and Google Scholar. **Science Editing**, 5(1), 53-58.
- Malvić, T., Andreic, Z., Barudžija, U., Bedekovic, G., Hrncevic, L., Ivšinovic, J., Korman, T., Kovac, Z., Pavlic, K., & Pašic, B. (2022). Citation rate challenges for a small journal indexed in scopus and WoS— case study from central europe (Croatia), editorial view. **Publications**,10(3), 1-18.
- Moed, H., Moya-Anegonb, F., Guerrero-Botec, V. & Lopez-Illescas, C. (2020). Are nationally oriented Journals indexed in Scopus becoming more international? The effect of publication language and access modality. **Journal of Informetrics**, 14, 1-10.
- Nakornthap, P. (2016). An analysis of research papers indexed in Scopus and Web of Science which authored by faculty staff of the Petroleum and Petrochemical College, Chulalongkorn University. **TLA Research Journal**, 9(1), 23-44. [In Thai]
- Okagbue, H., Atayero, A. Adamu, M., Bishop, S., Oguntunde, P. & Opanuga, A. (2018). Exploration of editorial board composition, Citescore and percentiles of Hindawi journals indexed in Scopus. **Data in Brief**, 19, 743-752.
- Rodgers, J. & Nicewander, W. (1988). Thirteen ways to look at the correlation coefficient. **The American Statistician**, 42(1), 59-66.
- Rogers, G., Szomszor, M. & Adams, J. (2020). Sample size in bibliometric analysis. **Scientometrics**,125,777-794.

- SCImago (2022a). **Ranking methodology**. Retrieved November 8, 2022, from <https://www.scimagoir.com/methodology.php>.
- SCImago. (2022b). **SJR - SCImago Journal & Country Rank [Portal]**. Retrieved November 8, 2022 from <http://www.scimagojr.com>.
- Scimago Lab. (2022). **Scimago Journal & County Rank**. Retrieved November 8 from <https://www.scimagojr.com/journalrank.php?country=TH>
- Sirirak, K. (2021). Analysis of Walailak Journal of Science and Technology indexed in Scopus database between 2012-2020: A bibliometric analysis. **TLA Bulletin**, 65(2), 137-154. [In Thai]
- Srisawad, S. (2019). The association of research collaboration and bibliometrics data with citation impact among articles based on Scopus Q1 from Nursing Institutions in Thailand. **Princess of Naradhiwas University Journal of Humanities and Social Sciences**, 6(1), 154-170. [In Thai]
- Taterian, C., & Damrongson, T. (2017). Development Thai journal by Google Scholar. **PULINET Journal**, 4(2), 237-246. [In Thai]
- Thai-Journal Citation Index Centre. (2022a). **Evaluation results of journal quality in the TCI database**. Retrieved November 8, 2022 from <https://tci-thailand.org/p/3796/>. [In Thai]
- Thai Journal Citation Index Centre.(2022b). **List of journals in TCI-TSRI-Scopus Collaboration Project Phase2**. Retrieved November 8, 2022 from <https://tci-thailand.org/list-of-journals-in-tci-tsri-scopus-collaboration-project-phase2-2/>. [In Thai]
- THE Times Higher Education. (2022). **World University Rankings 2022: methodology**. Retrieved November 8, 2022 from <https://www.timeshighereducation.com/world-university-rankings/world-university-rankings-2022-methodology>.
- Van Eck, N. J. & Waltman, L. (2010). **Software Survey: VOSviewer, a Computer Program for Bibliometric Mapping**. *Scientometrics*, 84(2), 523–38.
- Wang, X., Xu, Z. & Skare, M. (2020). A bibliometric analysis of Economic Research-Ekonomiska Istrazivanja (2007–2019). **Economic Research-ekonomiska Istraživanja**, 33(1), 865-886.

บทวิจารณ์หนังสือ

จุฑาทิพย์ จันทร์ลูน. (2565). **ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับระบบห้องสมุดอัตโนมัติ**. นครปฐม: โครงการเผยแพร่ตำราและหนังสือ คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

ผู้เขียนบทวิจารณ์

อาจารย์ ดร. โชคธำรงค์ จงจอหอ
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

หนังสือเล่มนี้แต่งโดย ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.จุฑาทิพย์ จันทร์ลูน อาจารย์ประจำภาควิชาบรรณารักษศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร โครงสร้างของหนังสือ ประกอบด้วย คำนำ สารบัญ สารบัญภาพ สารบัญตาราง ตามด้วยเนื้อหาที่สำคัญจำนวน 7 บท ได้แก่ (1) ห้องสมุดและระบบห้องสมุดอัตโนมัติ (2) ความรู้เกี่ยวกับระบบห้องสมุดอัตโนมัติ (3) ระบบงานห้องสมุดอัตโนมัติ (4) มาตรฐานและเทคโนโลยีที่เกี่ยวข้องกับระบบห้องสมุดอัตโนมัติ (5) การคัดเลือก ประเมิน และนำระบบห้องสมุดอัตโนมัติมา

ใช้ (6) ประเภทของระบบห้องสมุดอัตโนมัติ และ (7) แนวโน้มการพัฒนาาระบบห้องสมุดอัตโนมัติ จากนั้นจึงเป็นบรรณานุกรม ภาคผนวก คณิต และประวัติของผู้เขียน ตามลำดับ โดยแต่ละบทจะมีเนื้อหาโดยสังเขป ดังนี้

บทที่ 1 ห้องสมุดและระบบห้องสมุดอัตโนมัติ ผู้เขียนได้แบ่งเนื้อหาออกเป็น 6 ประเด็นสำคัญ ได้แก่ (1.1) พัฒนาการของห้องสมุด (1.2) ประเภทของการดำเนินงานห้องสมุด (1.3) ขั้นตอนของการดำเนินงานห้องสมุดที่เกี่ยวข้องกับระบบห้องสมุดอัตโนมัติ (1.4) ประวัติความเป็นมาของระบบห้องสมุดอัตโนมัติ (1.5) ประวัติระบบห้องสมุดอัตโนมัติในประเทศไทย และ (1.6) ความสำคัญของระบบห้องสมุดอัตโนมัติต่อห้องสมุด

บทที่ 2 ความรู้เกี่ยวกับระบบห้องสมุดอัตโนมัติ ผู้เขียนได้แบ่งเนื้อหาออกเป็น 6 ประเด็นสำคัญ ได้แก่ (2.1) ความหมายของระบบห้องสมุดอัตโนมัติ (2.2) องค์ประกอบของระบบห้องสมุดอัตโนมัติ (2.3) ลักษณะการจัดระบบห้องสมุดอัตโนมัติ (2.4) หลักการทำงานของระบบห้องสมุดอัตโนมัติ (2.5) ข้อดีของระบบห้องสมุดอัตโนมัติแบบบูรณาการ (2.6) การพัฒนาระบบห้องสมุดอัตโนมัติ และ (2.7) บรรณารักษ์ระบบ

บทที่ 3 ระบบงานห้องสมุดอัตโนมัติ ผู้เขียนได้แบ่งเนื้อหาออกเป็น 6 ประเด็นสำคัญ ได้แก่ (3.1) ระบบงานพัฒนาทรัพยากรสารสนเทศ (3.2) ระบบงานทำรายการทรัพยากรสารสนเทศ (3.3) ระบบงานสืบค้นสารสนเทศออนไลน์ (3.4) ระบบงานบริการยืม-คืน (3.5) ระบบงานวารสาร และ (3.6) ระบบงานบริหาร ซึ่งระบบย่อยเหล่านี้ช่วยอำนวยความสะดวกในการตรวจสอบข้อมูลและนำเสนอสถิติของ ในห้องสมุดได้

บทที่ 4 มาตรฐานและเทคโนโลยีที่เกี่ยวข้องกับระบบห้องสมุดอัตโนมัติ ผู้เขียนได้แบ่งเนื้อหาออกเป็น 2 ประเด็นสำคัญ ได้แก่ (4.1) มาตรฐานที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ MARC RDA Z39.50 และ NCIP (4.2) เทคโนโลยีที่เกี่ยวข้อง อาทิ รหัสบาร์โค้ด RFID เครื่องยืม-คืนอัตโนมัติ ประตูกันขโมย และแถบสัญญาณแม่เหล็ก เป็นต้น

บทที่ 5 การคัดเลือก ประเมิน และนำระบบห้องสมุดอัตโนมัติมาใช้ ผู้เขียนได้แบ่งเนื้อหาออกเป็น 7 ประเด็นสำคัญ ได้แก่ (5.1) การวางแผนนำระบบห้องสมุดอัตโนมัติมาใช้ (5.2) การกำหนดความต้องการของระบบห้องสมุดอัตโนมัติ (5.3) การคัดเลือกโปรแกรมระบบห้องสมุดอัตโนมัติ (5.4) ขั้นตอนการนำระบบห้องสมุดอัตโนมัติมาใช้ (5.5) การจัดทำข้อกำหนดพื้นฐานของระบบในรูปแบบเอกสาร (5.6) การโอนย้ายข้อมูลระหว่างระบบห้องสมุดอัตโนมัติ และ (5.7) ผลกระทบของการนำระบบห้องสมุดอัตโนมัติมาใช้

บทที่ 6 ประเภทของระบบห้องสมุดอัตโนมัติ ผู้เขียนแบ่งเนื้อหาออกเป็น 3 ประเด็นสำคัญ ได้แก่ (3.1) ระบบห้องสมุดอัตโนมัติเชิงพาณิชย์ ได้แก่ (3.1.1) ระบบห้องสมุดอัตโนมัติเชิงพาณิชย์ขนาดเล็กและขนาดกลาง ได้แก่ VR-Library, Digital Librarian, และ ELIB (3.1.2) ระบบห้องสมุดอัตโนมัติเชิงพาณิชย์ขนาดใหญ่ ได้แก่ Sierra, WALAI AutoLib, ALIST, และ MATRIX (3.2) ระบบห้องสมุดอัตโนมัติแบบให้ฟรี ซึ่งผู้เขียนได้นำเสนอไว้เพียง 1 ระบบ คือ ระบบห้องสมุดอัตโนมัติ KMUTT-LM (3.3) ระบบห้องสมุดอัตโนมัติโอเพนซอร์ส ซึ่งผู้เขียนได้นำเสนอไว้เพียง 3 ระบบ ได้แก่ OpenBiblio, KOHA และ Evergreen

บทที่ 7 แนวโน้มการพัฒนาระบบห้องสมุดอัตโนมัติ ผู้เขียนได้แบ่งเนื้อหาออกเป็น 3 ประเด็นสำคัญ ได้แก่ (7.1) แนวโน้มการพัฒนาระบบห้องสมุดอัตโนมัติ อาทิ การพัฒนาส่วนต่อประสานกับผู้ใช้ สถาปัตยกรรมเชิงบริการ ระบบห้องสมุดอัตโนมัติบนคลาวด์ การเชื่อมโยงด้วย Open Data โมดูลเก็บสื่อดิจิทัลแบบถาวร การเกิดขึ้นของมาตรฐานแบบเปิด และการบันทึกข้อมูลหลายภาษาผ่านยูนิโคด เป็นต้น (7.2) การเตรียมความพร้อมด้านบุคลากรสำหรับงานระบบห้องสมุดอัตโนมัติ และ (7.3) บทสรุประบบห้องสมุดอัตโนมัติ

หนังสือเล่มนี้เป็นหนังสือภาษาไทยเล่มล่าสุดที่ช่วยให้พรมแดนความรู้ด้านระบบห้องสมุดอัตโนมัติมีความเด่นชัดยิ่งขึ้น ทั้งนี้ผู้เขียนได้นำเสนอพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของระบบห้องสมุดอัตโนมัติ พร้อมทั้งสอดแทรกถึงบทเรียนที่สังเคราะห์ได้จากการประยุกต์ใช้ระบบห้องสมุดอัตโนมัติในห้วงเวลาเหล่านั้น โดยใช้คำศัพท์ภาษาไทยที่สละสลวยเพื่ออธิบายแนวคิดและหลักการทำงานของระบบห้องสมุดอัตโนมัติตามมาตรฐานสากล พร้อมทั้งกำกับด้วยคำศัพท์ภาษาอังกฤษไว้อย่างเหมาะสม กลวิธีการนำเสนอเช่นนี้นับเป็นข้อดีที่ช่วยให้ผู้อ่านที่ไม่คุ้นเคยกับคำศัพท์ด้านระบบห้องสมุดอัตโนมัติสามารถเข้าใจรากศัพท์และศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติมได้ด้วยตนเอง นอกจากนี้ภายในหนังสือยังได้ชี้ให้เห็นถึงแนวโน้มในอนาคตของระบบห้องสมุดอัตโนมัติที่บรรณารักษ์และผู้ปฏิบัติงานห้องสมุดพึงตระหนักถึงอย่างรอบด้าน สำหรับจุดเด่นของหนังสือเล่มนี้อีกประการหนึ่งคือการนำเสนอภาพตัวอย่างหน้าจอในโมดูลต่าง ๆ ของระบบห้องสมุดอัตโนมัติได้อย่างครบถ้วน อาทิ หน้าจอผู้แทนจำหน่าย หน้าจอด้านการเงิน หน้าจอรายการสั่งซื้อ หน้าจอการลงรายการทรัพยากรสารสนเทศ หน้าจอการลงรายการส่วนรายการควบคุมซื้อผู้แต่ง หน้าจอการลงรายการส่วนรายการหัวเรื่อง หน้าจอการสืบค้น หน้าจอการยืม-คืน เป็นต้น

นอกจากนี้ ผู้เขียนยังมีกลวิธีการนำเสนอที่พิเศษ คือ การนำเสนอตารางและภาพสรุปกรอบแนวความคิดเพื่อให้ผู้อ่านได้ตกผลึกสาระสำคัญที่ได้จากการอ่านในย่อหน้าที่ผ่าน ๆ มา ซึ่งกลวิธีการนำเสนอเช่นนี้นอกจากจะเป็นจุดพักสายตาสำหรับผู้อ่านแล้วยังเป็นเสมือนกระจกสะท้อนความสัมพันธ์ของเนื้อหาสาระต่างๆ ในแต่ละหัวข้อย่อยที่สรุปได้ของบทเรียนเหล่านั้นอีกด้วย สำหรับภาพประกอบในหนังสือเล่มนี้ส่วนใหญ่ใช้ตัวอย่างจากต่างประเทศทำให้เห็นถึงหลักฐานจริงตามมาตรฐานสากล โดยไม่ลืมที่จะนำเสนอภาพตัวอย่างจากห้องสมุดในประเทศไทยเพื่อให้ผู้อ่านได้เห็นถึงจากการประยุกต์ใช้งานระบบห้องสมุดอัตโนมัติที่หลากหลาย ยิ่งไปกว่านั้นหนังสือเล่มนี้ยังนำเสนอแนวทางการเขียนคำขอสำหรับข้อเสนอ และการเขียนร่างขอบเขตงานของระบบห้องสมุดอัตโนมัติมาแสดงไว้ในภาคผนวกเพื่อให้ผู้อ่านเกิดความเข้าใจอย่างลึกซึ้ง หนังสือเล่มนี้จึงเหมาะสมเป็นอย่างยิ่งต่อการปูพื้นฐานความรู้ด้านระบบห้องสมุดอัตโนมัติ เหนือสิ่งอื่นใดด้วยประสบการณ์ของผู้เขียนในการสอนรายวิชาการระบบห้องสมุดอัตโนมัติให้กับนักศึกษาปริญญาตรีและบัณฑิตศึกษามาอย่างต่อเนื่อง ผู้วิจารณ์เชื่อมั่นว่าผู้ที่อ่านหนังสือเล่มนี้จะได้รับองค์ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับระบบห้องสมุดอัตโนมัติอย่าง

ครบถ้วนและหลากหลาย และอาจนำความรู้ที่ได้ไปใช้เป็นแนวทางในการบริหารจัดการระบบห้องสมุด
อัตโนมัติอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลต่อไป

